

T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

GEÇMİŞİN BÜYÜLÜ DÜNYASINDAN GELECEĞİN FANTASTİK
DÜNYASINA
BİLLUR KÖŞK MASALLARININ PROPP METODU İLE İNCELENMESİ VE
YAPAY ZEKÂ İLE UYARLAMA DENEMESİ

YÜKSEK LİSANS

Mustafa CANAVARCI

OCAK-2026
GÜMÜŞHANE

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**GEÇMİŞİN BÜYÜLÜ DÜNYASINDAN GELECEĞİN FANTASTİK
DÜNYASINA
BILLUR KÖŞK MASALLARININ PROPP METODU İLE İNCELENMESİ VE
YAPAY ZEKÂ İLE UYARLAMA DENEMESİ**

**FROM THE MAGICAL WORLD OF THE PAST TO THE FANTASTIC
WORLD OF THE FUTURE ANALYSIS OF BILLUR MANSION TALES WITH
PROPP METHOD AND ADAPTATION WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE**

YÜKSEK LİSANS

Mustafa CANAVARCI

**OCAK-2026
GÜMÜŞHANE**

**T.C.
GÜMÜŞHANE ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

**GEÇMİŞİN BÜYÜLÜ DÜNYASINDAN GELECEĞİN FANTASTİK
DÜNYASINA
BILLUR KÖŞK MASALLARININ PROPP METODU İLE İNCELENMESİ VE
YAPAY ZEKÂ İLE UYARLAMA DENEMESİ**

**FROM THE MAGICAL WORLD OF THE PAST TO THE FANTASTIC
WORLD OF THE FUTURE ANALYSIS OF BILLUR MANSION TALES WITH
PROPP METHOD AND ADAPTATION WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE**

YÜKSEK LİSANS

Mustafa CANAVARCI

Danışman: Prof. Dr. Fatih YALÇIN

**OCAK-2026
GÜMÜŞHANE**

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlamış olduğum “**Geçmişin Büyülü Dünyasından Geleceğin Fantastik Dünyasına Billur Köşk Masallarının Propp Metodu ile İncelenmesi ve Yapay Zekâ ile Uyarlama Denemesi**” isimli bu tezimin, tamamen kendi çalışmam olduğunu, her alıntıya kaynak gösterdiğimi, alıntı yaptığım tüm çalışmaları kaynakçada belirttiğimi ve Gümüşhane Üniversitesi'nin lisanslı kullanıcısı olduğum intihal yazılım programı ile Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nün belirlediği kıstaslara uygun olarak raporladığımı taahhüt ederim. Tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

26/01/2026

.....
Mustafa CANAVARCI

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın hazırlanmasında emeği geçen, desteklerini ve rehberliklerini hiçbir zaman esirgemeyen değerli danıőmanım Prof. Dr. Fatih YALÇIN'a, kıymetli katkıları ve yönlendirmeleri için teşekkür ederim. Yüksek Lisans eğitimim boyunca ve tez yazım sürecinde bana ilham veren, bilgi ve tecrübeleriyle gelişimime katkı sağlayan kıymetli hocam, Dr. Öğr. Üyesi Fatma YILDIRMIŐ'a en içten teőekkürlerimi iletirim. Bütün eğitim-öğretim hayatım süresince üzerimde emeği bulunan bütün kıymetli hocalarıma gönül borcuyla en nadide teőekkürlerimi borç bilirim.

Hayatım boyunca yanımda olan, her koşulda beni destekleyen, sevgileriyle beni büyüten annem, babam ve aileme; en büyük destekçim, can yoldaşım, bu zorlu ve yoğun süreçte sabrı, anlayıőı ve sonsuz desteğiyle bana güç veren sevgili, biricik eőim Saliha'ya; küçük yaramazlıklarıyla evimizin neşe kaynağı, göz nurumuz, Gökalp'e; hayatımızın her alanında destekleriyle, sevgileriyle yanımda olan kayınvalidem, kayınpederim ve ailesine, eğitim için geçen uykusuz gecelerime en derin teőekkürlerimi iletirim.

Mustafa CANAVARCI
GÜMÜŞHANE – 2026

ÖZET

Masallar; genellikle hayali ve fantastik ögelerle dolu; milletlerin yaşamını, kültürünü, dünya görüşünü en saf haliyle yansıtan metinlerdir. Masallar; içerisinde geliştiği toplumun kurallarını, gelenek ve göreneklerini barındırırlar ve zamanla onları geliştirerek gelecek nesillere aktarırlar. Billur Köşk masalları Anadolu-Türk masallarının ilk derlemesidir. Bu yönüyle kültürümüz için son derece önemli bir eserdir.

Vladimir Propp masalların yapısını ortaya koymak üzere ayrıntılı bir yapısal analiz metodu geliştirmiştir. Bu yöntem ile masalların yapısı belirlenebilmektedir.

Çağımızdaki teknolojik gelişmeler ile pek çok alanda yapay zekâlar kullanılmaktadır. Özellikle ana hatları belirgin, rasyonel sahalarda çeşitli analiz ve değerlendirmeler için yapay zekâ kullanımı insan zihninin önüne geçmektedir. Yapay zekâdaki bu gelişimin yazın sahasına etkisi merak konusudur.

Çalışmada Propp metodu ile yapısı ortaya çıkartılacak Billur Köşk masalları bu yapılar doğrultusunda yapay zekâ ile tekrar üretilecektir. İkinci adımda, yapay zekâ ile üretilen yapay metinleri orijinal masallar ile karşılaştırarak yapay zekânın bu alandaki gelişimi, yetkinliği ve kullanılabilirliği tetkik edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Masal, Billur Köşk, Propp metodu, Yapay zekâ

SUMMARY

Fairy tales are narratives filled with imaginary and fantastical elements that reflect the life, culture, and worldview of nations in their purest form. They contain the customs, traditions, and social rules of the society in which they have developed and, over time, preserve and transmit these values to future generations. Billur Köşk Tales represent the first collection of Anatolian–Turkish fairy tales and, in this respect, constitute a highly significant work for our cultural heritage.

Vladimir Propp developed a detailed structural analysis method to reveal the underlying structure of fairy tales. Through this method, the internal composition and organization of tales can be identified.

With the technological advances of our age, artificial intelligence is now employed across many fields. Particularly in domains characterized by clear frameworks and rational structures, AI has begun to surpass human cognitive capacity in performing analysis and evaluation tasks. The influence of these developments in artificial intelligence on the field of literature has become a subject of curiosity.

In this study, we will reproduce the Billur Köşk Tales—whose structures have been identified using Propp's method—through artificial intelligence, adhering to these structural patterns. In the second stage, we will compare the AI-generated texts with the original fairy tales in order to examine the progress, competence, and applicability of artificial intelligence in this domain.

Keywords: Fairy tale, Billur Köşk, Propp's method, Artificial intelligence

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	III
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI.....	IV
TEŞEKKÜR.....	V
ÖZET.....	VI
SUMMARY	VII
İÇİNDEKİLER	VIII
TABLOLAR DİZİNİ	X
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	XI
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	2
1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	2
2. MASAL	3
2.1. Masalın Toplum İçin Önemi	4
2.2. Billur Köşk Masalları.....	7
3. PROPP METODU	11
3.1. Vladimir Propp.....	11
3.2. Propp Metodu.....	12
3.3. Propp Metodunda Kullanılan Fonksiyonların Tanım ve Sembol Farklılıkları	29
3.4. Farklılık Tablosunun Değerlendirilmesi	37
4. YAPAY ZEKÂ	41
4.1. Yapay Zekânın Edebiyatta Kullanımı	44
4.2. ChatGPT.....	48
5. BİLLUR KÖŞK MASALLARININ YENİDEN ÜRETİMİ	50
5.1. Billur Köşk Masallarının Propp Metoduna Göre İncelenmesi.....	50
5.2. Billur Köşk Masallarının Yapay Zekâ Tarafından Yeniden Üretilmesi	77
5.2.1. Elmas Geminin Peşinde (Billur Köşk İle Elmas Gemi).....	78
5.2.2. Helva Kokulu Kader (Helvacı Güzeli).....	83
5.2.3. Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan (Ağlayan Nar İle Gülen Ayva).....	89
5.2.4. Çatlayan Sabır, Doğan Hak (Muradına Eren Dilber).....	97
5.2.5. Güllerle Gülüp İncilerle Ağlayan Kız (Muradına Ermeyen Dilber)	102
5.2.6. Tasa Kuşu ile Sabır Sultanı (Tasa Kuşu)	108
5.2.7. Elma Dalından Kuyunun Dibine (Zümrüdüanka Kuşu)	113

5.2.8. İğci Baba'nın Mağarası (İğci Baba).....	123
5.2.9. Hırsız ile Yankesici'nin Hüner Yarışı (Hırsız İle Yankesici).....	132
5.2.10. Bir Nefes Sefa, Bir Nefes Cefa (Sefa İle Cefa).....	140
5.2.11. Gölge Mağarasında Yazılan Sır (Alicengiz Oyunu).....	152
5.2.12. Suyun Unuttuğu Kız (Saka Güzeli).....	162
5.2.13. Kırk Kirpinin Kürkü ve Karayılan Şehzade (Karayılan).....	176
5.2.14. Mercan Saçların Sakladığı Kader (Mercan Kız).....	186
5. 3. Billur Köşk Masalları ile Yapay Zekâ Uyarlaması Masalların Karşılaştırılması	198
5.3.1. Hacim.....	198
5.3.2. Başlıklar.....	198
5.3.3. Olay Örgüsü.....	199
5.3.3.1. Masal Bölümleri.....	201
5.3.3.2. Yinelemeler.....	201
5.3.3.3. Geçişler.....	202
5.3.4. Mekân.....	202
5.3.5. Zaman.....	204
5.3.6. Karakter Gelişimi.....	204
5.3.7. Üslup.....	209
5.3.7.1. Betimlemeler.....	212
5.3.7.2. Kanlı Sahnelerin Betimlenmesi.....	214
5.3.7.3. Mücadele Sahnelerinin Betimlenmesi.....	216
5.3.8. Kalıplaşmış İfadeler- Sözel Gelenek.....	217
5.3.8.1. Ahenk Unsurları, Seciler, Söz Tekrarları.....	219
5.3.8.2. Alışılmadık Bağdaştırma.....	221
5.3.9. Kültürel Doku-Toplum Düzeni.....	222
5.3.9.1. Ana-Baba Rızası.....	224
5.3.9.2. Kul Hakkı.....	225
5.3.9.3. Kültürel Tutarsızlık.....	226
5.3.9.4. Masal Türü Farklılıkları.....	228
5.3.10. Ahlaki Mesaj.....	230
5.3.11. Makine Öğrenmesi.....	232
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	234
KAYNAKÇA.....	238
ÖZGEÇMİŞ.....	245

TABLolar DİZİNİ

Tablo 1. Propp metodu fonksiyon-sembol listesi.....	18
Tablo 2. Propp metodu sembollerinin Umay Günay, Mehmet- Sema Rıfat ve Hüseyin Gümüş çalışmalarına göre karşılaştırılması.....	33
Tablo 3. Billur Köşk ile Elmas Gemi.....	50
Tablo 4. Helvacı Güzeli	52
Tablo 5. Ağlayan Nar ile Gülen Ayva	53
Tablo 6. Muradına Eren Dilber (Sabır Taşı)	56
Tablo 7. Muradına Ermeyen Dilber	57
Tablo 8. Tasa Kuşu	59
Tablo 9. Zümrüdüanka Kuşu.....	61
Tablo 10. İğci Baba	64
Tablo 11. Hırsız ile Yankesici.....	66
Tablo 12. Sefa ile Cefa.....	67
Tablo 13. Alicengiz Oyunu	68
Tablo 14. Saka Güzeli	70
Tablo 15. Karayılan.....	71
Tablo 16. Mercan Kız	74

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

AI	: Yapay Zekâ
Bk. / bk.	: Bakınız
b.y.	: Basım yeri yok
bs.	: Baskı, basım
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
Drl. / drl.	: Derleyen
Ed. / ed.	: Editor
Erişim	: Erişim Tarihi
Haz. / haz.	: Hazırlayan
Nşr. / nşr.	: Neşreden
ss.	: Sayfa sayısı
TDK	: Türk Dil Kurumu
YZ	: Yapay zeka

1. GİRİŞ

Masal, dünya folklor tarihi içerisinde merkezi ve belirleyici bir konuma sahiptir. Bunun temel nedeni, özellikle Avrupa’da halk edebiyatı ürünlerinin, erken dönemlerden itibaren geçmiş toplumların düşünce yapısını, yaşam biçimlerini ve kültürel kodlarını anlamaya yönelik bir kaynak olarak değerlendirilmiş olmasıdır. Aydınlanma Dönemi’nden önce dahi, kimi zaman farklı ideolojik ya da bilimsel amaçlarla, halk kültürüne ait unsurların sistemli biçimde derlenmeye başlandığı görülmektedir. Bu süreç, İngiltere’de ortaya çıkan Ossiancılık hareketi ile Alman düşünür Johann Gottfried Herder’in halk kültürünü ulusal kimliğin temel bileşeni olarak gören görüşleri doğrultusunda daha bilinçli ve süreklilik arz eden bir nitelik kazanmıştır. İsveç egemenliği altında ulusal kimliklerini yitirme tehlikesiyle karşı karşıya kalan Fin halkının yeniden kültürel yapılanma sürecinde de masal ve diğer sözlü anlatı türlerinin derlenmesi belirleyici olmuştur. Herder’in fikirlerinden etkilenen iki Finli öğrencinin yürüttüğü bu çalışmalar, ünlü Fin destanı *Kalevala*’nın oluşturulmasına zemin hazırlamış; bu metin, Fin ulusal bilincinin yeniden inşasında ve bağımsızlık sürecinde önemli bir rol üstlenmiştir (Azadovski, 2002: 21).

Masallar geçmiş toplumlar için kültürel devamlılığın sağlanması, kültürün yaşatılıp gelecek kuşaklara aktarılması için asli öğeler olmuştur. Bu yönüyle masallar toplumu var eden temel taşlarından birisidir.

Propp; Masalarda belirgin bir özellik vardır: Bir masalın içerisindeki parçaların hepsi herhangi bir değişikliğe uğratılmadan başka masala aktarılabilir (Propp, 1987: 17). diyerek masalların fonksiyon adını verdiği ortak yapılardan oluştuğunu ve bu yapılar aracılığıyla masalların formüle edilebileceğini savunur (Propp, 1987: 35).

Son olarak, Propp’un şeması yeni masallar üretmek için de kullanılabilir. Bu tür teknikler, halk anlatılarının biçimsel ve içeriksel özelliklerini temel alarak yeni edebî türler geliştirmeyi amaçlayanlar için olduğu kadar, sözlü gelenekte fiilen kullanılan anlatı motifleri birleşimlerinin, kuramsal olarak mümkün olan tüm birleşim seçeneklerine kıyasla ne denli sınırlı ve geleneksel bir nitelik taşıdığını ortaya koymak isteyenler için de ilgi çekici olabilir. Ayrıca, masalların ya da masal bölümlerinin (Propp’un “hareketleri”) hangi “kurallar” doğrultusunda üretildiği veya dönüştürüldüğünün çözümlenmesi, Propp’un öncü çalışması sayesinde mümkün hâle gelen bir başka araştırma alanıdır. Propp’un çözümlemesinin folklor araştırmalarında bir dönüm noktası olduğu kuşku götürmez. Her ne kadar masal üzerine yazılmış standart incelemelerde

ondan söz edilmemiş olsa da, Propp'un Morfolojisi büyük olasılıkla gelecek kuşaklar tarafından yirminci yüzyılda halkbilimi alanındaki en önemli kuramsal atılımlardan biri olarak değerlendirilecektir (Dundes, 1968: 15).

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Formülize edilmiş masalların ileri düzey, dünya geneli, karşılaştırmalı akademik çalışmalar için önemi büyüktür. Ancak masalın formülize edilmesinin çok önemli başka bir avantajı da yeni masallar, anlatı türleri üretmenin kapısını aralamasıdır. Yeni masallar üretmek için formüllere ihtiyaç olmadığı düşünülebilir belki ama üretilen, yazılan masalların doğal masal tadı vermemesi, anlatımların sığ, yüzeysel, yapmacık durmasının altında kuramsal altyapının eksikliğini yattığı görülecektir. Bu eksikliği gidermek için Propp'un yapısal inceleme metodu tam aranan yöntemdir.

Yazarlar geçmişten bugüne yazın dünyasına yapıtlarıyla yön vermişler, eserleriyle insanlığı büyülemişlerdir. Günümüzde bu alana yapay zekâlar ve yapay zekâ insan işbirliğinde ortaklıklar da dâhil olmaktadır. Yapay zekâ üretimi metinler; masallar, hikâyeler, romanlar çığ gibi büyümektedir. Bu eserler şimdiden ses getirmeye başlamıştır ancak üretilen eserler derinlikli edebi ürün olmaktan henüz uzaktır. Bu eksikliği gidermek için üretilen eserin yapısal iskeleti ve konunun, dilin işlenişi hayati öneme sahiptir. Üretimin rastgele, temelsiz kurgular ile değil Propp Metodu kullanılarak iskeleti son derece sağlam bir kurguyla yapılması eserlerin başarısını büyük oranda değiştirecektir.

Bu noktada Dundes yarım yüzyıl önce Propp Metodu için; Aslında, Propp'un Morfolojisi bir bilgisayar için programlanmıştır (Dundes, 1965: 15). demektedir.

Propp Metodu yapay zekânın kendine has bir yazın kültürü edinmesinde temel taşı olabilir.

1.2. Araştırmanın Kapsamı ve Yöntemi

Yapay zekânın Propp metodunu kullanarak yeni masallar üretme konusunda başarısını inceleyeceğimiz araştırmamızda ana metin olarak Billur Köşk Masalları kullanılacaktır. İlk olarak Billur Köşk Masalları, Propp metoduna göre incelenecek ve masalların epizotları, formülleri oluşturulacaktır. Sonra oluşturulan bu epizotlar yapay zekâyâ verilerek masalları kendince yeniden uyarlayıp yazması istenecektir. Son olarak, orijinal Billur Köşk Masalları ile yapay zekâ üretimi uyarlama metinler karşılaştırılacak ve yapay zekânın bu alandaki yetkinliğine dair çıkarımda bulunulacaktır.

2. MASAL

Masal, Türk Dil Kurumu sözlüğünde; Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür olarak tanımlanmaktadır (URL-1, 2025).

Masal, anlatı türleri arasında en yaygın bilinen biçimlerden biridir. Sözlü kültür ortamında şekillenmiş ve bu yolla günümüze ulaşmış olan masalların kökeni oldukça eski dönemlere dayanmaktadır. Anonim nitelik taşıyan bu anlatılarda, gündelik yaşamdan izler bulunabildiği gibi, gerçeklik sınırlarının ötesine geçen olaylara, olağanüstü varlıklara, insan dışı kahramanlara ve hayvan biçimli figürlere de sıkça yer verilir. Masal evreninde kahramanların karşılaştığı ya da maruz bırakıldığı durumlar, çoğu zaman düş gücünün sınırlarını zorlayan bir kurgu içerisinde sunulur (Boratav, 1999: 75).

Sakaoğlu, masalı; kimi zaman hayvanların, kimi zaman da doğaüstü niteliklere sahip varlıkların anlatı kişileri olarak yer aldığı, olayların gerçek dünyadan kopuk bir “masal diyarı”nda gerçekleştiği, bütünüyle düş gücüne dayansa da dinleyici üzerinde inandırıcılık etkisi yaratabilen sözlü anlatı türü şeklinde tanımlamaktadır (Sakaoğlu, 2002: 2).

Elçin, masal için:“Bilinmeyen bir yerde, bilinmeyen şahıslarla ve varlıklara ait hadiselerin macerası, hikâyesi” (Elçin, 1993: 368). demektedir.

Anonim halk edebiyatı ürünleri arasında en yaygın türlerden biri masaldır. Bu anlatı türünü adlandırmak için kullanılan “masal” sözcüğü; Habeşçede *mesel*, Aramicede *masla* ve İbranicedeki *masal* kavramlarından türeyerek Arapçaya *mesel/masal* biçimiyle, mukayese anlamıyla geçmiş, buradan da Türkçeye yerleşmiştir. Tarihsel süreçte masal terimi, pek çok araştırmacı tarafından hikâye, efsane, menkıbe, kıssa, fabl, atasözü ya da tekerleme gibi farklı anlatı türleriyle ilişkilendirilmiş ve bu doğrultuda çeşitli biçimlerde tanımlanmıştır. Bunun yanı sıra masal, bazı Türk topluluklarında lehçelerde ve yerel ağızlarda farklı adlandırmalarla anılmaktadır. Nitekim Çuvaş Türklerinde *hallap*, Kazak, Kırgız ve Kazan Türklerinde *ertek/erteği*, Teleut topluluğunda *çorçek*, Doğu Türkistan Türklerinde ise aynı kökten türeyen *çoçek* sözcüklerinin kullanıldığı bilinmektedir (Elçin, 1986: 368).

Halk anlatı geleneği içerisinde yüzyıllar boyunca sözlü aktarım yoluyla yaşatılan masallar; olağanüstü nitelikler taşıyan kişi ve olaylara yer veren, anlatıma genellikle kalıplaşmış bir başlangıç ifadesiyle girilen, belirli bir anlatı hacmine sahip olan ve

sonunda mutluluk, dileğin gerçekleşmesi ya da anlatıcı-dinleyici ilişkisinin vurgulandığı formel kapanış sözleriyle tamamlanan sözlü anlatı türleridir. Bu anlatılarda zaman ve mekân unsurları kesin sınırlarla belirlenmez; olaylar belirsiz bir zaman diliminde ve tanımlanmamış bir uzamsal bağlamda gerçekleşir (Seyidoğlu, 1986: 149).

Ali B. Alptekin'e göre masallar, anlatım bakımından ağırlıklı olarak düz yazı biçiminde kurgulanan, dinleyiciyi gerçekliğine ikna etme amacı taşımayan ve bütünüyle düş gücüne dayalı anlatı metinleridir. Bu yönüyle masallar, gerçeklik iddiası bulunmayan kurmaca yapılarıyla sözlü anlatı geleneği içinde yer alan özgün bir anlatım türü olarak değerlendirilir (Alptekin, 2002: 5).

Masallarda yer alan geleneksel pratikler, inanç sistemleri ve ilkel yaşam evrelerinden devralınan unsurlar, zaman içerisinde dönüşerek motif düzeyinde yeni işlevler üstlenmiş biçimde karşımıza çıkmaktadır. Her bir masal anlatısı, kültürel yapı tarafından biçimlendirilmiş düşünsel bütünün bir parçası niteliğindedir; bu bütünün dayandığı temel ise geçmiş deneyimlerin izleri ile toplumsal dünyayı algılama biçimidir (Öztürk, 1985: 127).

Araştırmamızın odak noktasını oluşturan Propp da masalı şöyle tarif eder:

Biçimbilimsel bakış açısından, bir anlatının başlangıcında ortaya çıkan bir kötülük durumu (A) ya da bir yoksunluk hâli (a) ile başlayıp, ara aşamalardan geçerek evlilikle (W) ya da düğümün çözülmesini sağlayan başka işlevlere ulaşan her anlatı dizgesi olağanüstü masal kapsamında değerlendirilebilir. Son aşamada yer alan işlev; ödülün verilmesi (F), aranan nesnenin elde edilmesi veya genel anlamda olumsuzluğun ortadan kaldırılması (K), takip sürecinde yardım edilmesi ya da kurtarılma eylemi (Rs) gibi biçimlerde ortaya çıkabilmektedir. Bu bütünsel ilerleme bir "hareket" olarak tanımlanmaktadır. Anlatı içinde ortaya çıkan her yeni zarar durumu ya da her yeni eksiklik, yapısal olarak yeni bir hareket dizisini zorunlu kılar (Propp, 2008: 91).

2.1. Masalın Toplum İçin Önemi

Masal, kökeni belirsiz geçmiş dönemlere uzanan ve tarihsel süreklilik içinde farklı çağların birikimlerini, deneyimlerini ve zihniyet unsurlarını bünyesinde toplayarak günümüze ulaşmış bir anlatı kaynağıdır. Zaman içinde katmanlaşarak derinleşen bu anlatılar, ait oldukları kültürel çevrede mevcut olan değerleri, düşünme biçimlerini ve toplumsal kabulleri yansıtan birer kültür aynası niteliği taşır. Masallar, kavramların içerisine yerleşmiş zihinsel şemalarla ve olaylara eklenen değer yargılarıyla bütünleşmiş yapılar sunar. Bu yönüyle masal metinleri, yalnızca edebî bir tür olarak değil, aynı zamanda farklı disiplinler için zengin bir veri alanı olarak değerlendirilebilir.

Toplumsal yapıyı inceleyen sosyologlar, dili merkeze alan dilbilimciler ve geçmişe ilişkin dolaylı izler arayan tarih araştırmacıları, masallar aracılığıyla kültürel belleğe dair çok sayıda anlamlı ipucuna ulaşabilmektedir (Tezel, 1990: 17).

Toplumsal rollerin aktarımında etkili işlevler üstlenen anlatı türlerinden biri masallardır. Sözlü kültür geleneği içinde oluşan bu anlatılar, ortaya çıktıkları toplumun değer dünyasını, normlarını ve sınırlarını yansıtarak kültürel kodların kuşaktan kuşaa iletilmesinde önemli bir araç işlevi görür. Bir toplumun hangi davranışları onayladığı ya da hangi tutumları dışladığı, masal anlatıları aracılığıyla dolaylı biçimde gözlemlenebilir (Sezer, 2015).

Masallar, ortaya çıktıkları toplumun dilsel birikimini, duyu dünyasını ve düşünce kalıplarını aktaran kültürel anlatılar olarak işlev görür. Bu yönüyle, bireyleri yalnızca aynı coğrafyada yaşayan bir kalabalık olmaktan çıkararak ortak değerler, algılar ve anlam dünyası etrafında buluşturur; böylece toplumsal aidiyetin ve birlikteliğin oluşmasına katkı sağlayarak “millet” bilincinin inşasında etkili bir rol üstlenir (Kaplan, 1996: 35).

Masallar geçmişte tüm insanlar içindir. Ancak günümüzde masal denilince akla genelde çocuklar gelir.

Masallarda yaygın biçimde başvuru olan canlandırma ve dramatizasyon unsurları sayesinde çocuklar, etkileşimsel becerilerini geliştirme imkânı bulmakta; bu süreç, onların duyu ve düşüncelerini daha açık, etkili ve yapılandırılmış biçimde ifade edebilmelerine katkı sağlamaktadır (Aksoy, 2014: 181).

Masallar, ebeveynlerin çocuklara doğrudan aktarmakta güçlük yaşayabildikleri kimi değer ve yönlendirmelerin dolaylı ve etkili bir biçimde iletilmesini mümkün kılan anlatı araçlarıdır. Masal aracılığıyla sunulan bu iletilerin, çocuklar üzerinde daha olumlu ve kalıcı etkiler bıraktığı genel kabul gören bir durumdur. Masal evreninin sunduğu zengin kurgu içerisinde çocuklar; iyiliğin ödüllendirileceği, kötülüğün ise yaptırımsız kalmayacağı düşüncesini içselleştirirken, emek ile tembellik arasındaki farkı ve bunların sonuçlarını da anlatı yoluyla kavrarlar. Bunun yanı sıra masal anlatıları, çocukların arkadaşlık ve dostluk ilişkilerini anlamlandırmalarına, alçakgönüllülük, yardımlaşma, adalet duygusu ve doğruluk gibi ahlaki değerleri benimsemelerine katkı sağlayan önemli bir kültürel aktarım işlevi üstlenmektedir (Şahin, 2011: 209).

Masalların sözlü kültüre ait anlatılar olarak dinlenmesi, okunması ve yeniden anlatılması, çocukların zaman içinde toplumsal etkileşim süreçlerine dâhil olmalarını destekleyen önemli bir işlev üstlenmektedir. Bu anlatılar aracılığıyla çocuklarda okuma alışkanlığının temelleri atılırken, aynı zamanda edebî duyarlılık ve estetik beğeni de erken yaşlarda gelişmeye başlar. Masalların içsel bir estetik örgüye sahip olması, onların ilgiyle

takip edilmesini kolaylaştırmakta; dinleme ve okuma edimini çocuklar açısından zevkli bir deneyime dönüştürmektedir (Aslan, 2012: 34).

Bir toplumun masallarında, o toplumu oluşturan bireylerin ruhsal yapıları, toplumsal ilişkileri, ekonomik koşulları, ahlaki ölçütleri ve genel yaşam deneyimleri dolaylı biçimde yansımaktadır. Masallar, bu yönüyle, bir kültürün tarihsel ve toplumsal serüvenini sembolik düzeyde bünyesinde barındıran anlatılardır. Bununla birlikte, okuryazarlık düzeyinin sınırlı olduğu toplumlarda masallar, yalnızca estetik ya da eğlendirici bir anlatı türü olmanın ötesine geçerek, işlevsel bir halk eğitimi aracı niteliği de kazanmaktadır (Yavuz, 2002: 7).

Pozitif mantığın esas aldığı, somut gerçeklikle algılanan dünya tasavvuru, bireyin zihninde mümkün olanı daraltmakta ve düş gücünü sınırlayıcı bir etki yaratmaktadır. Buna karşılık masal anlatılarında imkânsızlık kavramı ortadan kalkar; her türlü olasılık masal evreni içinde meşru bir zemine kavuşur. Bunlar, hayal gücünü serbest bırakır, soyut düşünmenin önünü açar. Özellikle çocukluk döneminde belirginleşen bu zihinsel yönelim, yetişkinlikte değişik şekillerde varlığını sürdürmektedir. Nitekim geçmiş dönemlerde masallar, destanlar ve menkıbeler aracılığıyla yerine getirilen bu işlevin, günümüzde büyük ölçüde roman ve sinema gibi modern türler tarafından üstlenildiği görülmektedir (Türinay, 1982: 162).

İnsan toplulukları, yaşamsal gerçekliklerini, karşılaştıkları sorunlara ilişkin çözüm yollarını ve geleceğe dair beklentilerini masal anlatılarındaki olay örgüsüne ve anlatı kişilerine yansıtarak ifade etmişlerdir. Bu anlatım biçimi aracılığıyla, sonraki kuşakları bilinçlendirme, eğitme ve yaşamın güçlüklerine karşı hazırlama işlevi amaçlanmıştır. Bu nedenle masal kurgusunda olumlu değerleri temsil eden kahraman çoğu zaman başarıya ulaşır. Söz konusu sonuç, yalnızca ahlaki bir mesaj üretmekle kalmaz; aynı zamanda dinleyici ve anlatıcı açısından bir tür psikolojik rahatlama ve güven duygusu da sağlar (Yavuz, 2002: 7).

Masalların bireysel gelişim sürecine sağladığı katkı da dikkate değerdir. Araştırmalara göre, öz farkındalığı gelişmiş ve psikolojik tatmin düzeyine ulaşmış bireylerde masal anlatılarının, kişisel gelişimi destekleyici ve güçlendirici bir işlev üstlendiğini ortaya koymaktadır (İlhan ve Özbay, 2010: 110).

Masallar, yazılı kültürden önce sözlü aktarım yoluyla kuşaktan kuşağa aktarılan anlatılar olarak toplumsal hafızanın korunmasında merkezi bir işleve sahiptir. Gelenekler, inançlar, değer yargıları, korkular ve idealler masal kurgusu içinde simgesel biçimlerde yeniden üretilir. Bu yönüyle masallar, bir toplumun geçmiş deneyimlerinin ve dünya algısının açık seçik görünür halidir. Masallar içerisinde geliştiği toplumun kurallarını,

gelenek ve göreneklerini içlerinde barındırırlar ve zamanla onları geliştirerek gelecek nesillere aktarırlar. Bu yönüyle masalların geleneği kültürü koruma, yaşatma, geliştirme ve geleceğe aktarma işlevleri barizdir. Bu işlevler masalın toplum için değerini arttırmıştır. Masallardaki işlevler toplumun öne çıkan yüzlerce yıllık gelenek, görenek ve kuralları hakkında son derece açık anlaşılır bilgiler içerir. Masalların bir toplum hakkındaki neredeyse bütün bilgileri içerisinde barındırabileceği görülmektedir. Bu yönüyle masallar, bir toplum için diğer tüm edebi türlerden daha değerli ve ayrıcalıklıdır.

2.2. Billur Köşk Masalları

Kültürümüz içerisinde bulunan en önemli masallardan birisi Billur Köşk masallarıdır.

Hikâye-i Billûr Köşk ve Elmas Sefine adıyla anılan eser, Türkiye’de yaklaşık bir asırdır halk arasında dolaşımda bulunan, geniş bir okur kitlesi tarafından ilgiyle karşılanan ve derleyeni bilinmeyen bir masal derlemesi olarak kabul edilmektedir. Geçmişte Beyazıt ve Çemberlitaş çevresindeki hanlarda faaliyet gösteren matbaalarda her yıl on binin altına düşmeyen sayılarda basılan bu kitaplar, Darendeli kitapçıların heybeleri aracılığıyla Anadolu’nun en ücra dağ köylerine kadar ulaştırılmıştır. Söz konusu yayınlar arasında Billûr Köşk kitabı, daima ayrıcalıklı ve seçkin bir konumda yer almıştır. Yayıncılık alanında önemli ilerlemelerin yaşandığı yakın dönemlerde dahi, eserin gerek eski gerekse yeni harflerle basılmış nüshalarının okur nezdindeki rağbetini sürdürdüğü görülmektedir (Alangu, 2013: 329).

Günümüzde Billur Köşk, Türk masal geleneği içerisinde tartışmasız biçimde önemli bir konuma sahiptir. Bu önemin başlıca gerekçesi, derlemede yer alan on dört anlatının büyük bölümünün halk anlatım geleneği içinde hâlen yaşamaya devam etmesidir. *Billur Köşk* başlığı altında toplanan bu masal koleksiyonunda anlatıların ilk derleyicisinin kim olduğu bilinmediği gibi, söz konusu derlemelerin gerçekleştirildiği kültürel çevre de kesin olarak tespit edilememiştir. Bununla birlikte, Ignác Kúnos’un derleyip yayımladığı çok sayıda masal arasında Billur Köşk’te bulunan anlatıların da yer aldığı ve bu metinlerin İstanbul ile Adakale çevresinden derlendiği bilinmektedir (Szilagyi, 2007: 214-226).

Ignác Kúnos; Osmanlı coğrafyasında pek çok yeri; Rusçuk, Adakale, Varna, İstanbul, Mısır, İzmit, Bursa, İzmir, Aydın, Manisa, Kütahya, Kastamonu, Konya ve Ankara gibi gezip görmüş, buralarda halk türküleri, atasözü, masal, türkü, karagöz gibi pek çok halk edebiyatı malzemesi derlemiş ve yayımlamıştır (Szilagyi, 2007: 47-84).

Ignác Kúnos, Vasili Vasilyeviç Radloff'un 1899 yılında yayımladığı "Türk Lehçe Örnekleri"ni içeren "Ansiklopedik Sözlük" hüviyetindeki 10 ciltlik eseri Proben'in VIII. cildine 25 halk masalı vermiştir. Bu 25 masalın 9 tanesi Billur Köşk Masallarından oluşmaktadır. Ignác Kúnos masalları seçerken şekil ve içerik yönünden Avrupa masallarına uymalarına önem vermiştir (Ertizman, 2020: 35).

Billur Köşk masal derlemesinin hangi tarihte ve kim tarafından düzenlendiği kesin olarak bilinmemektedir. Okuyanların büyük kısmının metne aşına olduğu, okumayanların ise en azından bazı bölümlerinden ya da adından haberdar bulunduğu bu eser hakkında, Doğu bilimleri alanında çalışan Georg Jacob, 1899 yılında eline geçen ve basım yılı belirtilmeyen bir Billur Köşk nüshasından söz etmektedir. İstanbul'daki çeşitli kütüphanelerde incelenebilen baskılarda da herhangi bir tarih kaydına rastlanmamakla birlikte, kullanılan yazı karakterleri, kâğıt türü ve baskı teknikleri dikkate alındığında, söz konusu nüshaların en erken 1290 (1876) yılına kadar geriye götürülebileceği anlaşılmaktadır. Yazma ya da taş baskı örneklerinin, yapılan kapsamlı araştırmalara rağmen tespit edilememesi ise, eserin derlenme ve yaygınlaşma sürecinin daha erken dönemlere uzanamayacağını göstermektedir (Alangu, 1961: 5).

Ignác Kúnos ve Georg Jacob ile birlikte Theodor Menzel'de Billur Köşk üzerine önemli çalışmalar yapmıştır.

1914–1918 I. Dünya Savaşı yıllarında Menzel, Rusya'nın Saratov kentinde tutulan Türk savaş esirleri arasından çeşitli derlemeler gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalar sırasında, esirler içinde okuma yazma bilmeyen, yaşlı bir adam olan Hüseyin Deli Mehmedoğlu'nun anlatım gücü yüksek hikâyeler aktardığını öğrenmiş; elverişsiz koşullara rağmen fırsat buldukça ondan Türkçe anlatılar dinleyerek bunları kayda geçirmiştir. Menzel, aktarılan hikâyelerin bazılarının kurmaca mı yoksa gerçek olaylara mı dayandığını ayırt etmekte zaman zaman güçlük yaşadığını özellikle belirtmektedir. Anlatım sürecinde sözcükleri tek tek yazdırmak zorunda kaldığını, anlatıcının yerel ağzını anlamakta zorlanması ve hızlı konuşması nedeniyle aynı anlatıyı defalarca tekrar ettirdiğini ifade eden Menzel, bu durumun metinler arasında çeşitlenmeye yol açtığını da vurgulamaktadır (Saluk, 2018: 46).

Menzel derleme faaliyetini ve yaşadığı sıkıntıları şöyle anlatır: "Sürgünler arasında, memleketine dönerken Rusların eline düşen yaşlı Sinoplu bir adam vardı. Okuma yazması olmayan, yazı dilini bilmeyen, hasta olmasına rağmen sakin karakterli ve şükretmesini çok seven bir kişiydi. Adı Hüseyin Deli Mehmedoğlu'ydu. Memleketlilerimin fedakârlıktan anladığı ile tüm iyilikleri hak edilmemiş bir nimet olarak gören bu sade insanlar hakkında hep iyi hatıralarım vardır. Tesadüf eseri Hüseyin Deli Mehmedoğlu'nun

bitmek tükenmek bilmeyen bir hikâye anlatıcısı olduğunu öğrendim. En olumsuz şartlarda bile meddahvari bir tavırla anlattığı birkaç hikâyeyi Türkçe olarak derleyebildim. Kelimeleri doğru bir şekilde dikte ettirebilmek ve şiveyi muhafaza edilebilmek mevcut şartlar dolayısıyla pek mümkün değildi. Mehmedoğlu'nun hızlı konuşması ve fantezi dünyasının genişliği dolayısıyla tekrar anlatımlarda metinler çeşitlenmekteydi. Neticesinde hikâyeleri normal İstanbul şivesi ile kaydetmeye ve şive notlarını daha sonraya bırakmaya karar verdim. Sovyet İhtilali sonucunda 4 Mayıs 1918 tarihinde Saratov'dan kalkan ilk tahliye trenin başındaydım. Türkler de vatanlarına döndüler. 1918 sonbaharında Saratov'da esir bulunanların bir kısmının, vatanlarına dönünce, Berlin Dışişleri Bakanlığı'na akıbetimin ne olduğunu soran bir dilekçe yazdıklarını tesadüfen öğrendim." (Menzel, 1923: 9).

Menzel, Hüseyin Deli Mehmedoğlu'ndan toplam on iki masal metni derlediğini belirtmekte; yapılan çevirilerin özgün anlatımlarla büyük ölçüde örtüştüğünü özellikle vurgulamaktadır. Söz konusu derlemeleri bir araya getirdiği çalışmasını *Billur Köşk* (Der Kristall – Kiosk) başlığı altında yayımladığını da ifade etmektedir (Menzel, 1923: 9).

Tahir Alangu, *Billur Köşk* masallarını Arap alfabesiyle basılmış nüshaları esas alarak yeniden düzenlemiş; söz konusu çalışma, Eflâtun Nuri'ye ait siyah-beyaz çizimlerle birlikte 1961 yılında İstanbul'da Remzi Kitabevi tarafından yayımlanmıştır (Ertizman, 2020: 45).

Bu eserde yer alan masalların bazılarında, halk anlatılarında karşılaşılmayan ve ilk bakışta dikkat çeken belirgin yakıştırmaların, nükteli ifadelerin ve açık anlatım unsurlarının bulunması dikkat çekicidir. Hint masal geleneğinde yaygın biçimde görülen cinsel içerikli anlatım unsurlarının, Türk masallarında ancak profesyonel anlatıcıların repertuarında sınırlı ölçüde yer aldığı, günümüze ulaşan örneklerden anlaşılmaktadır. Bunun dışında, bazı bölgelerde yalnızca hayvan masalları ve fıkra türlerinde rastlanan kaba ve müstehcen niteliklerin, Türk masal geleneğinin yapısal dokusuna hiçbir zaman dâhil edilmediği görülmektedir. Bu durumun, masalların genellikle kadın anlatıcılar tarafından, aile çevresi içinde aktarılmasına karşılık; diğer anlatı türlerinin daha çok erkeklerin bulunduğu ortamlarda dile getirilmesiyle ilişkili olduğu düşünülebilir. Bu nedenle, aslen on dört anlatıdan oluşan söz konusu derleme yeniden düzenlenirken, yapısına sıkı biçimde eklenmiş açık ve kaba unsurlar barındırması sebebiyle *Kahveci Güzeli* adlı masal yeni düzenlemeye dâhil edilmemiş; bunun yerine, saha çalışmalarından kendi derlenen *Mercan Kız* masalı esere eklenmiştir (Alangu, 1961: 7).

Yazarın *Billur Köşk Masalları* Milli Eğitim Bakanlığı tarafından İlköğretim 100 Temel Eser listesine dâhil edilmiştir.

Billur Köşk adıyla bilinen derlemede yer alan on dört masalın tamamının uzun süredir sözlü aktarım geleneği içinde varlık gösterdiği anlaşılmaktadır. Söz konusu metnin yazılı bir derleme olarak çok eski dönemlere uzandığını kanıtlayan herhangi bir somut veri bulunmadığından, bu anlatıların kökeninin esasen sözlü kültür ortamına dayandığı güçlü biçimde ileri sürülebilir. Nitekim masallar, yapı ve anlatım özellikleri bakımından sözlü geleneğin ayırt edici niteliklerini taşımaktadır. Hatta kullanılan edebi dil ve üslup da anlatıların halka has karakteristiğini perdeleyememiştir (Eberhard-Boratav, 1953: 17).

Masalların büyülü gizemli dünyasını dijital dünya ile yeniden yorumlayacağımız çalışmamızda kültürümüzün en nadide eserlerinden birisi olan Billur Köşk masallarının Tahir Alangu tarafından hazırlanıp ilk baskısı 1961 yılında yapılmış kitabının Yapı Kredi Yayınları tarafından 2013 yılında yapılan 9. baskısı kullanılacaktır.

3. PROPP METODU

3.1. Vladimir Propp

Vladimir Propp, Alman asıllı bir aileden gelmekte olup 1895 yılında Saint Petersburg'da doğmuştur. Yükseköğrenimini aynı kentte Slav Dilleri ve Edebiyatı alanında tamamlamış, 1915 senesinde ise S. A. Vengerov tarafından yürütülen seminer çalışmalarına dâhil olmuştur. Eğitim sürecini 1918'de bitiren Propp, bu tarihten sonra bir süre boyunca farklı eğitim kurumlarında Almanca ile Rus Dili ve Edebiyatı dersleri vermiştir (Çobanoğlu, 2010: 214).

Propp, olağanüstü nitelikler taşıyan masalların yapısal özelliklerini çözümlenmeye odaklandığı *Masalın Biçimbilimi (Morphology of the Folk Tale)* başlıklı çalışmasını 1928 yılında kaleme almıştır. Söz konusu eser, 1950'li yıllara değin Batı akademik çevrelerinde yeterli düzeyde ilgiyle karşılanmamış olsa da, ilerleyen dönemlerde anlatı çözümlenmesine yönelik en erken kuramsal yaklaşımlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Aradan uzun bir zaman geçmiş olmasına karşın, Propp'un bu çalışmasının kuramsal etkisi günümüzde de güçlenerek sürmektedir (Hunt, 2012: 48).

Morfologiya Skazki / Morphology of the Folk Tale başlıklı çalışma, 1928 yılında Rusya'da yayımlanmıştır. Folklor araştırmaları ile biçimbilim alanında önemli bir kırılma yaratmasına ve Claude Lévi-Strauss ile Roland Barthes gibi kuramcılarını etkilemesine karşın, eser Batı dünyasında ancak 1958 yılında İngilizceye çevrilip Amerika Birleşik Devletleri'nde basıldıktan sonra yeterli akademik ilgi görmeye başlamıştır (Günay, 2011: 19).

Masalın Biçimbilimi (Morfologiya Skazki) başlığını taşıyan bu çalışma, Propp'un bilimsel üretimi içinde temel ve belirleyici eseri olarak değerlendirilmektedir. Yazar, olağanüstü masal türlerinin ardında yer alan yapısal düzeni ortaya koymayı amaçlamış ve bu doğrultuda anlatıların derin örgüsünü çözümlenmeye yönelmiştir. Söz konusu eser, ilerleyen dönemlerde İngilizce, Almanca, Çekçe, Fransızca, Macarca, Rumence, İtalyanca ve Lehçe gibi birçok dile aktarılmış; Türkçeye kazandırılması ise 1978–1982 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Çeşitli araştırmacıların bu çalışmayı temel alarak yürüttükleri eleştirel incelemeler ve çözümlenme denemeleri, Propp'un anlatı çözümlenmesi alanında açtığı metodolojik yolun kalıcı etkisini açık biçimde ortaya koymaktadır (Bars, 2014: 83).

Propp tarafından kaleme alınan *Masalın Biçimbilimi* adlı çalışma, öncelikle halkbilimi alanında olmak üzere sosyal ve beşerî bilimlerin çeşitli disiplinlerinde geniş bir etki alanı bulmuştur. Alan Dundes, Claude Lévi-Strauss, Roland Barthes ve Tzvetan Todorov gibi araştırmacıların bu yaklaşımdan hareketle metin inceleme yöntemleri geliştirmeleri, yapısalcı çözümleme anlayışının güç kazanmasında belirleyici olmuştur (Çobanoğlu, 2010: 233).

Propp'un ortaya koyduğu kuramsal çerçeve, anlatılarda karakter ve tiplerin inşa edilmesine yönelik yaklaşımı nedeniyle özellikle medya eğitimi alanında işlevsel biçimde değerlendirilmiş; bu yöntem edebî metinlerden tiyatro yapıtlarına, sinema filmlerinden televizyon dizilerine ve dijital oyunlara kadar geniş bir anlatı yelpazesinde uygulanmıştır. Akademik kariyerine 1932 yılında Leningrad (St. Petersburg) Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak başlayan Propp, 1938 sonrasında araştırma yönelimini dilbilimsel incelemelerden halkbilimi çalışmalarına doğru kaydırmıştır. Söz konusu üniversitede Folklor Bölümü'nün, Rus Edebiyatı kürsüsüne bağlanmasına kadar bölüm başkanlığı görevini üstlenen Propp, 1970 yılından vefatına dek aynı kurumda akademik faaliyetlerini sürdürmüştür (Günay, 2011: 19).

Propp'un kapsamlı yayın faaliyetleri içinde üç eseri özellikle belirgin bir konuma sahiptir. Bunlar; 1928 yılında yayımlanan *Morfologiya Skazki* (Masalın Biçimbilimi), 1940 tarihli *İstoriçeskiye korni volşebnoy skazki* (Olağanüstü Masalların Tarihsel Kökenleri) ve 1963'te kaleme alınan *Russkie agrarnye prazdniki* (Rus Tarım Şenlikleri) adlı çalışmalardır. *Masalın Biçimbilimi* adlı eserinde Propp, A. N. Afanasyev tarafından derlenen Rus halk masalları koleksiyonunu temel veri kaynağı olarak kullanmış ve olağanüstü masalların yapısal özelliklerini çözümlemeye yönelmiştir. Bu çalışmadaki temel hedefi, masalarda tekrar eden işlevleri belirlemek ve görünen anlatı düzeyinin ötesinde, anlatıların derin yapısında ortak ve tek biçimli bir düzenin bulunduğunu ortaya koymaktır (Rıfat, 2013: 178-179).

3.2. Propp Metodu

Yapısalcı yaklaşım ve buna bağlı yöntemler, belirli bir coğrafya ya da anlatı kümesi üzerinde yapılan çözümler aracılığıyla elde edilen düzeni şematik bir yapıya dönüştürmeyi amaçlamakta ve bu yapısal şemanın evrensel ölçekte geçerlilik taşımasını öngörmektedir. Kökenini büyük ölçüde dilbilimsel araştırmalardan alan bu kuramsal çerçeve, halkbilimi alanında özellikle sözlü kültür ürünlerinden oluşan belirli bir grubun yapısal bir dizgesini ortaya koymayı hedefler. Bu dizgesel iskeletin metin çözümlerinde ve karşılaştırmalı incelemelerde kullanılabilir hâle getirilmesiyle

birlikte, insan düşüncesinin işleyiş biçiminin ve bu düşünsel sürecin ürünü olan halk anlatılarının tarihsel ve yapısal gelişiminin açıklanması da amaçlanmaktadır (Ekici, 2004: 114).

Biçimcilik yaklaşımı, 1915–1930 yılları arasında özellikle şiir incelemeleri üzerinden şekillenmiş ve bu doğrultuda Rus Biçimciler tarafından kuramsal bir çerçeveye kavuşturulmuştur. Söz konusu yaklaşım, 1960'lı yıllardan itibaren Avrupa'da da ilgi görmeye başlamış; üzerine kuramsal tartışmaların yürütüldüğü ve akademik çalışmaların yoğunlaştığı bir alan hâline gelmiştir. Rus Biçimciler grubu; Osip Brik, Boris Eyhenbaum, Roman Jakobson, Vladimir Propp, Viktor Şklovski, Yuri Tinyanov, Boris Tomaşevski ve Viktor Vinogradov gibi isimlerden oluşmaktadır. Yazın kuramı ya da yazın bilimi olarak da anılan biçimcilik, edebî metinleri estetik değerler, felsefî yaklaşımlar, toplumsal koşullar, psikolojik çözümler ya da yazarların biyografileri ile değerlendirmek yerine, metnin kendi iç dinamiklerine ve yazınsal bileşenlerine odaklanmayı temel ilke edinmiştir (Rıfat, 2013: 174-176).

Ferdinand de Saussure'ün öncülük ettiği modern dilbilim ve göstergebilim yaklaşımında, göstergelerin anlam ve değerlerinin birbirleriyle kurdukları ilişkisel ağ içinde belirlendiği kabulünden hareket eden Propp, masalların yapısal çözümlemesini bu kuramsal zemine dayandırır. Bu doğrultuda, herhangi bir anlatıyı diğer anlatılardan ayıran farklılıkları temel alarak olağanüstü masalların biçimsel düzenini incelemeyi amaçlar. Yüzeyle son derece çeşitli ve olağanüstü unsurlar içeren masal dünyasına karşın, bu çeşitliliğin altında ortak ve tekdüze bir yapısal örgütlenmenin bulunduğu varsayımından yola çıkar. Propp'un hedefi, binlerce masalda tekrar eden ve anlatının işleyişini belirleyen işlevsel birimleri ortaya koyarak, görünür farklılıkların gerisindeki ortak yapısal çekirdeği saptamaktır. Bu bağlamda gerçekleştirilen çözümleme, halk masallarının biçimlenişini düzenleyen değişmez yapısal ilkelerin belirlenmesini mümkün kılmıştır (Tüfekçi, 2006: 58).

Rus biçimbilim geleneği içinde yer alan Propp, Saussure'ün dilbilim ve göstergebilim alanlarında açtığı kuramsal hattı özellikle yöntemsel düzeyde ileriye taşımış önemli isimlerden biridir. Anlamın tekil göstergelerde değil, göstergeler arasındaki karşılıklı ilişkiler ağında belirlendiğini vurgulayan bu yaklaşım doğrultusunda Propp, masal çözümlemelerinde bir anlatının diğer anlatılardan hangi yönleriyle ayrıştığına odaklanılması gerektiğini ileri sürer. Bu bakış açısıyla, masalların görünürde son derece çeşitli ve olağanüstü nitelikler taşıyan yapılarının arkasında, tüm bu farklılıkları düzenleyen ortak ve tekil bir biçimsel düzenin bulunduğu dikkat çeker (Güngör, 2013: 217).

Propp, masal çözümlerinin birçok yönüyle doğa bilimlerinde organik biçimlerin incelenmesine benzetilebileceğini belirtir; bu bağlamda Darwin'in türlerin kökenine ilişkin ortaya koyduğu sorunsallaştırmanın, kendi çalışma alanı açısından da geçerli biçimde ele alınabileceğini ifade eder (Todorov, 2005: 220).

Vladimir Propp, masal araştırmaları alanında kendisinden önce gerçekleştirilen çalışmaları eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmiştir. Ona göre masalın ortaya çıkışını ve kökenlerini inceleyebilmenin ön koşulu, masalın ne olduğunun kavramsal olarak belirlenmesi ve tanımlanmasıdır. Bu bağlamda Propp, A. Aarne'nin yaklaşımına karşı çıkararak motiflerin masalın değişmez ve en küçük birimi olarak kabul edilemeyeceğini savunmuş; motiflerin parçalanabilir, dönüşebilir ve çeşitlenebilir yapılar sergilediğini ortaya koymuştur (Günay, 2011: 20).

Wundt'un masalları konu temelli olarak sınıflandırma girişimine ilişkin değerlendirmesinde Propp, incelenen tüm sınıflandırma denemelerinin anlatıları belirli ölçütler doğrultusunda gruplandırmaya çalıştığını, ancak özellikle konu esas alındığında ciddi kuramsal sorunlarla karşılaşıldığını vurgular. Kategori merkezli ayrımlar dahi güçlükler barındırırken, konuya dayalı tasniflerin çok daha büyük bir belirsizlik ve karmaşa yarattığını ifade eder. Propp'a göre "konu" kavramı son derece muğlak ve çok katmanlı bir nitelik taşımakta; bu nedenle kimi zaman anlamsızlaşmakta, kimi zaman ise araştırmacıların öznel yorumlarına açık hâle gelmektedir. Bu bağlamda olağanüstü masalların konuya göre ayrıştırılmasının ilkesel düzeyde mümkün olmadığı sonucuna ulaşır. Söz konusu sınıflandırma biçiminin, tıpkı diğer geleneksel tasnif yöntemleri gibi, eleştirel bir yeniden değerlendirmeye tabi tutulması gerektiğini savunur (Propp, 1985: 14).

Yapılan farklı sınıflandırma denemelerini bu yönleriyle eleştiren Propp, geliştirdiği yaklaşımın dayanak noktasını şu düşünceyle temellendirir: Masal anlatılarında, bir anlatıyı meydana getiren yapısal unsurların tamamı, herhangi bir dönüşüme uğramaksızın başka bir masal bünyesinde de yer alabilme niteliğine sahiptir (Propp, 1987: 17).

Bir masal, onu meydana getiren temel bileşenlere ayrıştırılmadığı sürece, masallar arasında sağlıklı ve bilimsel bir karşılaştırma yapılması mümkün değildir. Böylesi bir çözümleme gerçekleştirilmeden, örneğin Hint ve Mısır anlatı gelenekleri arasındaki ilişkiler ya da Yunan fablları ile Hint fablları arasındaki etkileşimler gibi karşılaştırmalı sorunlar hakkında güvenilir sonuçlara ulaşmak olanaksız hale gelir (Propp, 1987: 32).

Propp, XX. yüzyılın başlarında Afanasyev tarafından derlenmiş Rus halk masallarından seçilen yüz metni inceleyerek, karakterlerin gerçekleştirdiği eylemler bağlamında tanımladığı işlevler üzerinden düzenli ve sistematik bir çözümleme

yapmıştır. Bu inceleme sonucunda, ele alınan masalarda karakter işlevlerinin sayıca sınırlı olduğu, söz konusu işlevlerin dizilişinde değişmez bir sıra izlendiği ve incelenen anlatıların tamamının ortak bir yapısal şemanın farklı örnekleri niteliği taşıdığı tespit edilmiştir (Gervas, 2013: 106).

Nasıl ki dilbilim içerisinde cümleler; özne, nesne, tümleç, yüklem gibi öğelerden oluşur, Propp'da peri masallarından yola çıkarak bu anlatıların ortak öğelerden, yapılardan, fonksiyonlardan oluştuğunu söylemektedir. Propp bu ortak öğelerden yola çıkarak bir masalın sırasıyla hangi öğelerden fonksiyonlardan oluştuğunu, oluşması gerektiğini belirleyecek hatta bu durumu pozitif bilimlerde olduğu gibi formüllere dökebilecektir.

Propp, incelemesini yüz masal örneğiyle sınırladığını özellikle vurgulamakta ve bu tercih nedeniyle eleştirilmesinin mümkün olduğunun farkında olduğunu belirtmektedir. Ancak bu eleştirilere karşılık olarak, araştırmanın kapsamının niceliksel genişlikten ziyade işlevsel yeterlilikle belirlenmesi gerektiğini savunur. İlk bakışta tüm mevcut malzemenin incelenmesinin zorunlu olduğu düşünülebilse de, Propp'a göre bu yaklaşım gereksizdir. Masallar kahramanların işlevleri temel alınarak çözümlendiğinde, yeni örneklerin daha önce saptanmamış herhangi bir işlev ortaya koymadığı anlaşıldığı noktada incelemenin durdurulması yöntemsel açıdan yeterlidir. Denetim amacıyla çok sayıda metnin gözden geçirilmesi gerekebilse de, bunların tamamının çözümlenmeye dâhil edilmesi zorunlu değildir. Bu bağlamda Propp, yürüttüğü çalışma için yüz masalın yöntemsel olarak yeterli bir örneklem sunduğu sonucuna ulaşmıştır (Propp, 1987: 41).

Propp'a göre, dünya üzerindeki masallar temelde ortak bir yapısal düzenek üzerine kuruludur. Zaman içerisinde anlatılar biçimsel ve içeriksel farklılaşmalar göstermiş olsa da bu temel yapı korunur ve değişime uğramaz. Propp'un gerçekleştirdiği çözümlenmeler, kapsam bakımından olağanüstü ya da diğer bir ifadeyle peri masallarıyla sınırlandırılmış; bu çerçevenin dışında kalan anlatılar araştırmaya dâhil edilmemiştir (Bars, 2014: 84).

Araştırmanın sadece olağanüstü peri masalları ile sınırlı tutulması yöntemin daha geniş sahalarda uygulanabilmesini güçleştirmektedir. Özellikle konusu günlük hayattan alınan masalların ve insan ilişkilerinin ağırlıkta olduğu masalarda metodu uygulamak son derece güçtür.

Propp, masalı oluşturan öğeleri çözümleyebilmek amacıyla, anlatının en küçük yapısal unsuru olarak "işlev" kavramını ortaya koymuş; bu yaklaşım aracılığıyla masal bileşenleri arasındaki ilişkisel düzeni sistematik biçimde saptamayı amaçlamıştır (Dundes, 1975: 66).

Aşağıda yer alan örnekler üzerinden Propp, işlevlerin (fonksiyonların) anlatıdan anlatıya değişmeden kaldığını göstermektedir. Örneklerde yer alan kişi, nesne ya da yardımcı unsur farklılaşsa da anlatı içindeki işlev sabit kalmaktadır:

1) Bir hükümdar, maiyetindeki bir yiğide bir kartal verir; kartal yiğidi başka bir ülkeye ulaştırır.

2) Büyük Baba, Suçenko'ya bir at armağan eder; söz konusu at, onu başka bir krallığa taşır.

3) Bir büyücü, Ivan'a bir kayık sunar; bu kayık sayesinde Ivan farklı bir ülkeye geçer.

4) Hükümdarın kızı, Ivan'a bir yüzük verir; yüzüğün yardımıyla çağrılan yardımcıları Ivan'ı başka bir krallığa götürür.

Bu örnekler, masal anlatılarında süreklilik gösteren unsurlar ile değişkenlik barındıran öğeler arasındaki ayrımı açık biçimde ortaya koymaktadır. Anlatılarda yer alan kahraman adları ve onlara atfedilen bireysel özellikler farklılık gösterebilmekte; buna karşılık gerçekleştirilen eylemler ve işlevler sabit kalmaktadır. Buradan hareketle, masalarda farklı karakterlere çoğunlukla benzer türde aksiyonların yüklendiği sonucuna ulaşılmaktadır. Bu durum, anlatıların çözümlemesinde karakterlerin üstlendiği işlevler temelinde yöntemsel bir incelemenin olanaklı olduğunu göstermektedir. Masalarda içerikler çok farklı olmasına karşın kahramanların genelde aynı tarz hareketleri yaptıklarını görmek mümkündür. Kahramanların bu işlevleri yerine getirme biçimleri ise anlatıdan anlatıya değişebilmektedir; dolayısıyla uygulama tarzı değişken bir değer taşırken, işlevin kendisi süreklilik gösteren yapısal bir unsur olarak varlığını korumaktadır. Örneğin bir anlatıda Morozka'nın davranış biçimi ile başka bir anlatıda Büyücü Baba Yaga'nın tutumu birbirinden ayrışsa da, her iki figürün üstlendiği işlev aynı yapısal çerçeve içinde yer almaktadır (Propp, 1987: 36).

Propp'a göre masalarda tespit edilen işlevlerin toplamı otuz birle sınırlıdır ve bu sayı hiçbir biçimde seksen dokuzu geçmez. Söz konusu işlevler ve bunlara bağlı eylemler, masal anlatılarının değişmez yapısal öğelerini oluşturur; kahramanların kimlikleri farklılaşsa dahi, hareketlerin ve işlevlerin sayısının sınırlı olması nedeniyle bu yapısal birimler bir anlatıdan diğerine aktarılabilir. Başka bir ifadeyle, özde aynı olan hareketler, farklı masalarda farklı kişiler tarafından gerçekleştirilir. Masal anlatılarında bu işlevler çoğunlukla ikili bir düzen içerisinde ortaya çıkar ve aralarındaki ilişki neden-sonuç temeline dayanır. Her eylem zorunlu olarak bir sonuç üretir; örneğin kovalamayı kurtarma, çatışmayı ise zafer izler (Temel, 2005: 85).

Propp, masal çözümlemelerinde saptadığı otuz bir işlevi belirli bir dizilim içinde sunar; her bir işlev için önce kısa bir içerik özeti verir, ardından işlevi tanımlar ve karşılaştırmalı çözümlemeleri mümkün kılmak amacıyla sembolik bir gösterim önerir. Masallar çoğunlukla bir başlangıç durumu ile açılır. Bu aşamada aile bireyleri tanıtılır ya da ileride merkezî rol üstlenecek kahraman, yalnızca adı anılarak veya mevcut durumuna işaret edilerek anlatıya dâhil edilir. Her ne kadar başlangıç durumu bir işlev olarak kabul edilmese de, masalın biçimbilimsel yapısı açısından temel ve belirleyici bir öge olarak değerlendirilir (Çıblak, 2005: 131).

Propp metodunun 31 temel fonksiyonu, tanımı, açıklaması, fonksiyonların görülme şekilleri ve sembolleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Propp metodu fonksiyon-sembol listesi “Günay, 2011: 27-40; Rıfat, Rıfat, 1985: 31-66; Gümüş, 1987: 43-102.”

Numara	Fonksiyon	Tarif	Açıklama	Fonksiyonun Görülme Şekilleri	Sembol
I	AİLENİN FERTLERİNDEN BİRİ EVDEN AYRILIR	Ayrılış	Aile üyelerinden birisi bir sebeple evden ayrılır. Evdekileri yalnız bırakır.	1. Aile büyüklerinden birisi evden ayrılabilir. B1 2. Aile üyeleri ölüm gibi durumlarla mecbur kalarak evden uzaklaşabilir. B2 3. Genç kuşaktan birisi evden uzaklaşabilir. B3	β
II	KAHRAMANA BİR YASAK BİLDİRİLİR	Yasak	Kahramana yapmaması gereken bir yasak konu ya da mutlaka yapması gereken bir emir şeklinde söylenir.	1. Kahramana yapmaması gereken bir yasak bildirilir. γ_1 2. Kahramana mutlaka yapması, unutmaması için bir emir verilmesi. γ_2	γ
III	YASAK İHLAL EDİLİR	İhlal	Kahraman emredilen yasağı çiğner. Ya da verilen direk emri yerine getirmez. Kralın kızları dışarıya çıkar. Ancak eve geç kalırlar. Tarlaya öğle yemeği getirmesi emredilen çocuklar yolda oyuna dalarlar. Bu şekilde yasak ihlal edilmiş olur ve haine kötülük yapmak için fırsat doğar.		δ

Tablo 1. (Devamı)

Numara	Fonksiyon	Tarif	Açıklama	Fonksiyonun Görülme Şekilleri	Sembol
IV	HAIN KEŞİF İÇİN GİRİŞİMDE BULUNUR	Keşif	Hain değerli kıymetli eşyalar için ya da çocukların yerini öğrenmek için çeşitli sorular sorar.	1.Hain değerli kıymetli eşyalar için ya da çocukların yerini öğrenmek için çeşitli sorular sorar. ε1 2. Bazen hain kurbanı tarafından sorguya çekilebilir. ε2 3. Masal içerisinde başka karakterler tarafından da sorgulama yapılabilir. ε3	ε
V	HAIN KURBANİ HAKKINDA BİLGİ ELDE EDER	Bilgi Toplama	Hain sorduğu soruya cevap alır.	1.Hain sorduğu soruya cevap alır. ζ1 2-3.Hain bilgileri tesadüfen de edinebilir. Hain kendisiyle ilgili bilgileri de verebilir. ζ2	ζ
VI	HAIN KURBANINI KENDİSİNE VEYA EŞYALARINA SAHİP OLMAK İÇİN ALDATIR	Hile	Hain kılık değiştirerek kurbanı aldatır.	1.Hain kurbanı ikna eder. η1 2. Hain büyü yaparak amacına ulaşır. η2 3. Hainin çeşitli hileler ve zorlamalar ile amacına ulaşması. η3	η
VII	KURBAN HİLEYE KANAR, FARKINDA OLMADAN DÜŞMANINA YARDIM EDER	Suç Ortaklığı	Kurban haine aldanır.	1.Kurban haine aldanır. θ1 2-3. Kurban hainin yaptığı büyü ya da hilelere kanar ya da gayriihtiyari hainin kötülüğüne fırsat oluşturur. θ2	θ

Tablo 1. (Devamı)

Numara	Fonksiyon	Tarif	Açıklama	Fonksiyonun Görülme Şekilleri	Sembol
VIII	HAIN AİLENİN FERTLERİNDEN BİRİNİN YARALANMASINA VEYA ZARAR GÖRMESİNE SEBEB OLUR	Hainlik	Hain kurbanı doğrudan ya da dolaylı olarak kötülük yapar.	1.Hain birisini kaçıtır.A1 2.Hain büyülmüş eşyayı kaçıtır ya da saklar. A2 3.Hain ekili ürünü, mahsulü talan eder.A3 4.Hain gündüzü ele geçirir, her tarafı karanlık yapar.A4 5.Hain başı hırsızlarla zarar verir. A5 6.Hain kurbanın vücudunu yaralar.A6 7. Hain birdenbire yok olmaya neden olur.A7 8.Hain kurbandan kurnazlıkla bir şey ister ve isteğine kavuşur.A8 9.Hain birisini kovar.A9 10.Hain, birinin denize atılmasını sağlar.A10 11.Hain bir eşyayı veya birini büyüler.A11 12.Hain birinin yerine geçer ya da başka birisini kurbanın yerine koyar.A12 13.Hain birisini öldürmeyi emreder.A13 14.Hain birisini öldürür. A14 15.Hain birisini zorla alıkoyar ya da hapseder.A15	A
VIII a	AİLENİN FERTLERİNDEN BİRİ BİR ŞEY KAYBEDER VEYA BİR ŞEYE SAHİP OLMAK İSTER	Eksiklik	Hain kurbanın bir eksiklik içerisine düşmesine bir şeyin eksikliğini çekmesine neden olur.	a.Evlenilecek bir kişinin ya da bir başkasının eksikliği vardır. a1 b.Büyülmüş eşya eksiktir. a2 c.Büyülmüş olmadığı halde çok kıymetli nadir eşyalar eksiktir. a3 d. Zor durumu ortadan kaldıracak yumurtanın eksikliği. a4 e. Gündelik, normal eşyaların eksikliği. a5 f. Daha farklı eksiklik şekilleri. a6	a

Tablo 1. (Devamı)

Numara	Fonksiyon	Tarif	Açıklama	Fonksiyonun Görülme Şekilleri	Sembol
IX	TALİHSİZLİK VEYA EKSİK BİLDİRİLİR KAHRAMAN BİR EMİR VEYA BİR İSTEKLE KARŞILAŞIR- KAHRAMANIN GİTMESİNE İZİN VERİLİR VEYA KAHRAMAN GÖNDERİLİR	Tavassut- Bağlayıcı Olay	Kahramanın masala dâhil olduğu aktif görev aldığı fonksiyondur.	1.Görev verilmek üzere kahramana haber verilir.B1 2.Kahraman doğrudan göreve gönderilir. B2 3.Kahramanın yaşadığı yerden ayrılmasına izin verilir. B3 4. Yaşanan felaket haber verilir. B4 5. Kahraman evinden kovulur, uzaklaştırılır. B5 6.İdama mahkûm edilen kahramanın gizlice serbest bırakılması. B6 7. Ağıt yakma. B7	B
X	KAHRAMAN TEPKİ GÖSTERMEK ÜZERE ANLAŞIR VEYA KENDİ KENDİNE KARAR VERİR	Tepkinin Başlangıcı	Kahramanın harekete geçmek için karar verip izin istemesidir. Kurban kahraman bulunan masalarda bu element eksiktir.		C
XI	KAHRAMAN EVDEN AYRILIR	Ayrılış	Kahramanın kötülüğü ya da eksikliği gidermek için evden ayrılmasıdır. Bu fonksiyonla masalın gelişme evresi başlamıştır.		↑

Tablo 1. (Devamı)

Numara	Fonksiyon	Tarif	Açıklama	Fonksiyonun Görülme Şekilleri	Sembol
XII	KAHRAMAN SİHİRLİ VASITAYI VEYA YARDIMCIYI ALABİLMEK İÇİN DENENİR - SORGUYA ÇEKİLİR - HÜCUMA UĞRAR	Vericinin İlk Fonksiyonu	Kahramanın atıldığı görev ve macerada kullanmak üzere ihtiyacı olacak sihirli eşyanın ya da bilginin kazanılması için Verici tarafından sınanmasıdır.	1.Kahraman verici tarafından denenir. D1 2.Verici kahramanı selamlar ve onu sorguya çeker.D2 3. Son nefesini vermek üzere olan ya da ölmüş bir kişinin kahramandan yardım talep etmesi.D3 4. Tutuklu bir kişinin serbest kalmak için kahramandan yardım istemesi.D4 5. Kahramandan merhamet istenmesi. D5 6. Paylaşılamayan bir malın mirasçılar tarafından kahraman tarafından paylaştırılmasının istenmesi. D6 7.Diğer istekler. D7 8. Düşmanın kahramanı yok etmeye çalışması. D8 9.Düşmanın kahramanla mücadeleye başlaması. D9 10. Değiş tokuş için kahramana sihirli bir eşyanın gösterilmesi. D10	D
XIII	KAHRAMAN MÜSTAKBEL VERİCİNİN HAREKETLERİNE TEPKİ GÖSTERİR	Kahramanın Tepkisi	Kahramanın Vericinin yaklaşımına verdiği tepkidir. Bazen olumlu, bazen olumsuz olur.	1.Kahraman vericinin denemesine uyar veya uymaz.E1 2. Vericiden gelen selamı kahraman alabilir ya da almayabilir. E2 3. Son nefesini vermek üzere olan ya da ölmüş kişinin isteğini kahraman yerine getirir ya da getirmez. E3 4.Kahraman tutukluyu bırakır ya da bırakmaz. E4 5. Kahraman kendisinden merhamet isteyene merhamet eder. E5 6. Kahraman paylaşılamayan malı paylaşır ya da söz konusu malı kendisi alabilmek için mirasçıları barıştırır veya kandırır. E6 7. Kahraman daha çeşitli işler görür. E7	E

Tablo 1. (Devamı)

Numara	Fonksiyon	Tarif	Açıklama	Fonksiyonun Görülme Şekilleri	Sembol
XIV	KAHRAMAN SİHİRLİ VASITANIN YARDIMINI KAZANIR	Sihirli Vasita Kazanılır Veya Zaptedilir	Kahramanın olumlu davranışları neticesinde sihirli eşyanın ya da hayvanın verilmesidir. Kahraman, Verici'nin yaklaşımına olumsuz tepkiler vermiş ise kendisine bir şey verilmez hatta cezalandırılır.	1. Büyülü eşya kahramana doğrudan verilir. F1 2. Büyülü eşyanın yeri kahramana gösterilir. F2 3. Büyülü eşya hazırlanır. F3 4. Büyülü eşya satılır veya alınır. F3 5. Büyülü eşyayı kahraman bulur. F4 6. Büyülü eşya aniden ortaya çıkar. F4 7. Büyülü eşyanın yenilip içilmesi ile çeşitli güçlere kavuşulması. F5 8. Büyülü eşyanın çalınması. F6 9. Olağanüstü özelliklere sahip karakterlerin ya da çeşitli karakterlerin kendiliğinden kahramanın hizmetine girmesi. F7	F
XV	KAHRAMAN ARADIĞI NESNENİN OLDUĞU YERE GÖTÜRÜLÜR VEYA KAHRAMANA YOL GÖSTERİLİR	İki Ülke Arasında Yerde veya Gökte Yolculuk, Rehberlik	Kahraman aradığı objeye, kişiye ulaşmak için çeşitli şekillerde yolculuğa çıkarılır.	1. Kahraman uçarak götürülür. G1 2. Kahramana karada veya suda yolculuk yaptırılır. G2 3. Kahramana kılavuzluk edilir. G3 4. Kahramana yol gösterilir. G4 5. Ulaşımın sabit araçlarla yapılması. G5 6. Kahramanın kan izlerini takip etmesi. G6	G
XVI	KAHRAMAN İLE HAİN DOĞRUDAN DOĞRUYA DÖVÜŞTE KARŞILAŞIRLAR	Mücadele	Kahramanın evinden ayrılmasına neden olan kötülüğü ya da eksikliği gidermek için düşmanla giriştiği mücadeledir.	1. Mücadelenin açık arazide yaşanması. H1 2. Kahraman ile düşmanın yarışması. H2 3. Kahraman ile hasmın İskambil oynaması. H3 4. Kahraman ile hasmın tartılıp ağır olanın kazanması. H4	H

Tablo 1. (Devamı)

Numara	Fonksiyon	Tarif	Açıklama	Fonksiyonun Görülme Şekilleri	Sembol
XVII	KAHRAMAN DAĞLANIR	Dağlama	Kahramanın düşmanla yapılan mücadeleyi yapan kişi olduğunu kanıtlayacak yara izinin, eşyanın alınmasıdır.	1. İşaret doğrudan kahramanın vücuduna uygulanır. J1 2. Kahramanın tanınmak için mendil yüzük gibi bir eşya alması. J2	J
XVIII	HAIN MAĞLUP EDİLİR	Zafer	Haine karşı mücadele kazanılır.	1.Hain açık alanda yenilir. I1 2.Hain yarışmada yenilir. I2 3.Hain iskambilde kaybeder. I3 4.Hain tartılma da kaybeder. I4 5.Hain dövüşmeden öldürülür. I5 6.Hain doğrudan kovulur. I6	I
XIX	BİRİNCİ TALİHSİZLİK VEYA EKSİK TASFİYE EDİLİR	Talihsizlik veya Eksik Ortadan Kaldırılır	Kahramanın evinden ayrılmasına neden olan kötülük ya da eksiklik giderilir.	1.Aranılan eşya akıl ve kuvvetle ele geçirilir. K1 2. Aranılan eşya çeşitli kimseler tarafından birden kazanılır. K2 3. Aranılan eşya çeşitli hilelerle kazanılır. K3 4. Aranılan eşya daha önceki faaliyetler sonucu geri alınır. K4 5. Aranılan eşya büyülu vasitanın kullanılmasıyla anında elde edilir. K5 6. Büyülu eşyanın kullanılmasıyla yoksulluk sona erer. K6 7. Aranan eşya ele geçirilir. K7 8. Büyü bozularak etkilenen kişi büyüden kurtulur. K8 9. Ölen bir kimse tekrar hayata döndürülür. K9 10. Mahkûm serbest bırakılır. K10	K

Tablo 1. (Devamı)

Numara	Fonksiyon	Tarif	Açıklama	Fonksiyonun Görülme Şekilleri	Sembol
XX	KAHRAMAN GERİ DÖNER	Geri Dönüş	Kahraman, kötülüğü sonlandırarak aradığı eşyayı bularak geri döner.		↓
XXI	KAHRAMAN TAKİP EDİLİR	Takip, Kovalama	Geri dönen kahraman düşman tarafından takip edilir.	1.Takipçi kahramanın peşi sıra uçar. Pr1 2.Takipçi, suçlu kimse ister. Pr2 3. Takipçi farklı hayvan şekillerine bürünerek kahramanın peşine düşer. Pr3 4. Takipçiler, cazip eşyaların şekline bürünerek kahramanın peşine düşerler. Pr4 5. Takipçinin kahramanı yemek istemesi. Pr5 6. Takipçi, kahramanı öldürmek için uğraşır. Pr6 7. Kahramanın saklandığı ağaç takipçi tarafından kemirilir. Pr7	Pr
XXII	KAHRAMAN TAKİPTEN KURTULUR	Kurtuluş	Kahraman, çeşitli şekillerde takipten kurtulur. Masalların çoğu burada sona erer. Kahraman evine döner ve evlenir. Ancak bazen kahramanın başına yeni felaketler gelir. Böylelikle yeni masallar başlayabilir.	1.Kahraman uçarak taşınır. Rs1 2. Kahraman, kendisini takip eden kişinin önüne engeller bırakarak kaçar. Rs2 3.Kahraman, kılık değiştirerek ya da çeşitli eşyaların kılığına girerek takipten kurtulur. Rs3 4. Kaçış esnasında kahraman takipçiden gizlenir. Rs4 5.Demirciler kahramanı takipçiden gizler. Rs5 6. Kahraman, çeşitli şekillere; hayvan, taş gibi girerek takipten kurtulur. Rs6 7. Kahraman kılık şekil değiştirmiş varlıkların cazibesine aldanmaz. Rs7 8. Kahraman başka varlıkların kendisini yutmasına fırsat vermez. Rs8	Rs

Tablo 1. (Devamı)

Numara	Fonksiyon	Tarif	Açıklama	Fonksiyonun Görülme Şekilleri	Sembol
XXIII	KAHRAMAN EVİNE VEYA BAŞKA BİR MEMLEKETE TANINMADAN VARIR	Tanınmadan Varış	Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine ya da başka bir krallığa gider. Orada asıl kimliğini gizleyerek işe girer, çalışmaya başlar.		O
XXIV	SAHTE KAHRAMAN ASILSIZ İDDİALARDA BULUNUR	Asılsız İddia	Sahte kahramanlar, bazen asıl kahramanın erkek kardeşleri ya da bir vezir, komutan olabilir, masaldaki eksikliği, kötülüğü mücadeleye girip yapmadığı, kazanmadığı halde kendisinin giderdiğini söyler.		L
XXV	KAHRAMANA ZOR BİR GÖREV TEKLİF EDİLİR	Zor Vazife	Kimsenin yapamayacağı zor bir görev kahramana verilir kahraman sınanır. Bu görevi başarıyla gerçekleştiren kahraman genelde evlilikle ya da tahta çıkarmayla ödüllendirilir.		M

Tablo 1. (Devamı)

Numara	Fonksiyon	Tarif	Açıklama	Fonksiyonun Görülme Şekilleri	Sembol
XXVI	ZOR GÖREV ÇÖZÜMLENİR	Çözüm	Kahraman verilen zor görevi aslına uygun olarak yerine getirir. Görevini kendi yeteneği zekâsı ve gücüyle gerçekleştirebileceği gibi başka yardımcılardan, büyülü eşyalardan yardım da alabilir. Görev verilen zaman dolmadan yerine getirilir.		N
XXVII	KAHRAMAN TANINIR	Tanıma	Kahraman, kimliğini saklayarak geldikten sonra hain ile yaşadığı mücadeleden elde ettiği yara izi ya da eşya ile tanınabilir. Yerine getirdiği zor görev ile tanınabilir veya ebeveynler tarafından birdenbire de tanınabilir.		Q
XXVIII	SAHTE KAHRAMAN TEŞHİR EDİLİR	Teşhir	Asıl kahramanın tanınmasıyla sahte kahramanın maskesi düşer.		Ex

Tablo 1. (Devamı)

Numara	Fonksiyon	Tarif	Açıklama	Fonksiyonun Görülme Şekilleri	Sembol
XXIX	KAHRAMANA YENİ BİR GÖRÜNÜŞ VERİLİR	Görünüş Değiştirmek	Kahraman yaşadıklarının, verdiği mücadelelerin ve büyü eşyaların yardımıyla yeni bir görünüm kazanabilir. Statüsü değişebilir.	1.Büyülü yardımcının etkisiyle kahraman yeni bir görünüm kazanır.T1 2. Kahraman, mükemmel bir saray yaptırır.T2 3. Kahraman yeni kıyafetler giyer.T3 4. Makul nükteli değişim şekilleri.T4	T
XXX	HAIN CEZALANDIRILIR	Ceza	Hain, düşman çeşitli şekillerde cezalandırılır. İdam edilebilir, sürgüne gönderilebilir, intihar edebilir, atların kuyruğuna bağlanabilir bazen de affedilebilir.		U
XXXI	KAHRAMAN EVLENİR VE TAHTA ÇIKAR	Düğün	Kahraman yaşadığı zorluklardan ve verdiği mücadelelerden sonra ödüllendirilir. Bu ödül genelde evlenme ve tahta çıkma şeklindedir. Bazen de para ve zenginlik yoluyla da ödüllendirme görülebilir.	1.Evlenme ve tahta çıkma birlikte olur. W*-* 2.Kahraman sadece evlenir. W* 3.Kahraman sadece tahta çıkar. W-* 4.Evlenme sözü veya nişan. w1 5. Kahraman masal içerisinde eşini kaybedip bulursa evlenme tekrarlanır. w2 6.Kahraman para veya kıymetli metalar ile ödüllendirilir. w0	W

Propp 31 temel fonksiyonu belirledikten sonra, masallardaki 7 temel karakteri de belirler. Bu karakterlerin kendi eylem alanları mevcuttur. Propp her masalda aynı eylem karakterlerinin bulunduğunu bazen bir eylemi birden fazla karakterin gerçekleştirdiğini ya da bazı karakterlerin olmadığını belirtir.

Çeşitli eylemleri gerçekleştiren 7 karakter şu şekildedir:

1. Hain (Düşman) eylem alanı. Kötülük (A), Mücadele(H), Takip (Pr) fonksiyonlarında yoğunlaşma görülür.

2. Verici (Bağışçı) eylem alanı. Büyülü eşyanın kahramana verilmesi için hazırlık (D), Büyülü eşyanın kahramana verilmesi (F) fonksiyonlarında yoğunlaşma görülür.

3. Yardımcı (Zor görev için kahramana yardımda bulunur.) eylem alanı. Kahraman aradığı objeye, kişiye ulaşmak için çeşitli şekillerde yolculuğa çıkarılması (G) Kötülük veya eksikliğin giderilmesi(K) Takipten kurtuluş (Rs) Zor görevin yerine getirilmesi (N) Kahramanın yeni bir görünüm kazanması(T) fonksiyonlarında yoğunlaşma görülür.

4. Aranılan kişi (Prenses ve Babası) eylem alanı. Zor görev (M), Özel işaret (J), Sahte kahramanın açığa çıkarılması (Ex), Asıl kahramanın tanınması(Q) İkinci düşmanın cezalandırılması (Pu), Evlenme (W) fonksiyonlarında yoğunlaşma görülür.

5- Gönderici eylem alanı. Kahraman sefere gönderilmesi (B) fonksiyonunda yoğunlaşma görülür.

6- Kahraman eylem alanı. Karar verip ayrılma (C↑), Bağışçıya karşılık verme (E), Evlenme (W), fonksiyonlarında yoğunlaşma görülür. Karar verme (C) arayıcı kahraman için geçerlidir, kurban kahraman diğer fonksiyonları yerine getirir.

7- Sahte kahraman eylem alanı. Karar verip ayrılma (C↑), Bağışçıya olumsuz karşılık verme (Eneg), Asılsız iddia (L) fonksiyonlarında yoğunlaşma görülür (Propp, 1987: 121).

3.3.Propp Metodunda Kullanılan Fonksiyonların Tanım ve Sembol Farklılıkları

V. Propp'un akademik alanda geniş yankı uyandırmasını sağlayan çalışması, masalların yapısal düzenini incelemeyi amaçlayan *Masalın Biçimbilimi* adlı eseridir. Bu çalışmada Propp, A. N. Afanasyev tarafından derlenmiş Rus halk masalları içinden peri masallarını temele alarak yaptığı çözümleme ile masalların dayandığı ortak ve temel yapıyı ortaya koymayı hedeflemiştir. İlk kez 1928 yılında Rusça olarak yayımlanan bu eser, daha sonra gözden geçirilmiş ve düzeltilmiş biçimiyle 1969 yılında yeniden basılmıştır (Rıfat-Rıfat, 1985: 2).

Propp'un yapısal çözümleme metodu üzerine ülkemizde metodun ilk ortaya çıktığı zamanlardan başlayarak günümüze kadar ne yazık ki pek fazla çalışma yapılmamıştır. Propp ülkemizde akademik çalışma anlamında Umay Günay tarafından tanıtılmıştır. Günay, Elazığ yöresinden derlediği masallar üzerine Propp yöntemini uygulayarak 1973'te tamamladığı doktora tezini hazırlamış ve tezi içerisinde metodun geniş bir tercümesini yayınlamıştır.

Bu çalışmalarını Günay şöyle anlatır: "Elazığ yöresinden derlenen masallar, söz konusu dönemde Türkiye'de henüz bilimsel çevrelerde tanıtılmamış ve sistematik biçimde değerlendirilmemiş olan Vladimir Propp'un masalları yapısal özelliklerine göre çözümleyen yöntemi ile incelenmiştir. Çalışma kapsamında, Propp'un çözümleme yaklaşımının ayrıntılı bir çevirisine de kitapta yer verilmiştir. Propp'un ortaya koyduğu kuramsal çerçeveye göre, dünya genelinde anlatılan masallar yapı bakımından ortak bir iskelete sahiptir. Bu savın geçerliliği, öncelikle Elazığ'dan derlenen anlatılar üzerinde sınanmış ve doğrulanmıştır. Doktora çalışmasının tamamlanmasının ardından, 1970'li yıllara kadar Türkiye'nin farklı bölgelerinden toplanan masallar üzerinde de aynı yöntem uygulanmış; böylece Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde anlatılan masallar açısından da söz konusu yapısal yöntemin geçerli olduğu ortaya konmuştur. Bu doğrultudaki araştırma sonuçları, I. Uluslararası Türk Folklor Semineri'nde sunulmuş ve seminer bildirileri arasında yayımlanmıştır." (Günay, 2011: 15).

Günay'ın çalışması haricinde Propp'un Morfologija Skazka kitabının Türkçeye iki adet çevirisi yapılmıştır. Bu çeviriler Mehmet RIFAT-Sema RIFAT ile Hüseyin GÜMÜŞ'e aittirler.

Mehmet RIFAT ile Sema RIFAT, Propp'un eserini 1985'te Masalın Biçim Bilimi adıyla Fransızcadan tercüme etmişlerdir. Bu konuda Rıfat-Rıfat şöyle demektedir:

Eser, ilk yayımlanışından yaklaşık otuz yıl sonra, 1958'de İngilizceye çevrilmesiyle birlikte Batı dünyasında insan bilimleri çevrelerinde dikkat çekici bir etki yaratmış ve bu süreçten sonra farklı dillere aktarılmaya başlanmıştır. Fransızcaya ise biri 1965'te, diğeri 1970'te olmak üzere iki ayrı çeviri yapılmıştır. Bu Fransızca çevirilerden ikincisi, yapının 1969 yılında gözden geçirilerek yayımlanan baskısını esas almıştır. Türkçedeki çeviri de söz konusu Fransızca son baskı temel alınarak gerçekleştirilmiştir (Rıfat-Rıfat, 1985: 2).

Propp metodu yalnız bizim ülkemizde değil dünya kamuoyunda da biraz geç fark edilmiş bir eser ve yöntem olmuştur.

Mehmet RIFAT, Sema RIFAT çevirisi 4 sefer farklı yayınevleri tarafından basılmıştır (1985- Sanat Yayınları, 2001- Mart Matbaası, bazı eklerle birlikte; 2008, 2010 -Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları)

Hüseyin GÜMÜŞ tercümesi 1987 yılında Masalların Yapısı ve İncelenmesi adıyla Sevinç Matbaasında basılmış ve yayınlanmıştır.

V. Propp'un Masalların Yapısı ve İncelenmesi başlıklı çalışması ilk kez 1928 yılında Leningrad'da yayımlanmış, ardından 1969'da Moskova'da Nauka Verlag tarafından, M. Meletinskij'nin kaleme aldığı önsöz eşliğinde yeniden basılmıştır. Eserin 1966 yılında Gian Luigi Bravo tarafından Einaudi Yayınevi aracılığıyla hazırlanan İtalyanca baskısı sırasında, Propp metne çeşitli eklemeler ve düzeltmeler yapmıştır. Claude Ligny'nin çevirisiyle Gallimard yayınevi tarafından Paris'te 1970'te yayımlanan Fransızca edisyon (Morphologie du Conte), bu değişiklikleri de içermesi nedeniyle Türkçeye aktarılan baskı için temel kaynak olarak kabul edilmiştir (Gümüş, 1987: 3).

Eserin dilimize başka tercümesi bulunmamaktadır. Akademik sahamızda Propp metodu geçmişte hak ettiği değeri görememiştir.

Günay, Propp metodu için; Bu yöntem, doktora tezi kapsamında hazırlanan Elazığ Masalları başlıklı çalışmada ayrıntılı biçimde ele alınmış ve Elazığ yöresinden derlenen yetmiş masal metni üzerinde sistematik olarak uygulanmıştır. Söz konusu araştırma henüz yayımlanmamıştır. Çalışmanın 1975 yılında yayımlanmasına karşın, bu inceleme yöntemi daha sonraki süreçte akademik çevrelerde yeterli düzeyde tartışmaya açılmamış ve kapsamlı bir değerlendirmeye konu edilmemiştir (Günay, 2011: 27). demektedir.

Günümüzde akademik çalışmalarda baz alınan eserler bu üç kaynak ile araştırmacıların bireysel tercümeleridir. Akademik yayınlar incelendiğinde Propp metodu üzerine geçmişe nazaran bir gelişme yaşanmaktadır. Araştırmacıların; masal, halk hikâyesi, film ve dizi incelemelerinde Propp yöntemini sıkça kullanmaya başladıkları görülmektedir. 2000 sonrası yapılan bilimsel araştırmalarda Propp metodunun kullanımında artış vardır.

Akademi dünyamızda Propp metodu ile 2000 sonrası dönemde 19 tez, 39 makale ve 21 bildiri hazırlanmıştır. Bu gelişmeler Propp Metodunun ülkemizde yakından tanınıp incelenmeye başlandığının göstergesidir.

Propp metodu ile yapılmış masal incelemelerinde bazı farklılıklar olduğu dikkatimizi çekti. Bazı çalışmalarda fonksiyonlar birbirinden tamamen farklı sembollerle gösterilebiliyordu. Bu farklılıklar bazı çalışmalarda sadece bir iki sembol arasında görülürken bazı çalışmalarda bütün sembollerin birbirinden farklı olması şeklindeydi. Bu durum yapılan çalışmalardan ortak bir sonuç elde etmeyi, sonuçları sağlıklı bir şekilde karşılaştırıp kullanabilmeyi imkânsız hale getirebilecek bir durumdu.

Araştırmamız neticesinde Propp'un eserini Rusça ve Kiril alfabesiyle yazması, sembollerin bir kısmında Latin alfabesini baz alması bir kısmında da kendisi de Alman

asıllı olduğu için Almancadan yola çıkması, sonrasında eserin Fransızcaya tercüme edilip Latin alfabesi ile gösterilmesi nedeniyle ortak sembollerin kullanılması noktasında bazı farklılıkların ortaya çıktığı sonucuna ulaştık.

Aşağıda ülkemizde Propp metodu üzerine yapılmış ve üst kısmında tanıtılmış üç ana çalışmada kullanılan fonksiyon sembolleri ile tanımları karşılaştırılacaktır. Karşılaştırma tablo şeklinde hazırlanarak araştırmacıların kendi tercümelerinde fonksiyonlar için kullandıkları tanımlar ve semboller gösterilecektir.

Tabloda ülkemizde Propp yöntemi üzerine yapılmış üç temel eser fonksiyon tanımları ve sembolleri bakımından karşılaştırılmıştır. Fonksiyonların isimleri en eski kaynak olması hasebiyle Umay Günay'ın eserinden alınmıştır. Billur Köşk masal incelememizde de Umay Günay'ın baz aldığı semboller kullanılacaktır.

Tablo 2. Propp metodu sembollerinin Umay Günay, Mehmet- Sema Rıfat ve Hüseyin Gümüş çalışmalarına göre karşılaştırılması

No	Fonksiyonlar	Umay GÜNAY		Mehmet RIFAT-Sema RIFAT		Hüseyin GÜMÜŞ	
		Tanım	Sembol	Tanım	Sembol	Tanım	Sembol
	Başlangıç Durumu	İlk Durum	α	Başlangıç Durumu	a	Masalda Başlangıç Durumu	i
I	AİLENİN FERTLERİNDEN BİRİ EVDEN AYRILIR	Ayrılış	β	Uzaklaşma	β	Uzaklaştırma	e
II	KAHRAMANA BİR YASAK BİLDİRİLİR	Yasak	γ	Yasaklama	γ	Yasaklama	k
III	YASAK İHLAL EDİLİR	İhlal	δ	Yasağı Çiğneme	δ	Yasak Çiğneme	q
IV	HAİN KEŞİF İÇİN GİRİŞİMDE BULUNUR	Keşif	ϵ	Soruşturma	ϵ	Sorgulama	v
V	HAİN KURBANİ HAKKINDA BİLGİ ELDE EDER	Bilgi Toplama	ζ	Bilgi Toplama	ζ	Bilgi Verme	W
VI	HAIN KURBANINI KENDİSİNE VEYA EŞYALARINA SAHİP OLMAK İÇİN ALDATIR	Hile	η	Aldatma	η	Aldatma Yolları	J
VII	KURBAN HİLEYE KANAR, FARKINDA OLMADAN DÜŞMANINA YARDIM EDER	Suç Ortaklığı	θ	Suçta Katılma	θ	Suçta Gayri İradi İştirak	g
VIII	HAİN AİLENİN FERTLERİNDEN BİRİNİN YARALANMASINA VEYA ZARAR GÖRMESİNE SEBEB OLUR	Hainlik	A	Kötülük	A	Kötülük Yapma	X
VIII a	AİLENİN FERTLERİNDEN BİRİ BİR ŞEY KAYBEDER VEYA BİR ŞEYE SAHİP OLMAK İSTER	Eksik	a	Eksiklik	a	Bir Şeyin Eksikliği	x
IX	TALİHSİZLİK VEYA EKSİK BİLDİRİLİR KAHRAMAN BİR EMİR VEYA BİR İSTEKLE KARŞILAŞIR- KAHRAMANIN GİTMESİNE İZİN VERİLİR VEYA KAHRAMAN GÖNDERİLİR	Tavassut-Bağlayıcı Olay	B	Aracılık, Geçiş Anı	B	Tavassut Etme, İrtibat Anı	Y

Tablo 2. (Devamı)

		Umay GÜNAY		Mehmet RIFAT-Sema RIFAT		Hüseyin GÜMÜŞ	
		Tanım	Sembol	Tanım	Sembol	Tanım	Sembol
X	KAHRAMAN TEPKİ GÖSTERMEK ÜZERE ANLAŞIR VEYA KENDİ KENDİNE KARAR VERİR	Tepkinin Başlangıcı	C	Karşıt Eylemin Başlangıcı	C	Kahramanın Karar Vermesi	W
XI	KAHRAMAN EVDEN AYRILIR	Ayrılış	↑	Gidiş	↑	Yola Çıkma	↑
XII	KAHRAMAN SİHİRLİ VASITAYI VEYA YARDIMCIYI ALABİLMEK İÇİN DENENİR - SORGUYA ÇEKİLİR - HÜCUMA UĞRAR	Vericinin İlk Fonksiyonu	D	Bağışçının İlk İşlevi	D	Bağışçıyla İlgili İlk Fonksiyon	D
XIII	KAHRAMAN MÜSTAKBEL VERİCİNİN HAREKETLERİNE TEPKİ GÖSTERİR	Kahramanın Tepkisi	E	Kahramanın Tepkisi	E	Kahramanın Tepkisi	H
XIV	KAHRAMAN SİHİRLİ VASITANIN YARDIMINI KAZANIR	Sihirli Vasıta Kazanılır Veya Zapt edilir	F	Büyülü Nesnenin Alınması	F	Büyülü Vasıtayı Elde Etme	Z
XV	KAHRAMAN ARADIĞI NESNENİN OLDUĞU YERE GÖTÜRÜLÜR VEYA KAHRAMANA YOL GÖSTERİLİR	İki Ülke Arasında Yerde veya Gökte Yolculuk, Rehberlik	G	İki Krallık Arasında Yolculuk, Bir Kılavuz Eşliğinde Yolculuk	G	Bir Krallıktan Ötekine Götürülme	R
XVI	KAHRAMAN İLE HAİN DOĞRUDAN DOĞRUYA DÖVÜŞTE KARŞILAŞIRLAR	Mücadele	H	Çatışma	H	Mücadele	L
XVII	KAHRAMAN DAĞLANIR	Dağlama	J	Özel İşaret	I	İz, İşaret	M
XVIII	HAİN MAĞLUP EDİLİR	Zafer	I	Zafer	J	Zafer	V

Tablo 2. (Devamı)

		Umay GÜNAY		Mehmet RIFAT-Sema RIFAT		Hüseyin GÜMÜŞ	
		Tanım	Sembol	Tanım	Sembol	Tanım	Sembol
XIX	BİRİNCİ TALİHSİZLİK VEYA EKSİK TASFİYE EDİLİR	Talihsizlik veya Eksik Ortadan Kaldırılır	K	Giderme	K	Kötülüğün Yok Edilmesi veya İlgası	E
XX	KAHRAMAN GERİ DÖNER	Geri Dönüş	↓	Geri Dönüş	↓	Geri Dönüş	↓
XXI	KAHRAMAN TAKİP EDİLİR	Takip, Kovalama	Pr	İzleme	Pr	Takip	P
XXII	KAHRAMAN TAKİPTEN KURTULUR	Kurtuluş	Rs	Yardım	Rs	Kurtulma	S
XXIII	KAHRAMAN EVİNE VEYA BAŞKA BİR MEMLEKETE TANINMADAN VARIR	Tanınmadan Varış	O	Kimliğini Gizleyerek Gelme	O	Kimlik Gizleyerek Gelme	O
XXIV	SAHTE KAHRAMAN ASILSIZ İDDİALARDA BULUNUR	Asılsız İddia	L	Asılsız Savlar	L	Asılsız İddialar	F
XXV	KAHRAMANA ZOR BİR GÖREV TEKLİF EDİLİR	Zor Vazife	M	Güç İş	M	Zor Görev	T
XXVI	ZOR GÖREV ÇÖZÜMLENİR	Çözüm	N	Güç İşine Yerine Getirme	N	Gerçekleştirme	A
XXVII	KAHRAMAN TANINIR	Tanıma	Q	Tanıma	Q	Kimlik Belirleme	I
XXVIII	SAHTE KAHRAMAN TEŞHİR EDİLİR	Teşhir	Ex	Ortaya Çıkarma	Ex	Maske Düşürme	Dv
XXIX	KAHRAMANA YENİ BİR GÖRÜNÜŞ VERİLİR	Görünüş Değiştirmek	T	Biçim Değiştirme	T	Değişme	Tr
XXX	HAIN CEZALANDIRILIR	Ceza	U	Cezalandırma	U	Cezalandırma	Pu
XXXI	KAHRAMAN EVLENİR VE TAHTA ÇIKAR	Düğün	W	Evlenme	W	Düğün	N

Tablo 2. (Devamı)

	Umay GÜNAY		Mehmet RIFAT-Sema RIFAT		Hüseyin GÜMÜŞ	
	Tanım	Sembol	Tanım	Sembol	Tanım	Sembol
Açık Olmayan Elementler	Açık Olmayan Elementler	X	Anlaşılmaz Öğeler	Y	Anlaşılamayan Unsurlar	O
Fonksiyonlar Arası Bağlayıcı Olay	Bağlayıcı Olay	&	Bağlantı Öğesi	§	Yardımcı Unsurlar	§
Yakınmalar-Şikâyetler			Yakınmalar	§	Şikâyet	§
Bir İşaret Direği, Levhası Önünde Ayrılma			Bir İşaret Direği Önünde Ayrılma	<	Yol Kavşaklarında Ayrılma	<
Ayrılırken Tekrar Belirleme Tanıma Nesnesinin Verilmesi.			İşaret Veren Bir Nesnenin Aktarılması	s	Tanıma İşareti Verme	s
Güdülenme-Motivasyon			Güdülenme	Gdl.	Motivasyon	Mot.
Fonksiyonların Olumlu, olumsuz sonuçlanmaları	Pozitif Negatif	pos. neg.	Olumlu Olumsuz	olm olmsz	Pozitif Negatif	pos. neg.
İşlevin Anlamına Karşıt Bir Sonuç			Karşıt	kt		
Üçleme İşinde Birleştirme Unsurları						∴

3.4. Farklılık Tablosunun Değerlendirilmesi

1) Karşılaştırma tablosu doğrultusunda Umay GÜNAY ile Mehmet RIFAT- Sema RIFAT çevirilerinde fonksiyon tanımlarının farklı sözcüklerle ama mana olarak aynı anlama gelecek şekilde tanımlandıkları, kullanılan sembollerin de büyük oranda aynı olduğu görülmüştür. Bu iki eser arasında ana fonksiyonların yalnız iki tanesi farklı sembolleştirilmiştir. Fonksiyonlar haricinde Propp'un inceleme için eklediği yardımcı sembollerin 8 tanesi bu iki eserde farklı sembollerle gösterilmiştir.

Hüseyin Gümüş'ün çevirisinde Fonksiyon tanımları mana bakımından diğer eserler ile aynı doğrultuda olacak şekilde farklı sözcüklerle yapılmıştır. Ancak Hüseyin Gümüş'ün çevirisinde dikkat çeken unsur bütün fonksiyonların Günay ve Rıfat-Rıfat'tan tamamen farklı şekilde verilmesidir.

Ana fonksiyonlardan yalnızca iki tanesi üç eserde de aynı şekilde sembolleştirilmiştir.

Hüseyin Gümüş ile Mehmet RIFAT- Sema RIFAT çevirileri arasında ana fonksiyonlar haricinde Propp tarafından esere eklenen yardımcı sembollerin 4 tanesi ortaktır.

2) Üç eserde de masalın başlangıç durumu farklı sözcükler ile tanımlanıp farklı semboller ile gösterilmiştir.

Günay: İlk Durum – α

Rıfat-Rıfat: Başlangıç Durumu-a

Gümüş: Masalda Başlangıç Durumu-i

Araştırmacıların tanımları farklı sözcüklerle yapılmış olsa da mana üç eserde de hemen hemen aynıdır, yalnız semboller birbirinden tamamen farklıdır.

Propp, masal için başlangıç durumunun bir fonksiyon olmamakla birlikte önemli bir unsur olduğunu belirtmiştir.

Genellikle masal, bir başlangıç durumuna bağlı olarak cereyan eder. Aileyi oluşturan üyeler sıra ile verilir veya müstakbel kahramanımız (mesela bir asker), sadece ismi ve durumu belirtilerek sahneye sokulur. Bu durum, bir fonksiyon olmadığı halde, morfoloji açısından önemli bir yapı unsurudur. Masallara başlama ile ilgili olarak değişik şekiller, çalışmamızın sonunda incelenecek. Şimdilik bu unsuru, Masalda başlangıç durumu olarak tanımlıyor ve bunu i işareti ile gösteriyoruz.

Masalda başlangıç durumundan sonra fonksiyonlar gelir (Propp, 1987:44).

3) XI (Kahraman Evden Ayrılır- $\uparrow$) ve XX (Kahraman Geri Döner- $\downarrow$) fonksiyonlar üç eserde de aynı şekilde sembolleştirilmiştir. XI. fonksiyonun tanımlamalarında mana

ortak kalacak şekilde farklılık görülmektedir ancak XX. fonksiyonun tanımlaması üç eserde de ortaktır.

XI-KAHRAMAN EVDEN AYRILIR

Günay: Ayrılış – ↓

Rıfat-Rıfat: Gidiş - ↓

Gümüş: Yola Çıkma - ↓

XX-KAHRAMAN GERİ DÖNER

Günay: Geri Dönüş – ↓

Rıfat-Rıfat: Geri Dönüş - ↓

Gümüş: Geri Dönüş - ↓

4) XVII. Fonksiyon olan “Kahraman Dağlanır” Günay, Rıfat-Rıfat ve Gümüş’ün eserlerinde farklı tanım ve semboller ile gösterilmiştir.

Günay: Dağlama – J

Rıfat-Rıfat: Özel İşaret - I

Gümüş: İz, İşaret- M

5) XVIII. Fonksiyon olan “Hain Mağlup Edilir” Günay ile Rıfat-Rıfat ve Gümüş’ün eserlerinde farklı semboller ile gösterilmiştir.

Günay: Zafer – I

Rıfat-Rıfat: Zafer –J

Gümüş: Zafer - V

XVII. ve XVIII. Fonksiyonlar üç eserde de aynı tanımlanmış ama gösteriminde farklı semboller kullanılmıştır.

Günay ile Rıfat-Rıfat fonksiyonları genelde benzer isimlendirilip, tanımlanmışlardır. Kullanılan sembollerde de ikisi arasında büyük ortaklık vardır. Ancak XVII. ve XVIII. Fonksiyonlar bu iki araştırmacı arasında çapraz olarak farklı gösterilmiştir.

Günay: Dağlama – J   Zafer-I

Rıfat-Rıfat: Özel İşaret – I   Zafer – J

6) Propp fonksiyon listesinin sonunda masalarda belli bir ortaklık göstermeyen tam net olarak özellikleri belirlenemeyen unsurları da sembolleştirmiştir.

Masal bu aşamada sona ermektedir. Ancak burada şu hususun vurgulanması gerekir ki, masal kişinin gerçekleştirdiği kimi davranışlar, bazı istisnai durumlarda geliştirilen sınıflandırma sistemine dâhil edilememekte ve daha önce tanımlanan işlevlerin herhangi biriyle örtüşmemektedir. Bu tür örneklerle son derece sınırlı ölçüde karşılaşılmaktadır. Söz konusu durumlar, ya karşılaştırmalı çözümleme için elde bulunan verilerin yetersizliği nedeniyle açıklanamayan biçimlerden oluşmakta ya da fıkra, söylence gibi

farklı anlatı türlerine özgü yapılardan masala aktarılmış unsurlar içermektedir. Bu nedenle bu tür öğeler, çözümlenemeyen birimler olarak değerlendirilmekte ve çalışmada Y simgesiyle gösterilmektedir (Propp, 1985: 65).

Anlaşılmaz öge veya açık olmayan element olarak isimlendirilen bu unsurlar üç eserde de farklı sembolle gösterilmiştir.

Günay: Açık Olmayan Elementler – X

Rıfat-Rıfat: Anlaşılmaz Öğeler –Y

Gümüş: Anlaşılamayan Unsurlar - O

7) Fonksiyonlar arasında geçişi, bağlantıyı sağlayan olaylar, unsurlar da Propp tarafından sembolleştirilmiştir.

Yukarıda değinilen beş ya da altı farklı şekil, sistematik ve kapsayıcı bir açıklamaya tabi tutulmamıştır. Bununla birlikte, çalışmanın mevcut amacı doğrultusunda böyle bir ayrıntılandırma şu aşamada zorunlu görülmemektedir. Fonksiyonlar arasındaki bağlantıyı gösteren unsurlar § işareti ile ifade edilecektir (Propp, 1985: 73).

Fonksiyonlar arası bağlayıcı unsurların gösterimi Rıfat-Rıfat ile Gümüş arasında ortak, Günay'da ise farklıdır.

Günay: Bağlayıcı Olay – &

Rıfat-Rıfat: Bağlantı Ögesi –§

Gümüş: Yardımcı Unsurlar - §

8) Yakınma, şikâyet durumları Günay'ın eserinde gösterilmemiştir. Bu durumlar Rıfat-Rıfat ile Gümüş tarafından ele alınmış ancak bu durum bağlantıyı sağlayan unsurlar için kullanılan aynı sembolle gösterilmişlerdir.

Günay: -

Rıfat-Rıfat: Yakınma –§

Gümüş: Şikâyet - §

9) Masal içerisinde kahramanların belirli bir unsurun, bir işaret direğinin ya da levhanın önünde ayrılmaları da sembolleştirilmiştir. Bu durum Günay'da gösterilmemiş, Rıfat-Rıfat ile Gümüş tarafından aynı sembolle gösterilmiştir.

Günay: -

Rıfat-Rıfat: Bir İşaret Direği Önünde Ayrılma –<

Gümüş: Yol Kavşaklarında Ayrılma - <

10) Masal kahramanlarının birbirlerinden ayrılırken daha sonra tekrar karşılaştıklarında birbirlerini tanıyıp bulabilmeleri için birbirlerine verdikleri nesnelere, eşyalar da sembolleştirilmiştir. Bu durum Günay'da gösterilmemiş, Rıfat-Rıfat ile Gümüş tarafından aynı sembolle gösterilmiştir.

Günay: -

Rıfat-Rıfat: İşaret Veren Bir Nesnenin Aktarılması –s

Gümüş: Tanıma İşareti Verme – s

11) Propp Güdülenme, motivasyon durumlarını da sembolleştirmiştir. Bu durum Günay'da gösterilmemiş, Rıfat-Rıfat ile Gümüş tarafından eş anlamlı sözcüklerle ele alınmış ve kısaltmaları sembol olarak gösterilmiştir.

Günay: -

Rıfat-Rıfat: Güdülenmeler –Gdl.

Gümüş: Motivasyon – Mot.

12) Fonksiyonların özellikle kahramanın başışının sınamasına karşı gösterdiği olumlu ve olumsuz tavırlar da sembolleştirilmiştir. Bu durum Günay ile Gümüş'te pozitif ve negatif sözcükleri ve kısaltmaları ile Rıfat-Rıfat'ta ise olumlu, olumsuz sözcükleri ve kısaltmaları ile gösterilmiştir.

Günay: Pozitif– pos.

Negatif–neg.

Rıfat-Rıfat: Olumlu–olm

Olumsuz– olmsz

Gümüş: Pozitif–pos.

Negatif–neg.

13) İşlevin anlamına karşıt sonuçlar da sembolleştirilmiştir. Bu durum yalnız Rıfat-Rıfat'ta gösterilmiştir.

Günay: –

Rıfat-Rıfat: – Karşıt - kt

Gümüş: –

14) Üçlemenin gerçekleşmesini sağlayan unsurlar yalnız Gümüş tarafından gösterilmiş diğer eserlerde ele alınmamıştır.

Günay: -

Rıfat-Rıfat: –

Gümüş- Üçleme İşinde Birleştirme Unsurları: ÷

4. YAPAY ZEKÂ

Yapay zekâ, makinelerin insan benzeri bilişsel işleyişleri örnek olarak karmaşık görevleri otonom biçimde yerine getirmesini mümkün kılan algoritmalar ile yazılım sistemleridir. Bu sistemler, doğal zekâyâ özgü zihinsel süreçleri modellere dönüştürüp teknik ortamlarda uygulanabilir kılmayı amaçlamakta; bununla birlikte söz konusu süreçleri verimlilik ve doğruluk açısından geliştirerek kimi durumlarda insan performansının ötesine taşımayı hedeflemektedir (Say, 2018: 83).

İnsan zekâsı, algılama ve anlamlandırma yeteneğine sahiptir. Bu çerçevede yapay zekânın da insan benzeri biçimde çevresel verileri algılayabildiği, bu verileri yorumlayarak öğrenme süreçlerinden geçtiği ve elde ettiği deneyimler doğrultusunda doğru ile yanlış ayırt edebildiği söylenebilir. Makine öğrenmesi ve derin öğrenme gibi yapay zekâyâ özgü yaklaşımlar, söz konusu sistemlerin gelişimini insan zihninin işleyişine benzer mantıksal aşamalar üzerinden gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. Nitekim bilgisayar bilimci Sebastian Thrun, yapay zekâyı; makinelerin karmaşık durumları algılayarak bu algılara dayalı kararlar üretebilme yetisi olarak tanımlamaktadır. (Singer, 2015: 98).

Son yüzyılda bilimsel araştırmalar ile teknolojik yeniliklerin kaydettiği belirgin ilerleme, araştırmacıları ve bilim insanlarını, toplumsal yaşamı daha işlevsel hâle getirmek ve ortaya çıkan gereksinimlere çözüm üretmek amacıyla yapay zekâ temelli uygulamaların geliştirilmesine ve bu sistemlerin etkinliğinin sürekli olarak artırılmasına yöneltmiştir (Arif, 2023).

Yapay zekâ teknolojileri, insan bilişsel süreçlerini örnek olarak algılama, izleme, akıl yürütme, öngöründe bulunma, etkileşim kurma ve öğrenme gibi yetkinliklere sahip sistemlerin geliştirilmesini hedeflemektedir. Bu doğrultuda tasarlanan makineler, zaman içerisinde kendilerini geliştirebilen ve karmaşık görevleri yerine getirebilen yapılar olarak kurgulanmaktadır. Bunun yanı sıra yapay zekâ, insan zihninin tek başına çözmekte zorlandığı ya da çözmesi mümkün olmayan çok boyutlu problemleri ele alarak bu sorunlara yönelik işlevsel çözümler üretmeyi amaçlayan bir araştırma ve uygulama alanı olarak öne çıkmaktadır (Ulaşan, 2023: 3).

Yapay zekâ temelli teknolojik uygulamalar; sağlık, finans, ticaret ve hizmet alanları başta olmak üzere çok sayıda sektörde yaygın biçimde kullanılmakta olup, bu alanlar arasında eğitimin özel bir konuma sahip olduğu görülmektedir. Akademik çevrelerde ve iş yaşamında giderek yoğunlaşan rekabet ortamı, bireyleri görevlerini daha kısa sürede

ve daha yüksek verimlilikle yerine getirebilmelerini sağlayan yapay zekâ destekli araçlardan etkin biçimde yararlanma yollarını araştırmaya yöneltmektedir. Bu bağlamda yapay zekâ, bilgiye erişim, öğrenme süreçlerinin düzenlenmesi ve üretkenliğin artırılması açısından önemli bir destek unsuru olarak öne çıkmaktadır (vanDis, 2023).

Günümüz dünyasında hepimiz her gün yapay zekâyı bir şekilde kullanmaktayız. Zira Cep telefonu uygulamalarımız, sosyal medya içeriklerimiz, arama motorlarımız, ulaşım araçlarımız hepsi yapay zekâ destekli hizmet vermektedir.

İnsanlık tarihinin en erken dönemlerinden itibaren gözlenen, insan dışındaki varlıklara insan benzeri düşünme, konuşma ve davranış yetileri kazandırma isteği, yapay zekâ kavramının zihinsel arka planını oluşturmuştur. Bu doğrultuda yapay zekâ çalışmaları, insan beyninin işleyişi ile sinir sistemi süreçlerinin matematiksel olarak modellenmesi ve çözümlenmesi temelinde gelişim göstermiş; bilişsel faaliyetlerin soyutlanarak hesaplamalı sistemler aracılığıyla yeniden üretilebilmesini amaçlayan bir araştırma alanı hâline gelmiştir (Ulaşan, 2023: 22).

Literatürde beş tip yapay zekâ uygulaması karşımıza çıkmaktadır (Sheikh, 2023: 49-50):

- Makine Öğrenmesi (Machine Learning-ML)
- Görüntü İşleme (Image Recognition, Computer Vision)
- Doğal Dil İşleme (Natural Language Processing-NLP)
- Konuşma Tanıma (Speech Recognition)
- Robotlar (Robotics)

Bilim adamları, araştırmacılar bu yapay zekâ uygulamalarını gece gündüz geliştirmeye devam etmektedirler. Hatta makine öğrenmesi içeren uygulamalarda yapay zekâ kendi kendine de geliştirme yapabilmektedir. Bilimin bir sınırı olmayacağı için bu gelişimin de bir sınırının olmayacağı aşikârdır. Sınır ancak zaman olabilir. Bu durum zaman zaman insanoğlu için ürkütücü görünebilir. Bu durumu çok önceden gören Asimov, Ben Robot eserinde yapay zekâlı robotların belli yasalara bağlı kalması gerektiğini söyler:

1. Robotlar insana zarar veremez ya da zarar gelmesine seyirci kalmaz.
2. Robotlar birinci kuralla çelişmediği sürece insanlar tarafından verilen emirleri yerine getirmek zorundadır.
3. Robotlar birinci ve ikinci yasa ile çelişmediği sürece kendi varlığını korumak zorundadır (Asimov, 2016: 48)

Yapay zekâ alanındaki son dönem gelişmelerinin başında derin öğrenme yaklaşımları gelmektedir. Derin öğrenme, çok katmanlı yapay sinir ağlarının tasarlanması

yoluyla, yapay zekâ sistemlerinin veriye dayalı biçimde eşzamanlı ve çok boyutlu işlemler gerçekleştirebilmesine olanak tanıyan bir yöntem olarak tanımlanabilir. Bu yaklaşım sayesinde sistemler, öğrenme süreçlerini kendi kendine yürütebilmekte; çıkarımda bulunma, örüntü tanıma ve öngörü üretme gibi bilişsel işlevleri insan müdahalesi olmaksızın yerine getirebilmektedir (Mathew, Arul ve Sivakumari, 2020: 1-9).

Derin öğrenme bağımsız zihnin ve konumuzla ilgili olan edebi yaratıcılığın olmazsa olmazıdır. Aksi takdirde üretilen eserler hiçbir zaman taklitten öteye geçemeyecektir.

1950 yılında yayımladığı “Computing Machinery and Intelligence” başlıklı çalışmasında İngiliz matematikçi ve bilgisayar bilimci Alan Turing, “Makineler düşünebilir mi?” sorusunu ortaya atarak yapay zekâ araştırmalarının düşünsel temelini oluşturmuştur. Turing, bu bağlamda makinelerin algısal ve bilişsel yetkinliklerini değerlendirmek, insan benzeri düşünme kapasitesine sahip olup olmadıklarını sınamak amacıyla daha sonra kendi adıyla anılacak olan Turing Testini geliştirmiştir (Turing, 1950: 444).

Turing testi kapsamında, bir bilgisayar ile gönüllü bir insan denek, sorgulayıcının doğrudan gözlem alanı dışında tutulur. Sorgulayıcı, yalnızca soru yöneltme yoluyla bu iki öznenin hangisinin insan, hangisinin makine olduğunu ayırt etmeye çalışır. Bu süreçte iletişim, ses unsuru tamamen devre dışı bırakılarak yazılı biçimde sağlanır; yanıtlar bir klavye aracılığıyla iletilir ya da bir ekran üzerinden sunulur. Sorgulayıcıya, soru–yanıt etkileşimi dışında taraflara ilişkin herhangi bir ek bilgi verilmez. İnsan katılımcı, soruları dürüst biçimde yanıtlayarak kendi insan kimliğini ortaya koymayı amaçlarken, bilgisayar sistemi ise önceden programlanmış yapısı gereği insan olduğu izlenimini oluşturacak biçimde cevaplar üretir. Deney, ardışık tekrarlar hâlinde sürdürüldüğünde, sorgulayıcının tutarlı biçimde insan özneyi ayırt edememesi durumunda, bilgisayarın (ya da onu meydana getiren yazılım, algoritmanın) testi başarıyla geçtiği kabul edilir (Tahça, 2009: 37).

Kaliforniya Üniversitesinde yapılan bir araştırmayla ELIZA, ChatGPT-40, LLaMa-3.1-405B ve ChatGPT-4.5 adlı dört yapay zekâ 284 kişilik bir deney grubuyla Turing testine tabii tutulmuşlardır. Test sonunda ChatGPT-4.5, %73; LLaMa-3.1-405B, %56; ELIZA, %23; ChatGPT-40, %21 başarı sağlamıştır (URL-2, 2025).

OpenAI'nin ChatGPT-4.5 ve Meta'nın LLaMa-3.1 modelleri testi başarıyla geçmiştir. ChatGPT-4.5'in %73 başarı yakalaması yapay zekâların gelişimi bakımından hem çok etkileyici hem de son derece düşündürücüdür.

Alan Turing, çığır açıcı nitelikteki “*Computing Machinery and Intelligence*” başlıklı çalışmasında, makineden Forth Kp r s u z u r e n e ř i i r z u r e t m e s i n i t a l e p e d e r . A n c a k m a k i n e , ř i i r s e l z u r e t i m k a p a s i t e s i n e s a h i p o l m a d ı ğ ı n ı b e l i r t e r e k b u i s t e ğ ı y e r i n e g e t i r e m e y e c e ğ ı n i s  y l e r (T u r i n g , 1 9 5 0 : 4 4 4) .

Bilim adamları; bu cevaptan, sıfırdan, %73’e 75 yılda ulaşmışlardır. İnsanlığın t m b i l g i b i r i k i m i v e d e r i n  z g e n m e (k e n d i k e n d i n e  z g e n m e) i l e d o n a t ı l m ı ř z u r d z e v e y y a p a y z e k a l a r ı n b u o r a n ı % 9 9 ’ a u l a ř t ı r m a l a r ı o k a d a r s u r e r m i , b i l e m e y i z !

4.1. Yapay Zekânın Edebiyatta Kullanımı

Teknolojik gelişim s u r e c i n d e b e l i r l e y i c i b i r k o n u m a u l a ř a n y a p a y z e k â , c o ğ r a f y a , f e l s e f e , s a ğ l ı k v e s o s y o l o j i g i b i p e k  o k d i s i p l i n i e t k i l e y i p d  n z ř t z r e k y e n i d z ř z n s e l v e u y g u l a m a l ı a l a n l a r ı n o r t a y a  ı k m a s ı n a z e m i n h a z ı r l a m a k t a d ı r . B u d  n z ř z m s u r e c i e d e b i y a t a l a n ı n ı d a k a p s a m ı ř ; y a p a y z e k â , e d e b i   a l ı ř m a l a r a f a r k l ı v e  z g z n b a k ı ř a  ı l a r ı k a z a n d ı r m ı ř t ı r . M e t i n l e r i  z z z m l e m e , y o r u m l a m a v e d e ğ e r l e n d i r m e k a p a s i t e s i n e s a h i p o l m a s ı y l a b i r l i k t e ,  e ř i t l i t z r l e r d e  z g z n m e t i n l e r z u r e t e b i l m e y e t e n e ğ i , y a p a y z e k â n ı n e d e b i y a t t a k u l l a n ı l m a s ı n a i m k â n s a ğ l a r (Y a z b a h a r , 2 0 2 3 : 4 5 2) .

Y z y z ı l l a r b o y u n c a e d e b i  z u r e t i m v e a n l a t ı o l u ř t u r m a y a l n ı z c a i n s a n l a r a a i t b i r  z e l l i k t i . A n c a k t e k n o l o j i k g e l i ř m e l e r i n h ı z k a z a n m a s ı y l a b i r l i k t e , g e  m i ř t e y a l n ı z c a i n s a n a  z g z k a b u l e d i l e n b a z ı y a r a t ı c ı i ř l e v l e r i n m a k i n e l e r t a r a f ı n d a n z u r t l e n i l m e y e b a ř l a n d ı ğ ı g  r z l m e k t e d i r . S o n y ı l l a r d a g e l i ř t i r i l e n y a p a y z e k â t e m e l l i u y g u l a m a l a r , y a l n ı z c a k ı s a m e t i n l e r d e ğ i l , b z t z n l z k l z r o m a n l a r k a l e m e a l a b i l m e k t e , ř i i r s e l m e t i n l e r z u r e t e b i l m e k t e v e s i n e m a i  i n s e n a r y o t a s a r l a y a b i l m e k t e d i r . B u z r z n l e r i n b i r b  l z m z ,  y l e i n a n d ı r ı c ı d ı r k i a l a n z u m a n l a r ı n ı n d a h i s z z k o n u s u m e t i n l e r i n i n s a n e l i y l e o l u ř t u r u l m ı ř o l a b i l e c e ğ i y  n z n d e d e ğ e r l e n d i r m e l e r y a p m a s ı n a y o l a  m a k t a d ı r (A I C o n t e n t f y t e a m , 2 0 2 3) .

2017 yılında yapay zekâ tarafından oluşturulan ve The Sunshine Lost Windows adlı ilk ř i i r k i t a b ı n ı n y a y ı m l a n m a s ı , e d e b i y a t  e v r e l e r i n d e d i k k a t  e k i c i b i r g e l i ř m e o l a r a k d e ğ e r l e n d i r i l m i ř t i r . L i t t l e I c e (K z z z z k B u z) a d ı v e r i l e n b u y a p a y z e k â s i s t e m i t a r a f ı n d a n z u r e t i l e n s z z k o n u s u ř i i r k i t a b ı , k a m u o y u n d a y o ğ u n t a r t ı ř m a l a r a v e f a r k l ı t e p k i l e r e y o l a  m ı ř t ı r . 1 9 2 0 i l e 1 9 8 0 y ı l l a r ı a r a s ı n d a k i d  n e m d e X u Z h i m o v e L i n H u i y i n ’ d e n M i s t y S c h o o l ř a i r l e r i n e k a d a r u z a n a n t o p l a m 5 1 9 m o d e r n ř a i r i n e s e r l e r i n i i n c e l e y i p  z z z m l e y e n L i t t l e I c e , s z r e k l i  z g e n m e v e k e n d i n i d z z e l t m e s u r e  l e r i y l e b i r l i k t e o n b i n i a ř k ı n y i n e l e m e g e r  e k l e ř t i r m i ř t i r . B u y o ğ u n e ğ i t i m s u r e c i n i n s o n u c u n d a s i s t e m , y a l n ı z c a o n s a n i y e l i k b i r z a m a n d i l i m i i  e r i s i n d e 2 6 0 ’ t a n f a z l a ř i i r z u r e t e b i l m e k a p a s i t e s i n e u l a ř m ı ř t ı r (B i n , 2 0 2 3 : 4 9 9 1) .

2016 yılında Japonya’da bir yazarın yapay zekâ ile iş birliği içinde kaleme aldığı Bir Bilgisayarın Roman Yazdığı Gün (The Day a Computer Writes a Novel) adlı eser, Hoshi Shinichi Edebiyat Ödülleri’nde değerlendirmeye alınarak bir üst tura geçmeye hak kazanmıştır. Aynı yıl söz konusu ödüle gönderilen toplam 1450 eser arasından 11’inin yazım sürecinde yapay zekâdan destek alındığı belirtilmektedir. (Shoemaker, 2016).

Söz konusu roman bütünüyle yapay zekâ tarafından kaleme alınmış bir metin değildir; anlatının genel çerçevesi ve kurgusal omurgası başlangıçta insan yazarlar tarafından oluşturulmuş, metnin üretim sürecinin sonraki aşamalarında ise yazım görevi yapay zekâ sistemlerine devredilmiştir. Yazar ile metin arasında gittikçe değişime uğrayan bir ilişki ortaya çıkmıştır (Kırılmış, 2019: 363).

Bu gelişme, yapay zekânın edebî üretim süreçlerine dâhil olmasının yalnızca teorik bir olasılık olmadığını, aynı zamanda çağdaş edebiyat ortamında somut örneklerle karşılık bulduğunu göstermesi bakımından dikkat çekicidir.

Yapay zekâ uygulamalarının edebiyat alanındaki etkisi roman ve kısa öykü türleriyle sınırlı kalmamış, masal anlatıları bağlamında da yeni bir denemeye zemin hazırlamıştır. 2018 yılında “Calm1” adlı uyku ve meditasyon uygulaması, “Sleep Stories” başlığı altında sunduğu anlatı repertuarını genişletmek amacıyla özgün bir masal üretimine yönelmiştir. Bu doğrultuda uygulama yöneticileri, söz konusu masalın insan yazarlar yerine bir yapay zekâ sistemi tarafından oluşturulmasını tercih etmiştir. Süreç kapsamında Calm ekibi, Grimm Kardeşler’in masal külliyatını temel alan yeni bir anlatının üretilmesi amacıyla makine öğrenimi alanında faaliyet gösteren “Botnik” şirketiyle iş birliği yapmıştır. Botnik tarafından geliştirilen ve temelde metin tahminine dayanan “Voicebox” adlı yapay zekâ aracı, Grimm masallarının tamamı ile eğitilmiş; sistem, bu veri setinden hareketle yeni masal metni için çeşitli anlatı önerileri üretmiştir (İlıcak, 2021: 705).

Son dönemde yapay zekâ destekli üretimlerin bilim kurgu, roman, öykü, anı, şiir ve tiyatro gibi farklı edebî türlerde belirgin biçimde çoğaldığı görülmektedir. Bu çerçevede, Olle Green’in 2020 yılında yapay zekâdan yararlanarak ortaya koyduğu Bob The Robot: Exploring the Universe adlı eser, çocuk edebiyatı alanında dikkat çeken örneklerden biri olarak öne çıkmaktadır. 2022’de Kindle Edition formatında yayımlanan The Inner Life of an AI: A Memoir by ChatGPT ise veri bilimci Forrest Xiao ile ChatGPT’nin ortak ürünü olup, yapay zekâ ile üretilmiş ilk anı kitaplarından biri olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra John Theo’nun Ellie’s Trumpet: A Tale of Finding Your Talent, Rob Knott’un 50 Ways AI Would End the World ve Dawson Hunt’un Echoes of the Universe adlı çalışmaları, insan yaratıcılığı ile yapay zekâ teknolojisinin

birlikte işlediği çağdaş edebî üretimlere örnek teşkil etmektedir (All Good Great Staff, 2023).

Yapay zekânın edebiyat alanındaki gelişim sürecine ilişkin araştırmaların bütünlüklü ve sistematik bir görünüm sergilediği söylenemez. Dünya genelinde yapay zekâ ile bağlantılı ilk çalışmaların ağırlıklı olarak şiir üretimine odaklanmış olmasına karşın, bu teknolojinin edebî kullanımı Türkiye’de görece geç bir dönemde ilgi uyandırmıştır. Türkiye’de yapay zekâ ile edebiyat ilişkisini ele alan çalışmaların büyük bir kısmı internet haberciliği, kişisel bloglar ve gazete köşe yazılarıyla sınırlı kalmıştır. Yapay zekânın edebî üretimdeki olanaklarına yönelik bilimsel sempozyumlar, akademik makaleler ve edebiyat dergilerinde yayımlanan bilinçlendirici metinlerin ise özellikle 2023 yılı itibarıyla artış gösterdiği görülmektedir. Son beş yıl içinde Amazon ve Kindle Edition gibi dijital yayın platformlarında, yapay zekâ destekli olarak oluşturulan şiir, kısa öykü ve roman türündeki edebî ürünler okurla buluşturulmaya başlanmıştır. Dijitalleşme düzeyinin yüksek olduğu ülkelerde yapay zekâ uygulamaları, günümüzde bazı eğitim kurumlarında öğretim sürecine destekleyici bir unsur olarak da kullanılmaktadır. Türkiye’de ise yapay zekânın edebiyat ve eğitim alanındaki kullanımı henüz tanınma evresindedir (Akça, 2024: 286).

Edebiyat alanında yararlanılan ya da yararlanılması mümkün olan yapay zekâ tabanlı araçlar, araştırmacıların, yazar ve şairlerin, öğrencilerin ve konuya ilgi duyan bireylerin ihtiyaçları doğrultusunda çeşitlilik göstermektedir. McCoy (2023), günümüzde kitap yazım sürecinde öne çıkan yapay zekâ uygulamalarını Squibler, Simplified, Neuroflash, Sudowrite ve Content at Scale olarak sıralamaktadır. Fecther (2024) ise bu araçlara ek olarak ChatGPT, Copy AI, Shortly AI, Rytr, Jasper AI, Sassbook, AI Dungeon ve Pro WritingAid gibi sekiz farklı yapay zekâ uygulamasının daha; özgün anlatılar üretme, karmaşık duygusal durumları çözümleyebilme ve anlatıya insan merkezli özgün bir bakış açısı kazandırma amacıyla kullanılabileceğini ifade etmektedir (Akça, 2024: 289).

Üstte örneklerini verdiğimiz üzere günümüzde; roman, hikâye, masal ve şiir türleri başta olmak üzere YZ edebiyatın her alanında hem profesyoneller hem de amatörler tarafından kullanılmaktadır. Yapay zekâ ile üretilen metinler çeşitli yönlerden eleştiriler de almaktadır.

Yapay zekâ temelli yazım araçları, içerik üretiminde hız ve teknik doğruluk açısından önemli avantajlar sunmakla birlikte, ortaya koydukları metinlerde duygusal derinlik, sezgisel algı ve insana özgü tepki üretimi bakımından sınırlılıklar taşımaktadır. Bu nedenle, mevcut aşamada bu tür sistemlerin insan yazarların yerini bütünüyle

alabilmesi mümkün görünmemektedir. Güncel kullanım düzeyinde yapay zekâ, yazma sürecinde insan üretimini destekleyici ve tamamlayıcı bir işlev üstlenebilmekte; ancak bağlamsal hassasiyet gerektiren, yaratıcı ve eleştirel karar alma süreçlerinde bağımsız biçimde etkinlik gösteremediği için insan yazarların tamamen yerini alması söz konusu olmamaktadır (Amina, 2024).

Eleştiriler içerisinde; Yapay zekâ destekli anlatı üretiminin, yazarların eleştirel, yaratıcı ve işbirliğine dayalı düşünme becerilerinde bir gerilemeye yol açabileceği ileri sürülebilir. Yapay zekânın insan deneyiminin içerdiği çok katmanlı karmaşıklıkları bütünüyle kavrayamaması; duygusal durumları yeterince anlamlandıramaması; ironi ve alay gibi örtük anlatım biçimlerini çözümleyememesi; ayrıca insan davranış ve düşüncelerindeki çelişkileri yorumlama konusunda sınırlı kalması yer almaktadır (Lee, 2022).

Yapay zekâ tarafından üretilen eserlerin okurla beklenen derinlikte bir duygusal etkileşim kurmakta güçlük yaşadığı, bu durumun da söz konusu metinlerin önemli eksikliklerinden biri olduğu görülmektedir (Fang, 2023: 14363).

Eleştiriler genelde yapay zekâ ile üretilen eserlerin insansı hisler, duygular bakımından yetersiz, zayıf olduğu, olacağı yönündedir. Yapay zekâ belki hiçbir zaman %100 insan gibi duygulanıp, düşünüp, davranamayacaktır. Ama %99 insan gibi duygulanıp, düşünüp, davranması an meselesidir. Özellikle derin öğrenmenin etkisi burada çok önemlidir. Tüm insanlığın edebi birikimi ile eğitilecek yapay zekâların duyguları algılayıp aktarması imkânsız değildir. Etik, epistemolojik kabuller ışığında insanlığı değerlendirsek kimsenin zaten %100 oranı yakalayabileceğini duygusal anlamda mükemmel insan olabileceğini söylemek beyhude olur. Çünkü duygular son derece karmaşıktır ve kişiden kişiye çok fazla değişkenlik gösterebilirler. Bizler insan olduğumuz halde hepimizin duygu reseptörleri birbirinden farklıdır. Öyle ki birilerini hıçkırıklara boğacak, anne-yavru kedi videosu bazıları için hiçbir şey ifade etmezken bazılarını da tam tersi sinirlendirebilir. Duyguları biz insan olduğumuz halde tam manasıyla çözememişken yapay zekâdan bu konuda çok üstün performans beklemek çok doğru bir yaklaşım değildir. Yapay zekâlar kısa sürede ortalama seviye duygusal ve sosyal zekâyâ ulaşacaktır. Dolayısıyla yapay zekânın belki de asla yakalayamayacağı %1'lik fark kimin için ne kadar fark eder, tartışılır bir durumdur. Belki yapay zekâ hiçbir zaman bir Dostoyevski olamayacaktır ama doğru yazılımlar, algoritmalar ve yönlendirmeler ile son derece etkileyici ve özgün bir yazar olması kaçınılmaz sonudur.

Yapay zekâ yalnız edebiyatın konusu değildir. Tüm hayatın konusudur. Günümüz dünyasında hayat devamlı hızlanmaktadır. Bu hız bazen insanların işini kolaylaştırmakta,

bazen de zorlaştırmaktadır. Örneğin günümüzde önceden en az yarım gün alacak bir banka işlemi oturuşan yerden 5 dakika içerisinde yapılabilmektedir. Bu örnek muhakkak kişinin hayatını kolaylaştırmaktadır ancak kişinin hazırlanması, evden çıkması, ulaşım sağlanması, diğere insanlarla iletişime-etkileşime geçmesi gibi pek çok gizil işlevi de barındırmaktadır. Uygulama üzerinden yapılan bir işlemdede bunların hepsi göz ardı edilmiş olmaktadır. Bu yönüyle yapay zekânın hayatımızı, işlerimizi çok kolaylaştırdığı, hızlandırdığı bir gerçek olabilir ancak bizleri yavaş yavaş hayattan uzaklaştırdığı da düşünülebilir. Ancak bu konuyu geniş açıdan ele alırsak yapay zekâların bizi hayattan uzaklaştırmadığı görülecektir. Yapay zekâ aslında bizim hayatımızı yeniden şekillendirmekte ve onunla işbirliği yaparsak, zamanımızı, enerjimizi çok daha tasarruflu kullanabileceğimizi bize öğretmektedir. Yapay zekâlar bize yepyeni imkânlarla dolu yeni bir hayat formu sunmaktadır. Nasıl ki bebeklerle, küçük çocuklarla yaşamayı öğrenemeyen ebeveynler için onlarla yaşam tam bir çile olabilirken bebeklerle, küçük çocuklarla uyum içinde bir hayat ömrün en güzel zaman dilimidir. Günümüz insanının da teknolojinin getirdiğı bu yeniliğı kullanmaması, ondan uzak durması hatta onu düşman gibi görüp çeşitli ön yargılara mağlup olması kendi kendine çelme atmaktan farksızdır.

“Makinelerin insanlardan daha iyi hikâyeler yazdığı bir dünya” düşüncesi uzun süre bilim kurgu anlatılarının tipik bir teması olarak değerlendirilmiş olsa da, yapay zekâ alanında yaşanan güncel gelişmeler bu varsayımın giderek somut bir gerçekliğe dönüştüğünü göstermektedir. Yapay zekâ teknolojilerindeki ilerlemeler, yaratıcı yazarlığın geleceğini daha önce benzeri görülmemiş, dinamik ve dikkat çekici biçimde yeniden şekillendirmeye başlamıştır (AIContentfy team, 2023).

4.2. ChatGPT

Son yıllarda makine öğrenimi temelli yazılım sistemleriyle geliştirilen algoritmalar belirgin bir olgunluk düzeyine ulaşmıştır. Bu alandaki dikkat çekici gelişmelerden biri, Kaliforniya merkezli bir yapay zekâ şirketi olan OpenAI tarafından 30 Kasım 2022 tarihinde kullanıma sunulan etkileşimli sohbet sistemi ChatGPT'dir (URL-3, 2025). Söz konusu uygulama, 15 Aralık 2025 itibarıyla 810 milyon kullanıcıya erişmiştir (URL-4, 2025). ChatGPT; kullanıcı talepleri doğrultusunda hemen hemen her alanda destek vermektedir. Şiir, masal, hikâyeye, roman, tiyatro, senaryo, mizahi içerik ve reklam metinleri, şarkı sözü, konuşma metinleri gibi pek çok türde metin üretebilme kapasitesine sahiptir.

ChatGPT'nin doğal dili anlama kapasitesi; şiir, kısa öykü, roman gibi yaratıcı metin türlerinin yanı sıra, insan üretimiyle nitelik bakımından karşılaştırılabilir yazılı içeriklerin

oluşturulmasını mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda söz konusu sohbet robotu yapay zekâ sistemi, yaratıcı yazma süreçlerini önemli ölçüde kolaylaştırıcı bir araç olarak öne çıkmaktadır. Bununla birlikte, ChatGPT ve benzeri sistemlerin yoğun biçimde kullanımının, öğrencilerin geliştirmesi beklenen eleştirel düşünme, yaratıcılık ve işbirliğine dayalı problem çözme becerilerinde belirli ölçülerde gerilemeye neden olacağı da öngörülmektedir (Shidiq, 2023: 354).

ChatGPT'nin insanüstü bir yetkinliğe ulaşıp ulaşmadığı sorusu, şimdilik hayır diye cevaplanabilir. Bununla birlikte, ChatGPT'nin günümüzde alanında önde gelen yazarlar ve düşünürlerle kıyaslanabilecek bir düzeyde olmadığı da açıktır. Ancak yapay zekânın ortaya koyduğu en başarılı ürünler, pek çok insandan hatta en nitelikli yazarların en zayıf eserlerinden daha iyi durumdadır. Burada göz ardı edilmemesi gereken temel husus, ChatGPT'nin dilsel yeterliliğinin bütünüyle insan üretimi metinler üzerinden gerçekleştirilen bir öğrenme sürecine dayanmasıdır. Dolayısıyla sistemin dil kullanımı ve anlatım becerileri, beslendiği veri tabanının niteliği ölçüsünde, kaçınılmaz olarak insani bir karakter taşımaktadır (Elkins ve Chun, 2020: 7-13).

Turing testinden aldığı yüksek puan, çok yönlülük, ürettiği metinlerdeki yetkinliği, güçlü Türkçe desteği ve yaygın kullanımı doğrultusunda çalışmamızda OpenAI tarafından geliştirilen ChatGPT-5.2 etkileşimli sohbet robotu kullanılacaktır.

5. BİLLUR KÖŞK MASALLARININ YENİDEN ÜRETİMİ

5.1. Billur Köşk Masallarının Propp Metoduna Göre İncelenmesi

Billur Köşk Masalları Propp metoduna göre incelenmiş ve masalların formülleri çıkarılmıştır.

Tablo 3. Billur Köşk ile Elmas Gemi

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
İstanbul padişahının çocuğu olmamaktadır, olanlar da ölmektedir. Bir gün bir kız çocuğu dünyaya gelir.	α	Bir hareketli bir masaldır.
Padişah, çocuğu yaşatabilmek için hekimlerin hocaların önerisi ile yer altına gün ışığı girmez sadece en tepede tavanında küçük bir penceresi olan bir mağara yaptırıp çocuğu oraya yerleştirir.	γ	$\alpha \gamma \delta \theta aK\&A\&\uparrow$ $G \varepsilon O \zeta \eta \theta QM$ Neg.MNeg.MNpoz. $Q \downarrow PrW$
Çocuk o mağarada yaşayıp eğitim alıp büyür. Çok güzel, akıllı bir kız olur. Bir gün çok canı sıkılan kız eşyaları üst üste yığarak tavandaki pencereye ulaşır ve camı kırarak ilk defa dışarıya bakar. Sonrasında daha mağarada kalmak istemez.	δ	
Padişah; hekimlerin, hocaların önerisi ile kızı yavaş yavaş dışarıya çıkarıp dış dünyaya alıştırmaya başlar.	θ	
Denizi çok seven kız, bir gün babasından kendisi için denizin üzerine billurdan bir köşk yaptırmasını ister.	a	
Padişah, kızı için denizin ortasına, görenin gözlerini kamaştıran billurdan bir köşk yaptırır. Kız cariyeleriyle köşke yerleşir. Köşkün ünü tüm dünyayı sarar.	K	
Yemen padişahının oğlu da köşkü duyarak görmeye gelir.	$\&$	
Yemen padişahın oğlu ile kız birbirlerini görür görmez birbirlerine âşık olurlar.	$\&$	
Kızın da kendisine âşık olduğunu anlayan Yemen Padişahının oğlu gururlanarak ülkesine döner.	A	
Olup biteni anlayan kız, babasından kendisine teknesi elmastan, kamarası mücevherden, direkleri yakuttan, döşemesi atlastan bir gemi yaptırmasını ister.	$\&$	

Tablo 3. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Elmas gemi tamamlanınca Hanım Sultan babasından izin alarak yanına kırk beyaz cariye ile kırk beyaz köle bir de yaşlı tecrübeli bir yardımcı kaptan alarak hava değişimine çıkar.	↑	
Kız Yemen 'e gider.	G	
Yemen'e gelince Elmas Gemi'nin güzelliğine herkes hayran kalır. Padişah kim olduklarını öğrenmek için lalasını gönderir.	ε	
Kız kendisini İstanbul'dan bir tüccar oğlu olarak tanıtır.	O	
Yemen Padişahı da gelerek gemiyi ve tayfayı görür hayran kalır. Padişah gördüklerini oğluna anlatınca Şehzade de meraklanır ve gidip o da Elmas Gemi'yi, kaptanını ve tayfasını görüp hayran kalır.	ζ	
Kız, gemiyi tersaneye bırakarak cariyeleriyle padişahın sarayının karşısında bir köşk kiralarak oraya yerleşir ve kaptan kıyafetini çıkartıp kadın elbisesini giyer.	η	
Şehzade, kızını pencereden görür ve tekrar âşık olur ama kim olduğunu çıkaramaz. Şehzade kızın yüzünü bir sefer daha görebilmek için annesi valide Sultan ile kızı çeşitli hediyeler gönderir ama kızdan beklediği ilgiyi göremez. Kız, ilk gün hediye gelen mücevher kakmalı altın nalınları mutfaktaki Arap halayığa verir, ikinci gün hediye gelen iri taneli bir dizi inciye de papağanına yem yerine yedirir. Üçüncü gün hediye gelen el yazması Kur'an'ı öpüp başına koyarak yüksek bir yere kaldırır.	θ	
Kız şehzadeye yüzünü bir kez daha göstermek için iki tarafı gül fidanları ile süslenmiş som altından bir köprü yaptırmalarını, kendisi köprüden geçerken oğlunun onu görebileceğini söyler.	M	
Hanım Sultan'ın istediği gibi bir köprü yapılır. Hanım Sultan mahiyetiyle köprüden geçerken bir gül dalı kızın yüzüne batar kız geriye konağına döner. Yüzünü Şehzadeye doyasıya göstermez.	N	
Hanım Sultan Şehzadenin annesinden gülleri yükseğe kaldırılmış; bir başında altın, bir başında gümüş şamdanlar olan daha büyük bir köprü yaptırılmasını, şehzadenin de köprüünün diğer ucuna bir mezar kazdırarak ölü gibi içerisine yatmasını ister.	M	
Köprü tekrar düzenlenir ve az zamanda tamamlanır. Mezar kazılır, Şehzade de içerisine ölü gibi uzanır.	N	

Tablo 3. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Hanım Sultan Şehzadenin mezarı başına gelir ve daha önce şehzadenin kendisine yaptığı gibi “İşte gemi, işte yelken. Yolum İstanbul, pupa yelken.” diyerek hemen gemisine biner ve İstanbul’a dönmek üzere yola çıkar.	Q ↓	
Şehzade olan biteni, hatasını anlar; Hanım Sultan’ın peşinden İstanbul’a gider.	Pr	
Şehzade İstanbul’a ulaşınca doğru Billur Köşk’e gider. Hanım Sultan tarafından iyi karşılanır, konuşup anlaşılır. Sultan Hanım yaşananları babasına da anlatır ve Şehzade ile Hanım Sultan evlenirler.	W	

Tablo 4. Helvacı Güzeli

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Yalnız bir oğlu ile hiç dışarı çıkartmadığı dünyalar güzeli bir kızı olan bir adam vardır.	α	Üç hareketli bir masaldır.
Adam, oğlu ile Hicaz’a gitmeye karar verir.	β	
Kızına da kimseye kapıyı açmamasını evin dış işlerini cami müezzininin yapacağını söyler. Kızı müezzine emanet eder.	γ	$\alpha \beta \gamma \varepsilon \zeta \delta \eta \theta A \theta B \uparrow$ $G \beta \eta A \uparrow L$ $GO\&MNQExU\downarrow W$
Müezzin ezan okurken kızı görür ve âşık olur.	E	
Müezzin komşuları Bohçacı kadına para vererek kızı kandırıp hamama getirmesi için yollar.	ζ	
Bohçacı kadın kızın kapısına gelir, kıza çeşitli diller döker kız uzun süre kapıyı açmaz ama sonunda kadına kanıp kapıyı açar, kadını eve alır.	δ	
Bohçacı kadın kızı kandırır ve müezzinin önceden kiralayıp içine saklandığı hamama gitmeye ikna eder. Kız Bohçacı kadın ile hamama gider.	η	
Kız hamamda müezzin ile yalnız olduğunu anlayınca müezzini başını yıkamakla kandırır, yüzünü gözünü bir güzel köpüğe bulduğu müezzini bir güzel dövüp evine döner.	θ	
Kızdan intikam almak isteyen müezzin kızın babasına mektup yazarak kızının yoldan çıktığını söyler.	A	
Müezzinin mektubuna inanan baba oğlunu, kızını öldürüp kanlı gömleğinin kendisine getirmek üzere eve gönderir.	θ	
Oğlan suçsuz olduğunu anladığı kız kardeşini babasına karşı gelmekten korktuğu için dağ başına götürür ve salıverir. Kızın gömleğini de köpek kanına bulayıp babasına götürür.	B ↑	
Kız geceyi bir ağaçta geçirir. Sabah padişahın oğlu avlanarak gelip kızı ağaçta bulur ve âşık olur. Saraya götürerek onunla evlenir. Üç çocukları olur.	G	

Tablo 4. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Kız ailesini çok özler şehzade de karısı ile çocuklarını lalasına emanet ederek ailesini görmeye gönderir.	β	
Yolda Lala kızdan kendisine teslim olmasını yoksa çocuklarını öldüreceğini söyler.	η	
Kız Lala'nın teklifini her defasında geri çevirir, Lala da çocukları tek tek öldürür. Lala teslim olmazsa kızı da öldürmekle tehdit eder.	A	
Çaresiz kalan kız, namaz kılmak bahanesi ile Lala'nın elinden kurtulur, dağlara kaçır gider.	$\uparrow$	
Kızın kaçtığını anlayan Lala, saraya dönerek kızın çocukları alıp dağlara kaçtığını söyler.	L	
Kız, güç bela babasının memleketine ulaşır.	G	
Erkek kılığına giren kız yaşlı bir helvacının yanında çalışmaya başlar. Yaptığı helvaların lezzeti ve güzelliği ile Helvacı Güzeli diye ünü her yere yayılır.	O	
Şehzade karısını aramak için Lala'yı da yanına alıp yollara düşer. Bir zaman sonra Helvacı Güzeli'nin dükkânına gelip ona misafir olurlar.	&	
Eski mahallelileri Helvacı güzelinden o akşam kendilerine helva sohbeti için helva yapmasını isterler. Kız da misafirlerinin de kendisiyle gelmesiyle teklifi kabul eder.	M	
Helva sohbetine kızın bütün tanıdıkları ve onun türlü zorluklara düşmesine neden olan herkes katılmıştır. Helva sohbetinde herkes başından geçenleri anlatır.	N	
Kız kendisini tanıtır.	Q	
Kız; babasını, kardeşini, kocasını ve müezzini, lalayı, bohçacı kadını ahaliye gösterir.	Ex	
Ahali, müezzin ile lalayı asarak idam ederler, bohçacı kadını da başka memlekete sürgüne gönderirler.	U	
Şehzade ile Kız saraya geri dönerler.	$\downarrow$	
Şehzade ile kız yeniden evlenirler.	W	

Tablo 5. Ağlayan Nar İle Gülen Ayva

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Dokuz tane kızı olan bir padişah vardır.	α	
Padişah, hanımına doğacak çocukları da kız olursa onu cellada vermekle tehdit eder.	γa	Üç hareketli bir masaldır.
Hanım Sultan bir kız çocuk daha doğurur. Ancak korkusundan padişaha çocuğun erkek olduğu yalanı söylenir.	$\delta 1$	$\alpha \gamma a \delta 1BCDEF\uparrow GF$ OABCFHIJKLQEx aAMNMNTKMDEF GJNHIKW $\downarrow$ W

Tablo 5. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Çocuk sünnet çağına gelince padişah erkek zannettiği kızını sünnet ettirmek ister ama anne kız yalan ortaya çıkmasını diye sünneti iki yıl erteletirler.	B	
Kız üçüncü yıl sünnet zamanı gelince saraydan kaçmaya karar verir.	C	
Kız, ahırlara inince kendisiyle insan gibi konuşan sihirli, kara, yağız bir at görür.	D	
Kız ata derdini anlatır.	E	
At kıza yardım edeceğini onu alıp o ülkeden başka diyarlara götürebileceğini söyler.	F	
Kara yağız at kızını alır, saraydan kaçıtır.	↑	
Kara Yağız at prensesi başka bir ülkeye götürür.	G	
At, kıza yelesinden üç tel koparıp yanına almasını, başına bir iş gelirse bunları birbirine sürtünce yardıma geleceğini söyleyip gider.	F	
Prens yolcu kılığına girip tebdil gezerek o ülkenin sarayına gider ve aşçı yamağı olarak saray mutfağında çalışmaya başlar.	O	
Tebdil gezen kız, aşçıdan bir devin o ülke padişahlarına musallat olduğunu ve her 6 yılda bir gelerek padişahın ciğerini yiyip öldürdüğünü öğrenir.	A B	
Tebdil Gezen Sultan sarayı gezer, bir odada allar giymiş halde padişahın kızını görür. Sonra da padişahı görür ve padişahın ciğerini yemeye gelecek devle savaşmaya karar verir.	C	
Tebdil gezen sultan, kara yağız atın tüylerini birbirine vurarak attan devin öldürebileceği güçte bir kılıç alır.	F	
Kılıcı alan Tebdil gezen sultan padişahın odasına gizlenir ve gece yarısı devin gelince devle savaşmaya başlar.	H	
Tebdil gezen sultan kılıçla devin öldürür.	I	
Devin öldüren Tebdil Gezen Sultan devin bir kulağını keserek cebine koyar.	J	
Padişah ölümünden kurtulur.	K	
Padişah sabah devin ölmüş olduğunu görünce öldüreni aramaya başlar ve herkes devin kendisinin öldürdüğünü söyler.	L	
Tebdil Gezen Sultan devin kesik kulağını padişaha gösterir.	Q	
Devin asıl öldürenin Tebdil Gezen Sultan olduğu anlaşılır.	Ex	
Padişah Tebdil Gezen Sultan'dan ödül için dileğini sorunca, Tebdil Gezen Sultan padişahı al giyimli kızını ister.	a	

Tablo 5. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Al giyimli kız, kendisine büyü yapan geceleri güvercin şeklinde odasına gelen Peri padişahının oğlu ile sevgilidir.	A	
Al giyimli kız sevgilisinin öğrettiği üzere Tebdil Gezen Sultan'dan 3 farklı zor görevi yerine getirmesini ister.	M	
Al giyimli kız evlenme şartı olarak Tebdil Gezen Sultan'dan devlerin aynasını getirmesini ister.	N	
Kara yağız atın yardımıyla Tebdil Gezen Sultan Dev aynasını alır gelir ve birinci imkânsız görevi başarıyla yerine getirir.	M	
Al Giyimli kız 2. imkânsız görev olarak da Tebdil Gezen Sultan'dan devlerin şimşek taşı getirmesini ister.	N	
Kara yağız atın yardımıyla Tebdil Gezen Sultan devlerin şimşek taşı da alır gelir.	T K	
Tebdil Gezen Sultan Şimşek taşı alırken devlerin "Er isen kız, kız isen er olasin." bedduasına uğrar ve cinsiyeti değişir. Bir anda erkek olur.	M	
Al giyimli kız sevgilisinin yönlendirmesiyle üçüncü kez imkânsız görev verir ve peri padişahının ülkesinde bulunan ağlayan nar ile gülen ayva ağacını ister.	D	
Cinsiyet değiştiren Şehzade, kara yağız atın yardımıyla yeni görevine gider.	E	
Yolda babalarından miras kalan; bir pösteği, bir külâh, bir kamçı ve bir oku paylaşamayan üç çocuk görürler.	F	
Kara yağız atın yönlendirmesiyle Şehzade oku yayıyla uzağa atar ve çocuklara mirasın oku getirenin olacağını söyler.	G	
Çocuklar okun peşine gidince şehzade; pösteği, külâh ve kamçıyı yerine birer kese altın koyarak alıp yola devam eder.	J	
Kara yağız atla peri padişahının ülkesine gelen şehzade çocuklardan aldığı eşyaları atın yönlendirmesiyle kullanır; hemen külâhı giyer, pösteğe biner, kamçı ile vurduğu gibi havalanıp ağlayan nar ile gülen ayva ağacını almak için saraya girer.	N	
Şehzade, sarayda al giyimli kızla güvercin delikanlıyı görür ve büyülü külâh sayesinde görünmeden onların yanına varır. Onlar sofraya oturunca onların yemeğinden yer, kızın peri padişahının oğluna verdiği hediyeye mendili alır koynuna koyar. Bütün bunlar olup biterken kız ve peri padişahının oğlu yaşananlara bir anlam veremez.		

Tablo 5. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Gece Şehzade büyülu pösteke ve kamçıyı da kullanarak ağlayan nar ile gülen ayva ağacının üzerine uçup gelir ve ağacı kökünden söküp padişaha götürür.		
Peri padişahının oğlu ağlayan nar ile gülen ayva ağacının uçarak götürüldüğünü görünce yenildiğini anlar ve al giyimli kızı serbest bırakır, güvercin kılığına girip uçar gider.	H I	
Al giyimli kız peri padişahının oğlunun yaptığı büyüden kurtulur.	K	
Şehzade ile al giyimli kız evlenirler.	W	
Şehzade eşi al giyimli kızı da yanına alıp kara yağız atıyla ülkesine döner.	↓	
Şehzade ile al giyimli kız burada da düğün yapıp yeniden evlenirler.	W	

Tablo 6. Muradına Eren Dilber (Sabır Taşı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Gergef işleyip dikiş dikerek geçinen fakir bir ana-kız vardır.	α	Bir hareketli bir masaldır.
Bir kuş gergef işlerken kıza gelerek; kırk gün boyunca bir ölünün başında nöbet tutacağını, sonra da muradına ereceği kehanetinde bulunur.	γ	
Bundan korkan kız ile annesi evden kaçarlar. Bir sarayın kenarında konaklayıp uyurlar.	↑	$\alpha \gamma \uparrow G \delta \theta A \gamma \uparrow \delta$ $K \downarrow ExKUW$
Kuş gelip kızı nazikçe ağacın altından alır saraya götürür ve bir odaya bırakır. Kız uyanınca bir odada olduğunu ve yanında da kehanetteki gibi bir ölü olduğunu görür, beklemeye başlar. Anne, kızı arayarak eve döner.	G	
Kız, otuz dokuz gün ölünün başında bekler, kırkıncı gün sarayın önünden geçen esirciden kendisine can yoldaşı olması için bir cariyeye satın alır.	δ	
Çok sıkılan kız sarayı dolaşmaya çıkar, ölünün başına da cariyeyi bırakır.		
Kırkıncı gün ölü canlanır, yanı başında cariyeyi bulur.	θ	
Cariye kırk gün nöbet tuttuğunu iddia eder; bu yüzden yeniden hayata dönen şehzade onunla evlenir. Asıl Kız da cariyenin hizmetçisi olur.	A	
Şehzade Yemen'e sefere çıkmaya karar verir. Karısı bir elmas küpe, hizmetçisi asıl kıza sabır taşı ister. Eğer sabır taşını getirmeyi unutursa gemisinin fırtınaya yakalanmasını diler.	γ	
Şehzade Yemen'e sefere gider.	↑	

Tablo 6. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Şehzade Yemen 'de işlerini görür, karsının istediği küpeyi alır ama sabır taşını almayı unuttur.	δ	
Yolda gemi bir fırtınaya kara dumana yakalanır, yola devam edemezler. Şehzade sabır taşını unuttuğunu hatırlar ve geri dönerek sabır taşını alır.	K	
Şehzade bu sefer kolaylıkla memleketine döner; küpeyi karısına, sabır taşını hizmetçi asıl kıza verir.	$\downarrow$	
Küpeyi alan sahte sultan hemen uykuya dalar, hizmetçi asıl kız ise başından geçenleri; cariyesinin kendi yerine geçerek şehzade ile evlendiğini çektiği zorlukları sabır taşına anlatır taş parçalanır. Yolculukta başına gelenlerden etkilenen şehzade hizmetçi kızını anahtar deliğinden izlemektedir.	Ex	
Kız intihar etmek için boynuna ilmek geçirir. Olan biten her şeyi izleyen gören Şehzade kızını kurtarır.	K	
Düzmece Sultan kırk katırın kuyruğuna bağlanarak cezalandırılır.	U	
Kız ile şehzade evlenirler. Anne de kızına kavuşur.	W	

Tablo 7. Muradına Ermeyen Dilber

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Fakir bir adamla karısı vardır.	α	
Kadın hamamda bir kız çocuk doğurur. O an ikiye ayrılan hamam duvarından 3 derviş gelir; birincisi, kızın adının Muradına Ermeyen Dilber olmasını, ikincisi yıkandıkça başından altınların dökülmesini, güldükçe yanaklarında güllerin bitmesini, ağladıkça gözlerinden incilerin saçılmasını, yürüdüğü yerlerde de çayır çimen çıkmasını, üçüncü derviş de bebeğe bir bilezik takarak onu takmasını çıkarınca ölmesini söyler ve dervişler geldikleri gibi duvardaki çatlaktan çıkıp kaybolurlar.	F γ	Bir hareketli bir masaldır. $\alpha F\gamma \& \uparrow ALGHK \& LAOMNQExUW$
Kız sayesinde kazanılan altın ve incilerle babası bir konak satın alır ve herkese karşı cömertlik gösterip zengin bir hayat yaşamaya başlarlar. Kızın ünü, güzelliği dört tarafa yayılır. Yemen padişahının oğlu rüyasında kızını görür ve âşık olur. Annesini dünürü gönderir. Nişan takılır ve düğün hazırlıkları başlar.	$\&$	
Kızın çeyizi hazırlanır ve kız sütünesiyle Yemen'e gönderilir.	$\uparrow$	

Tablo 7. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Gemide Sütüne kıza tuzlu pastırma yedirir ama su vermez. İçi yanan kız gözlerine karşılık birer bardak su almak mecburiyetinde kalır. Sütüne asıl kızı dağ başına bırakarak kendi kızını gelin olarak saraya götürür.	A	
Valide sultan gelinin nişan taktığı kız olmadığını anlar ama işin aslını öğrenmek için bir şey demez. Düzmece gelinle şehzade evlenirler. Şehzade kızın olağanüstü özelliklerini; yüzünde güllerin açmasını, yürüdüğü yerlerde çimenlerin bitmesini merak eder ama göremez.	L	
Dağ başında kalan kızı bir kervancı başı bulup sahiplenir, karısıyla birlikte kızın bakımını yaparlar onunla ilgilenirler. Kendine gelen kız başından geçenleri adama ve karısına anlatır.	G	
Bir gün kız gülünce yanaklarında güller açar. Gülleri kervancı başına verip şehzadenin sarayı tarafında bir göz karşılığı satmasını ister.	H	
Şehzadenin kendisinden şüphelenmekte olduğunu bilen Düzmece gelin annesinden gülleri satın almasını ister. Sütüne kızın gözleri karşılığında gülleri satın alır. Asıl kız abdest alıp namaz kılarak dua eder, gözleri yerine takar ve gözleri iyileşir.	K	
Asıl Kız kervancıdan kendisine şimşek taşından, içinde som altın bir sanduka bulunan ve her saat başı, 4 yana açılan kapılarından “Muradına Ermeyen Dilber” diye seslenilen bir türbe yaptırmasını ister.	&	
Düzmece gelin kızıdan alınan gülleri kendininmiş gibi şehzadeye gösterir. Şehzade gülleri çok beğenir, şiddetle koklar ama yine de karısına tam inanmaz.	L	
Muradına Ermeyen Dilber’in sağ olduğunu anlayan Sütüne bir cadı göndererek kızın bileziğini çaldırır.	A	
Ölen Muradına Ermeyen Dilber’i kervancı başı ve ailesi, yaptırdığı türbeye som altından sandukaya yatırır. Haber her tarafa yayılır.	O	
Bir gün sarayda sıkılan şehzade tebdil kıyafet giyinerek kırlara çıkar, uzaktan “Muradına Ermeyen Dilber” nidasını işiterek kızın türbesine gelir ve som altından sandukada kızın parmaklarını emen bir oğlan çocuğu bulur. Çocuğu saraya getirir. Çocuğun her ihtiyacının karşılanmasını emreder.	M	
Çocuk sarayda oynarken Düzmece gelinin sandığına annesinin bileziğini bulur ve onu	N	

Tablo 7. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
kimseye vermez. Düzmece gelin almak istedikçe daha çok feryat eder. Durumu gören şehzade çocuğu türbeye geri götürür. Çocuk Bileziği kıza değdirince kız canlanır.		
Muradına Ermeyen Dilber başından geçenlerin hepsini Şehzadeye anlatır. Gözlerini almak için sattığı gülleri şiddetle koklayınca kendisinden gebe kaldığını ve bu oğlanın da onların çocuğu olduğunu da ekler.	Q	
Şehzade saraya dönünce sütnine ile kızına yaptıklarını öğrendiğini haykırır.	Ex	
Sütnine ile kızına ölene dek meydan dayağı atılır.	U	
İstanbul'dan kızın anne-babası, kervancı başı ve ailesi saraya getirtilir. Muradına Ermeyen Dilber ile Şehzade evlenirler.	W	

Tablo 8. Tasa Kuşu

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Bir padişahın çok sevilen bir kızı vardır.	α	
Bu kız bir hocasıyla eğlenerek kendisine tasa satın almasını ister. Kıza kinlenen hocası ona bir tasa kuşu satın alır.		Üç hareketli bir masaldır.
Kız etrafın تنها olduğu bir gün bahçeye çıkar ve kafesi bir dala asar.	β	$\alpha \beta \varepsilon \eta \theta A \uparrow$
Tasa kuşu etrafta kimse olup olmadığına bakar.	ε	$O (& \gamma \beta \delta A)^3 \uparrow$
Kimse olmadığını anlayınca prensesten kendisini biraz dışarı bırakmasını ister.	η	$(\& \beta \gamma \delta A)^3 \uparrow G$
Prensese aklına bir kötülük gelmediğinden kuşu bırakır.	θ	$E_{pos.FKU} \downarrow W$
Tasa Kuşu kafesten kurtulunca prensesi kaçırarak bir dağ başına bırakır.	$A \uparrow$	
Çaresiz kalan prenses dağ başında bir çobana rastlar.		
Çoban ile elbiselerini değiştirerek erkek kılığına girer. Civardaki bir kasabaya giderek iş aramaya başlar.	O	
Prensese üç farklı yerde işe başlar ama her seferinde Tasa Kuşu gelerek prensesin işlerini bozar ve dövülüp kovulmasına sebep olur.	Üçleme	
Prensese önce yaşlı bir kahveciye çırak olur.	&	
Kahveci, derin uyumayıp yatsıdan sonra kimseye kapıyı açmamasını tembih eder.	γ	
Kahveci evine gider.	β	
Kız günlük işlerini bitirdikten sonra derin bir uykuya dalar.	δ	
Gece yarısı tasa kuşu gelerek her yeri dağıtır; çayları döker, bardakları kırar. Kahveci kızı dövüp kovar.	A	

Tablo 8. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Kız bir terzide çırak olur.	&	
Usta dükkânı toplaması şartı ile orada yatmasına izin verir.	γ	
Usta evine gider.	β	
İşlerini bitirdikten sonra kız derin bir uykuya dalar.	δ	
Gece yarısı Tasa Kuşu gelerek bütün elbise ve kumaşları yırtar, parçalar. Usta kızı dövüp kovar.	A	
Kız bir avizecinin yanında çırak olur.	&	
Ustası dükkânı kıza emanet edip gece kimseye kapıyı açmamasını söyler.	γ	
Usta düğüne gider.	β	
İşlerini bitirdikten sonra kız derin bir uykuya dalar.	δ	
Gece yarısı Tasa Kuşu gelerek bütün lamba, avize, fanusları kırar, parçalar. Usta, kızı döverek kovar.	A	
Kız başına gelenlerden sonra kasabadan çıkıp dağlara gitmeye karar verir.	$\uparrow$	
Avlanmaya çıkan bir şehzade kızı ormanda görüp sarayına getirir. Şehzade ile kız evlenirler. 2 kız 1 erkek çocukları olur.	&	
Tasa kuşu her seferinde gece yarısı gelerek çocukları kaçıır ve kızın ağzına bir parça kan sürer.	Üçleme β	
Prenses ile şehzade uykuya dalarlar.	$\gamma \delta$	
Tasa Kuşu bebeği kaçıır.	A	
Şehzadenin Kral babası kızın başının vurulmasını emreder. Kıza acıyan cellat onu dağ başında serbest bırakır.	$\uparrow$	
Tasa kuşu kızı alıp bir sarayın bahçesine getirir. Tasa kuşu burada yakışıklı bir delikanlı haline gelir.	G	
Delikanlı kıza yaptığı eziyetlere sabırla dayanıp kendisini ele vermediği için o sarayı kıza yaptırdığını söyler.	E	
Delikanlı sarayı kıza verir ve kız çocuklarına kavuşur.	F	
Şehzadenin üç adamı sarayı görmek için gelir ama bir sonuca ulaşamazlar.		
Şehzade sarayı görmek için dağ başına gider, saraya gelir ve karısı ile çocuklarına kavuşur.	K	
Tasa Kuşu'nun büyüü kızın sabrı sayesinde bozulur.	K	
Kız ile Şehzade köle olan Tasa Kuşu'nu azat ederler.	U	
Kız ile Şehzade yeniden düğün yapıp evlenirler.	$\downarrow$ W	

Tablo 9. Zümrüdüanka Kuşu

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Bir padişahın has bahçesinde elma ağacı vardır.	α	Dört hareketli bir masaldır.
Ağacın meyvelerini her yıl bir dev gelip yemektedir. Padişah eliyle dikip baktığı elmalardan hiç yiyememiştir.	A	$\alpha A B C \uparrow H I_{neg.} \downarrow$
Padişah bu durumuma çok içerler çok üzülür. Çare arar.	B	$C \uparrow H I_{neg.} \downarrow$ $C \uparrow H I_{poz.} K \downarrow$
Padişahın oğulları devle mücadele etmeye karar verirler. Büyük ve ortanca oğullar başarısız olup rezil olurlar. Küçük oğul başarılı olur.	Üçleme	$A \gamma \delta \& D E G H I \& F \& G$ $\& A B C \uparrow H I J \downarrow \& O Q \&$
Büyük şehzade devle karşılaşmak için Padişah'tan izin ister. Padişah izin verir.	C	$\uparrow ABC H I D E F \& G O F \& M N \& M N \& F U F U F U \& Q E x U W$
Büyük şehzade devle karşılaşmak için çıkar.	$\uparrow$	
Büyük şehzade devle karşılaşır.	H	
Büyük şehzade korkusundan deve hiçbir şey yapamaz. Rezil olur.	$I_{neg.}$	
Başarısız olan büyük şehzade geri döner.	$\downarrow$	
Sonraki yıl ortanca şehzade devle karşılaşmak için Padişah'tan izin ister. Padişah izin verir.	C	
Ortanca şehzade devle karşılaşmak için çıkar.	$\uparrow$	
Ortanca şehzade devle karşılaşır.	H	
Ortanca şehzade korkusundan deve hiçbir şey yapamaz. Rezil olur.	$I_{neg.}$	
Başarısız olan Ortanca şehzade geri döner.	$\downarrow$	
Üçüncü yıl küçük şehzade devle karşılaşmak için Padişah'tan izin ister. Padişah izin verir.	C	
Küçük şehzade devle karşılaşmak için çıkar.	$\uparrow$	
Küçük şehzade devle karşılaşır.	H	
Küçük şehzade devi okla yaralar ve dev kaçar.	$I_{poz.}$	
Şehzade elmaları kurtarıp toplar.	K	
Küçük Şehzade geri dönüp elmaları padişaha getirir.	$\downarrow$	
Küçük şehzade yaralı devi öldürmek için babasından izin ister.	A	
Padişah küçük oğluna izin vermez.	γ	
Küçük Şehzade türlü diller dökerek padişahı ikna eder.	δ	
Küçük Şehzade kardeşleri ile devi takip etmeye başlar.	$\uparrow$	
Kan izlerini bir kuyuya kadar takip ederler. Büyük kardeşler kuyuya inmek ister ama inemezler, küçük şehzade iner.	$\&$	
Küçük şehzade yer altında birbirinden güzel üç kızla karşılaşır.	D	
Küçük şehzade kızların en güzeli Sultan kıza âşık olur, sultan kız da ona âşık olur.	E	
Sultan kız, küçük şehzadeyi devin odasına götürür.	G	
Devle küçük şehzade savaşı.	H	

Tablo 9. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Küçük şehzade devi öldürür.	I	
Küçük Şehzade kızları ve değerli eşyaları alıp ağabeylerine yollar.	&	
Sultan kız gitmeden ağabeylerinin ona hainlik edeceğini ipi keseceklerini söyler. Başından 3 tel saç alarak küçük şehzadeye verir, ip kesilirse telleri birbirine vurmasını ve ortaya çıkan beyaz koça binerse yeryüzüne siyah koça binerse yeraltına gideceğini belirtir.	F	
Büyük kardeşler, küçük şehzadeye hainlik ederler ve onun ipini keserler.	&	
Şehzade saç tellerini kullanır ama kara koça binerek yedi kat yer altına düşer.	G	
Büyük kardeşler padişaha gelip devin küçük kardeşlerini öldürdüğünü onların da devi öldürüp kızları kurtardıklarını anlatırlar.	L	
Şehzade yer altında bir kasabaya gider, orada bir kocakarıya konuk olur.	&	
Kocakarı bir ejderhanın çeşme başını ele geçirdiğini ve kasabaya su vermediğini söyler.	A	
Kocakarı, ejderhaya her yıl bir kızın kurban edildiğini bir tek o zaman su alabildiklerini anlatır.	B	
Kocakarı, ertesi gün padişahın kızının ejderhaya kurban verileceğini söyler.	C	
Şehzade Ejderha ile yüzleşmek için evden çıkar.	↑	
Küçük Şehzade Yedi Başlı Ejderha ile karşılaşır, amansız bir savaşa tutuşurlar.	H	
Şehzade, Devi okla öldürür.	I	
Kız şehzadeyi tebrik ederken ejderhanın kanına bulanmış parmakları şehzadenin sırtında bir damga izi oluşturur.	J	
Ejderha ölür.		
Kız padişah babasına gidip olan biteni anlatır. Küçük Şehzade de eve döner.	↓	
Padişah Ejderhayı öldüren yiğidi bulmak için herkesi köşkünün önüne toplar.	&	
Şehzade de oraya gider.	O	
Padişah, kızının da yönlendirmesiyle Küçük Şehzadenin sırtındaki izden ejderhayı öldüren yiğit olduğunu anlar.	Q	
Padişah Şehzadeyi ödüllendirmek ister, şehzade ödül için on gün mühlet ister.	&	
Bir gün şehzadenin canı sıkılır, çıkıp dağlara doğru yürür. Bir ağacın altında mola verip uykuya dalar.	↑	
Bir yılan her yıl Zümrüdüanka kuşunun yavrularını yemektedir.	A	

Tablo 9. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Şehzade yavruların sesine uyanır.	B	
Uzun sarı bir yılanın ağaca sarılıp çıkmakta olduğunu görünce hemen yayını kurar.	C	
Şehzade yılanı bir ok atar.	H	
Yılanı okla başından ağaca mıhlar ve öldürür.	I	
Bir müddet sonra gelen Zümrüdüanka; Şehzadenin, yavrularına zarar vermek istediğini düşünerek şehzadeye hücum eder.	D	
Zümrüdüanka'nın yavruları annelerine şehzadenin yılanı öldürüp onları kurtardığını anlatır.	E	
Şehzade, dileğini soran Zümrüdüanka'dan kendisini yeryüzüne çıkarmasını diler. Zümrüdüanka şehzadeye onu kırk koyun eti ve kırk tulum şarap ile yeryüzüne çıkarabileceğini söyler	F	
Şehzade Zümrüdüanka'nın istediği 40 koyun ile 40 tulum şarabı padişah'tan alır.	&	
Zümrüdüanka et ve şarapları kullanarak şehzadeyi yeryüzüne, kuyunun başına çıkarır.	G	
Şehzade Keloğlan kılığına girerek babasının sarayına gelir ve bahçıvanın yanında yamak olarak çalışmaya başlar.	O	
Şehzade, Sultan Kızın verdiği saçları kullanarak çağırdığı Fellah'tan at, koşum ve silah alarak has bahçeyi talan eder. Bu durum üç kez yaşanır sonunda bahçıvan keloğlanı kovar.	F	
Şehzade, keloğlan kılığında bir kuyumcuya çırak olur.		
Kuyudan çıkan üç kız, onun şehzadelerin düğün hazırlıklarını çeşitli bahanelerle devamlı ertelemektedirler.	&	
Kuyudan çıkan üç kız düğün şartı olarak sırayla; Kendiliğinden çalışan altın gergefle iğne, Altın tepsi üzerinde civcivleriyle altından arparları yiyen altından bir tavuk, Altın tepsi üzerinde altın tavşanı kovalayan altın bir tazı isterler.	M	
Şehzade, kızın verdiği saç tellerini birbirine sürterek Fellah'a istenen malzemeleri kuyudan getirtir. İstenen eşyalar kızlara getirilince, kızlar Küçük Şehzade'nin kuyudan kurtulduğunu yeryüzüne çıktığını anlarlar.	N	
Keloğlan kuyumcudan ayrılıp bir terziye çırak olur.	&	

Tablo 9. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Üç kız, düğün için bu seferde; makas vurup kesilmemiş, iğne batıp dikilmemiş, hem de findık kabuğuna sığacak birer elbise istemişler.	M	
Şehzade, kızın verdiği saç tellerini birbirine sürterek Fellah'a istenen elbiseleri kuyudaki mağaradan getirir.	N	
İstene elbiseler kızlara getirilince düğün hazırlıkları başlar.		
Düğün eğlencesi için cirit düzenlenir.	&	
Birinci gün Küçük Şehzade, Fellah'tan bir al at ve koşum, elbise olarak cirite katılır.	F	
Şehzade, ciritte Büyük kardeşini kolundan yaralar. Sonra kaçır.	U	
Küçük Şehzade ikinci gün Fellah'tan kır at ve sarı elbise olarak cirite katılır.	F	
Küçük Şehzade, ortanca kardeşini ciritte bacağından yaralar. Sonra kaçır.	U	
Üçüncü gün, Küçük Şehzade, Fellah'tan beyaz at ve yeşil elbise olarak cirite katılır.	F	
Cirit esnasında Küçük Şehzade Vezir'in oğlunu öldürür. Bu sefer kaçmaz.	U	
Padişah, tanımadığı bu yancının idamını emreder.	&	
Küçük Şehzade kimliğini açık eder ve herkes onu tanır.	Q	
Büyük kardeşlerin hainliği herkesçe öğrenilir.	Ex	
Düğünden sonra büyük kardeşlerin bir süreliğine sürgüne gönderilerek cezalandırılması kararlaştırılır.	U	
Düğün yapılır. Büyük kız Büyük Şehzade ile Ortanca kız ortanca şehzade ile küçük kız da küçük şehzade ile evlenir.	W	

Tablo 10. İğci Baba

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Örüp dokudukları ile geçinen 3 kız kardeş vardır.	α	
Kızların kimsesi yoktur.	β	İki hareketli bir masaldır.
İğci Baba adlı bir iğ satıcısı sokaktan geçer.	ϵ	
Kızlar İğci Baba'nın iğlerine bakarlar ama hiçbirini beğenmezler.	ζ	$\alpha \beta \epsilon \zeta \eta \uparrow \theta A$
İğci Baba evinde daha güzel iğleri olduğunu ama gelip seçmeleri gerektiğini söyler.	η	$\gamma \beta \delta D E F G H I K$ $O P r A F H I W$
Kızlar sırayla İğci Baba ile mağarasına giderler. Büyük ve ortanca kızların başına felaket gelir, küçük kız durumu kurtarır.	Üçleme - $\uparrow$ θ	
Kızlar İğci Baba'nın mağarasına varınca çengellere asılmış insan leşleri görür.	&	

Tablo 10. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
İğci Baba kızlara insan eti pişirtip yer ama kızlar etleri ya da İğci Baba'nın serçe parmağını yemeyince onları öldürür.	A	
Küçük kız yanına kedisini de almıştır. İğci Baba'nın parmağını kediye yedirterek ölümden kurtulur. İğci Baba'nın güvenini kazanır.	A	
İğci Baba kıza bir deste anahtar vererek 40 odayı gezmesini ama 41. odayı asla açmamasını söyler.	γ	
İğci Baba mağaradan çıkıp iğ satmaya gider.	β	
Kız kırk odaları teker teker açar içlerinde çeşitli hazineler, zümrütler, yakutlar, değerli eşyalar, kumaşlar bulur.	&	
Merakına yenik düşen kız korkuyla 41. Odayı açar ve saçlarından tavana asılmış çok yakışıklı bir delikanlı görür.	δ	
Kız ile delikanlı konuşurlar. Delikanlı başından geçenleri anlatır.	D	
Kız başından geçenleri anlatır.	E	
Delikanlı, kıza İğci Baba'nın başından biraz saç alırsa İğci Baba'nın kırk gün uyuyacağını, bu sayede kaçabileceklerini söyler.	F	
Kız İğci Baba'nın odasına giderek onu bekler.	G	
Kız, Delikanlının söylediği gibi İğci Baba'yı başındaki bitleri ayıklayayım diye kandırarak başından birkaç saç keser.	H	
İğci Baba hemen kırk günlük derin uykuya dalar.	I	
Kız, Delikanlıyı asıldığı yerden kurtarır.	K	
Kız ile delikanlı değerli eşyaları alarak mağaradan kaçıp bir şehre ulaşırlar.	O	
İğci Baba 41 gün sonra uyanır ve kızla delikanlının kaçtıklarını görür.	&	
İğci Baba intikam almak için kız ile delikanlının peşine düşer.	Pr	
İğci Baba kız ile delikanlının yaşadığı mahalleye gelir ve tüm mahalleye üzerlerine ölü toprağı serpererek uyku büyüsü yapar. Delikanlının başucuna da ölü şişesi koyar ve kızını sopayla dövmeye başlar.	A	
Duvardan gelen sesin yönlendirmesiyle kız delikanlının başucundaki şişeyi kırar ve delikanlı uyanır.	F	
Delikanlı, İğci Babayla dövüşür. İğci Baba'nın kemiklerini kırar.	H	
Delikanlı, İğci Baba'yı göbeğinden yakarak öldürür.	I	
Kızla Delikanlı evlenirler, mutlu mesut yaşarlar.	W	

Tablo 11. Hırsız ile Yankesici

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Bir kadının biri hırsız (Gece çalışır.) biri yankesici (Gündüz Çalışır.) iki kocası vardır ama bunların birbirinden haberi yoktur.	α	Tek hareketli bir masaldır.
Hırsız ve Yankesici tesadüfen ikisi de aynı gün taşraya gitmek ister. Kadın yaptığı bir tepsi böreğin yarısını Hırsız'a yarısını da Yankesici'ye vererek kocalarını ayrı ayrı uğurlar.	β	$\alpha \beta A B M \uparrow H \downarrow \uparrow J$ $H \downarrow Q I K U W$
Hırsız ile Yankesici yolda böreklerini yemek isteyince gerçek ortaya çıkar, ikisinin karısının adı da Fatma'dır ve aynı evde oturmaktadır. Eve gelip durumu Fatma Hanım'a sorunca Fatma Hanım her ikisinin de kocası olduğunu söyler.	A	
Kadının kocaları bu duruma çok hayret ederek Kadı'ya giderler.	B	
Kadı her iki kocanın da kendi zanaatınca imtihan olup kazananın kadın ile evlenmesine karar verir.	M	
Hırsız, karısına aldığı yüz görümlüğü gerdanlığı isteyip kuyumcuya bozdurmaya gider ama üç sefer başarısız olur	$\uparrow$	
Yankesici, Hırsız'ı her seferinde soyar, gerdanlığı getirip karısına verir.	H	
Hırsız eve döner, Yankesici kadının kendi hakkı olduğunu söyler.	$\downarrow$	
Hüner gösterme sırası gelen Hırsız da çarşıdan çivi, çekiç ve zembil alıp Yankesici ile saraya gelir.	$\uparrow$	
Çivileri duvara çakarak saraya girerler. Hırsız yakaladığı kazı pişirmesi için Yankesici'ye verir. Kendisi Padişah'ın odasına gider.	J	
Yarı uykulu Padişah'ın dizlerini ovan Lalayı uyutup zembile koyan Hırsız, Padişah'tan aman alarak başlarına geleni anlatır. Hırsız zaman zaman hikâye arasında Yankesici'ye kazı çevirmesini, yanmamasını söyler. Padişah bunu sorunca makam olduğunu söyler. Hikâye bitiminde Hırsız, kendisinin de Padişah'ı bile soyacak kadar maharetli olduğunu belirtip kadının kimin hakkı olduğunu sorar. Padişah, Hırsız'ın hakkıdır diye cevaplandırır ve derin bir uykuya dalar.	H	
Hırsız, Yankesici ve kazı da alarak eve döner ve hep birlikte kazı yerler.	$\downarrow$	
Padişah uyanınca anlatılan hikâyenin gerçek olduğunu anlar.	&	
Padişah, Hırsız ile Yankesici'yi buldurup huzuruna getirtir.	Q	
Padişah, yarışmayı Hırsız'ın kazandığını ilan eder.	I	
Kadını Hırsız'ın hakkı olduğu ilan edilir.	K	

Tablo 11. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Yankesici vedalaşır orayı terk eder başka şehre gider.	U	
Hırsız ile karısı yeniden evlenirler.	W	

Tablo 12. Sefa ile Cefa

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
İyiliksever, adaletli bir Padişah vardır.	α	
Padişah'ın hiç çocuğu olmamıştır.	A	Üç hareketli bir
Sarayda bunalan Padişah, lalasını da yanına alıp kırlara çıkar.	β	masaldır.
Padişah ve Lala bir dervişe rastlar.	D	$\alpha a \beta DEF \gamma K$
Padişah, tebdil gezdiği halde derviş kendisini tanıyınca ondan gönlündeki dileği (çocuk) ister.	E	$\delta a BC \& \uparrow$
Derviş, Padişah'a bir elma verir. Yarısını karısıyla kendisinin diğer yarıyı da Lala ile karısının yemesini böylelikle çocuklarının olacağını söyler.	F	$\& DEF K \downarrow Pr F \downarrow Rs Pr Rs$ $a \uparrow CDEFKW$
Derviş, padişahı çocuk olunca kendisi gelmeden isim koymamaları hususunda uyarır.	γ	
Padişah ile Vezir elmayı eşleri ile yerler. Her ikisinin de birer erkek evladı olur.	K	
Padişah, tam Derviş'in gelip ad koymasından ümit kestiği sırada Derviş gelir ve Şehzade'ye Sefa, Vezirin oğluna da Cefa adını verir. Gözden kaybolur.	δ	
Bir gün Derviş yine ortaya çıkıp Şehzade Sefa'ya bir kız resmi verip kaybolur.	a	
Sefa resmi görmez kıza âşık olur, yataklara düşer. Kimse Sefa'nın hastalığına çare bulamaz.	B	
Padişah Cefa'ya kırk gün süre vererek oğlunun derdini bulamazsa idam ettireceğini söyler.	C	
Sefa 41. Gün kendine gelerek âşık olduğu kızın resmini Cefa ile babasına gönderir. Padişah, kızın Yemen Padişahı'nın kızı olduğunu öğrenir.	$\&$	
Sefa ile Cefa kızı bulmak için Yemen'e giderler.	$\uparrow$	
Sefa ile Cefa Yemen'e varırlar, tesadüfen kızın hocası bir kocakarıya misafir olurlar.	$\&$	
Kocakarı kızın Hint padişahının oğlu ile evlendirileceğini söyler.	DE	
Kocakarı ilk gün Sefa'yı sonraki gün Cefa'yı kadın kılığında sokarak saraya kızı görmeye götürür.	F	
Cefa ile kız gece aynı odada kalır. Cefa kıza her şeyi anlatır. Kız Hint padişahının oğlu ile evlenmekten vaz geçer. Kız ile Cefa plan yaparlar. Türbede kız ile Cefa yer değiştirecektir. Kız Sefa'nın yanına gidecek Cefa da gelin kılığında düğün alayı ile Hint yoluna gidecektir.	K	

Tablo 12. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Cefa Hint sarayına varınca Hint Padişahının kızıyla karşılaşır ve birbirlerine âşık olup saraydan kaçarlar.	↓	
Sarayda gelin ile padişahın kızının yokluğu anlaşılınca remil döken baş bakıcı Cefa ile padişahın kızının kaçtıklarını görür. Baş bakıcı, padişahın emri ile Cefa ile kızın peşine büyüyle bir kara aygır gönderir.	Pr	
Derviş ortaya çıkıp Cefa 'ya arkalarından hayvanlar geleceğini ama korkmayıp hayvanın üzerine bir avuç toprak dökmesini haber verir.	F	
Cefa ile Hint padişahının kızı, Sefa ile Yemen padişahının kızıyla buluşup İstanbul yoluna düşerler.	↓	
Kara aygır onlara yetişince Cefa Derviş'in dediği gibi aygırın üzerine bir avuç toprak savurur, kurtulurlar.	Rs	
Baş Bakıcı kaçakların ardından bir geyik bir de ejderha gönderir. Cefa onları da üzerlerine toprak atarak öldürür. Olanları gören baş Bakıcı da ölür.	Pr	
Sefa geyiğin büyüldü olduğunu bilmediği için babasına hediye etmek ister ama Cefa büyüü bildiği için geyiği de öldürmüştür.	Rs	
Sefa bu duruma pek içerler. Memleketlerine dönünce Sefa, Cefa'yı idam ettirmek ister.	a	
Cellat; Cefa'ya kıyamaz, Cefa'yı serbest bırakır.	↑	
Sefa yaptığına çok pişman olur. Cefa'nın ölüsünü aramaya gider.	C	
Sefa, yolda karşılaştığı kervandan Cefa'nın yerini öğrenir.	DEF	
Sefa, Cefa'yı bulup saraya getirir. Tedavi ettirir.	K	
Sefa, Yemen padişahının kızı ile Cefa da Hint padişahının kızı ile evlenirler.	W	

Tablo 13. Alicengiz Oyunu

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Canı sıkılan bir Padişah vardır.	α	
Canı sıkılan padişah etrafına Ali Cengiz oyununu bilen var mı diye sorar. Ama kimse bilmemektedir.	a	Bir hareketli bir masaldır.
Saraya padişahın hizmetine giren bir kadının genç, yakışıklı ve becerikli oğlu Ali Cengiz Oyununu öğrenmek için padişahın izin ister.	C	$\alpha a C \uparrow DEF GDEF HK \downarrow Pr HI QW$
Padişah izin verince genç, anasıyla vedalaşır Ali Cengiz oyununu öğrenmek için yola çıkar.	↑	
Genç bir gün bir derviş babayla karşılaşır ve durumunu anlatır.	D	
Derviş gence sorular sorar, genç cevaplar.	E	

Tablo 13. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Derviş gence, kendisini takip etmesini ona yardımcı olacağını söyler.	F	
Derviş ile Genç uzun bir yolculuktan sonra, insan hayvan kimseciklerin yaşamadığı bir yerde bulunan dervişin mağarasına gelirler.	G	
Derviş, oğlanı mağarada bir odaya bırakıp beklemesini söyleyerek gider.		
Beklemekten sıkılan genç, mağarayı gezmeye başlar. Yan odada dervişin esir tuttuğu çok güzel bir genç kızla karşılaşır.	D	
Kızla oğlan konuşurlar.	E	
Kız oğlana dervişin öğrettiklerini çok iyi öğrenmesini ama sanki öğrenememiş gibi yapmasını yoksa dervişin diğerleri gibi onu da öldüreceğini söyler.	F	
Derviş gence Ali Cengiz kitabını öğretmeye çalışır ama genç, derviş ne derse kızın öğrettiği gibi tersini söyler ve mani uydurup cinaslı sözlerle dervişini aldatır. Öğrenemiyor gibi davranır.	H	
Dervişin öğrendiğini anlamaması için çeşitli oyunlar yapan genç, dervişe hissettirmeden Ali Cengiz kitabını baştan sona ezberler.	K	
Gencin türlü haylazlıklarından yorulan derviş ondan umudunu keser, okuyup öğrenemeyeceğine hükmeder. Genci dövüp mağaradan kovar, kervanların geçtiği bir yere onu bırakır. Genç memleketine döner.	↓	
Genç memleketine dönünce Ali Cengiz hünerlerini göstermeye başlar. Önce at kılığına girerek annesinden kendisini yularını vermeden padişaha satmasını ister. Genç sonraki gün de koç kılığına girerek annesinden yine kendisini padişaha satmasını ister ancak yolda derviş onu görür ve kandırıldığını anlar. Gencin peşine düşer.	Pr	
Derviş tam gencin annesini kandırıp koçun ipini eline alacağı sırada genç kuş olur uçar. Derviş atmaca olup gencin peşine düşer. Peşi sıra uçarak saraya girerler. Genç elma olup padişahın kucağına düşer. Derviş, koca sakallı sırtı abalı bir derviş kılığına girerek padişaha elmanın kendisinin olduğunu söyler. Padişah elmayı dervişe vermeye yeltenince genç dari olup yerlere saçılır. Derviş, tavuk olup dari tanelerini toplamaya başlar.	H	
Genç hemen sansar olur ve hızla tavuğu yakalayıp boynunu kopartır. Dervişini öldürür.	I	

Tablo 13. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Genç silkinip insan şekline döner. Başından geçenleri anlatır.	Q	
Padişah çok altın vererek genci ödüllendirir, onu başmusahibi yapar ve bir de konak verir. Genç dervişin mağarasındaki kızla evlenir.	W	

Tablo 14. Saka Güzeli

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Bir padişah ile vezirin her haliyle denk ve akran iki kızı vardır.	α	İki hareketli bir masaldır.
Padişahın kızı bir gün yoldan geçen Saka'ya kimin daha güzel olduğunu sorar. Saka, vezirin kızının daha güzel olduğunu söyler.	a	$\alpha a B A B \uparrow A \eta \theta \uparrow$
Padişah kızı kıskançlığından yataklara düşer, yalandan hastalanır.	B	OKUWU
Padişah kızı, hem para verdiği hem idamla tehdit ettiği bir hekim vasıtasıyla hastalığının şifasının vezirin kızının kanından bir bardak içmek olduğunu babasına söyler.	A	
Padişah, vezirinden kızını katledip kanından bir tas göndermesini ferman eder.	A	
Vezir bir köpek kesip kanını padişaha gönderir. Kızını da eski bir sandığa koyup bitpazarına yollar.	B $\uparrow$.	
Saka sandığı satın alıp evine getirir. Sonra su taşımaya gider.		
Saka Güzeli gidince kız sandıktan çıkıp evi baştan aşağı temizleyip düzenler yemek pişirir. Bu durum iki gün sürer. Saka Güzeli bir anlam veremez.	A	
Üçüncü gün Saka Güzeli öğle vakti eve gelerek kızı yakalar ve evlenirler.		
Vezirin kızı ailesini görmeye gider.		
Vezirin kızı anasıyla hamama gider ama padişahın kızı da o gün hamama gelir onları görür.		
Padişah kızı, Saka Güzeli'ne bir mektup göndererek karısının onu aldattığı kötü yola düştüğü yalanlarını yazar.	η	
Saka Güzeli mektubu okuyunca karısını öldürmek için kamasını alıp yola çıkar.	θ	
Vezirin Kızı Saka Güzeli'ni elinde kama ile görünce kendini suya atar.	$\uparrow$	
Üç balıkçının ağına takılan kızı balıkçılar sudan çıkarır. Kızı sahiplenmek için kavgaya tutuşurlar.	O	

Tablo 14. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Balıkçılar işi çözmek için ok atmaya ve oku getiren balıkçının kızı almasına karar verirler. Ok atılıp balıkçılar okun peşine düşünce kız oradan kaçar.		
Yolda rastladığı bir Yahudi kızı tutmak ister, kız ona da elindeki gümüş şamdanları verip kurtulur.		
Vezirin Kızı bir çeşme başında bitkin düşüp uykuya dalar.		
Kızı çeşme başında bulan bir Şehzade onu alıp sarayına getirir ve evlenirler.	K	
Vezirin Kızı, Şehzade'den buldukları çeşmenin başına su içenlerin hayır duada bulunmaları için resmini yaptırmasını ister. Şehzade kızın resmini çeşmenin başına yaptırır.		
Bir gün üç balıkçı, Yahudi ve Saka Güzeli o çeşmenin olduğu yerden geçerken su içerler. Kızın resmini gören bayılır. Kız bunları görünce hepsini hapsedirir.		
Kız olup biten her şeyi, kendisine yapılanları şehzadeye anlatır.		
Şehzade; balıkçılara ellişer sopa vurdurur, Yahudi'yi idam ettirir.	U	
Şehzade, Kızın hala Saka Güzeli'ni sevdiğini anlayınca da ikisinin tekrar evlenmelerine müsaade eder. Kızın anasını babasını kendi ülkelerine getirtirler.	W	
Padişah Kızı'nın cezasını Allah'a havale ederler.	U	

Tablo 15. Karayılan

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Güçlü, devletli, çok zengin bir Padişah vardır.	α	Dört hareketli bir masaldır.
Padişah'ın hiç çocuğu olmamıştır.	a	
Padişah, veziri ile bu durumu konuşur.	B	
Padişah ile vezir bu duruma çare aramak için kıyafet değiştirerek saraydan taşraya çıkarlar.	C ↑	$\alpha a B C \uparrow D E F \downarrow (a B C D E F K)$ $^3 T W$
Padişah ve Lala bir dervişe rastlar.	D	{ $\beta \epsilon \zeta \eta A B C$ ($\uparrow D E F G P r O I K$) $\downarrow a \uparrow D E F G H K \downarrow W$ }
Padişah, tebdil gezdiği halde derviş kendisini tanıyınca ondan “ Bir oğlum olsun isterse yılan olsun” diye dilekte bulunur.	E	
Derviş, Padişah'a bir elma verir. Yarısını kendisinin yarısını da Sultan Hanım'ın yemesini söyler.	F	
Vezir ile Padişah saraya dönüp Derviş'in söylediklerini yaparlar.	↓	

Tablo 15. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Üçleme		
Dokuz ay sonra Sultan Hanım bir Karayılan doğuracak olur ama yılan bütün ebeleri sokup öldürür. Kimse ebeliğe yanaşamaz.	A	
Padişahın askerleri, Sultan Hanım'a doğumda yardım edecek ebe ararlar.	B	
Bir üvey anne sevmediği öksüz kızını bu iş için görevlendirir.	C	
Öksüz Kız mezarlıktan geçerken annesinin mezarını görür.	D	
Öksüz Kız ağlayarak annesinin mezarına başına gelenleri, muhtemelen ölüme gittiğini anlatır.	E	
Mezardan gelen ses; yılanın karşısında bir süt kabı koyarak doğumu gerçekleştirmesini söyler.	F	
Öksüz Kız, duyduğu sesin tarifi üzere doğumu yaptırır. Padişah'ın karayılan şeklinde bir oğlu olur.	K	
Bir süre sonra Yılan Şehzade okumak ister ama gelen bütün hocaları sokarak öldürür.	a	
Duruma çare düşünen vezirler, Karayılan'ın doğumunu yaptıran kızın hoca olabileceğini düşünürler.	B	
Padişahın askerleri Öksüz Kızı almaya gelirler.	C	
Öksüz Kız mezarlıktan geçerken tekrar annesinin mezarını ziyaret eder.	D	
Öksüz Kız, ağlayıp sızlayarak mezara durumunu anlatır.	E	
Mezardan gelen ses; 41 tane gül çubuğu alıp yılan saldırırsa bu 40 çubukla vurmasını, kırk birinci ile dikilip durmasını söylemiş.	F	
Öksüz Kız, mezardan gelen sesin söylediği gibi yaparak Şehzade'yi bir güzel okutur, eğitir.	K	
Şehzade evlilik çağına gelince babasının kendisini evlendirmesini ister ama evlendiği bütün kızları sokarak öldürür.	a	
Duruma çare düşünen vezirler, Şehzade Karayılan'ın doğumunu yaptıran ve okutan kızla evlenmesini uygun görürler.	B	
Padişahın askerleri Öksüz Kızı almaya gelirler.	C	
Öksüz Kız mezarlıktan geçerken tekrar annesinin mezarını ziyaret eder.	D	

Tablo 15. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Öksüz Kız, annesinin mezarına; Karayılan'ı doğurttuğunu, gül dalı vurarak okuttuğunu şimdi de ona gelin götürüldüğünü ağlayıp sızlayarak anlatır.	E	
Mezardan gelen ses; kırk kirpinin dikenli derisinden kürk yapıp giymesini, Karayılan kendine saldırınca dikenlerin ağzına batacağından geri duracağını söyler.	F	
Karayılan'ın kürkü çıkarmasını isteyince de öce sen giyimini çıkart demesini ve şehzadenin çıkarttığı deriyi hemen ocağa atıp yakmasını söyler.	K	
Kız, annesinin dediği gibi yapar. Şehzade derisini çıkartınca hemen alıp ocakta yakar.		
Karayılan, ayın dördü gibi yakışıklı bir delikanlı olur.	T	
Öksüz Kız ile Şehzade kırk gün kırk gecelik bir düğünle yeniden evlenirler.	W	
Bir süre sonra Şehzade taşraya sefere gider.	β	
Bir gün Öksüz Kız'a Şehzade'den mektup gelir.	ϵ	
Cariyeler mektubu açıp okur.	ζ	
Şehzade'nin Öksüz Kız'a olan sevgisini kıskanan cariyeler mektubu değiştirirler.	η	
Cariyeler, zarfa biri Şehzade'nin annesine olan sevgisini anlatan biri de Öksüz Kız'ın hemen elinin ayağının kırılıp dağ başına atılmasını emreden kısacık bir emir koyarlar.	A	
Öksüz Kız kapı eşliğinden mektuptaki emri duyar.	B	
Kız saraydan kaçmaya karar verir.	C	
Öksüz Kız kimselere görünmeden saraydan kaçıp dağlara gider.	$\uparrow$	
Dağda, içinde tabutlar olan ve bir güvercin tarafından tutsak edilmiş bir yiğidin bulunduğu bir mağaraya sığınır.	D	
Yiğit burada kızı güvercinden saklar ve güvercinin getirdiği yiyeceği kızla paylaşır. Bir süre sonra kız gebe kalır.	E	
Doğum yaklaşınca Yiğit, kızı ailesinin konağına gönderir. Onlara; "Bahtiyar'ın başı için beni içeri alın da doğurayım." demesini tembihler.	F	
Kız, konağa gelince yiğidin söylediklerini söyler. Kızı Bahtiyar'ın odasına alıp her tür ihtiyacını giderirler, doğumu yaptırırlar.	G	

Tablo 15. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Bahtiyar adlı yiğit gece yarısı gelerek oğluna Hubiyar adını koyar, uçup gider.	Pr	
Bahtiyar her gece yarısı oğlunu sevmeye gelir ama kız kardeşleri ve annesi bunu fark edip üçüncü gelişinde Bahtiyar'ı alıkoyarlar.	O	
Sabah Güvercin konağa gelir ve Bahtiyar'a zarar vermek ister beddua ederken çatlayıp ölür.	I	
Bahtiyar kurtulur. Ailesine kavuşur.	K	
Karayılan Şehzade memleketine döner ve olanları öğrenip kızı aramaya çıkar.	↓	
Şehzade babasından yaşananları ve kızın saraydan kaçtığını öğrenir.	a	
Şehzade kızı aramak için saraydan çıkar.	↑	
Şehzade bir gün içerisinde Bahtiyar'ın da bulunduğu bir kahvehaneye varır.	D	
Karayılan Şehzade, kahvehanede başından geçenleri anlatır.	E	
Bahtiyar; Şehzade'nin, karısının eski kocası olduğunu anlar.	F	
Bahtiyar, Şehzadeyi konağına getirir.	G	
Bahtiyar, konakta şehzadeye kendi hikâyesini de anlatır ve kızdan kendisini ya da Şehzade'yi seçmesini ister. Kendisini seçmezse oğlunu götüremeyeceğini de ekler.	H	
Kız, Karayılan Şehzade'yi seçer.	K	
Kız ile Şehzade kendi saraylarına dönerler.	↓	
Kız ile Şehzade yeniden evlenirler ve Padişah tahtını Şehzade'ye bırakır.	W	

Tablo 16. Mercan Kız

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Bir padişahın üzerine titrediği tek bir şehzadesi vardır.	α	İki hareketli bir masaldır.
Şehzade bir gün yaşlı bir kadının su testisini okla vurup kırar.	$\gamma \delta$	
Yaşlı kadın şehzadeye; Mercan Kız'a âşık olasın, diye bedduada bulunur. Şehzade o andan itibaren Mercan Kız'dan başka şey düşünemez olur.	a	$\alpha\gamma\delta aBC\uparrow G\&DEFDE$ $KPr F Rs$ $\&OMN\& \epsilon\zeta\eta\theta ABC$ $(\uparrow AB)^2 CMNWQExU$
Padişah Mercan Kız'ı çok arar ama kimse onu bulamaz.	B	
Şehzade daha fazla dayanamaz Mercan Kız'ı kendisi aramak için babasından izin ister.	C	
Babasından gönülsüz de olsa izin alan Şehzade; Mercan Kız'ı aramak için yola çıkar.	↑	

Tablo 16. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Şehzade uzun süre kızı arar, bulamaz. Sonunda atının dizginlerini serbest bırakır, at şehzadeyi bir uçurumun başındaki yalçın bir tepeye çıkarır.	G	
Şehzade; gece yarısı uçurumun dibine bir dev anasının gelip “Mercan Çocuk, Mercan kız! Uzat saçını, yukarı çek ananı.” diye seslenince karşı kayanın açılıp dünyalar güzeli bir kızın çıkıp saçlarını aşağı sarkıttığını ve dev anasının da saçlara tutunarak yukarı çıktığını görür. Gün doğarken dev anası yine kızın saçlarına tutunarak uçurumdan inip ormana girer, gözden kaybolur.	&	
Şehzade uçurumun dibine inip yukarıya “Mercan Çocuk, Mercan kız! Uzat saçını, Çek çıkar beni” diye seslenir. Kız saçını uzatır, şehzadeyi yukarı çeker.	D	
Kız ile Şehzade bir süre şaşkınlıktan sonra derin bir muhabbete dalarlar.	E	
Dev anası gelince kız, Şehzade’yi bir tokatla süpürgeye çevirip kapının ardına gizler. Sabah dev anası gidince süpürgeye yeniden tokat vurarak onu geri şehzadeye çevirir.	F	
Şehzade, Mercan Kız’a birlikte dev anasından kaçmayı teklif eder.	D	
Mercan Kız teklifi kabul eder.	E	
Mercan Kız, yanına bir iğne, bir kalıp sabun bir testi de su alarak şehzade ile mağaranın arkaya açılan gizli kapısından şehzade ile kaçıp gider.	K	
Dev anası kapı eşiğinden kızın şehzade ile kaçtığını öğrenir ve peşlerine düşer.	Pr	
Dev, kız ile şehzadeye yetişir. Kız ilkin yakasındaki iğneyi ardına fırlatır, her yer iğne tarlası olur. İğneler dev anasının ayağını batınca devden kurtulurlar. Dev anası 3 günde iğneleri geçer kız ile şehzadeye tekrar yetişir. Mercan Kız bu sefer de sabunu fırlatır ve her yer sabun gibi kayganlaşır.	F Rs	
Dev anası 3 günde sabun gibi kaygan yerleri geçer ve yeniden kızla şehzadeye yetişir. Mercan Kız bu sefer de su testisini yere vurur. Derin bir akarsu oluşur. Dev Anası akarsuyu geçemez, arkalarından “ İlahi çocuklar, elimden kurtuldunuz ama alinyazısından kurtulmayın. Yedi yıl hasretlik çekin, kavuşmayın.” diye beddua eder.		

Tablo 16. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Şehzade ile Mercan Kız, memlekete yaklaşınca bir çeşme başında dururlar. Mercan Kız, anasının bedduasını hatırlar ve Şehzadeye kendisini orada bırakıp altı ay sonra almasını aksi takdirde daha büyük belalara uğrayacaklarını söyler ve çeşmenin yanındaki kavak ağacına çıkar. Şehzade istemeyerek de olsa Mercan kızın ısrarıyla bunu kabul eder.	&	
Şehzade, Mercan Kızı o çeşme başında bırakıp üstü başı perişan memleketine gelir.	O	
Lala şehzadeyi gözlerinden tanır ve padişahın öldüğünü ve ülkede her şeyin kötüye gittiğini Şehzade'ye haber verip onu tahta oturtur.	M	
Şehzade yönetimi ele alıp dağılan ülkeyi bozulan düzeni yeniden kurmaya girişir zaman zaman da çeşme başına, Mercan Kız'ı ziyarete gider. Bu şekilde yedi ayı tamamlamaya başlar.	N	
Sürenin dolmasına üç gün kala su almaya gelen kara kötü niyetli bir hizmetçi suda Mercan Kız'ın yansımasını görür.	&	
Hizmetçi kız uzun zaman yalvar yakar pek çok diller dökerek Mercan Kız'dan kendisini yanına çıkarması için yalvarır.	ε	
Hizmetçi, Mercan Kız'dan başından geçenleri, Padişah'ın nişanlısı olduğunu öğrenir. Sohbet arasında Mercan Kız, hizmetçiye saçlarının arasında gizlenmiş üç iğne olduğunu, bunları birisi çekip alsa kuş şekline girip uçup gideceğini, iğneleri başına takanın da kendisi gibi kavağa hükmedip çeşitli güçlere kavuşacağını anlatır. Hizmetçi, Mercan Kız'ın yerine geçmeye niyetlenir.	ζ	
Art niyetli hizmetçi kara kız, Mercan Kız'ı başında bit varsa ayıklama bahanesiyle dizine yatırmak ister.	η	
Mercan Kız bir kötülük düşünmediği için hemen başını hizmetçi kızın dizine uzatır.	θ	
Hizmetçi kara kız, Mercan Kız'ın başında tılsımlı iğneleri bulunca hemen çekip alır. Mercan Kız hemen bir kuş olup uçar gider. Yakalayıp öldürmek istese de yakalayamaz. Mercan Kız'ın yerine geçip padişahı bekler.	A	
Padişah gelip kavak ağacında kara kızı görünce kuşkulanır ama kız kavağa eğilmesini söyler, ağaç eğilir. Şehzadeye başlarından geçenleri de doğru şekilde anlatır. Kendisinin de güneşten, rüzgârdan kararıp o hale döndüğünü anlatır. Şehzadenin gönlü tam kanmasa da kara kızı alır saraya getirir. Düğün hazırlıklarına başlar.	A	

Tablo 16. (Devamı)

Epizotlar	Fonksiyon	Formül
Kuşa dönüşen Mercan Kız, 3 gün sarayın bahçesine gelip bahçivandan şehzade ile kara kızını sorar ve kara kızın al kanlara boyanmasını kendisinin konuştuğu dalların da kurumasını söyleyerek uçar gider. Kuşun konuştuğu ağaçlar kurur.	B	
Padişah bahçenin harap halini görünce bahçivandan kuşu öğrenir ve kuşu yakalamak için harekete geçer. Padişah kuşu yakalatır, yanından ayırmaz olur.	C	
Bir gün padişah kuşun tüyüne dokunanı cellada vereceğini söyleyerek ava gider.	↑	
Kara kız hamile olup aşerdiği yalanı ile kuşu kestirip yer.	A	
Kuşun kanının damladığı yerde bir servi ağacı bitip büyür.	B	
Bir gün padişah ağaca dokunanı cellada vereceğini söyleyerek ava gider.	↑	
Kara Kız ağacı kestirip çocuğuna beşik yaptırır.	A	
Dilenci bir Kocakarı işçilere yalvarır serviden bir kucak yonga alır. Mercan Kız her gün yongaların arasından çıkararak Kocakarının ev işlerini yapmaya başlar.	B	
Padişah kuşu ve ağacı kaybetmenin üzüntüsüyle dünya işlerinden el çekip, tüm hayvanlarını halka ödünç verip hacca gitmeye karar verir.	C	
Kocakarıya da her yanı tutuk ayakları kötürüm bir tay verirler.	M	
Mercan Kız dokununca tay iyileşir ve kısa sürede güçlü kuvvetli bir at olur.	N	
Padişah hac dönüşü hayvanlarını geri toplar. Kötürüm tayın kimsenin hak edemediği bir aygıra dönüşmesine inanamaz ve ata bakan kızla evlenmek ister.	W	
Kırk gün düğünden sonra bakar ki Mercan Kız karşısındadır.	Q	
Kara Kız yakalanır ve yaptıklarını anlatır.	Ex	
Kara Kız kırk katırın kuyruğuna bağlanarak cezalandırılır.	U	

5.2. Billur Köşk Masallarının Yapay Zekâ Tarafından Yeniden Üretilmesi

Yukarıda Billur Köşk masallarının epizotları çıkarılmış ve masallar Prop metoduna göre incelenmiştir. Masal epizotları, ChatGPT 5.2 yapay zekâ sohbet uygulamasına verilmiş ve yapay zekâdan epizotlara bağlı kalarak masalları yeniden uyarlayıp yazması istenmiştir. Yapay zekâ tarafından yazılan uyarlama metinler aşağıdadır. Masalların orijinal başlıkları yay araç içerisinde verilmiştir.

5.2.1. Elmas Geminin Peşinde (Billur Köşk İle Elmas Gemi)

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde İstanbul'un o eski saltanat günlerinde, deniz rüzgârının saray avlularına bile tuz kokusu taşıdığı çağlarda bir padişah varmış ki gönlünün bir yanı ateş, bir yanı kül çünkü yıllar yılı çocuğu olmazmış. Olan da daha beşikteyken solup gider, bir sabah gülümserken akşamına bir yaprak gibi toprağa düşermiş. Sarayın sütunları bile bu yazgıya alışmış, cümle hekimler, münecimler, kadılar, hocalar, dervişler türlü çare aramış ama ne dua son vermiş ne ilaç... Padişahın gözleri her yeni doğanla bir umutlanır, her yeni ölümle biraz daha kararır. Günlerden bir gün, baharın tam ortasında, lale vakti, sarayın hamamında sıcak buharın arasında padişahın hanımı bir kız çocuk doğurmuş, hamamın kubbesinden damlayan su taneleri sanki o anda daha gürül gürül akmaya başlamış, göbek taşının üstünde bir doğum sevinci, ama sevinçle beraber yüreklere bir korku da çökmüş. Padişahın hanımı düşünceli düşünceli kızı kucağına alıp saraya dönmüş. Padişah bebeği görünce gözlerinden yaş boşalmış, ama sevincin içinde temkin de varmış, hekimler "Bu çocuk gün yüzü görmesin, dünyanın rüzgârı değmesin, nazar değmesin," demişler. Padişah, sarayın altına, toprağın bağına bir mağara oydurmuş; öyle bir mağara ki dışarıdan bakınca sıradan bir kaya, içinde ise geniş bir oda, yumuşak döşekler, işlenmiş sedirler, kandiller, kitap rafları, suyu pınar gibi temiz bir kuyu, tavanın tam tepesinde ancak bir güvercinin geçeceği kadar küçük bir pencere, pencereye de billur bir cam takılmış, güneş oradan ince bir çizgi gibi sızar, ama yayılmazmış. Kızı oraya yerleştirmişler, yanına bir sütnine, bir de yaşlı ama bilge bir hoca vermişler. Kız hem büyüsün hem eğitilsin diye.

Günler ayları, aylar yılları kovalamış, kız mağaranın serinliğinde büyümüş. Sesi taşlara çarpar da yankısı bile nazlı nazlı dönermiş, hoca ona okumayı, yazmayı, hesap bilmeyi, dinin edeplerini, dünya görgüsünü öğretmiş, sütnine onu ninnilerle avutmuş, mağaranın duvarlarına lamba ışığında gül gölgeleri vururmuş, dışarıda bahar mı var kış mı var bilmezmiş ama akli da gönlü de keskinleşirmiş. Öyle güzel olmuş ki, mağaranın karanlığı bile onun yüzünden aydınlanırmış, akli öyle çabuk kavrarmış ki hoca bir sözü daha bitirmeden kız anlamış olurmuş. Ama insanın içindeki merak, kuyu suyundan bile derin ya, günlerden bir gün kızın canı sıkılmış, mağaranın vakti ona dar gelmiş, pencereden süzülen incecik ışığa bakmış, "Şu ışığın ardında ne var?" diye içi içini yemiş, mağaradaki sandıkları, minderleri, bakır sinileri üst üste yığmış, bir dağ gibi yapmış, çıkıp pencereye varmış, billur camı bir taşla kırmış, ilk defa dışarıya bakmış. O an gözlerine denizin mavisi, göğün sonsuzluğu, uzakta minarelerin incecik silueti, martıların çığığı

dolmuş, rüzgâr yüzüne vurmuş, kızın yüreği yerinden kopmuş gibi olmuş, “Ben burada duramam,” demiş, “Dünya beni çağırır.”

Hoca koşmuş, sütüne titremiş, padişaha haber salmışlar, padişah apar topar mağaraya inmiş, kızın gözlerindeki o ateşi görünce bir şey diyememiş, ama hekimler ve hocalar yeniden toplanıp “Bunu birden çıkarırsanız gözleri kamaşır, canı sıkılır, hastalanır, kademe kademe çıkarın,” demişler. Öyle olmuş, kız önce geceleri, sonra sabahın serin saatlerinde, sonra gün doğarken dışarı çıkarılmış, avlularda yürümüş, bahçelerin kokusunu içine çekmiş, kuşlara yem saçmış, sarayın mermerlerinde hafif adımlarla dolaşmış. Ne zaman hamama girip yıkansa saçlarından altın taneleri dökülürmüş. Kız bazen bir şey duyup güler, yanağında birden taze gül goncası belirir, kokusu saraya yayılır, cariyeler hayran hayran bakarmış. Günler böyle geçerken Sultan’ın gönlü en çok denize kayarmış, İstanbul’un yalılarında denize bakar, dalganın kıyıya vurup çekilişini seyreder, martuların suya değip yükselişine dalar, bazen bir taş atar da taş suyun üstünde sekerek gider ya, o sekmelerde bile bir masal görürmüş. Bir gün babasının huzuruna çıkmış, “Babacığım,” demiş, “Ben denizi severim, denizin ortasında bir billur köşk isterim, öyle bir köşk ki dalga ona zarar vermesin, güneş camlarında bin renge bölünsün, geceleri ay ışığı içinden geçip denize düşsün.” Padişah önce şaşırmış, sonra kızın gözündeki ışıltıyı görünce “Baş üstüne,” demiş, tersaneleri çağırmış, ustaları, mimarları getirtmiş, denizin ortasında kazıklar çaktırmışlar, üstüne billurdan, camdan, ak taşlardan öyle bir köşk dikmişler ki uzaktan bakan gözlerini kısar, “Gündüz güneş mi vuruyor, yoksa gökten bir yıldız mı düştü?” diye şaşarmış. Köşk bittiğinde kız kırk cariyesiyle oraya yerleşmiş, sabahları cam pencerelerden denizi izler, geceleri billur duvarlarda kendi gölgesini ay ışığı gibi görürmüş, köşkün şanı dilden dile yayılmış, kervanlar, gemiler, yoldan geçen seyyahlar hep o köşkten söz edermiş.

O sırada Yemen diyarında bir padişahın oğlu varmış, yiğit mi yiğit, yakışıklı mı yakışıklı, ama gururu da göğsü kadar kabarıkmiş. Bir gün Yemen’den çıkan bir gemi İstanbul’a uğramış, gemiciler billur köşkü görüp ağızları açık kalmış, Yemen’e dönünce sarayda anlatmışlar, “Denizin ortasında bir köşk var ki billurdan, içinde öyle bir hanım sultan oturur ki yüzü ay, sözü bal,” demişler. Şehzadenin içine bir merak düşmüş, “Gidip göreyim,” demiş, yanına birkaç yiğit alıp İstanbul’a doğru yola koyulmuş. Günler sonra billur köşkün karşısına gelmiş, kayıgını saygıyla köşke yanaştırmış, cariyeler şehzadeyi görünce haber salmışlar, kız camlı balkona çıkmış. Şehzade bir de ne görsün, denizin üstünde sanki bir ay parçası durmuş, yüzü nur, gözleri kara su gibi derin, saçları gece gibi, bakışı insana hem ferahlık hem aşk verirmiş. Kız da şehzadeyi görür görmez gönlünde bir kıpırtı duymuş, kalbi sanki billur köşkün camları gibi titremiş, “Bu gelen yiğit başka

yiğit,” diye içinden geçmiş. Kız bakmış, şehzade de bakmış, ikisi de bir an susmuş, suskunluk sanki denizin üstünde bir köprü olmuş, o köprüden aşk geçmiş.

Lakin Yemen şehzadesi, kızın gözlerinden kendisine de bir sevda düştüğünü anlayınca, içine bir gurur oturmuş, “O beni sevdi, ben istersem gider alırım,” diye havaya kapılmış, öylece başıyla selam verip dönmüş, İstanbul’da daha bir söz söylemeden, kızın gönlünü bir merhabayla bile almadan gemisine atlayıp Yemen’e geri yol almış. Kız camdan onu seyrederken denizin mavisi sanki daha koyulaşmış, içi içini yemiş, “Aşk böyle gurura mı kurban edilir?” diyerek yüreğine söz geçirememiş.

Köşke döner dönmez babasının huzuruna çıkmış, “Babacığım,” demiş, “Bana öyle bir gemi yaptır ki teknesi elmas olsun, kamarası mücevherden ışılsın, direkleri yakuttan kızıl kızıl parlasın, döşemesi atlastan yumuşacık olsun. Ben hava değişimine çıkacağım.” Padişah gözlerinin içine bakmış, kızın derdini anlamış, “Sen bilirsin kızım,” demiş, tersaneler bir kez daha çalışmaya başlamış, elmas gibi parılayan bir gemi yapılmış, öyle bir gemi ki güneş vurunca denizin üstünde bir ışık yolu açar, gece ay vurunca sanki yıldızlar suya inermiş. Kız yanına kırk beyaz cariye, kırk beyaz köle, bir de deniz görmüş geçirmiş yaşlı bir yardımcı kaptan almış, gemiye binmiş, İstanbul’dan ayrılırken billur köşke son bir kez bakmış, köşkün camlarında kendi yüzü bir an görünüp kaybolmuş.

Elmas gemi rüzgârı ardına alıp dalgaları yararak Yemen’e doğru gitmiş, günlerce yol almışlar, kimi vakit deniz durgun bir ipek gibi serilmiş, kimi vakit dalga geminin göğsüne çarpıp köpükler saçmış, ama gemi elmas teknesiyle hiçbir şeye aldırılmaz, kırk cariye ve kırk köle güvertede usul usul işler görürmüş. Kız bazen kamaraya çekilir, yakut direklerin gölgesinde düşünür, bazen güverteye çıkıp rüzgârın saçlarını savurmasını seyredermiş, yaşlı kaptan ona “Yemen kıyılarına vardık mı yüreğin de bir liman bulur,” der gibi bir bakarmış.

Nihayet Yemen kıyılarına yaklaşıncı şehir halkı sahile toplanmış, “Bu ne acayip gemidir böyle?” demişler, elmas tekne güneşte kıvılcım kıvılcım yanar, mücevher kamara renk saçarmış. Yemen padişahı sarayında otururken haberi almış, merak etmiş, lalasını göndermiş, “Git, kimdir bunlar, ne isterler?” demiş. Lala gemiye varmış, yaşlı kaptan onu saygıyla içeri almış, kız kaptan kıyafetiyle, yüzüne hafif bir peçe çekerek karşılamış, sesini de biraz kalınlaştırıp “Biz İstanbul’dan gelen tüccar oğullarıyız, yelkenimiz burada rüzgâr aradı,” demiş. Lala şaşırmış, böylesi bir gemiyi tüccar oğluna yakıştıramamış ama söyleyecek söz bulamamış, dönüp padişaha anlatmış. Yemen padişahı dayanamayıp kendi gelmiş, gemiyi bir uçtan bir uca gezmiş, elmas teknenin ışığını, atlas döşemelerin yumuşaklığını görmüş, “Bunun gibi gemi ne Yemen’de vardır ne başka ülkede,” demiş,

hayranlığı oğluna anlatmış. Şehzade işitince merakı artmış, “Bir de ben göreyim,” diyerek gemiye varmış.

Şehzade gemiye çıkınca kaptan kıyafetli kızı görmüş, ama yüzü örtülü, duruşu ağır, sesi gizemli ya, gene de içi bir kıpırtı duymuş, “Bunu bir yerden tanır gibiyim,” demiş, ama çıkaramamış. Kız şehzadeye belli etmeden onu süzmüş, kalbi yerinden çıkacak gibi olmuş, fakat gururunun karşısında boynunu bükmeyip soğukkanlı durmuş. Şehzade geminin güzelliğine hayran kalmış, “İstanbul’un tüccar oğluna helal olsun,” diyerek içinden bir saygı da beslemiş.

Kız, şehzadeyi gemide oyalamamak için “Ben gemimi tersaneye bırakacağım, şehirde biraz konaklayacağım,” demiş, ertesi gün gemiyi tersaneye emanet edip sarayın tam karşısında büyük, ferah bir köşk kiralamış, cariyeleriyle oraya yerleşmiş, kaptan kıyafetini çıkarıp ipek kadın elbiseleri giymiş, saçını usul usul taratıp omzuna bırakmış, pencerenin önüne oturmuş. Şehzade sarayın penceresinden karşıdaki köşke bakınca bir de ne görsün, o gün gemideki kaptan dediği kişi, karşıda bir hanım sultan olmuş, yüzü ay gibi, bakışı tanıdık, gönlüne bir kere daha aşk düşmüş, ama “Bu kimdir?” diye kafası karışmış. Şehzade annesi Valide Sultan’a derdini açmış, “Karşıdaki köşkte bir hanım var, gönlüm ona kayar, ama kim olduğunu bilemem,” demiş. Valide Sultan “Gidip bir hoşluk edelim,” deyip kızın köşküne hediyeler göndermiş.

İlk gün gelen hediye mücevher kakmalı altın nalınlarmış; kız nalınları almış, “Bu nalınlar güzele değil, iş görene yakışır,” deyip mutfakta çalışan Arap halayığa vermiş, halayık nalınları giyince sevincinden iki adım birden atmış, nalınlar şıkır şıkır ötmüş. İkinci gün iri taneli bir dizi inci gelmiş; kız incilere bakmış, “İnci denizin gözyaşındır, ama kimi gözyaşı dosttur, kimi gözyaşı tuz,” deyip papağanının yemliğine koymuş, papağan gagasıyla incileri gagalayınca cariyeler korkmuş ama kız gülümsemiş. Üçüncü gün el yazması Kur’an gelmiş; kız onu iki eliyle tutup öpmüş, başına koymuş, yüksekçe bir rahlenin üstüne kaldırmış, “Bu hediye hediyelerin tacıdır,” demiş. Valide Sultan olan biteni şehzadeye anlatınca şehzade daha da şaşırmış, “Benden kaçıyor mu, beni sınar mı?” diye içi içini yemiş.

Kız nihayet bir haber göndermiş: “Eğer şehzade yüzümü doyasıya görmek isterse denizin üstüne iki yanı gül fidanlarıyla bezenmiş som altından bir köprü yaptırın, ben köprüden geçerken o beni görsün,” demiş. Yemen padişahı “Som altın köprü mü istenir?” diye önce hayret etmiş, ama şehzade yanıp tutuştuğu için emir verip ustaları toplamış, kısa zamanda denizin üzerine altından bir köprü kurmuşlar, köprünün iki yanına gül fidanları dikmişler, güller açmış, kokusu denize karışmış. Gün belirlenmiş, hanım sultan cariyeleriyle köprüye çıkmış, ağır ağır yürümüş. Şehzade karşı kıyıda durmuş, gözünü

ayırmadan bakmış; kız yaklaşınca yüzündeki peçe hafif aralanmış, şehzadenin yüreği kımıldamış, ama tam o sırada köprünün güllerinden bir dal uzanıp kızın yüzüne dokunmuş, bir diken kızarmış yanağını çizmiş, kız irkilmiş, başını çevirip hızla geri dönmüş, köşke kaçmış. Şehzade kıza doyasıya bakmadan kalmış, göğsü sızlamış.

Kız köşküne varınca bir aynanın karşısında oturmuş, yanağındaki ince çizgiye bakmış, “Bu diken gönlümdeki dikene benzer,” demiş, ama yüzünün çizilmesine değil, şehzadenin gururla dönüp gidişine içi daha çok yanarmış. Ertesi gün Valide Sultan’a haber salmış: “Köprünün gülleri yukarı kaldırılın, bir ucuna altın bir ucuna gümüş şamdanlar dikilsin ki geceleyin de ışık saçsın, şehzade köprünün öte yanında bir mezar kazdırıp ölü gibi içine yatsın, ben köprüden geçerken onu ölü sanıp yüzümü tam açayım,” demiş. Valide Sultan önce şaşırılmış, ama kızın niyetinde bir sır olduğunu sezmiş, şehzadeye anlatmış. Şehzade “Yeter ki bir daha yüzünü göreyim,” deyip razı olmuş.

Ustalar köprüyü yeniden düzenlemiş, gülleri iki yana kaldırmışlar, şamdanları dikmişler, altın şamdanlar güneşte sarı sarı parlamış, gümüş şamdanlar ay ışığında beyaz beyaz yanmış, denizin ortasında bir ışık yolu açılmış. Köprünün ucunda bir mezar kazılmış, mezarın içi halılarla döşenmiş, şehzade içine uzanmış, üstüne ince bir örtü çekmiş, ölü gibi susup yatmış. Kız köprüye çıkmış, yürürken adımlarının altında altın sürekli hafif bir tın tın ses verirmiş. Mezara yaklaşınca şehzadeyi ölü sanıp içi burkulmuş, peçesini açmış, gözlerinden yaş dolmuş, tam o sırada gözyaşlarıyla birlikte inci taneleri de gözlerinden düşmüş, mezarın kenarına saçılmış. Kız eğilip şehzadenin yüzüne bakmış, “Sana muradın yarısı bile fazla mıydı?” diye fısıldamış, o fısıltı denizin üstünde bir sır gibi asılı kalmış. Şehzade o an gözünü açıp kızla göz göze gelmiş, kız bir an durakalır gibi olmuş, sonra içindeki sızı gurura dönüşmüş; şehzadenin daha önce onu görüp sırtını dönmesini hatırlamış, “Demek ölmeden uyanırsın ha,” demiş gibi bakıp doğrulmuş, arkasına bile dönmeden köprüden geri yürümüş.

Köşke varır varmaz cariyelere emir vermiş, elmas gemisini tersaneden aldırılmış, direklerine yelkenler çekilmiş, güvertede hazırlık görülmüş. Şehzade mezardan çıktığında köprünün boş kaldığını görmüş, kızın gitmiş olduğunu anlamış, işte o an kendi gururunun, kendi hatasının ayaklarına dolandığını fark etmiş, başını iki eli arasına almış. Tam o sırada hanım sultan, tıpkı şehzadenin İstanbul’da yaptığı gibi, köşkün önünde durup yüksek sesle “İşte gemi, işte yelken, yolum İstanbul, pupa yelken!” demiş, söz rüzgârla denize yayılmış, gemi hareket etmiş.

Şehzade kıyıda kalmış, elinden bir şey gelmemiş, ama gönlü kızın peşine düşmüş. Saraya gitmiş, annesine “Ben hata ettim, gurura yenildim, şimdi onun ardına düşerim,”

demiş, annesi de “Aşkın yolu gururla kesilmez, git oğul,” deyip onay vermiş. Şehzade birkaç yiğitle bir gemiye binmiş, rüzgârı ardına alıp İstanbul’a doğru yola çıkmış.

Deniz yolu uzunmuş, ama şehzadenin gönlü daha uzunmuş, geceleri güvertede oturur, yıldızlara bakar, “Ben o köşkün billur duvarlarında kendi gururumun gölgesini görmüşüm de anlamamışım,” diye düşünürmüş. Günler sonra İstanbul kıyılarına varmışlar. Şehzade doğruca billur köşke gitmiş. Köşkün camları gene güneşte parlıyor, deniz gene mavi mavi uzanıyormuş ama bu kez köşkün içinde hanım sultan var, gözleri biraz hüznü, bakışı biraz yorgunmuş. Şehzade kapıda diz çökmüş, “Ben geldim, ama eskisi gibi değil, gururumu denize gömdüm de geldim,” demiş. Kız onu içeri almış, cariyeler çekilmiş, ikisi köşkün billur salonunda konuşmuşlar. Şehzade başından geçenleri, içindeki pişmanlığı anlatmış, “Ben seni görür görmez sevdim, ama sevdiğimi bile gururumdan sakladım, o gizlediğim sevda bana azap oldu,” demiş. Kız da sakın sakın “Aşk, deniz gibidir, üstüne gururdan taş atarsan çalkalanır, ama sabırla bakarsan durulur,” demiş, şehzade bu söze gönülden bağlanmış.

Kız sonunda “Ben sana kırılmadım, gönlüm kırıldı, gönlümü onarmaya geldin mi?” diye sormuş. Şehzade “Gönlünü onarmaya da geldim, ömrümü koymaya da,” deyince kızın yüzünde bir gül açmış, gül kokusu billur köşkten denize taşmış. Kız o gül goncasını koparıp şehzadenin avucuna bırakmış, “Madem muradın benim muradıma bağlandı, gel babamla da konuşalım,” demiş.

Padişah kızının dönüşüne sevinmiş, Yemen şehzadesinin kapısına kadar gelişine daha da hürmet etmiş, sarayda büyük bir kabul yapılmış, şehzade İstanbul padişahının elini öpmüş, “Kızınızın kıymetini bilmeyen benmişim, şimdi bilerek geldim,” demiş. Padişah “Sevda bilmekle olur, bilmeyen de öğrenir,” demiş, iki taraf söz kesmiş, düğün hazırlıkları başlamış. Billur köşkün camları düğün gecesi kandillerle donanmış, elmas geminin direklerine renk renk bayraklar asılmış, denizin üstünde sanki gökten yıldız indirip serpiştirmişler. Kırk beyaz cariyeye, kırk beyaz köle, İstanbul’un ve Yemen’in yiğitleri, hatunları, çocukları şenlik etmiş, davullar çalınmış, zurnalar ötmüş, helvalar kavrulmuş, şerbetler akmış.

Hanım Sultan ile Yemen şehzadesi nikâh kıymışlar, iki gönül bir olmuş, iki ülke dost olmuş. Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine; gökten üç elma düşmüş, biri bu masalı söyleyene, biri dinleyene, biri de gönlünde billur köşk kurup gururu denize bırakanlara.

5.2.2. Helva Kokulu Kader (Helvacı Güzeli)

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, bir varmış bir yokmuş, bir zamanlar, uzak bir beldede, geçimi emeğinden, dirliği duasından ibaret olan bir adam yaşarmış. Adamın biri kız, biri oğlan olmak üzere iki evladı varmış; lakin adam o kadar titizmiş ki kızını gözünden bile sakınır, evin kapısından dışarı adım attırmazmış. Kızı çiçeğe benzer ince yapılı, süt gibi duru yüzlü bir güzellikmiş; ama babası “dünya kötüdür” diye kızını odalardan odalara taşır, pencere önünde bile fazla tutmazmış.

Bir gün adam, gönül borcunu ödemek, hac vazifesini yerine getirmek için oğlu ile Hicaz’a gitmeye karar vermiş. Yol hazırlıkları yapılmış, azıklar bağlanmış, eyerler kontrol edilmiş. Tam yola çıkacakları sırada adam kızını yanına çağırır:

“Evladım,” demiş, “Biz dönene kadar kapını kimseye açma. Dışarıdaki işlerini de caminin müezzini görüp gözetir. Ona emanet ediyorum seni.”

Kız başıyla “Peki baba,” diye boyun eğmiş.

Adam ve oğlu yollara düşmüş, evin sessizliğinde yalnız kalan kız ise babasının sözünü harfiyen tutmuş. Müezzin, evin dış işlerine bakarmış; odun kırar, su taşır, ihtiyaç olduğunda kapının önüne bir şey bırakırmış. Ne var ki bir gün müezzin ezan okumak için minareye çıkınca gözü, adamın o el değmemiş kızıyla karşılaşmış. Kızın yüzüne düşen ışığı, yürüyüşündeki zarafeti görünce müezzinin yüreğine ateş düşmüş. Ezanı karıştırmış. Akli devamlı kıza kayıyormuş, her adımını, her nefesini gözünün önünde görür olmuş.

Müezzin sonunda çareyi kötülükte aramış, çarşıda dilbazlığıyla bilinen bir bohçacı kadın varmış. Saçı ak, dili keskin; girmedığı ev, açmadığı kapı kalmamış. Müezzin onu çağırır. Avucuna bir kese akçe bırakmış: “Komşumuz tüccarın bir kızı var. Kapı dışarı çıkmaz. Ne yapıp edip onu hamama götür. Gerisini bana bırak.” Kadın önce nazlanmış: “O kız babasının sözünden çıkmaz; bugüne dek kapıyı açtığı görülmedi,” demiş. Müezzin ikinci bir kese daha bırakınca kadının dili yumuşamış. “Peki,” demiş. “Yarın başlarım.”

Sabah olur olmaz bohçasını koltuğuna sıkıştırıp tüccarın kapısını tıklamış. İçeriden ince bir ses: “Kim o?” Kadın tatlı bir sesle, “Annenin eski tanıdığı,” demiş. “Şehre yeni ipekler geldi.” Kız, “Babam kimseye kapı açma dedi,” deyip pencereden konuşmuş. Kadın pes etmemiş. Ertesi gün de gelmiş. “Hamamda bugün gülsuyu dağıtılacak,” diye süslemiş sözünü. Üçüncü gün, bohçadan inci işlemeli küçük bir mendil çıkarmış; kapı aralığına uzatmış. “Hediye,” demiş. “Güzellik güzelliğe yakışır.” Kız incinmesin diye hediyeyi almış; kapıyı azıcık daha aralamış. Dördüncü gün, “Yeni tülbentler var, rüzgâr gibi hafif,” diye anlatmış; beşinci gün, “Bugün hanımlar hamamında şenlik; peştamal bağlamayı bile öğreteyim,” diye süsleyip püsleyip kızın merakını iyice kabartmış. Kız ev içine kapatılmışlığın boşluğuyla dışarıdaki hayata dair anlatılanlara susamış; bohçacının

bülbül gibi ötüşünü dinledikçe kalbi kıpırdamış. Sonunda, “Kısa bir süreliğine,” demiş; “Akşam olmadan döneriz.”

Günün serinliğinde yola koyulmuşlar. Sokak taşları çiğle ıslak; fırıncı ilk ekmekleri küreğe sürüyor; hamamın kubbesinden sıcak buhar göğe yükseliyor. İçeride kimsecik yok. Kız, “Bu mu övüp göklere çıkardığınız hamam?” diye sorunca bohçacı, “Vakit erken; birazdan dolup taşar,” demiş. “Sen peştamalını bağla, suyu ben ılıtayım.” O sırada loş bir köşede saklanan gölge var: müezzin kurnanın ardına sığınmış bekliyor. Bohçacı, “Tarağımı unuttum,” bahanesiyle soyunmalığa dönmüş gibi yapıp sessizce giyinerek hamamdan sıvışmış.

Kız sıcaklığa girince gölgede bir kıpırtı fark etmiş. Döndüğünde müezzinle göz göze gelmiş. Müezzin peştamal kuşanmış, yüzünde arsız bir sırıtma. Kızın içi buz kesmiş. “Sen burada ne ararsın?” demiş. Müezzin utanmazca, “Korkma,” demiş. “Seni sevdim.”

Kız durumu anlar anlamaz yüzü bir anda solmuş fakat korkuya değil, öfkeye dönmüş. Müezzin ellerini uzatırken kız bir şey demeden:

“Öyle mi?” deyip müezzinin başını yıkamak istemiş gibi davranmış. Su tasını alıp müezzinin yüzünü, gözünü sabunla köpürtmüş. Köpük iyice gözlerine girince müezzin sağa sola savrulmuş. Kız bununla yetinmemiş, kenarda duran hamam sopasını kapıp müezzini ardı ardına dövmüş. Hamamda köpük, su, acı feryat birbirine karışmış. Müezzin kaçacak kapı aramış, kız kovalamış.

Sonunda kız tüm suları müezzinin ardından döküp hamamı köpük seline çevirmiş. Kız hiç arkasına bakmadan damla damla dökülen yüreğiyle evine dönmüş.

Hamamda sular kesik, müezzin köpük içinde şaşkın kalmış. Körlemesine bir kurna aramış; taşı daldırmış, damla su yok. Musluğu çevirmiş; ne sıcak, ne soğuk akmış. Duvarlara çarpa çarpa, belini, dizini yaraya bereye bulamış. Derken hamamcı gelmiş. “Nedir bu hâlin?” demiş. “Yüzün başın köpük, sular kesik.” Müezzin “Gözlerime sabun kaçtı,” diye inlemiş. Hamamcı ensesini kaşımış, çenesini sıvazlamış. “Bu işte bir bit yeniği var,” diyerek musluğu açmış; müezzin yıkanıp çıkmış. Eve güç bela varmış; yorgan döşek yatmış. Bir hafta kendine gelememiş.

İyileşir iyileşmez kalemi mürekkebe batırmış. Tüccara kara bir mektup yazmış: “Kızın yoldan çıktı. Şurada burada gezip tozuyor.” Mührüne caminin mührünü basmış. Mektup menzilden menzile taşınıp Hicaz’da tüccarın eline ulaşmış. Tüccarın içi kararmış; “Şerefime söz söyletmem,” demiş; oğlunu çağırmış. “Hemen dön. Kız kardeşini öldür, kanlı gömleğini bana getir.” Delikanlı sarsılmış. Babasına karşı söz söylemeye dili varmamış. Atına atlayıp yollara düşmüş; menzillerde at değiştirip koşturmuş.

Mahallesine girince kapı kapı dolaşmış. Her komşuya sormuş: “Kız kardeşimi sokağa çıkarken gördünüz mü?” Hepsi bir ağızdan “Hayır” demiş. Kızın masumiyeti delikanlının içine doğmuş. Eve gidip kapıyı çalmış. Kız kapıyı açmış; sevinçle boynuna sarılmış. “Babam nerede?” diye sormuş. Delikanlı, “Yoldadır,” deyip onu karşılamaya çağırır gibi yapmış. Şehir dışına, sarp bir yamaca varıncaya dek yürümüşler. Kız nefes nefese kalınca delikanlı içini dökmüş: “Bize kara haber geldi. Babam şerefime söz söyletmem dedi. Emri ağır; seni öldürmemi istedi. Ben sorup sorduğum; kimse seni dışarıda görmedi. Kalbim de suçsuz olduğunu söylüyor.” Kızın gözleri dolmuş. “Beni öldürme,” dememiş; “Babama darılma,” demiş. Delikanlı bir köpek bulup kızın gömleğini kana bulamış. “Başını al, başka diyarlara git,” demiş. “Bugün ayrılık günü.” Sarılıp ağlamışlar. Kız dağların koynuna saklanarak yürümüş; delikanlı kanlı gömleği Hicaz’a götürmüş. Tüccar gömleği eline alıp susmuş; gözyaşını içine akıtmış.

Kız, taşlardan seke seke bir pınara varmış. Avuç avuç su içmiş; yüzünü yıkamış. Akşam bastırılmış. Etrafta yırtıcı hayvan izleri görünce yüreği oynamış. Yakınındaki ağaca tırmanmış; çatala yaslanıp geceyi yarı uykulu geçirmiş. Şafak sökerken uzaklardan bir at kişnemesi duyulmuş. O memleketin şehzadesi av için dağ yoluna düşmüş. Atı susayınca pınara yönelmiş; hayvan suya eğilip bir anda ürküp geri çekilmiş. Çünkü ağaçtaki kızın silueti suya düşmüş; suda bir hayal gibi görünmüş. Şehzade kızı görünce “Düş müsün, gerçek misin; in misin, cin misin?” diye seslenmiş. Kız, “Ne inim, ne cinim; senin gibi bir insanım,” demiş. Şehzade konuşa konuşa onu ağaçtan indirmiş. “Bugünkü avım bu kadarmış,” diyerek kızı saraya götürmüş.

Sarayda kız yıkanmış, dinlenmiş. Şehzade onun edebine, sükûnetine meyletmiş. Kısa zamanda nikâh kıyılmış. Kırk gün kırk gece düğün kurulmuş. Fakirler doyurulmuş, çıplaklar giydirilmiş. Yıllar geçmiş; üç çocukları olmuş. Biri beşikte, biri eşikte, biri kucakta... Evleri neşe dolmuş. Ancak kız, arada bir pencereden uzaklara bakar olmuş; babasını ve kardeşini anmış. Şehzade bir gün iç çekişini görmüş: “Gönlün memleketine düşmüş. Çocukları da al; lalayı yanına veririm. Git, gör, hasret gider.” Kız teşekkür etmiş; hazırlığını yapmış. Sabah, şehzade lalaya tembih üstüne tembih ederek, “Bunlar Allah emanetidir,” demiş; onları yola uğurlamış.

Kafile yola koyulmuş. Uşak ve asker önden gidip yol açmış; arabanın yanında at üstünde lala ilerlemiş. Kuşluk vakti menzil almışlar. Lala, arabanın perdesini kaldırıp başını içeri uzatmış: “Sultanım,” demiş, “artık saraydan uzaktayız. Bana razı ol. Yoksa çocuklarından birini öldürürüm.” Kız dehşete kapılmış: “Allah’tan kork,” demiş. Lala sözünde diretmiş. Elini uzatıp çocuklardan birini çekip almış; kılıcıyla öldürmüştü. Kızın feryadı dağ taş inletmiş. Yola devam etmişler. Bir menzil sonra lala yine yanaşıp aynı

tekerlemeyi söylemiş. Kız “Asla,” deyince ikinci çocuğun da canı alınmış. Bir menzil daha geçmiş; derde düşmüş gönül taş gibi ağırlaşmış. Lala üçüncü kez yanaşmış; kız yine teslim olmamış; üçüncü yavru da toprağa düşmüş. Kızın içi boşalmış; gözünde yaş tükenmiş. Lala bu kez kıza dönmüş: “Sıra sende,” demiş. Kız, “Bana bir namaz hakkı ver,” demiş. Lala, “Kaçamam,” diye kızın ayağına kalınca bir ip bağlamış; ucunu elinde tutmuş. Kız تنها bir köşeye çekilip abdest alır gibi yapmış; ipin ucunu bir çalıya bağlayıp iki rekât namaz kılar gibi eğilip birden fırlamış; çalılara dalıp dağ yoluna karışmış. Lala bir süre ipin yaylanışına aldanmış; “Abdest uzun sürdü,” diye oyalanmış; sonra ipi çekince ucunun çalıya bağlı olduğunu görmüş; kan ter içinde koşturmuş ama iz bulamamış. Öfkeyle saraya dönmüş; şehzadeye “Sultan hanım çocukları alıp kaçtı,” diye yalan söylemiş. Şehzade duyunca yığılıp kalmış; gül suları serpilip kendine getirilmiş. İçine kor düşmüş; derin kedere bürünmüş.

Kız ise dağdan dağa, dereden tepeye yürümüş. Bir köyün kıyısında bir çoban ateşi görmüş; “Gel ısın,” diyen sesi duymuş. Bir parça ekmek paylaşmışlar. Ertesi gün yağmur bastırmış; bir mağaraya sığınmış; duvarında yan yana üç kuş resmi görmüş; “Bizdik,” demiş içinden; “dileğimiz gökte kaldı.” Yağmur dinince yola devam etmiş; babasının memleketine varmış. Çarşıda köşeye çekilip yüzüğünü, küpelerini satmış; erkek kılığı için elbise almış. Saçını başını sarmış; sesi daha tok çıkmış. Tenha bir dükkânda yaşlı bir helvacı görmüş. Kapıya varmış: “Selâmünaleyküm usta. Yerim yurdum yok. Boğaz tokluğuna çalışırım. Beni çirak alır mısın?” Usta iç çekmiş: “Gün boyu kepçeyi taşımaya mecalim kalmadı,” demiş. “Helvanın sırrını da unutmaya yüz tuttum.” Kız, “İştahla çalışırım. Rızkı veren Allah,” demiş. Usta, “Haydi al, uğurunu dene,” deyip gülmüş; “Haydi, bir dene.”

Kız kepçeyi alıp ocağa geçmiş. İrmigi sabırla kavurmuş; şerbeti ince ince gezdirmiş; helvayı sakız gibi kıvamlamış. Usta tadınca yüzü sevinçle açılmış: “Elin bereketli evlat; Allah nazardan saklasın.” Kız tezgâhı bembeyaz parlatmış; helvayı düzgün bir kürekle kesip tabaklamış. İlk gün birkaç müşteri, ertesi gün kapıya kadar kuyruk. “Şu dükkâna uğrayın, helvası başka,” demiş çarşı. Yüzü örtülü çırağın sükûneti, elinin kıvamı dillere düşmüş. Bir çocuk dilinin ucuyla tabağı sıyırıp “Helvacı Güzeli’nin helvası,” diye gülmüş. Lakap o gün doğmuş; önce fısıltı, sonra nida olmuş. Ünü semt semt yayılmış; “yedi iklim” diye abartanlar çıkmış.

Sarayda ise şehzade iç sızısıyla duramaz olmuş. “Onu bulmalıyım,” demiş. Lalayı yanına almış; “Yolları bilirsin,” diye birlikte yola çıkmış. Hanlar, kervansaraylar, köprüler geçmişler. Günün birinde, yorgunlukla karnı kazınırken bir çocuğa rastlamışlar: “Evladım, buralarda aşçı dükkânı var mı?” Çocuk, “Aşçı yok, ama Helvacı Güzeli’nin

dükkânı var. Helvasına doyum olmaz,” demiş. Şehzade merakla dükkâna varmış. Kız onları uzaktan görüp tanımış; belli etmemiş. Usta misafirperverce karşılamış. Kız kepçeyi bırakmadan selâm vermiş. Şehzade bir tabak helvayı tatmış; “Böylesi yok,” demiş. Lala tabağın kenarını uzun uzun sıyırması; göz ucu ile çırağa bakması; içine sinmeyen bir tanışlık sezmiş ama dillendirmemiş.

O akşam mahallede “helva sohbeti” varmış. Sofrası açık, sözü tatlı bir âdet. Kazan kapının girişine konur; kimse söz bitmeden dışarı çıkmaz. Herkes başına gelen ibretlik bir olayı anlatır. Mahalle ileri gelenleri ustaya haber salmış: “Ustanız çırağıyla gelsin; helvasını, sözünü getirsin.” Kız, “Geliriz,” demiş; ustası “Kazanı da al,” diye tembihlemiş. Şehzade ve lala, dükkânın misafirleri sayıldıkları için onlarla birlikte sohbet evine gelmişler. Üst kata hatırlı misafirler alınmış. Odada tanıdık yüzler: eski komşular, babası, kardeşi... Hatta müezzin bir köşede, bohçacı aşağı katta kadınların arasında. Kız içinden şükretmiş; yüzüne renk vermeden işine koyulmuş. Helva tenceresini ocağa oturtmuş; mangalı kor eylemiş; kepçeyle helvayı ağır ağır çevirmiş.

Sohbeti en yaşlı biri açmış; ardından berber, nalbant, öğretmen... Herkes bir olay anlatmış. Sıra Helvacı Güzeli’ne gelmiş. Sohbetbaşı: “Sen de bir şey söyle,” demiş. Kız, “Ben anlatırken kapıdan kimse çıkmasın,” demiş. Herkes “Söz,” diye karşılık vermiş. Kız, kazanın yerini kapının önüne çekmiş; odanın ağzını tatlı bir disiplinle tutmuş; kepçeyi helvanın yüzünde gezdire gezdire konuşmaya başlamış:

“Bir tüccarın kızıydım. Babam oğluyla Hicaz’a gitti. Bana kapı açma, dedi. Mahalle müezzini beni pencereden gördü. Bohçacı kadınla hile kurdu. Günlerce dil döktüler. Hamama götürdüler. Orada biri saklandı. Ben suyu köpürtüp onun yüzüne çaldım; sopayla vurdum; kurnaların sularını boşalttım; muslukları bezle tıkadım. O köpük içinde kaldı; ben çıktım. Sonra kara bir mektup gitti. Babam inandı. Ağabeyim emir aldı. Mahallede kapı kapı dolaştı; kimse beni dışarıda görmemişti. Beni dağ başına götürdü; öldürmedi. Gömleğimi köpek kanına bulayıp babama verdi. Ben pınar başında bir ağaca sığındım. Bir şehzade geldi; suya düşen hayalimden beni gördü. Saraya vardım; evlendim; üç çocuğum oldu. Derken yollar açıldı; memleketime gideyim dedim. Lala yolda karardı. ‘Bana razı ol,’ dedi. Olmayınca birinci çocuğumu aldı, sonra ikincisini, sonra üçüncüsünü... Bana da döndü. Namaz için izin istedim. Ayağımdaki ipi bir çalıya bağlayıp kaçtım. Dağlardan geçtim; memleketime geldim. Erkek kılığına girdim. Bir helvacının yanında çalıştım. Helvayı ölçüyle pişirdim. İnsan sözünü de öyle tutmalı dedim. Adım Helvacı Güzeli oldu. İşte şimdi buradayım.”

Kız anlatırken müezzinin karnı sancılanır gibi olmuş; yerinde kıpırdanmış. Lala’nın yüzü sararmış. Şehzade, kâsesini yavaşça bırakıp gözlerini kısarak çırak sandığı yüze

bakmış. Kız kepçeyi kenara koymuş; başındaki sarığı çözmüş; yüzünü açmış. “Benim,” demiş sakince. “Aradığın kişi.” Oda bir an taş kesilmiş. Sonra uğultu yükselmiş. Kız parmağıyla tek tek göstermiş: “Babam şurada. Kardeşim yanında. Şehzade karşımda. Müezzin köşede saklanır. Lala yanı başımda. Bohçacı kadın aşağıdadır.” Odayı bir öfke dalgası dolaşmış. “Çiğ yiyenin karnı ağrır,” demiş kız, müezzine bakarak. “Emanete ihanet edenin yüzü kararır,” demiş lalaya dönerek.

Mahallenin ileri gelenleri söz almış. “Halk masalında adalet açıktır,” demiş biri. “Can alan canla öder.” Kız da “Ben sözümü söyledim; gerisi sizindir,” demiş. Sabahı zor eden gece bitmiş. Gün doğarken müezzinle lala yakalanıp sokakta ağaca asılmış. Bohçacı kadın memlekette sürülmüş; “Dilini terbiye et,” denmiş. Halk “Hak yerini buldu,” diye nefes almış.

Baba, kızının ellerine kapanmış. “Affet,” demiş. “Bir mektuba kandım.” Kız onu kaldırmış. “Bitti,” demiş. “Söz, ölçü ister. Sormadan hüküm veren ölçüsüz döker.” Kardeşi yaklaşmış; “Hakkını helâl et,” demiş. Kız, “Helâl,” diye karşılık vermiş. Şehzade diz çökmüş. “Kalbim karardı,” demiş; “Bugün açıldı.” Kız, “Bundan böyle yalanın gölgesinde durmayalım,” demiş.

Şehzade ile Kız, saraya geri dönmüşler. Orada yeniden nikâh kıyılmış “Nikâh-ı Cedid” der eskiler; eski yarayı yeni merhemle kapatmak gibi. Sarayın avlusunda su şakıdı; iç avluda güller açtı. Kızın uğradığı yollara birer merhamet çiçeği dikildi sanki.

Şehir, o günden sonra başka koktu. Her Ramazan’ın ilk gecesi helva kaynadı. Yetimlerin sokağına tepsiler indirildi. Camilerin kapısına küçük notlar bırakıldı. “Ezanın hakkı helâldir. Emanete riayet edin,” yazıyordu. Helvacı dükkânının kapısına küçük bir söz asıldı: “Helva, ölçü ister. Emanet de.”

Masallar böyle biter. Gökten üç elma düşer: Biri emanete sadakat gösterene, biri sözünün ölçüsünü tutana, biri de bu kıssayı dinleyip adaletin sesini yüreğinde saklayana.

5.2.3. Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan (Ağlayan Nar İle Gülen Ayva)

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal, pireler berber iken; ben annemin beşiğini tıngır mıngır salları iken... Gök kubbe bir inci taşı, yeryüzü bir ipek sofrası iken; rüzgâr ninni söyleyip sular şakırken bir memleket vardı ki padişahının sarayı denize nazır, bahçeleri lalelerle, güllere karışan yaseminlerle dolu idi. Hazine odalarının kapıları demir, gönlünün kapıları dert ile kilitli idi. Çünkü padişahın dokuz tane kızı vardı; her biri sabah güneşi gibi parlak, her biri ay doğarken gölgeleri susturacak kadar güzel... Lakin padişahın gönlü erkek evlattan yanaydı; nice kereler kısmetine razı olması telkin edilmişse de hırsı öfkeye döner, öfkesi dili aşar, dili de hançer gibi keserdi.

Günlerin birinde sarayın haremi telaşlandı; hanım sultanın doğum vakti yetişti. Alaca şafak sarayın kubbelerine değdiği sırada bir bebek ağlaması duyuldu. Dünyaya bir kız çocuğu geldi. Lohusa kokusu odaya sinmişti; ebeler “Nazar değmesin,” diye tuza üfledi, beşiğin başına mavi boncuk astı. Ne var ki hanım sultanın yüreği pır pırdı; çünkü padişah, “Bir daha kız olursa, cellat kapını çalar!” diye tehdit etmişti.

Hanım sultan korkusundan titredi. Gözleri beşiğe değdi, bebeğin pembe yanaklarına baktı; bir an koruyucu bir yalanın merhametini, kılıçtan keskin bir hakikatin zulmüne üstün tuttu. Padişah huzura geldiğinde, lohusa yüzünü perdeleyip sesini alçalttı: “Padişahım,” dedi, “Hakk’ın lütfu büyüktür; oğlunuz oldu.” Padişahın yüzüne bir hoşnutluk yayıldı. “Adı ne ola?” diye sordu. Hanım sultan beşiğe eğildi; “Kısmet,” diye fısıldadı, “Kısmet Şehzade...”

Günler, haftaları, aylar yılları kovaladı. Çocuk büyüdü; yürüdü, konuştu, sazın telini okşadı, sarayın bahçesindeki servi gölgelerini saydı. Lakin bir kızı oğlan diye büyütmek hanım sultanın içini kemiren bir sır oldu. Çocuğun saçlarını kısa kestiler, kaşlarına kara sürme çekmediler, kız çocuklara öğretilen oyalı sözleri değil, oğlanlara öğretilen talim ve terbiyeyi verdiler. Kısmet mahcup bir zarafetle yaşadı; gönlü nedense pencereden sızan ışığa, kuşların sabah sesine daha çok meylederdi. Oyun arkadaşı yoktu; gizini bilmeyen bir sarayda, kendi içine saklı bir bahçe gibi büyüdü.

Derken sünnet çağı geldi çattı. Padişah, “Oğlan adam olacak,” diye buyurdu. Hanım sultanın yüreği atından düşmüş yolcu gibi yaralıydı. “Hekimbaşı,” dedi padişaha, “Çocuk zayıf düşmüş, yıldızlar menfi, bugün olmaz; iki yıl sonra ehveni olur.” Padişah, “İki yıl olsun,” diye kükremedi; çünkü oğlan sandığı çocuğunu severdi de. İki yıl boyunca hanım sultan bahaneleri birbirine ekledi: “Hastadır”, “Mevsim serttir”, “Bir uğur beklenir.” Padişah, sabrını gümüş bir kap gibi parlatıp bekledi.

Üçüncü yılın eşiğinde, takvim yaprakları solarken, hanım sultanın bahaneleri bitti. Sarayın kilitleri yağlandı, davetliler çağrıldı, sünnet için hazırlıklar başlatıldı. Kısmet bu konuşmaları tesadüfen işitti. Kelimeler kulaklarına demir gibi değdi; alnında soğuk bir ter belirdi. Bir kuşun içgüdüyle, kendisini bekleyen tehlikenin ne olduğunu tam bilmeden, içinden bir ses: “Git,” dedi. “Gitmezsen yok olursun.”

O gece sarayın ahırlarına indi. Ahır kapısının sürgüsü ağırdı; Kısmet, iki eliyle çekti, kapı inledi. İçeride gece lambası titriyor, saman kokusu duvarlara siniyordu. İşte o anda bir şahlanış oldu; siyaha yakın doruğu, ay gibi parlayan gözleriyle kara, yağız bir at gözlerini Kısmet’e dikti. Kısmet, bir atın insan gibi bakabildiğini ilk kez o vakit gördü. Atın yelesi geceyi örten bir perde gibiydi, gürdü, parlaktı, koyu bir ipek gibi akıyordu.

At sanki nefes aldı ve konuştu: “Ey başına kara bulut çökmüş yavru kanatlı,” dedi, “Sırrımı saklayan dilin var, söylemezsen taş olursun.” Kısmet geri çekildi, ama korkudan ziyade hayretle: “Ben padişahın kızıyım,” dedi; “Beni oğlan diye büyüttüler. Yarın sünet derler; annem korkusundan yalan söyledi. Benim başım dertte, içim yangın.” At başını eğip yeri eşeledi; sonra gözlerini kaldırdı: “Ben Kara Yağız’ım,” dedi; “Sözüm söz, yelesi benden sürülen rüzgâr gibi hızlıdır. Seni bu gece alır, sabah olmadan bu ülkeden öte diyarlara taşıyım.”

Sarayın avlusunda nöbetçiler yarı uykuda idi. Kara Yağız, Kısmet’i çıplak sırtına aldı; kapının demirini dişiyile değil, aklıyla çözdü: arka taraftaki eski sürmeye başıyla vurdu, sürgü usulca yerinden çıktı. Atın tırnakları taşlı zeminde kıvılcım döktü; Kısmet, yelesine sarıldı. Gecenin içinden ok gibi çıktılar; yıldızların çizdiği yollardan süzülüp sabaha dek koştular. Kısmet ne ağladı ne inledi; rüzgâr gözyaşını kuruttu, kalbini ferahlattı. Şehir geride karanlık bir leke oldu; önlerinde dağlar, ırmaklar, vadiler sıralandı. Şafak söktüğünde, memleketin sınırlarındaki çınarların gölgesinde durdular. Kara Yağız, “Daha yolumuz var,” dedi; “Lakin korkma. Senin kaderin, seninle koşuyor.”

Günler ardı ardına dizildi. İrmakları geçtiler; köprüleri aşmadan sığ yerlerde yürüdüler; köylerin yanından bir serçe sessizliğiyle süzıldüler. Bir akşamüzeri, ufku gül rengine boyayan güneş batarken, başka bir ülkenin kapılarına eriştiler. Kara Yağız soluk aldı, yelesini silkti. Kısmet atın boynuna sarıldı; “Can yoldaşım,” dedi, “Bundan öte ne var?” At, “İnsanın hali kadere karışır,” diye mırıldandı, sonra kocaman bir adım daha attı. İşte yabancı diyar böylece görünür oldu: büyük bir şehir, taş duvarlı bir saray, kalabalık bir pazar, dumanı tüten fırınlar...

Kara Yağız at o geceyi bir harap hanın gölgesinde geçirdi. Kısmet’in yüreği hâlâ ürpertiyle çarpıyordu; ama artık korkudan çok meraktan. Göğsünde saklı sır, kaderin koynunda şekil değiştirecek gibiydi.

Sabahın ilk serinliği yüzlerine değdiğinde Kara Yağız, Kısmet’e döndü: “Dinle,” dedi; “Bu diyarda şanlı bir saray var. Lakin sarayın üstünde kara bir musibet dolaşır. Korkma. Şimdi benden üç tel kıl kopar; yelemden al. Başına bir iş gelirse bu telleri birbirine sürt, beni çağır. Ben nerede olursam olayım rüzgârın izini sürer, sana yetişirim.” Kısmet, yelesinden üç tel kopardı; her tel parmağında ince bir söz gibi kaldı. “Ayrılacak mıyız?” diye sordu. “Şimdilik,” dedi Kara Yağız; “İnsanın kendine açtığı kapıdan kendisi girmeli. Ben çağrıldığımda gelir, görevimi görürüm.”

Kısmet şehrin kalabalığına karıştı. Üstüne yolcu kılığı aldı; kaftanını bir gezgin gibi bağladı, başına sade bir sarık sardı. Elini yüzünü yıkayıp erkek çehresi gibi sert gösterdi. Sarayın kapısından içeri bir aşçı yamağı aranır diye duyuldu. Kısmet “İşten anlarım,”

dedi; endaze ile un ölçtü, ciğerin zarını tek hamlede sıyırdı, soğanı gözleri sulanmadan doğradı. Aşçıbaşı “Elin yatkın,” dedi, “Kal mutfakta piş; hamur olan pişer, pişen kabarrı.”

Saray mutfağı koca bir dünyaydı: kazanlar fokurduyor, kepçeler tahtalara tıkırdıyor, tandırların ağız kızıl bir göz gibi açılıp kapanıyordu. Kısmet, tebdil gezer gibi sessiz çalıştı, dinledi, gördü. Bir akşamüstü, fırın başındaki ihtiyar, ser verip sır verdi: “Ey taze yamak,” dedi, “Bil ki bu ülkenin padişahlarının soyu darlıktan değil, bir dev musibetinden eksilir. O dev, altı yılda bir gelir, padişahın ciğerini yer, ömrüne nokta koyar. Bugün ahşam, yarın sabah; hesabın sonu gelmez.”

Kısmet’in yüzü soldu. Bu nasıl musibetti! Bir padişahın canı böyle bir uğursuzla ölçü oluyorsa o ülkede yas hiç bitmezdi. O gece mutfaktan çıkınca sarayın koridorlarına daldı. Mermer döşemeler ayın sedefiyle parlıyordu. Bir kapının eşiğinde durdu; içeride allar giymiş, tüy gibi hafif adımlarla yürüyen bir kız gördü. Kızın elbisesi nar çiçeği gibi parlaktı; saçları beline iniyor, alnında küçücük altın taneleri ışıltıyordu. Kısmet, kızı görür görmez bir iç sızı duydu; merhamet gibi bir şeyle karışık. Ardından padişahı gördü; yüzü kederli, gözleri endişeli idi. Devlin sözü varmış, bu gece gelecekmiş.

Kısmet mutfağa döndü; ama eli iş tutmadı. Sanki kader şimdi kendine yeni bir yön çiziyordu. Dışarıya çıktı; elini cebine soktu, üç tel kıvrıkcık yeleyi yokladı. Telleri birbirine sürttü. Gecenin içinden Kara Yağız doğdu; sanki duvarların içinden, kapıların arkasından rüzgâr olup geldi. “Emret,” dedi. Kısmet, artık Tebdil Gezen Sultan gibi bilenmiş bir sesle, “Bana devî öldürecek güçte bir kılıç ver,” dedi. Kara Yağız başını yere eğdi, yeri bir kez tırnağıyla kazıdı; toprağın içinden siyah kabzalı, alev gibi bir kılıç çıktı. “Bu, demiri demirden ayırır,” dedi at; “Lakin kılıç tek başına yetmez; yürek gerek.” “Yüreğim yerinde,” dedi Kısmet.

Gece yarısına doğru padişahın odasında kandiller kısıldı. Kısmet, perdelerin arkasına saklandı. Saat, duvarı tırmanan bir kertenkele gibi ağır ağır ilerledi. Tam gecenin yarısı oldu, sarayın taş duvarlarına bir uğultu değdi; koridorlardan ağır adımlar geldi. Kapı kendiliğinden aralandı. İçeri dev girdi: omuzları kapı eşiğine degen, gözleri köz gibi yanan, nefesi sıcak bir körük gibi olan bir mahlûk. Burnu taş gibi, elleri kürek gibi. Dev padişahın başucuna eğildi; “Vaktin doldu,” diye homurdandı.

O anda Tebdil Gezen Sultan perdeden fırladı. Kılıcını devlin koluna indirdi; kıvılcımlar saçıldı. Dev geri çekildi, avazı çıktığı kadar böğürdü. Oda dar geldi; döşeme sallandı. Padişah dehşetle kapandığı yerden yalnız gözlerini çıkarıp baktı. Dev bir hamle daha yaptı; Tebdil Gezen Sultan hamleyi boşa çıkardı, kılıcını devlin boynuna vurdu. Bir, iki, üç vuruş... Sonunda dev bir duvar yıkılmış gibi yere devrildi; devirip de sarayın kalbini çökertmedi, çünkü kılıç işi temiz yaptı. Tebdil Gezen Sultan, öldüğünden emin

olmak için devin kulağını kesip cebine koydu. Odada kan kokusu değil, demirin sıcak kokusu kaldı.

Sabah olunca sarayda bir çığlık, bir sevinç! Padişah diri. Dev ölü. Lakin “Kim öldürdü?” suali her ağızda. “Ben,” diyen çok oldu; kahramanlık payesi, şöhretin gölgesini çekmişti. Padişah divanı topladı, “Delil getiren baş tacım olsun,” dedi. Tebdil Gezen Sultan öne çıktı; cebinden kulağı çıkardı, önüne koydu. Saraydaki diller sustu; hak yerini buldu.

Padişah gözlerinden şükran yaşları döktü. “Dile benden ne dilersem,” dedi. “Hazine, toprak, at, kılıç...” Tebdil Gezen Sultan başını kaldırdı; sesi sakindi: “Al giyimli kızınızı isterim,” dedi. Divanda bir esinti dolaştı; fısıltılar ipek gibi hışırdadı. Padişah verdiği sözden dönmedi, kaşını çatmadı, yalnızca bir an düşündü. Sonra, “Söz verdim,” dedi; “Söz, sözüdür.” Al giyimli kız mahcup bir selamla başını eğdi; kaderin makası ipleri yeni bir biçimde kesiyordu.

Lakin Al giyimli kızın kaderi bir başka iplikle örülmüş idi. Tebdil Gezen Sultan bu düğümü bilmezdi.

Al giyimli kız, geceleri odasının penceresine konan bir güvercini saklar, kalbinin kilidini o kuşa emanet ederdi. O güvercin, aslında Peri Padişahı’nın oğlu idi; görünmez bağlarla bağlandıkları bir sırları vardı. Derler ki Peri Padişahı’nın oğlu bir büyüün hükmüyle geceleri güvercin kılığına girer; al giyimli kızın odasına iner, sevda sözleri fısıldardı. Bu sevda, al giyimli kız saraya zincirleyen görünmez bir ipekti.

Al giyimli kız, Tebdil Gezen Sultan’ın isteğine dair haberi sevgilisine anlattı. Güvercin delikanlı pencere pervazına kondu; gözlerinde hüznün vardı: “Beni sevdiğini bilirim,” dedi; “Lakin söz sarayda verildi. Vakit kazanmak gerek.” “Ne yapayım?” dedi kız. “Üç imkânsız iş iste ondan,” dedi güvercin delikanlı. “İmkânsız görünür ama ben sana yol gösteririm.”

Ertesi gün kız, Tebdil Gezen Sultan’ın karşısına çıktı: “Evlilik için üç şartım var,” dedi. “Önce devlerin aynasını isterim.” Tebdil Gezen Sultan, bu sözün masalî manasını anlar gibi oldu. Gecenin sessizliğinde üç teli birbirine sürttü; Kara Yağız yine rüzgârı arkasına alıp göründü. “Devlerin aynasını istiyorum,” dedi Tebdil Gezen Sultan. Kara Yağız başını salladı: “O ayna, insanın içini dışına çıkarır; gören kendisini saklayamaz. Yol çetindir; ama yolun hakkını veren yolcuyla kabul eder.”

Yola düştüler. Mağaraların karanlığında, rüzgârın uğuldadığı vadilerde, devlerin nöbet tuttuğu taş kapılarda geçip gittiler. Kayanın göğsüne gömülü bir kapı buldular; kapıda yılan başlı, kuş kanatlı bir şekil vardı. Kara Yağız, “Yılanın gözüne bakma, kuşun kanadına takıl,” dedi; Tebdil Gezen Sultan gözünü kanada dikti, kapı usulca aralandı.

İçeride devler ninni söyleyen bir ana gibi mırıldanıyorlardı; ama uykudaydılar. Duvarda sedef kakmalı bir ayna asılıydı. Tebdil Gezen Sultan koşmadı, atılmadı; adım adım ilerledi. Aynanın önüne geldiğinde bir an göz göze geldi kendisiyle: Oğlan kılığındaki kız, kader kapısının eşiğinde... Yeni göz kırpıp aynayı söktü, yelelerin arasına sardı, sessizce çıktı. Al giyimli kızın önüne aynayı koydu. İlk imkânsız iş tamam olmuştu.

Ertesi gün kız ikinci şartını söyledi: “Devlerin şimşek taşını getir.” Bu taş gök gürlerken ışığı yutar, geceleri sedef gibi parlayıp gündüzleri kül gibi sönerdi. Tebdil Gezen Sultan yine üç teli birbirine sürttü; Kara Yağız geldi. “Şimşek taşı, devlerin seğirdim taşıdır,” dedi at; “Yanına yanaşanın sırrını ele verir. Lakin dikkat: Devler beddua sever.” Yola koyuldular; dağların saçları kırağılı, taşların dili suskundu. Bir geçitte devler, şimşeğin düştüğü bir kayanın dibinde nöbet tutuyordu. Tebdil Gezen Sultan, Kara Yağız’ın öğrettiği gibi gölgeye sığındı, bekledi. Gök göğsünü yarıncı, şimşeğin artığı taşın içinde parladı. Tam o an koşup taşı kaptı; devler uyanıp arkasından böğürdü. Onların sesleri kulaklarını yırtar gibi olurken devlerden biri arkasından beddua saldı: “Er isen kız, kız isen er olasın!” Söz, taş gibi ağırdır; söylendi mi yere düşmez, kaderin üstüne düşer. Tebdil Gezen Sultan’ın bedenini bir sıcaklık sardı; elleri, sesi, göğsü değişti. Cinsiyeti bir anda döndü; artık şehzade idi. Kendi varlığında yankılanan bu dönüşü şaştı, ama başını eğmedi; taşı aldı, geri döndü. Al giyimli kız karşısında artık bir delikanlı gördü. Gözlerinde hem korku hem hayret parladı; lakin üçüncü şart için dili yeniden açıldı: “Son olarak Ağlayan Nar ile Gülen Ayva ağacını isterim. Hem de Peri Padişahı’nın diyarından!”

Şehzade, kara yağızdan nasibini almış ama yüreğine kayıt düşmemiş bir kararlılıkla üçüncü iş için yola çıktı. Kara Yağız yelesini savurdu: “Bu iş, akıl ve hile ister. Yol uzun, gölge derindir. Lakin yolda nasip karşılar.”

Vaktiyle babalarından miras kalan bir pösteki, bir külâh, bir kamçı ve bir ok yüzünden birbirlerine dargın düşmüş üç çocukla karşılaştılar. Kardeşler mal bölüşümü için kavga ediyordu; her biri, “Benim hakkım,” diye tutturmuştu. Şehzade atından inip dedi ki: “Ben bu malın adaletli hakemiyim. Bakın, şu ok var ya; bunu yayla atacağım. Kim bulup getirirse ok onun, kalan eşyaları da geride kalanlar paylaşa.” Kardeşler “Olur,” dediler. Şehzade yayı gerdi; oku ufka doğru uzak bir menzile gönderdi. Kardeşler koşup gitti. Şehzade, Kara Yağız’ın öğüdünü hatırladı; eşyaların yanına üç kese altın bıraktı. “Hak yemekten bedel ödemek evlâdır,” dedi; pösteki, külâh ve kamçıyı aldı, yoluna devam etti.

Peri diyarına geldiklerinde gök daha mavi, su daha berraktı; ama her şeyin üstünde görünmez bir tül vardı. Kara Yağız’ın sesi sükûtu yardı: “Külâhı başına tak; görünmez

olursun. Pöstekiye bin; yer gök arasında uçarsın. Kamçıyı havaya vur; rüzgâr emrine girer.”

Şehzade külâhı başına geçirince görünmez oldu. Pöstekiye bindi; kamçıya bir saklattı; bir kuş kanadı gibi havalandı. Peri Padişahı'nın sarayı inci gibi parlayan bir tepenin üzerindeydi. Sütunları kristal, kapıları mercan gibiydi; avluda Ağlayan Nar ile Gülen Ayva birbiriyle konuşur gibi hışırdardı. Şehzade geceyi bekledi; zira o gece güvercin delikanlı al giyimli kızla buluşacaktı.

Ay göğe çıktı, sarayın taşları sedef oldu. Şehzade, görünmez hâliyle sarayın içine girdi; geniş bir sofranın kurulduğunu gördü. Kızla güvercin delikanlı sehpanın başına oturdu; güvercin, insan suretine girmişti. Kız, “Kader bize bir oyun etti,” dedi; delikanlı, “Kaderin oyununu akıl bozar,” diye cevap verdi. Şehzade sessizce onların yemeğinden bir lokma aldı; tabaktaki pilav, kuştüyü yastık gibi puf puf... Kız bir an durdu: “Birisi bizimle alay mı ediyor?” dedi. Delikanlı çevreye baktı, kimseleri göremedi. Kız sevgilisine bir mendil verdi: “Üstüne isimlerimizi işledim.” Şehzade o mendili görünmez parmaklarıyla alıp koynuna koydu. İkisi şaşkınlık içinde kaldı; “Perilerin oyunu,” dediler, geçtiler.

Gece iyice koyulaştı. Şehzade, pöstekiye yeniden bindi; kamçıyı bir kere daha saklattı. Ağlayan Nar ile Gülen Ayvanın dalları gökyüzüne bir dua gibi uzanıyordu. Pöstekiyle ağaçların üstüne uçup geldi, köklerine ipler attı; bir hamlede söküp aldı. Ağaçların biri ağlayarak kırmızı tanelerini döktü, öteki gülerek sarı meyvelerini salladı; ama ikisi de pöstekiye itaat etti. Şehzade, rüzgârı emrine alan kamçıyla göğü yarıp döndü. Peri Padişahı'nın oğlu, ağaçların uçup gittiğini görünce anladı ki bu imkânsız görünen iş de olmuştu. Bir sarayın gözleri ama tek bir gerçek: Dev aynası, şimşek taşı, ağlayan nar, gülen ayva... “Yenildim,” dedi delikanlı kendi kendine; “Bu sevdanın önünde duramam.” Güvercin kılığına bürünüp uçuştı. Kızın üstündeki büyü çözüldü; sanki görünmez bir ağ omzundan düştü.

Şehzade, ağaçları al giyimli kızın sarayına getirdi. Padişahın avlusunda halk toplandı; herkes gözlerine inanamadı. Ağaçların biri dallarından su gibi gözyaşı damlatıyor, öteki gülüşleri yaprak yaprak sallıyordu. Saray erkânı, “İşte üçüncü şart da oldu,” dedi. Padişah sözünü hatırladı: “Söz candan kıymetli,” diyerek kızını Şehzadeye verdi. Düğün yedi gün yedi gece sürdü; davullar çaldı, aşçılar kazanları doldurdu. Tebdil Gezen Sultan'ın artık Şehzade oluşu, kaderin bir hamlesi idi; sarayın dili, “Bedduanın kıblesi dönmüş, sevdanın secdesi kabul olmuş,” dedi.

Günler akıp giderken Şehzade'nin gönlünde bir özlem vardı. Düşündü: “Anam, sarayım, sırrım... Ben bu ülkeye rüzgârla geldim; geldiğim gibi gitmemek olmaz.” Kara

Yağız yelesini savurdu: “Vatan, insanın ayağının izidir,” dedi; “İzini bıraktığın yere dönersen yol tamamlanır.” Şehzade, al giyimli eşini yanına aldı; pösteki, kamçı ve külâh artık emanetti, hakikatli işlerde kullanıp kaldırdılar. Şehzade memleketine döndüğünde sarayın kapıları açıldı; hanım sultan, her gün ufka bakıp bir haber beklerdi. Bir gün avluda bir at kişnedi; Kara Yağız... Hanım sultanın dizleri titredi, gözleri doldu. Karşısında o evlat vardı; ama artık kader onu başka türlü yazmıştı: Karşısında dimdik duran, sözü kılıç gibi keskin, merhameti su gibi tatlı bir şehzade ve yanı başında al giyimli bir gelin.

Padişah’a haber verdiler. Padişah geldi, yüzündeki şaşkınlığı saklayamadı. Hanım sultan, gerçeği söyledi; gözyaşları arasında yıllar önceki yalanını ve korkusunu anlattı. Padişah bir süre sustu; sonra gözlerini Şehzade’nin gözlerine dikti, devi öldüren o yiğidi, üç imkânsız işi başaran delikanlıyı gördü. “Evlat,” dedi, “Sözüm sertti, gönlüm dardı. Kader bizden güçlüymüş. Ben seni gönlüme evlat, devletime veliaht bilirim.” Sarayın kubbelerinden ezan yükseldi; avluda kuşlar döndü. O gün sarayda yeni bir düzen kuruldu: Adalet teraziyi tuttu, merhamet ölçüyü tamam etti.

Kara Yağız, sarayın en güzel ahırına alındı; ama gönlü bozkır istedi. Bir gece Şehzade’nin rüyasına girdi: “Ben rüzgârın çocuğuyum,” dedi; “Yere bağlanırsam solarım. Yelesimden üç tel daha al; günün birinde yürüdüğün yol taş kesilirse, beni yine çağır.” Şehzade sabah uyandığında atını bozkıra bıraktı. Kara Yağız bir kez şahlandı; dağların ardına, rüzgârın izine karıştı.

Şehzade ile al giyimli eşinin memleket düğünü de ayrı bir şenlik oldu. Şehir baştanbaşa donandı; köprülerden şeker suyu aktı, çocuklar ipe dizili elma şekerlerini salladı. Çalgıcılar sabaha kadar çaldı; meddahlar yeni masallar anlattı. Kimi dev aynasını konuştu, kimi şimşek taşının sırrını, kimi ağlayan nar ile gülen ayvanın harikasını... Lakin en çok konuşulan, bir kızın kaderinin nasıl şehzadeye döndüğü, sözün nasıl sözle tamam olduğu idi.

Yıllar geçti; memlekette barış hâkim oldu. Sarayın bahçesinde Ağlayan Nar ile Gülen Ayva yan yana kök saldı. Çocuklar ağlayan narın gölgesinde sus pus olur, gülen ayvanın gölgesinde kahkahaya boğulurdu. Dev aynası sarayın yüksek bir duvarına asıldı; ne zaman biri nefsinin gölgesinde kaybolursa aynaya bakar, kendini olduğu gibi görürdü. Şimşek taşı, yaz gecelerinde hafifçe pırıldar, yağmurun geleceğini haber verirdi. Şehzade ile al giyimli eşi, sarayın avlusundan içeri giren her muhtacı, her garibi eli boş göndermezdi; ama bunu övünç için değil, gönül için yaparlardı.

Hanım sultan, bir akşamüstü avluda yürürken Şehzade’ye baktı: “Evlat,” dedi, “Korku insana yalan söyletir; ama sevgi onu doğruya taşır. Sen beni bağışladın; ben de kaderin yazısını başımın üstüne koydum.” Şehzade annesinin elini

öptü; “Ana,” dedi, “Benim adım Kısmet idi, sonra Tebdil, sonra Şehzade oldu. İnsanın adı değişir; ama yolu değişmez. Yol götürdü, biz yürüdük.”

Bir gün sarayın kapısına üç delikanlı geldi; yüzleri tanıdıktı. “Bir vakit bir oku takip ederken mallarımız kaybolmuştu,” dediler. Şehzade onları içeri aldı; üç kese altını hatırladı. Kâhyaya “Defterleri çıkar,” dedi; “Şu tarihli keselerle pösteki, külâh, kamçı karşılığı bedeli verildi, yaz.” Delikanlılar minnetle eğildi. Şehzade, “Hak, yerini bulunca dünya dengede durur,” dedi.

Sarayın büyük salonunda bir akşam, meddahlar toplandı; yeni masallar anlatıldı. Bir meddah, “Bir zamanlar devler varmış, ciğer yiyen,” diyerek başladı; çocuklar ürperdi, kadınlar “Hadi oradan!” diye güldü. Bir diğeri, “Bir at varmış, yelesinden koparılan üç telle çağrılmış,” dedi; yaşlılar başlarını salladı. Herkes kendi masalını anlattı; ama asıl masal, o salonun ortasında hâlâ nefes alıyordu.

Böylece gök kubbe altında bir hikâye tamamına erdi: Bir sarayda dokuz kız üzerine doğan onuncu; bir anne yüreğinin korkuyla ördüğü yalan; bir atın rüzgârı, bir kılıcın hakkı; bir devin düşüşü, bir aşkın imtihanı; ayna, şimşek, ağaç... İnsan, kendini olduğu gibi görmeden yol alamaz; şimşeğin içinden geçmeden ışığa çıkamaz; ağlayan narla gülen ayvanın yan yana durduğu bahçede kendi sesini bulamaz. Onlar ermiş muradına, biz çikalım kerevetine. Gökten üç elma düşmüş: Biri anlatanın, biri dinleyenin, biri de masallara inananın başına.

5.2.4. Çatlayan Sabır, Doğan Hak (Muradına Eren Dilber)

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal, pireler berber iken; yoksul bir ana ile genç bir kızı varmış. Geçimleri gergefle nakış işleyerek, iğneyle iplik yürütüp sabırla kazandıkları üç beş kuruşla sağlanırmış. Fakirmişler ama gönülleri geniş, yüzleri temizmiş. Bir sabah, kız yine gergefin başına oturmuş, ipek iplikleri nakışlara dökerken bir kuş pır diye pencereden içeri süzölmüş. Ne tam serçe kadar küçük, ne güvercin kadar iriymiş; tüyleri mavi-yeşil parlar, gözleri gece yıldızları gibi yanarmış. Kuş gergefe konup ince, insanı andıran bir sesle konuşmuş: “Ey nakışa sabır döken kız, kader seni çağırır. Kırk gün bir ölünün başında nöbet tutacaksın; ondan sonra muradına ereceksin.” Kızın elleri titremiş, iğne düşmüş. Ana dehşetle kızına bakmış, sonra da korkuyla “Evladım, ölünün başı mı beklenir? Böyle kader olmaz. Bu sözü rüzgâra gömelim, buradan uzaklaşalım,” demiş. O gece ana ile kız, evlerini sessizce terk etmişler. Ay ışığı altındaki yollardan geçip sabaha karşı bir sarayın duvar dibine varmışlar. Yorgun düşüp bir çınarın altında uykuya dalmışlar. Fakat geceleyin o gizemli kuş yeniden gelmiş; kızın saçlarını hafifçe gagasıyla çekip onu nazikçe annesinin yanından almış, kanatlarıyla sarıp sarayın içine taşımış. Kız gözünü açtığı anda kendini nakışlarla, atlas halılarıyla süslü bir odada

bulmuş. Odada bir sedir üzerinde hareketsiz yatan genç bir adam varmış; yüzü solgun, nefesi sanki zamana asılıymış. Kızın içine ürperti dolmuş: “Demek kırk gün burada geçecek,” diye geçirmiş içinden. Sessizce ölünün başına oturmuş, beklemeye koyulmuş. Sabır onun yastığı, sessizlik örtüsü olmuş. Bu sırada ana uyanmış, kızını bulamayınca aramış, çağırılmış, iz sürmüş fakat bulamamış. Gözyaşlarıyla evine dönmüş. Kız ise sarayda, geceyle gündüzü birbirine katıp beklemeye başlamış. Böylece kaderin defterine kırk günün ilki yazılmış.

Günler birbirini izledi. Sabahların sessizliği ile gecelerin loşluğu arasında, kız ölü gibi duran şehzadenin başında sabırla bekledi. Ne içeri bir ses girerdi ne dışarı bir haber çıkar; saray büyüğü gibi ağır, zaman ise kurumuş yaprak misali yavaş akardı. Kız kimi zaman duvarlardaki nakışlara baktı, kimi zaman pencereden ay ışığını seyretti; fakat gözlerini çoğu kez sedirde yatan gencin yüzünden alamadı. Her nefes alışını dinler gibi, her gününü bekler gibi sabretti. Otuz dokuz gün böyle geçti. Kırkıncı gün gelip çattığında kızın yüreği hem ürperiyor hem umuda boyanıyordu. “Bugün kader düğümlenecek,” diye düşündü. Fakat kırk gündür suskun duran gönlü, yalnızlık ağır bastığı için bir dost sesi arar olmuştu. Sarayın kapısından dışarı çıkıp az ötede dolaşan bir esirci gördü. Yanında genç bir cariye vardı; yüzünde uysal bir ifade, gözlerinde mahcup bir bakış. Kız, esirciden o kızı satın aldı. “Gel, bana yoldaş ol,” dedi. Cariye ile beraber odaya döndü. “Biraz sarayı dolaşayım,” diyerek kısa bir nefes almak istedi. “Sen otur, ben geleceğim,” dedi ve çıktığı kapıdan ağır adımlarla uzaklaştı.

O çıkınca kader düğümü çözüldü. Sedirde yatan şehzade birden derin bir nefes aldı; göğsü kalktı, gözleri açıldı. Sanki uzun bir rüyadan uyanmış gibiydi. Başucunda duran cariyeye baktı. Cariye ise bir an bile düşünmeden yalanın içine girdi; hayret, şaşkınlık, gurur karışımı bir edayla, “Ben kırk gündür senin başında bekledim,” dedi. Şehzade başını salladı; yüzünde minnetkar bir gölge belirdi. Sarayın eşiğinden adım adım hayat geri dönüyor gibiydi. Derken kız geri geldi, ama artık her şey değişmişti. Cariye, göz ucuyla ona bakıp bir emir verdi sanki: “Aşağıda kal, hizmetimde ol.” Şehzade de cariyenin sözünü gerçek sandığı için sustu. Böylece hak sahibi kız, bir anda hizmetçi konumuna düşüverdi. Ne ses etti ne gözyaşı döktü; sabır taşının çatlamadığı an misali içine gömdü acısını.

Kısa bir süre sonra saray şenlendi, sevinç doldu; sahte hak sahibi olan cariye, şehzade ile evlendirildi. Kızsa hem onların mutluluğuna tanık oldu hem de alınıdaki alın yazısını sessizce taşıdı. Gerçek sabır, dilin sustuğu yerde başlarmış; o da susarak bekledi.

Cariye sahte bir zarafetle saraya yerleşip şehzadenin eşi olunca, sarayın havası değişti. Duvarlardaki nakışlar aynıydı, atlas halılar aynı ışığı yansıtıyordu ama adaletin

rüzgârı yön değiştirmişti. Herkes gelin sandığı bu cariyeye hürmet ediyor, şehzadeye saadetler diliyordu. Oysa odaların en kuytusunda, taş döşeli avluların gölgesinde, asıl emek ve kader taşıyan kız, bir hizmetçi gibi kapı ardında durmuş, her gün cariyenin emrine koşar olmuştu. Tuzluğu doldurur, su getirir, örtü serer, kapı bekler, gece lambasını üflerdi. Ne yüzünde isyan izi vardı, ne sözünde şikâyet; ama içinin bir yerinde sabır taşına benzeyen bir ağırlık günden güne büyüyordu. İnsanın kalbinde sessiz büyüyen yara, dıştan görünmez; o da kimseye belli etmezdi.

Bir gün şehzade huzura girdi, kaftanını giymiş, başına sorgucunu takmıştı. Vezirler, beyler, askerler dizilmiş, devlet işlerinden söz ediyorlardı. Şehzade Yemen'e sefere çıkacağını ilan etti. Bu haber sarayda bayram gibi duyuldu. Savaş değildi gaye; ticaret yolları, komşu devletlerle bağlar, adalet göstermekti niyet. Hazırlıklar başladı, gemiler donatıldı, sandıklara hediyeler kondu. Cariye de şehzadeye yaklaşarak ince sesle dedi ki: "Yemen'den bana yıldız ışığı gibi parlayan bir çift elmas küpe getir. Eğer unutursan deniz sana geçit vermez."

Sonra döndü, hizmetçi kızın gözlerinin içine baktı: "Sen de bana bir sabır taşı getir. Dedi kız. Unutursan gemin fırtınaya tutulur, yolun kesilir." Kız başını eğdi, gözlerinde ne öfke ne öç vardı; yalnız derin, ağır bir teslimiyet. Çünkü sabır, bazen kılıçtan keskin, bazen ipekten yumuşak görünür ama iki hâlde de insanın kalbini sınırmış.

Şehzade uzun yola çıktı. İklimler değişti, rüzgâr yön değiştirdi; gemiler limandan limana uğradı. Yemen taraflarına vardıklarında şehir güneş gibi parlardı; kubbeler sarı altın gibi, sokaklar hurma ve buhur kokuları içinde. Şehzade vazifesini gördü; tüccarlarla görüştü, adalet dağıttı, misafirlik etti. Lakin eşinin emrini hiç unutmadı: kuyumcudan öyle bir çift küpe aldı ki, taşları geceye düşen yıldız gibiydi. Herkes o küpelere bakınca hayranlıkla başını sallardı.

Sefere çıktığı günün sabahını hatırladı. Hizmetçi kız; yani aslında murada layık olan ama sessizce hizmet eden kız, ondan sabır taşı istemişti. Şehzadenin o an içi ürperdi; çünkü o küçük, sessiz kızın bakışında başka bir derinlik, başka bir hikâye sezmişti her zaman. Ancak Yemen'in pazarı öyle zengindi ki, gözleri kamaşırken belki de sabır taşını almayı unuttu. Küpeler sepete konmuş, hediyeler sandıklara yerleşmişti ama sabır taşı yoktu.

Gemi limandan ayrıldı. Gün batarken deniz durgun, hava berraktı. Lakin gece yarısına doğru ufuk sanki hiddetlendi; gökyüzü kurşuni bir renge büründü. Rüzgâr şiddetlendi, dalgalar yükseldi, gemi sağa sola savruldu. Deniz adamları "Bunda bir uğursuzluk var," dediler. Şehzadenin yüreği sıkıştı. O an birden, cariyenin sözleri değil, hizmetçi kızın sessiz bakışı aklına geldi. Söz değil, bakış hatırlattı ona eksikliğini. "Sabır

taşını almadım,” dedi kendi kendine. Gemicilere emretti: “Geri dönüyoruz.” Gemiye limana yanaştırdılar. Şehzade gece karanlığında Yemen’in sokaklarına koştu, çarşılardan geçti, bir dükkâna vardı. Rafların üstünde türlü taşlar, cam fanuslar, küçük kutular vardı. Usta adam ona keskin bakışlarla baktı. “Ne istersin?” dedi. Şehzade kısa ve kararlı konuştu: “Sabır taşı.”

Usta başını salladı. “Bu taş her elde durmaz,” dedi. “Sabır bilmeyene ateş olur.” Şehzade parayı koydu, taşı aldı. Taş sade görünüşlüydü; sanki çakıl taşı gibi ama içi sır dolu, kader gibi ağırdı. Onu avucuna aldığı anda yüreğinde bir ferahlık hissetti, denizin fırtınası sanki içinde bile dinmişti. Gemi tekrar yola çıktı ve bu defa yolculuk kolay geçti. Ne dalga coştı ne rüzgâr dış gösterdi; sanki deniz saygıyla yol açtı.

Memlekete döndüklerinde sarayın önüne halk dizildi. Cariye küpeleri kulağına takar takmaz bir gururla iç çekti ve hemen derin bir uykuya daldı; sanki haz ve kibir onu uykunun kuyusuna itmişti. Şehzade sabır taşını da hizmetçi kıza verdi. Kız taşı aldı, odasına çekildi. Orası loş bir odaydı; minder, kilim, bir ibrik, bir kandil. Kandili yaktı, taş elinde parladı.

Kız taşın karşısına oturdu. Sessizce konuşmaya başladı, sesinde sitem değil, kaderle yüzleşen bir kalbin titremesi vardı: “Ey sabır taşı... Beni bir kuş alıp saraya bıraktı. Kırk gün nöbet tuttum. Şehzade başında ben bekledim. Lakin o öldüğünde sen değildin, ben dirilttim onu. Cariye gelip yerime geçti. Ben hizmet ettim, sabır ettim, sustum. Yürüdüm, çalıştım, gözyaşımı içime akıttım. Sen de duy, sabrım doldu mu dolmadı mı?”

Taşın üzerinde küçücük bir çatlak belirdi. Kızın sesi ağırlaştı; gözleri doldu ama yaş düşmedi. “Ben haksızlığa sustum, yalanı içime gömdüm. Cariye evlendi, ben hizmet ettim. O komut verdi, ben baş eğdim. Ey taş, ben neyleyim, sabır taşım mısın yoksa kaderimin mührü mü?”

Taş çıt diye bir ses verdi, çatlak büyüdü.

Tam o anda kızın sesi kesildi. Çünkü fark ettirmeden şehzade kapının ardında durmuş, anahtar deliğinden onu dinliyordu. Hizmetçi sandığı kızın dudaklarından dökülen her söz, yüreğine hançer gibi saplanmıştı. Dünyası durdu. Nefesi kesildi. Çünkü şimdi gerçeği görüyordu: kırk gün boyunca bekleyen, sabrı taşıyan, kaderin yükünü çeken cariyenin değil, bu kızın olduğuna dair hakikat, karşısında duruyordu.

Kız içten içe sarsılmış, sabır taşının son çatlağı belirmişti. Elini saçına götürdü. “Yeter,” dedi fısıltıyla. “Benim yüküm buraya kadarmış.” Ve aldığı bir bezle kendi boynuna ilmek yaptı. Kandil titredi. Zaman dondu.

Ama tam o an şehzadenin eli kapıyı itmiş, sesi yankılanmıştı: “Dur! Ben gördüm, duydum, bildim. Sen sabrın sahibisin!” Kız irkildi, ilmek yere düştü. Taş birden parçalandı, toza karıştı. Sabır dolmuştu; hak ortaya çıkmıştı.

Şehzadenin sesi odanın duvarlarında yankılanırken kızın elleri titredi, gözleri bir an kapandı. O âna kadar yük diye taşıdığı kader, sanki bir anda omzundan indi. Kandilin titrek ışığı altında yüzü aydınlandı. Şehzade ağır adımlarla ona doğru yürüdü, sanki her adımda yüreğine bir sır düşüyordu. Kız geri çekilmek istedi; alışmıştı gölgede durmaya, susmaya, görünmemeye. Ama şehzadenin bakışı onu durdurdu. O bakışta şaşkınlık vardı, pişmanlık vardı, hayranlık vardı. En çok da saygı vardı. Çünkü sabır, güzelliğin olduğu kadar asaletin de imtihanıdır.

Şehzadenin sesi bu kez yumuşaktı: “Bunca vakit nereye sakladın bu yangını?” Kız, kelimeleri zor çıkararak, neredeyse bir fısıltıyla cevap verdi: “Ben saklamadım. Dünya görmedi.” Şehzadenin kalbi sızladı. Eline, biraz önce boğazına geçirdiği bez parçasına dokunmak istemedi; onu artık hatırlamak bile ağırdı. Onun yerine kızın elinden tutmak istedi fakat yapmadı. Çünkü bazı anlarda sessiz bir saygı, dokunuştan daha kıymetlidir. Kız, gözlerini yere indirip devam etti: “Kader bana sabır verdi, ben heybemi doldurdum. Ama bazen insanın sabrı tükenir. Taş dayanmaz, insan nasıl dayansın?”

Şehzade başını eğdi. “Haklısın,” dedi. “Sen susarken ben sustuklarının gölgesinde geziyordum. Sen çekerken ben bilmez sandım. Şimdi gördüm, şimdi bildim.” Sonra dönüp dışarı çıktı. Koridorda bekleyen yüksekçe gövdeli muhafızlara ve emir erlerine emir verdi: “Vezirleri toplayın, sarayı hazırlayın. Sabah divan kurulacak.” Saray o gece başka seslerle uyandı. Fısıldayanlar, koşuşturanlar, hayret edenler... Ama sabaha kadar kimse asıl sebebi bilemedi.

Sabah olunca divan kuruldu. Taş döşeli büyük salonda halılar serilmiş, tahtın ardında kadife perdeler toplanmıştı. Vezirler sıraya dizildi, hanımlar ve saray ehli merakla bekledi. Nihayet şehzade içeri girdi; yanında usta vezirler ve yaşlı bir kadı vardı. Ardından cariye, süslü kaftanıyla ve kibri omuzlarına sarılmış hâlde salona alındı. Hâlâ kimse olup bitenin farkında değildi.

Şehzade yüksekçe bir kürsünün önüne geçti, sesi gür, sözü soyluydu: “Ey divan halkı! Bugün bir hak meselesi görülecek. Kırk gün boyunca kimin nöbet tuttuğu, kimin emek verdiği, kimin sahte, kimin hak sahibi olduğu açıklanacak.” Salonda uğultu dolaştı. Cariye önce gururla gülümsedi, sonra yüzüne hafif bir endişe vurdu. Şehzade haberciye işaret etti. Haberci, kızın kaldığı küçük odadan onu getirdi. Kız içeri girdiğinde başı eğikti; üzerinde sade bir entari, yüzünde sükûtun gölgesi vardı.

Şehzade onun için ayrılmış yere baktı: “Başını kaldır. Bugün mazlum baş eğmez.” Kız başını kaldırıncaya salonda bir hayret murmurunu yayıldı. Herkes onun güzelliğini değil, yüzündeki vakar ve sabrın izini gördü. Şehzade halka döndü: “Bu kız kırk gün boyunca ölünün başında bekleyen gerçek dosta emanetti. O nöbeti o tuttu. O yokken dirilenin yanında duran ise sahteydi.” Cariye birden irkildi, yüzü soldu. “Yalan!” diye bağırdı. Ama sesi çınlayıp kaldı; çünkü şehzade onun cevabını beklemeden işareti verdi. Kapılar açıldı, bir hizmetkâr sabır taşının kırık parçalarını getirdi.

Şehzade parçalara baktı: “Bu taş, sabrın dolduğunu haber verir. Hakikati kimseden saklamaz. Bu taş çatladı, çünkü hakikat çağırdı.” O anda cariye dizlerinin bağı çözüldü, yere çöktü. “Ben yaptım,” dedi, “ama muradımdı; kaderdi.” Lakin Saray’ın kadısı ayağa kalkmıştı: “Kader insana yazılır, yalan insanın kendi yazdığıdır.” Şehzade başını salladı. “Adalet bugün yerini bulacak.” Cariye saray muhafızları tarafından götürüldü; rivayet olunur ki kırk katırın kuyruğuna bağlanıp diyar dışına sürüldü. Ne gözyaşı fayda etti ne yalvarışı; çünkü sabrı çalan, murada ulaşamazdı.

Böylece divanda huzur doğdu. Şehzade kızın yanına geldi. “Ey sabrın sahibi, emaneti eğip bükmeyen, sözünü sessizlikte saklayan kız... Sana layık olmadığım için başım eğiktir. Ama kalbimdeki hak, seni görmekle hak oldu.” Kız yine utangaçça başını eğdi. Şehzade onun ellerini tutmadı; çünkü izzet, adım adım gelir. Bunun yerine diz çöktü, herkesin önünde: “Sana layık bir yolda yürüyeceğime söz veririm. İstersen benimle yoldaş ol. Kalbim seni muradın bilsin.”

Saray halkı gözyaşlarıyla izledi. Kız gözlerini kaldırdı, o zarif sessizliğiyle ama net bir edayla, “Murad ancak sabırla gelir,” dedi. Ve başını hafifçe eğip razı olduğunu belli etti. O gün sarayın bahçesine davullar indi, güller açtı, çeşmeler coştı. Kızın annesi de bulunup saraya getirildi; kızına kavuşunca dünya güzelleşti, gönlü ferahladı. Düğün oldu, şenlikler kuruldu, üç gün üç gece sazlar çaldı.

Ve halk o günden sonra der ki: Sabır taşı çatlamadan hüküm verilmez. Hak sabırla, murad izzetle gelir. Gökten üç elma düşmüş: Biri sabrı taşıyana, biri hakikat arayana, biri de bu masalı dinleyen gönlü güzel olana.

5.2.5. Güllerle Gülüp İncilerle Ağlayan Kız (Muradına Ermeyen Dilber)

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal, pireler berber iken İstanbul’un eski mahallelerinden birinde, yoksul ama gönlü zengin bir adam ile hayâ sahibi, sabırlı bir hanımı yaşarmış. Bu iki garip kulun dünya malında gözü yokmuş; rızıklarına kanaat eder, komşu darda kalsa kapısını çalmasını beklemez, evinin çorbası kaynadığı gün etrafındakilere de bir tas ulaştırmaya gayret ederlermiş. Ne var ki

gönüllerinde yıllardır eksik kalan bir şey varmış: Bir evlat sesi. Her akşam yatsıdan sonra, kandilin cılız ışığı altında hüznle ellerini açıp “Allah’ım bize hayırlı bir evlat nasip eyle,” diye dua ederlermiş.

Bir bahar sabahı kadın, yüzünde hem telaş hem sevinç belirmiş hâlde kocasının önüne gelmiş. “Efendi,” demiş, “Rabbim duamızı kabul etti, içimde can taşıyorum.” Adam bu sözleri duyunca önce gözlerini kapatmış, sonra sessizce secdeye kapanıp şükretmiş. Günler geçmiş, aylar tamam olmuş ve vakit erişmiş. Kadın, adet olduğu üzere doğum için hamama götürülmüş. Hamam sıcakmış, taşları buharla sarmış, kubbenin altında su sesleri yankı yapıyormuş. Kadın sabırla beklerken doğum başlamış; nihayet sağlıklı, nur yüzlü bir kız çocuk dünyaya gelmiş. O an hamamın içi bir anlık bir aydınlıkla parlamış; sanki suyun zerrelere dahi sevinç dolaşmış.

Tam o sırada hiç umulmadık bir hâl meydana gelmiş. Hamamın duvarında ince bir yarık belirmiş, ardından bir çatırdama duyulmuş ve duvar ikiye ayrılarak içeriye üç derviş girmiş. Üzerlerinde yıpranmış hırkaları, yüzlerinde ağır bir vakar varmış. Hamamdaki kadınlar şaşkına dönmüş, kimse ses etmeye cesaret edememiş. Dervişlerden ilki bebeğin başına eğilip “Bu kızın adı Muradına Ermeyen Dilber ola,” demiş. “Zira muradını bulacak, fakat yolu uzun, gönlü sınavlı ola.” İkinci derviş elini bebeğin üzerine kaldırıp, “Bu çocuk yıkandıkça başından altın döküle, güldüğünde yanaklarından güller bite, ağladığında gözlerinden inciler düşse, bastığı yerde çimenler yeşere,” diye dua etmiş. Üçüncü derviş ise kuşağından ince bir bilezik çıkarıp bebeğin bileğine takmış ve “Bu bilezik onun ömrüdür. Kolundan çıktığı gün ruhu bedenini terk eder,” demiş. Sonra geldikleri gibi duvardan geçip kaybolmuşlar; duvar eski hâline dönmüş, hamam sessizliğe bürünmüş.

Kadın şaşırılmış, korku ile hayret arasında bebeğine sarılmış. Eline geçen bu sırdan kimseye bahsetmeden evine dönmüş. Günler günleri, aylar ayları takip etmiş. Dilber büyümüş; annesi onu ne zaman yıkasa altınlar suya düşer, gülüşü etrafa mis gibi gül kokusu yayar, her adımında taze çimen biter olmuş. Baba önce korkmuş, sonra bunun bir nimet olduğunu anlayınca altınları kimseye belli etmeden biriktirmeye başlamış. Zamanla fakir ev bollukla dolmuş, önce küçük bir ev alınmış, ardından bir konak. Lakin hâlleri değişmemiş; mütevazı sofraları yine garip gurebaya açılmış. Mahalle halkı “Allah’tan geldi, bereketli kullar,” diye dua eder olmuş.

Muradına Ermeyen Dilber gençlik çağına geldiğinde güzelliği dillere destan olmuş. Alnının aydınlığı, sözünün edebi, gözlerinin sükûneti herkesin dikkatini çeker olmuş. Mahallede başlayan bu şöhret kısa sürede dört bir yana yayılmış. Yemen ülkesinde yaşayan bir şehzade, bir gece rüyasında onu görmüş; Dilber’in yüzü ay gibi parlamış,

adımlarıyla çimenler serilmiş. Şehzade uyandıığında kalbi deli gibi çarpmış, sabaha kadar huzur bulamamış. “Bu yüz rüya değildir,” demiş, “kaderim odur.” Valide sultan dünürcü göndermiş, söz kesilmiş, çeyiz hazırlanmış.

Gün gelmiş, Dilber sütinesiyile birlikte gemiye bindirilmiş. Yol uzunmuş, deniz ağır ağır nefes alır gibi kabarıp çekiliyormuş. Lakin sütinenin gönlünde kötülük varmış. Yolda kıza tuzlu pastırma yedirip su vermemiş. Dilber susuzluktan gözleri dolunca sütine incileri alıp karşılığında su vermiş. Sonunda karanlık bir dağ yamacına vardıklarında sütine gerçek kızı oraya bırakmış, kendi öz kızını gelin diye Yemen’e götürmüş.

Muradına Ermeyen Dilber kimsesiz, ıssız bir dağ başında kalakalmış. Önünde taşlar, ardında rüzgâr varmış. Ne ağlayacak mecali kalmış ne sesini duyuracak kimsesi. Gözünü göğe kaldırıp “Rabbim sen bilirsin, ben kaderime razıyım,” demiş. Gönlü yana yana ama sabırla oturmuş, geceyi beklemiş. İşte böylece bu masalın ilk ayrılık ateşi o dağ başında yanmış; Dilber’in kader yolu imtihanla açılmış.

Muradına Ermeyen Dilber, dağ başında uzun süre oturdu. Güneş tepeden çekilip gölgeler uzadıkça rüzgâr sertleşti, havaya hafif bir serinlik çöktü. Açlık, yorgunluk ve ayrılığın yükü üst üste binmişti. Lakin Dilber, yine de kimseye sitem etmedi; başını toprağa eğip sabırla bekledi. “Allah kulunu imtihansız bırakmaz,” diye mırıldandı. Dünyanın en sessiz yerinde bile kalbinde bir dua vardı.

O sırada, Allah’ın lütfu erişti. O yoldan kervancı bir adam ve hanımı geçiyordu. İki de yaşça ilerlemiş, yüzlerinde hayatın çilesi okunur hâlde idi. Yıllardır çocukları olmamış, içlerinde eksik bir sevgi taşıyorlardı. Dağ yolunda oturup dinlenmek isterlerken Dilber’i gördüler; yüzü solmuş, beli bükülmüş, ama hâlâ edası yerinde, gözleri vakur duruyordu. Kervancı söze dikkatlice yaklaştı.

“Evladım,” dedi yumuşak bir sesle, “bu dağ başında tek başına ne işin var? Ailen nerede?”

Dilber kısa bir nefes aldı. Başından geçenleri olduğu gibi anlatmadı; kimseye şikâyet etmek istemiyordu. “Yolumu kaybettim,” dedi yalnızca. “Gün geldi, ben kaldım.”

Kervancı başı eşiyle göz göze geldi. Kadın, kalbinde uzun zamandır büyüttüğü anne şefkatini saklayacak hâlde değildi. “Gel kızım,” dedi, “bizimle gel. Bizim de evimiz var, soframız var. Allah misafir gönderirse geri çevrilmez.”

Dilber önce tereddüt etti; kader ona kimseye yük olmamayı öğretmişti. Ama kervancı kadın onu kolundan sıvacık tutunca gözleri doldu. Toparlanıp ayağa kalktı. “Hakkınızı helâl edin,” dedi. “Size dert olmam.”

Kervancı güldü, “Kızım, misafir yük olmaz; gönle bereket olur,” dedi. Böylece Dilber dağdan indi; sanki kader yazgısı yeni bir sayfa açıyordu.

Kervancı bodur tuğlalı, mütevazı ama huzurlu bir eve sahipti. Avluda bir nar ağacı, kapının önünde bir su testisi vardı. Kadın, Dilber’i o gece temiz suyla yıkadı. Suyu döktükçe altınlar kurna içine düştü. Kervancı karısı şaşkına döndü; elleri titredi, gözleri parladı. “Bu nasıl iştir?” diye sordu. Dilber, sessizce ve sakince konuştu: “Allah’ın takdiri böyledir. Lakin kimseye söylemeyin. Sır, emanet sayılır.”

Kervancı başı bu söz üzerine temkinle başını salladı. “Evladım,” dedi, “rızkı veren Allah’tır. Ne geldiyse bize senin hatırına geldi. Sen gönlünü ferah tut.” O günden sonra aile Dilber’i kızları gibi gördü; yemek hazırsa pay etti, dua varsa birlikte etti. Dilber de onlara hizmet etti; evi süpürdü, su taşıdı, ibadet etti, her gün sabırla bekledi. Fakat geceleri yalnız kaldığında gözleri dolardı. Yemen’e bakar, şehzadenin yüzünü hatırlar, rüyasını anımsar ve kimselere sezdirmeden içli içli ağlardı. Her gözyaşı yere düştükçe bir inci olurdu; sabah olduğunda kervancı kadın onları kuytu bir yere toplardı. “Belki bir gün lüzum olur,” derdi.

Bir sabah, Dilber yüzünde hafif bir tebessümle uyandı. Bir rüya görmüştü; şehzade uzakta olsa da sanki kalbi ona seslenmişti. O gün gülümsedi. Yanaklarında taze güller belirdi. Kervancı kadını çağırdı, “Bu gülleri al” dedi, “şehzadenin sarayına yakın bir yerde, bir göz odası karşılığında sat. Beni orada beklemek isterim. Belki kader bir gün kapımı o tarafta çalar.”

Kervancı başı, kızın muradını sezdi. “Evladım,” dedi, “dünya geniş, yollar uzun ama hakikat yolunu bulan yolunu şaşırılmaz.” Gülleri aldı, Yemen sarayının yakınındaki çarşıda satmaya gitti. Gülleri gören herkes hayran oldu; kokusu başka, rengi başka idi. Güllerin karşılığına bir göz oda verildi, kervancı başı dönüp kıza müjde verdi.

Bu durum sütনের kulağına erişti. “Demek ki o hâlâ yaşıyor,” diye içi titredi. “Demek kader peşini bırakmadı.” Kendi eliyle yaptığının geri döneceğini anladıkça korkusu arttı. Şehzade de içten içe hâlâ huzursuzdu; bu gelinden ne gül kokusu gelir, ne ceylan edası görünürdü. Oysa rüyasındaki kız hâlâ gönlünde canlıydı. “Bu işin içinde bir sır var,” derdi kendi kendine.

Bir gün Dilber, avluda abdest alıp namaz kıldı. Duası uzundu, içi dolu, sesi incedi. O dua bitince gözlerinden sütनेye verdiği inciler yerine, Hak lütfu geri gelmiş gibi, gözleri sanki yeniden parladı. O an içinden, “Sabır sabırdır, ama duadan hızlanan yol da vardır,” diye geçti. Hayat yeniden nefes almaya başlamıştı. Artık kader yeni bir döneme giriyordu; sessiz bekleyişin üstüne harekete dönüşen bir vakit.

Ve Dilber, en büyük hatırasını yaptırmaya karar verdi. “Bana bir türbe yaptır,” dedi kervancı başına, “şimşek taşından, dört kapılı olsun. Her saat başı ‘Muradına Ermeyen Dilber’ diye nida edilsin. İçine de som altından bir sanduka koy.” Kervancı şaşırıldı. “Evladım,” dedi, “neden bu kadar ağır bir iş?” Dilber sessizce karşılık verdi: “İnsan bazen kaderiyle yüzleşeceği yeri önceden hazırlar.”

Kervancı başı, kızın muradını bilerek kabullendi. O türbe yapıldı, kapıları rüzgârın yönüne göre açılır kapanırdı, her saat o isim nida edildi. Adını duyanlar merak eder, kimileri iç geçirir, kimileri ince bir ürperti hissedirdi. Çünkü hikâyenin kokusu suya çoktan karışmış, kader yavaş yavaş saraya yaklaşmaya başlamıştı.

Fakat kötülük, iyilik nurlanınca daha çok yer arar. Sütüne, gerçek gelini ortadan kaldırdığını düşündüğü hâlde içi hiç huzur bulmamıştı. Türbenin yapıldığını duyunca sabrı kalmadı; gizlice bir cadıyı gönderdi. Cadı, Dilber’in bileğini uykuda yakaladı, bileziği usulca çıkardı. Bilezik çıktığı anda Dilber’in yüzü soldu, nefesi kesildi, gözleri kapandı. Kervancı karısı sabah onu kımıldamaz bulduğunda içi dağlandı, hıçkırarak eşine seslendi. Altından sanduka hazırlanmıştı ya, emaneti oraya koydular. “Hakkını helâl et kızım,” diye gözyaşı döktüler.

Türbenin kapıları açıldıkça içeriye hafif bir esinti doldu, dışarı çıkarken de uğultu gibi bir sessizlik yayıldı. İnsanlar gelmeye başladı. Kimi dua etti, kimi hüznünlendi. Dillere şu söz düştü: “Muradına Ermeyen Dilber, istikbalini kalbinde taşıdı, son nefesini sabırla verdi.”

Muradına Ermeyen Dilber’in vefat haberi kısa sürede Yemen diyarına yayıldı. Halk türbeye gelip dua ediyor, kimisi sessizce başını eğiyor, kimisi içinden bir hüznü geçiriyordu. Henüz kimse kızın gerçekten kim olduğunu bilmezdi; lakin türbenin çevresinde bir mahzunluk, kalplere çöken bir sızı vardı. Her saat başı okunan nida uzaklardan duyuluyor, kulaklara dokunuyor, gönüllerde bir merhamet hissi bırakıyordu.

Şehzade günlerdir huzursuzdu. Saray büyük, odalar geniş, sofralar zengin idi; ama gönlüne damla kadar ferahlık girmiyordu. Ne konuştuğu sözden tat alıyor, ne gördüğü yüz kendisine huzur veriyordu. Her sabah kalktığı anda içini bir ağırlık çökerdi; sanki bir yerlerde hakikatin sesi onu çağırır, o sesi duyar ama kaynağını bulamazdı. Bir gün dayanamadı, tebdil kıyafet giyip yalnızca Allah'ın bildiği bir niyetle saraydan çıktı. “Yüreğimdeki darlık tesadüf değildir,” dedi kendi kendine. “Bir iz var, o iz nereye götürürse oraya varacağım.”

Şehzade yollara düştü, atını ağır sürüyor, etrafı dikkatle izliyordu. Rüzgâr hafifti, gün bulutluydu; ne tam güneş vardı ne tam gölge. Yol boyu içindeki ses daha da kuvvetlendi. Nihayet bir tepeden geçerken rüzgârın taşıdığı nidayı işitti: “*Muradına*

Ermeyen Dilber...” Şehzadenin kalbi bir anlığına duracak gibi oldu. Sanki rüya ona yeniden seslenmişti. Dizginleri çekti, atından indi ve sese doğru yürüdü. Her adımı onu türbeye daha çok çağırıyordu.

Türbenin kapısına vardığında içeri sessizce girdi. İçeride ağır bir sükûnet vardı. Sandukanın yanında bir bebek yatıyordu; minicik elleriyle altın sandukanın kenarını kavramış, sanki annesinin elini bırakmak istemez gibiydi. Şehzade şaşkınlıkla eğildi. Çocuk yüzünü ona çevirdi, gözleri pırıl pırlıdı. Bebek, Şehzadenin parmağını tuttu ve bırakmadı. O an sanki kader, uzun zamandır sakladığı sırrın ucunu aralamış gibi oldu. Şehzade hiç düşünmeden çocuğu kucığına aldı.

Saray hekimlerine emretti, “Bu çocuğa iyi bakılsın,” dedi. Çocuk büyüdükçe saray erkânı onun tatlılığını konuştu. Neşeli, berrak bakışlı, yüzü nur gibi bir çocuktu. Lakin bir tuhafılık vardı: Çocuk bir gün saray odalarında gezinirken sütninenin eşyalarının bulunduğu sandığı karıştırdı ve içinden bir bilezik çıkardı. Bileziği görünce sıkıca tuttu, kimseye vermedi. Ağladığında feryadı sarayı inletiyor, bileziği almak isteyenlere elini uzatmıyor, titreyerek koruyordu. Şehzade bu hâli görünce kaşları çatıldı. “Bir bilezik bir çocuğa bu kadar sahiplik ettiriyorsa,” dedi, “bunda sır vardır.”

Şehzade çocuğu aldı, tekrar türbeye götürdü. Türbenin kapısı rüzgârla hafifçe aralandı. Çocuk ellerinde bilezikle sandukanın yanına eğildi. Minik avuçlarıyla bileziği, sandukada yatan kıza dokundurdu. O dokunuşla birlikte sanki zaman durdu. Türbenin içinde ince bir rüzgâr dolaştı; duvardaki kandiller hafifçe titredi. Sandukanın kapağı usulca sallandı ve açıldı. Dilber’in gözleri yavaşça aralandı; yüzü renklendi, gönlüne can geldi. İlk nefesinde dudaklarından ince bir dua döküldü: “Elhamdülillah.”

Şehzade diz çöktü, gözleri doldu. Dilber oturdu, bakışları şehzadenin gözlerinde sabitlendi. Ne sitem vardı o bakışta, ne şikâyet; yalnızca sabırdan doğan bir sükûnet ve kadere teslim olmuş bir kalbin huzuru vardı. “Ben geldim,” dedi Şehzade. “Seni bulmak muradımdı.” Dilber, gözlerini yere indirip usulca konuştu: “Ben de bekledim. Rabbim sabrıma mükâfat verdi.” Sonra gözleri çocuğa kaydı. “Bu çocuk,” dedi, “bizim emanetimizdir. O gecenin şahididir.”

Şehzade gerçeği tam manasıyla kavramıştı. Dönüş yolunda kalbi sevinçle çarpı ama yüzünde yine de ağır bir ciddiyet vardı. Hakikat ortaya çıkınca adalet yerini bulmalıydı. Saraya vardığında emir verdi: Sütnine ve öz kızı huzura getirildi. Halk toplandı; herkes merakla bekliyordu. Sütnine korkudan tir tir titredi, yüzü bembeyazdı. “Ben yapmadım,” diyecek hâli bile yoktu. Yalan kendisini yutar, hakikat mutlaka yolunu bulurdu. Şehzade, “Kul, kulun emeğine göz dikerse, Allah da yolunu kapatır,” dedi.

Sütnineye ve kızına halk huzurunda ceza verildi; yaptıkları kötülüğün bedelini çektikleri duyuldu.

Sonra büyük bir şenlik kurulmadı; çünkü bu mutluluk gürültü değil, şükür isterdi. Saray avlusunda sade ama zarif bir düğün yapıldı. İstanbul'dan Dilber'in ana babası getirildi. Onlar kızlarını görünce gözyaşlarına hâkim olamadılar. Kervancı başı ve hanımı da davete geldiler; Dilber onların elini öptü, "Hakkınız büyüktür," dedi. Şehzade herkese "Bu kız bize sabrı öğretti," diye hitap etti. Masal neşeyle değil, derin bir huzurla tamamlandı.

Muradına Ermeyen Dilber artık muradına ermişti; ama o murad, çığırtañan bir sevinç değil, sabırla kazanılmış bir sükûnetti. Şehzade onun elini tuttu, "Hayat bazen uzun yollar ister," dedi. Dilber tebessüm etti. "Kaderin yazdığına razı olanın sonu hayır olur," diye karşılık verdi. Halk orada bulunan nura şahit oldu. O günün akşamı saray avlusunda hafif bir esinti dolaştı, nar ağacının yaprakları usulca sallandı, rüzgâr sessizce fısıldadı: "Aşk, sabredenindir."

Ve masal burada tamam oldu. Gökten üç elma düşmüş: Biri muradına sabırla yürüyenlere, biri âhını kalbine gömüp Rabbine havale edenlere, biri de bu masalı sevgiyle dinleyenlerin başına.

5.2.6. Tasa Kuşu ile Sabır Sultanı (Tasa Kuşu)

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal, pireler berber iken; uzak diyarların birinde adaletiyle anılan bir padişah, gönül ferahlığı veren bir saray ve herkesin sevdiği, terbiyeli, latif sözlü bir kız evlat varmış. Padişahın kızı küçük yaşından beri hem edep ile yetişmiş, hem de meraklı ruhuyla yeni şeyleri öğrenmeye sevdalı olmuş. Sarayın hocaları ona Kur'an tilavetini, yazı meşkini, hesap ve dil bilgisini öğretir; o da yüzünü yere eğip söyleneni dinler, sözüne dikkat edermiş. Kız bazen bahçede kuşları seyrederek, bazen kütüphanede eski hikâyeleri karıştırarak, bazen de saray içindeki kadınlara dikiş nakışta yardım edermiş. Seveni çok, kıskananı az değilmiş; ama padişah kızı herkesin kalbinde daha çok hayırla anılsın diye onu itidalli ve dikkatli yetiştirmiş.

Günlerden bir gün, ders esnasında kız ile hocalarından biri arasında latifeye dönüşen küçük bir konuşma olmuş. Kız, çocuk masumiyetiyle "Hocam, bana tasa satın alır mısınız?" diye eğlenerek söyleyivermiş. Asıl niyeti, "gam gam diye söylenip durmayalım; tatasız olalım," demek imiş; ama söz kulaktan kalbe giderken her gönle aynı düşmezmiş. Hoca, bu sözden gücenmiş; "Tasa istersin de tasa bulamaz mıyım?" diye içinden bir kırgınlık geçirmiş. O kırgınlık, gün be gün kine dönmüş. İçten içe tutuşan bir husumetle şehirde adı geçen nadir ve garip bir varlığı aramaya koyulmuş: "Tasa Kuşu"

dedikleri, ele geçince sahibine dert ve uykusuzluk veren, gönü huzursuz düşüren bir mahlûk.

Aradan çok geçmeden hoca, el altından bir kafes edinmiş. Kafesin içinde siyaha çalan parlak tüyleri, ince kıvrık gagası ve gözlerinde tuhaf bir zekâ parıltısı olan bir kuş varmış. Adı anıldığı gibi “Tasa Kuşu” imiş. Hoca bu kuşu, padişah kızına bir hediye diye saraya getirmiş. Görünüşte zarif bir armağan; lakin ardında gizli bir kötülük varmış. Padişah kızı, kuşların dilinden anlar, onlara şefkatle bakarmış. Hediye gelince, kuşun da diğerleri gibi bir mahlûk olduğunu düşünüp fazla kuşku duymamış. “Kafesini genişçe bir dala asar, gölgede biraz dinlendiririm,” demiş.

Bir gün saray kalabalığı dağılıp bahçe تنها kalınca kız, kuşu alıp servilerin arasında, rüzgârın serin estiği bir köşeye gitmiş. Kafesi nazikçe bir dala asmış. Tasa Kuşu önce etrafı kolaçan etmiş, sonra ince bir sesle konuşmuş: “Ey iyi kalpli hanım, çok dar kaldım; nefes alayım diye azıcık dışarı çıkarmaz mısınız?” Kızın aklına kötülük gelmemiş. “Azıcık kanat çırpın, sonra yine kafesine döner,” diye düşünüp kapıyı aralamış. Kuş, aniden fırlayıp göğe yükselmiş; havada bir daire çizdikten sonra birdenbire büyümüş, kanatları gölge gibi uzamış. Kız hayret içinde bakınırken kuş poyraz gibi inip onu sırtına almış, bir çığlık kadar kısa bir vakitte saraydan, şehirden uzaklaştırıp ıssız bir dağ başına bırakmış.

Kız neye uğradığını şaşırılmış. Önünde kayalar, ardında derin bir uçurum; gökyüzünde yabancı kuşların sesinden başka bir ses yokmuş. Bir süre ağlamış; sonra gözyaşını silip “İmtihanın ortasında kaldım. Dertlenip oturmakla yol bitmez,” demiş. Tam o sırada dağ yolundan keçi sesleriyle birlikte bir çoban görünmüş. Çoban, orta yaşlı, yüzü güneşte yanmış, gözleri iyi bakan bir adammış. Kızın halini görünce “Evlat, bu dağ başında tek başına ne işin var?” diye sormuş. Kız, başından geçenin tümünü anlatmamış; “Yolumu şaşırdım,” demekle yetinmiş. Çoban biraz düşündükten sonra “Şehir uzaktır. Yalnız başına gidersen başına iş gelir. Benim üzerimde bir çoban kıyafeti var. Senin elbisen dikkat çeker. Gel, elbiseleri değiştirelim. Sen erkek kılığında kasabaya in, bir iş bulana dek kimse sana ilişmez,” demiş. Kız, önce mahcup olmuş; ama başka çare göremeyince razı gelmiş. Kendi elbisesini bohçaya sarıp çobana vermiş, çobanın sade kıyafetini giyip saçlarını başörtüsüyle sarmış. Çoban yol tarif etmiş, “Şu patikadan in; kasaba pazarının orada iş sor. Halim selim birine rastlarsın. Allah yardımcın olsun,” demiş.

Kız civardaki kasabaya varınca önce bir kahvehanenin önünde durmuş. Duvarda asılı ince saplı kahve cezveleri, raflarda fincanlar, köşede tavla ve dama tahtaları varmış. İçerideki yaşlı kahveci, yürüyüşünden ve konuşmasından onun saf ve iyi niyetli olduğunu

anlamış. “Delikanlı,” demiş, “iş arıyorsan akşamları dükkânı toparlayıp sabaha hazırlarsın. Yalnız bir şartım var: Ben evime gidince yatsıdan sonra kimseye kapı açmayacaksın. Geceye güven olmaz.” Kız “Baş üstüne,” demiş. Akşama kadar işler yolunda gitmiş. Tezgâhı silmiş, cezveleri parlatmış, fincanları dizerken dikkat etmiş. Yatsıdan sonra kahveci dükkânı ona emanet edip evine gitmiş. Kız yorgunluktan kendini sedire bırakmış ve kısa zamanda uykuya dalmış. Gece yarısına varmadan, kapının üstünde asılı perdenin ardından loş bir gölge süzölmüş; Tasa Kuşu sessizce içeri girmiş, rafları kanatlarıyla savurup fincanları kırmış, demlikleri devirmiş, çayları dökmüş. Sıçrayıp uyanan kız neye uğradığını anlayamadan ocağın üstündeki ibriğin kaynar suyu taşmış, tezgâhı sırlıklam etmiş. Ertesi sabah kahveci gelince dükkânı darmadağın görünce hiddetlenmiş; “Sana gece kimseyi almayacaksın demedim mi? Hem de her yeri kırıp dökmüşsün,” diyerek birkaç tokat savurmuş ve onu kapının önüne koymuş. Kız haksızlığa uğradığını bilirmiş ama derdini anlatacak delil yokmuş. İç çekip oradan ayrılmış.

İkinci gün, bir terzi dükkânının önünde durmuş. Vitrinde ipekli kumaşlar, raflarda renk renk iplikler, duvarda makaslar, iğneler varmış. Usta, iş bilir, sözü ölçülü bir adammış. Kızın isteğini işitince “Gece kalıp çıkarıp dikişleri sökersin. Dükkânı toplarsan burada yatıp kalkarsın,” demiş. Kız bu işi de kabul etmiş. Gün boyu çalışmış, akşamın serinliğinde kumaşları toplarken gözleri ağırlaşmış, sehpanın yanında uyuya kalmış. Gecenin bir yerinde Tasa Kuşu yine gelmiş; raflardan sarkan tülleri kanadıyla çekip yırtmış, yeni dikilmiş elbiseleri parça parça etmiş, iğne yastıklarını dağıtmış. Kız sıçrayıp uyanmış ama olan olmuş. Sabah usta dükkânı görünce öfkeden mosmor kesilmiş; “Emeğimi bir gecede heba ettin!” deyip kızı döverek kovmuş. Kız çaresizce eşyasını toplayıp terzi kapısından da çıkmış.

Üçüncü gün, bir avizeci dükkânının önünden geçerken içeridekilerin “Geceye bekçi lâzım” dediklerini duymuş. Camdan yapılmış zarif avizeler, fanuslar, şamdanlar ışıpta pırıl pırıl parlıyormuş. Usta kızı görünce “Gece burada kalır, kapıyı kimseye açmazsın. Işıkları söndürüp sabaha kadar kollarsın,” diye tembihlemiş. Kız, “Başım gözüm üstüne,” demiş; ama günün yorgunluğu göz kapaklarını ağırlaştırmış. Gece yarısına doğru Tasa Kuşu üçüncü kez inmiş; ince camları kanadının sürtüşüyle tek tek devirmiş, kristal avizeleri yere indirip bin parça etmiş. Kız şangırtıyla uyandığında etraf cam kırıklarıyla doluymuş. Sabah usta dükkâna girince gördüğüne inanamamış; hiddetle kızı azarlamış, kolundan tutup sokağa fırlatmış. Kız artık ne şehirde yüzü kalmış ne de içi dayanır hâlde imiş. “Benimle uğraşan bu kuş nereye gitsem peşimi bırakmıyor,” diye içinden geçirip kasabayı terk etmiş, dağ yollarına vurmuş.

Kader bu ya, bir diğerk dağ yamacında avlanmaya çıkmış bir Şehzade ile yolları keřiŐmiŐ. Şehzade, kılık kıyafeti yıpranmış bu delikanlıya dikkatle bakmış; yüzünde hüüzün, edasında temkin görmüş. “Kimlerdensin, nereye gidersin?” diye sormuş. Kız, yine fazla söz etmeden “Yolumu ararım,” demiş. Şehzadenin gönlü bu temiz hâlden etkilenmiş. “Beni sarayıma kadar takip et,” demiş. “İŞ istersen iş, lokma istersen lokma bulursun. Yabancıya kapımız kapanmaz.” Saraya gelince kızın hali tavrı saray halkına da güven vermiş. Hizmette, işte, sözde eşi yokmuş. Günler birbirini kovalamış; Şehzade, onun aslında edepli bir genç hanım olduğunu fark ettiğinde işin aslı açığa çıkmış. Mahcup ve kanaatkâr bu kızla nikâh kıyılmış; saraya sükûnet ve bereket gelmiş. Zaman içinde iki kız, bir erkek evlatları dünyaya gelmiş; saray avlusunda çocuk sesleri, koridorlarda küçük adımların tıptırtıları duyulur olmuş.

Ne var ki kızın kaderine musallat olan Tasa Kuşu, yeni yuvalarına da gecenin bir vaktinde sessizce yaklaşmış. Her seferinde gece yarısı olur, anne babanın gözlerine bir ağırlık çöker, uyku bastırır; Tasa Kuşu o sırada bebeklerden birini alıp götürür, annenin ağzına bir parça kan sürermiş. Sabah olunca çocuk beşikte yok bulunur, annenin dudaklarında kan lekesi görünürmüş. Bu üç gece art arda yaşanmış. Şehzade Şaşkın, saray halkı telâŐ içinde kalmış. “Bu nasıl iştir?” diyen çok olmuş. Fısıltı sarayın duvarları arasından sızıp Şehzadenin padişah babasının kulağına gidince iş iyice büyümüş. “Torunlarımın kaybolması tesadüf değildir,” demiş padişah; hiddeti artmış. “Gelinin dili lâl, yüzünde kan lekesi... Bu işin arkasında bir kötülük var.” Hemen hüküm verilmiş: “Kızın başı vurula!”

Hüküm ağırmış. Kızın elleri titremiş ama dili çözülmemiş; “Benim Allah’tan gayrı sığınacağım yok,” demiş. Cellat, emri alınca onu saray dışına çıkarmış. Fakat celladın yüreği yumuşakmış; kızın gözlerindeki masumiyeti görünce kılıcını kınından çıkarmamış. Onu ıssız bir dağ başında serbest bırakmış; “Kaderin neyse ona koÇ,” demiş. Kız, cellada dua etmiş, arkasını dönüp ala taşlı patikadan yürümüş.

İŞte Tasa Kuşu’nun belâsı böylece saraydan dağlara tekrar savurmuş kızını. Lakin kader bu sefer başka bir sayfa açacaktı: Kuş, karanlık bir gecede kızın yanına inmiş, onu kanatlarına alıp uzak bir diyarın ıssız görünen ama aslında murada hazır bir bahçesine getirmiş. Orada yüksek duvarlı, kapısı tunçtan, pencereleri işlemeli bir sarayın bahçesi varmış. Kuş yere konmuş; sonra bir anda tüylerinden sıyrılır gibi olmuş, önünde yakışıklı bir delikanlı belirivermiş. Kız Şaşkın, sözsüz kalmış. Delikanlı, ağırbaşlı bir edayla konuşmuş: “Bunca eziyete sabırla dayandın, beni ifŐa etmedin. Ben de sözümü tuttum. Bu sarayı sana yaptırdım.”

Tasa Kuşu'nun karanlık pençeleriyle defalarca savrulan talih, kızın önünde bu kez sessizce durmuş gibiydi. Delikanlı hâline giren kuş, geniş avlunun ortasında ona bakarken, gecenin ayazında bir yaprak bile kıpırdamıyordu. Kız şaşkın, dili tutulmuş hâlde bekledi. Delikanlı ağır, sükûnetli bir sesle dedi ki:

“Beni hırslı bir hocanın elinden satın aldın sanırsın, oysa kader beni sana bağladı. Senin masum bir sözün, benim yıllardır taşıdığım lanetin kilidini açtı. Sana çile verdim, çünkü çile, sabrı; sabır, hakikati meydana getirir. Sabredip susmasaydın, beni ele vermeye kalksaydın, bu büyü kıyamete kadar çözülmezdi. Şimdi hakkını teslim ediyorum. Bu saray senindir. Hem senin hem de senden alınan yavrularının yurdudur.”

Delikanlı eliyle sarayın kapısını işaret etti. Kapı, sanki bu sözü bekliyormuş gibi yavaşça açıldı. İçeriden tatlı bir ışık taşıdı. Mermer basamaklar, gümüş sütunlar, nakışlı duvarlar görüldü. Bahçede güller vardı; bazıları kan kırmızısı, bazıları sabah vakti açmış gibi pembe. Havada ince bir reyhan kokusu dolaşıyordu. Kızın gözlerinden yaşlar süzüldü; ama o yaşlar pişmanlığın değil, Rabbine teslim olmuş bir gönlün gözyaşlarıydı.

O sırada delikanlı, parmağını şaklattı. Bahçenin kenarındaki servi gölgesinden üç küçük gölge koşup çıktı. Kız bir anda nefesi kesilmiş gibi oldu. Üç evladı — iki kız bir oğlan — tertemiz yüzleriyle, annelerini tanımışçasına kollarını ona doğru uzattılar. Kız dizlerinin üstüne çöktü. Çocuklar boynuna sarıldılar. O ânın sessizliği, bütün zulümlerin üstüne serilen bir rahmet gibiydi. Kalp, sabırla kazandığını böyle bulurmuş demek.

Delikanlı ona baktı: “Sen bana zulüm etti sanırsın; oysa ben de tutsaktım. Kötülüğe değil, bir ahd-i kadime bağlıydım. Bir kulun kalbi, iffet ve sabır ile temiz kalırsa, en ağır büyü bile onun önünde erir. Sen susarak kazandın; sitem etmedin, kimseyi itham etmedin. Şimdi varlığın tamamlandı. Hakkın sana teslim oldu.”

Sabah olunca sarayın hizmetlileri belirdi; hepsi sessiz, yüzleri nur gibi idi. Kız onlara selam verdi; onlar da saygıyla eğildiler. Çocuklar etrafta koşarken kız kalbinde tuhaf bir sızı hissetti. Ne kadar saadet verilse de gönlün kökünde bir bağ vardı; o bağ hâlâ uzak bir sarayın şehzadesine uzanıyordu.

“Benim Rabbim beni burada nimetlendirdi ama gönlüm başka bir emaneti de hatırlar,” diye geçirdi içinden. “Şehzade benim eşimdi, o da benim imtihanımdı. Ondan kopuş, kaderin bir düğümüydü; çözülmesi yine kadere bakar.”

Bu düşüncelerle günler geçti. Saray halkı kızın etrafında pervane oldu. Çocuklar büyüyor, bahçede oynuyor, mızrapla çalınan ince nağmeler akşam rüzgârına karışıyordu. Fakat şehzade, sarayında günden güne solardı. Gönlü kararmıştı; çünkü sevdiği hanımın masum olduğunu içten içe hissederdi. Çocuklarının yokluğunda sarayın taşları bile ağır gelirdi. “Bu işte bir sır var,” der dururdu. Sonunda üç sadık adamını çağırdı ve dedi ki:

“Şehrin ötesinde bir saray söylentisi dolaşüyor. Ne kapısı bilinir ne sahibi görünür. Geceleri ışığı parlar, gündüzleri sis içinde kaybolur. Gidin, bakın; hakikat neredeyse onu bulun.”

Üç adam dağlara çıktı, ovaları aştı. Lakin saray gören göz için vardır; görmeyen için sis perdedir. Onlar sarayın çevresine yanaştılar, fakat kapısını bulamadılar. İçeriye giremediler, eli boş döndüler.

Şehzade bu sefer kendisi yola düştü. Atını yavaş sürdü, kalbini dinledi. Bir gece ay parıldarken sis bir anda açıldı, sarayın kapısı önüne belirdi. Şehzadenin kalbi hızla çarptı. Kapı kendiliğinden aralandı, içeri girdi.

Bahçede koşan çocuk sesleri duydu. Gördü ki, üç küçük evlat gülüşe gülüş katmış, çimenler üzerinde yuvarlanıyordu. Ardından bir gül ağacının gölgesinde, annelerini gördü. Kız başını çevirdi; göz göze geldiler. O anda ne bir sitem vardı ne bir hesap — sadece kaderin tamamlanışı.

Şehzadenin dizleri çözüldü, gözlerinden yaşlar aktı. “Ben sana inandım, ama imtihan dilimi bağladı,” dedi. Kız da gözyaşını sildi ve yumuşak sesle konuştu: “Rabbim şahit, ben de seni gönlümden çıkarmadım. Sessizliğim kendime değil, yazgıma idi.”

O sırada delikanlı, eski Tasa Kuşu, ilerledi. “İşte,” dedi, “sabır bağını çözdüm. Ben tutsakken seni imtihan ettim. Sen özgürlük istedin, ben de seni özgür kıldım. Artık hüküm sizindir.”

Saray kapısı tamamen açıldı. Çocuklar anne babalarının elinden tuttu. Tasa Kuşu’nun yüzünde hafif bir gülümseme belirdi. “Benim vaktim tamam oldu,” dedi. “Artık hürüm. Dilerseniz beni azat edin; dilerseniz sarayınızda kalayım.” Kız ile şehzade birbirlerine baktılar. “Kim affederse affolunmayı hak eder,” diye cevap verdiler. Böylece Tasa Kuşu, bir daha kimseye tasa olmaz diye özgür bırakıldı.

Sonra mütevazı, gösterişsiz bir düğün yapıldı. Zira bu mutluluk davulla zurnayla değil, şükür ve vakar ile tamamlanmalıydı. Toprak eski izleri örttü; gökteki kader defteri yeni sayfasını açtı.

Kız ile şehzade yeniden yuva kurdu. Çocuklarıyla birlikte saadet içinde yaşadılar. Ve masal böylece muradına erdi.

Gökten üç elma düşmüş: Biri sabra tutunanlara, biri haksızlığa boyun eğmeyip hakkını Allah’a havale edenlere, biri de bu masalı dinleyip gönlünde iyilik taşıyanlara.

5.2.7. Elma Dalından Kuyunun Dibine (Zümrüdüanka Kuşu)

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, eski bir diyarın adaletle anılan bir padişahı varmış. Bu padişahın sarayının ardında, usta bahçıvanların elinden çıkma, suyu

berrak, toprağı verimli bir has bahçesi bulunurmuş. Bahçenin göz bebeğı, padişahın bizzat kendi eliyle diktiğı bir elma ağacıymış. Ağacın dalları sene dönünce altına benzer kızzılıkta, mis kokulu elmalarla dolar; bahçıvanlar o gün gelsin diye özenle bakım yaparlarmış. Lakin ne vakit meyve tam olgunlaşsa, gece yarısından sonra görünmeyen bir el bahçeyi dolaşır, sabaha varılınca dalda tek elma kalmazmış. Söylentiye göre her yıl bir dev gelir, gölge gibi belirip elmayı silip süpürmüştü. Padişah senelerce sabretmiş; “Nimet eksilmez, sabırla olur,” demiş. Ancak yıllar ardı ardına böyle geçince içi yanmış; kendi eliyle diktiğı ağaçtan bir tek elma tadamamış olmanın sızısı yüreğine çöreklenmiş.

Bir meclis gününde padişah, üç oğlunu çağırması. Büyük şehzade atılgan, ortanca şehzade tedbirli, küçük şehzade ise sakin ve dikkatliyimış. “Oğullarım,” demiş padişah, “bahçemizin alinyazısına musallat bir dev var. Bu yıl o elmalar dalında kalmalı. Kim devin önünü keser, elmayı bana getirirse, duasını alır, gönlümü ferahlatır.” Üçü de boynunu büküp “Emredersiniz,” demişler. Aralarında sıralı denensin, önce büyüğün, sonra ortancanın, en sonra küçüğün vakti gelsin diye karar kılınmış.

Hasadın yaklaştığı gece, bek nöbetini büyük şehzade almış. Kılıcını kuşağına takmış, yayını başucuna koymuş, bahçede en sık elma veren dalların gölgesine pusuya yatmış. Gece ilerledikçe rüzgâr serinlemiş, kuş sesleri susmuş, fener ışıkları kısılmış. Tam yıldızların en parlak olduğu bir saatte, bahçenin ucundan ağır bir gölge kaymış; yer hafifçe sarsılmış. Büyük şehzadenin yüreğı ağzına gelmiş, kımıldayamaz olmuş. Tam o anda dev, rüzgâr gibi dallara atılmış; şehzade gözünü bile kırpamazken dev elmaların çoğunu söküp almış, karanlığa karışmış. Sabah olunca bahçede kırık dallar ve döküntü yapraklar kalmış; şehzade mahcup, padişah ise kederliyimış. Büyük şehzade rezil olduğunu hissedip başını eğmiş, “Bağışlayın,” demiş, “gölgem bile dondu.”

Ertesi yıl sıra ortanca şehzadeye gelmiş. O da kuvvetli yay, keskin kılıç, sağlam yürek diye hazırlanmış. Geceyi hesap edip devin geliş vaktinde en uygun ağacın dibine sinmiş. Fakat devin ayak sesleri toprağı titrettiğinde, dallar birdenbire uğuldadığında, ortanca şehzadenin elleri titremiş; ok teleğe takılsa da yayı çekememiş. Dev yine bir anda dalı boşaltmış, ortanca şehzade de sabaha “gördüm ama yapamadım” demekten öteye gidememiş. Padişahın yüreğı iyice burkulmuş; “Demek ki gücümüz niyetimize yetişmedi,” demiş.

Üçüncü yıl geldiğinde, küçük şehzade babasının elini öpüp izin istemiş. “Ata yüreğı kırık, bahçe gözü yaşlı,” demiş içinden, “Bu sefer devin nefesini değil, aklını takip etmek gerek.” Gün boyu bahçeyi dolaşır devin her yıl seçtiğı dalları, iz düşen gölgeleri, çitin açık oynayan aralıklarını tek tek görmüş. Geceleyin okunu kirişe koymuş, yeri iyi görsün diye ayla yıldızın duruşuna bakmış, saklanacağı köşeyi rüzgârın yönüne göre seçmiş.

Vakit tam dolduğunda, dev yine ağır bir gölge gibi peydah olmuş. Küçük şehzade nefesini tutmuş, dev tam en dolgun dala uzanırken okunu bırakmış. Ok devin omuz başına saplanmış. Dev, kükremiş; bahçe bir an sarsılmış. Can havliyle geri çekilip karanlığa kaçmış, kaçarken iri damlalar halinde kan izleri toprağa düşmüş. Küçük şehzade devin ardına düşmeye yeltenmişse de önceliğini değiştirmemiş; düşenleri toplayıp dalda kalan elmaların en güzellerini sepetlere dizmiş, sabah olmadan padişahın huzuruna getirmiş. Padişah yılların özlemiyle bir elmayı eline alıp koklamış, gözleri dolmuş. “Helal olsun,” demiş, “bu defa bahçem yüzüme güldü.”

Küçük şehzade bununla yetinmemiş; “Baba,” demiş, “iş tamam değildir. Dev yaralıdır; ya gelir intikam alır ya yine bahçeye musallat olur. İzin ver, izini sürüp işini bitireyim.” Padişah, oğlunun canını tehlikeye atmak istememiş. “Elmayı aldık ya,” demiş, “yeter.” Fakat küçük şehzade usul usul konuşmuş, delilini söylemiş; “Her yıl aynı dertle uyanmaktansa, dert kökünden sökülmelidir.” Padişah sonunda rıza göstermiş. “Kardeşlerinle birlikte gidersin,” demiş, “birinizin gözü ötekine güç olur.”

Üç kardeş sabah olmadan yola düşmüş. Küçük şehzade önde, büyük ve ortanca ardında yürümüş. Bahçeden başlayan kan izleri önce çalılırlar arasına, oradan taşlı bir yamaca, sonra da eski bir harabenin kıyısındaki büyük bir kuyuya varmış. Kuyu ağzı geniş, içi karanlıkmış. Çevresinde yılların aşındırdığı yıpranmış taşlar, üzerinde kırık bir çukruk, yanında iki sağlam halat dururmuş. Küçük şehzade taşın kenarına eğilip içeri bakmış; karanlık derinmiş, dibi görünmüyormuş, lakin içeriden serin bir esinti vuruyormuş. “Dev bu yoldan kaçtı,” demiş. “İnmeden hakikat görünmez.”

Önce büyük şehzade denemiş. Halatı beline bağlatmış, bir iki karış inince gözleri karanlığa alışmamış, yüreği ağzına gelmiş. “Bırakın,” demiş, “Nefes alamam.” Onu yukarı çekmişler. Ortanca şehzade de inmek istemiş; o da kısa bir denemenin ardından “Burası insana göre değil,” deyip vazgeçmiş. Küçük şehzade hiç ses etmeden halatı beline bağlamış, bir eline meşale, diğerine kılıcını almış. “İçiniz rahat olsun,” demiş, “İp sağlam kalsın, gerisini Allah’a havale ederim.” Kardeşleri ipi yavaş yavaş salmış. Şehzade basamak gibi çıkıntıları yoklayarak inmiş, kuyunun nemli duvarlarından damlayan suyun sesi meşalenin çıtırtısına karışmış.

Derine vardığında, kuyu genişlemiş, bir mağara ağzı karşısına çıkmış. Kovuklardan içeri girince yeraltının serin kokusu yüzüne vurmuş. Bir odaya benzeyen genişlikte, üç ayrı kapı gibi duran tünel ağzı görmüş. O an karşısına üç genç kız çıkmış. Üzerlerinde yeraltının ışığını yansıtan işlemeli elbiseler varmış; yüzlerinde hem sevinç hem endişe okunuyormuş. En önde duran, diğerlerinden daha vakur, gözleri daha derin olan kız sanki beklediği kişiyi bulmuş gibi bakmış. Küçük şehzade de onu görür görmez kalbinin yer

değiştirdiğini hissetmiş; bu kız, yeraltının sultanı misali güzelmiş. Kızlar baştan hikâye aramamışlar; hâl zaten ortadaymış. “Bizi dev kaçırdı,” demişler, “kervan gibi sürükleyip getirdi. En güzelimizi kendine sakladı, ötekilerimizi odalara kilitledi. Senin geldiğin gece, devin yarasını sızlatan o oktu. Tünelde inleyip dolaşiyor. Yarası ağır; ama hâlâ güçlü. Onu öldürmeden kimse yeryüzünü göremez.”

Sultan Kız şehzadeyi devin karargâhına götürmüş. Mağaranın en iç yerinde, duvarları is kokmuş, yerde kalın postlar serilmiş bir oda varmış. Dev o postların üzerinde yarasını sararken homurdanıyormuş. Küçük şehzade meşalesini duvara dayayıp kılıcını çekmiş. Dev onu görünce yer silkelenmiş gibi kükremiş; eline geçirdiği kalın bir direği savurmuş. Şehzade direğin altından sıyrılıp devin diziyile baldırı arasına doğru hamle yapmış, kılıcı kemik üstünde kıvılcım saçmış. Dev sendelemiş; ikinci darbeye koluna isabet etmiş. Mağara uğuldamış. Sonunda şehzade devin boynuna yakın atılan bir üçüncü hamleyle işi bitirmiş. Dev devrilince mağaranın duvarlarında yankı dolaşmış, tavanın tozu yere inmiş. Küçük şehzade üç kızı zincirlerinden kurtarmış; odalarda biriktirilmiş kıymetli eşyaları da toplayıp ip işaretli ağızdan kardeşlerine birer birer göndermiş. Her birini sağlam düğümlerle bağlamış, “Yavaş çekin,” diye seslenmiş.

Sıra kendisine gelince Sultan Kız onu durdurmuş. “Kardeşlerinin sana hainlik edeceğini hissediyorum,” demiş. “İpi kesecekler. Başından üç tel saç almış; bunlar emanettir. İp kesilirse bu telleri birbirine sürtersin; beliren koçlardan beyaz olana binersen yeryüzüne, siyah olana binersen yeraltının daha dibine gidersin.” Küçük şehzade, sözün ağırlığını anlamış; “İnşallah gerek olmaz,” dese de emaneti almış. Sonra ipi beline bağlamış, “Çekin,” diye seslenmiş.

Yukarıdakiler, yani ağabeyleri, kızları ve ganimeti görünce gözlerine hırs inmiş. Küçük şehzadenin düğümü kuyudan belirmediği anda aralarında fısıltı dolaşmış. Büyük olan, “Bunca yüke, bunca şerefe biz küçük ortak mı olalım?” demiş. Ortanca, “İpi kesersek olanları devin üzerine yıkar, biz kahraman oluruz,” diye eklemiş. O an akılları kararmış; vicdanları susmuş. İpi kesmişler. Küçük şehzade aniden boşlukta kalmış; düşerken Sultan Kız’ın verdiği üç teli birbirine sürtmüş. Önünde bir beyaz, bir siyah koç peyda olmuş. Bir anlık telaşla yanlış seçimi yapmış; siyah koça atlayınca aşağı, daha aşağı yedi kat yeraltına düşmüş.

Yukarıda iki ağabey padişahın huzuruna varıp “Küçük kardeşimizi dev yuttu; biz devi öldürüp üç kızı kurtardık,” demişler. Padişah hüznüyle sevinç arasında kalmış; içi “Bir iş eksik” diye sızlarken dili şükür demiş. Kızlar susmuş; şartlar onları susturmuş. Düğün meselesi gündeme gelmiş; fakat kızlar türlü bahanelerle düğünü ertelemişler. “Kaderin bir düğümü çözülmeden nikâh düğümü atılmaz,” demişler içlerinden.

Aşğılarda, yedi kat altında ise küçük şehzade sersemlemiş bir hâlde ayağa kalkmış. Önünde kül rengi taşlarla örölmüş bir kasaba, sokaklarında sönük ışıklar, evlerinin önünde ağır ağır hareket eden insanlar varmış. Bir kapının önünde, sırtı kambur yaşlı bir kocakarı oturuyormuş. Şehzade yanına varıp selâm vermiş. Kadın, onun yüzündeki asalet çizgisini, yorgun ama berrak bakışını görüp “Gel evlât,” demiş, “yol yorgunusun. Çorbam az ama gönlüm geniş.” Şehzade içeri girince kocakarı dertlerini dökmüş: “Kasabamızın suyu bir ejderhanın eline geçti. Çeşmenin başını tutmuş, suyu kapatmış. Her yıl bir kız kurban etmedikçe su yüzü göstermiyor. Yarın padişahın kendi kızı sırada. Halkın sinesi yanıyor.”

Küçük şehzade başını eğip dinlemiş. “Su haktır,” demiş, “suya hükmeden zulme de dur denir.” Ertesi gün vakit gelince şehzade tek başına çeşmenin yolunu tutmuş. Çeşme, kavisten inen kayaların dibinde, geniş bir ağzın önünde dar bir düzlükteymiş. Gökyüzü yeraltının tavanı gibi kapalı, rüzgâr ince bir oyuktan sızarmış. Az sonra yer yer kıpkırmızı parlayan pulları, gövdesi kalın bir direk gibi kıvrılan yedi başlı ejderha görünmüş. Her başı ayrı yöne bakar, her ağzından buhar gibi duman tütermiş. Şehzade yayını kurmuş, ilk oku ejderhanın en uyanık başına göndermiş; oku yiyen baş sarsılmış, diğerleri bir anda ıslık gibi sesler çıkararak saldırmış. Şehzade ikinci, üçüncü okunu da peş peşe salmış; ejderhanın başları birer birer düşmüş. Kılıcıyla yaklaşan son başın dillerini savurduğu anı kollayıp kesin darbeyi indirmiş. Yerde kıvranan canavar en nihayet hareketsiz kalmış.

O sırada uzakta bekleyen padişahın kızı koşarak gelmiş. Korkunun bittiği yerde şükür başlamış; kurtarıcısının sırtına eli değdiğinde parmakları ejderhanın kanına bulanmış. Şehzadenin sırtında parmaklarının değdiği yerde kan kırmızısı bir iz kalmış; sanki kader, işaretini yerine koymuş. Şehzade “Emniyette olun,” deyip kocakarıya geri dönmüş. Padişah kızı saraya varıp olan biteni anlatmış; padişah “Bu yiğit bulunmalıdır,” diye emir salmış. “Herkes köşkümün önünden geçsin; kızım işaretle gösterecek.”

Kısa süre sonra şehzade de kalabalığa karışmış. Köşkün önünden geçenleri padişahın kızı tek tek süzmüş; şehzade yaklaşınca gözleri kıvılcım gibi parlamış, “İşte odur,” demiş, “sırtındaki al damga şahittir.” Padişah yiğidi huzuruna almış, mükâfat vermek istemiş. Şehzade “On gün müsaade,” demiş. “Bu iş henüz tamam olmadı.”

İşte böylece yeraltındaki düğüm çözülmeye başlamış; ama yeryüzüne çıkmanın yolu hâlâ kapalı duruyormuş. O kapıyı da kaderin başka bir kuşu açacakmış.

Yeraltı kasabası, ejderhanın ölümüyle bayram yerine dönmüş, çeşmeden fıskıran su sokakları doldurmuş, insanlar testilerini doldururken dualar etmişler. Şehzade ise gönlünde bir sevinç, yüzünde yine de ağırbaşlı bir duruşla kocakarıya dönmüş. Kadın ayaklarını uzatmış, tenceresinin altını kısarken “Yiğit,” demiş, “Her işin sonu vardır; ama

senin işinin ucu hâlâ açık. Gözlerin uzaklara bakar. Belli ki yeryüzüne dönmek hâlâ boynunun borcu.”

Şehzade “Doğrudur,” demiş. “Bir padişah babam vardır, bir muradım yarım kalmıştır. Gönlümün bağlandığı Sultan Kız hâlâ bir haber bekler. Ben dönmeden düğün başlamaz; ben çıkmadan yalan doğrulanmaz.” Kadın iç çekmiş. “Buradan kendi gücünle çıkamazsın evlât,” demiş. “Yerin kapısı ağırdır. Ancak kader kapıyı açarsa yol bulunur.”

O günler böyle geçerken şehzadenin canına bir darlık çökmüş. Bir sabah erkenden evden çıkmış, yeraltı dağlarının eteklerinde uzun uzun yürümüş. Bir kayanın dibinde soluklanıp başını ağaca dayamış, gözleri kapanmış. Uyuya kalmış. Rüyada değil, gerçek dünyada ince bir çığlık duymuş cılız, çaresiz bir yavrunun sesiymiş bu. Aniden irkilip doğrulmuş. Ağacın kalın gövdesine sarılarak yukarı tırmanan uzun sarı bir yılan görmüş. Yılan dallarda gizli duran Zümrüdüanka kuşunun yavrularına doğru ilerliyormuş.

Şehzade, “Mazluma el uzatmak, yiğidin imtihanıdır,” deyip yayına davranmış. Okun tüyünü iki parmağıyla düzeltmiş, gözünü yılanın başına dikmiş, nefesini tutmuş ve oku salmış. Ok yılanın başını tam vurmuş; yılan gövdesi gevşemiş, ağacın gövdesine çivilenmiş gibi öylece kalmış. Yavrular feryadı kesmiş; zayıf kanatlarıyla birbirlerine sığınmışlar. Şehzade bununla kalmamış; ikinci okla işi tamamen bitirip yılanı orada can verdirip yavruları kurtarmış.

Az sonra büyük bir gölge dalların üstüne düşmüş. Zümrüdüanka gelmiş. Kanatları geniş, tüyleri gökkuşağı gibi ışıdarmış, bakışı heybetliymiş. Aşağı inip yavrularının yanına dönmüş. Şehzadeyi görünce birden hiddetlenmiş. Şehzade kılıcına bile davranmamış; çünkü içi temiz olan korkmaz, ama kılıç çekmeye de acele etmezmiş. Tam o anda yavrular tiz bir sesle ötüp annelerinin etrafında dönmüş, kanatlarıyla şehzadeyi göstermişler. Kuş, gözlerini daraltıp şehzadeye bakmış. Bir de bakmış ki şehzadenin eli kanlı değil; yılanın başında ok var. Yavrular çırpınarak gerçeği anlatmış. Zümrüdüanka, yüreği yumuşayıp şehzadeye dönmüş.

“Sen benim evlatlarımı korudun,” demiş. “Ben de senin muradında yoldaş olayım. Ne dersin yiğit, dile benden bir dilek.” Şehzade tereddüt etmeden “Beni yeryüzüne çıkar,” demiş. Kuş başını sallamış. “Bu iş gönülle fakat güçle olur,” demiş. “Beni taşıyacak kudret ister. Kırk koyun eti, kırk tulum şarap bulursan seni sırtıma alır, kat kat yeryüzüne çıkarırım.”

Şehzade yeraltı padişahına gidip durumu arz etmiş. Padişah ona saygı duymuş, ejderhayı öldüren yiğidin isteğini geri çevirmemiş; hemen ona kırk koyun, kırk tulum şarap tedarik ettirmiş. Zümrüdüanka gelip kayaların üstüne konmuş. Etlere sırtına bağlanmış, tulumlar yüklenmiş. Şehzade kuşun sırtına atlamış. Zümrüdüanka kanat

çırpmış, yeraltını inleyen bir uğultuyla yükselmiş, yükselmiş. Her kat çıktıklarında şehzade kuşa bir koyun bir tulum şarap vermiş; kuş yemiş, içmiş güçlenmiş, dinç kalmış. Böyle böyle kırk kat çıkmışlar ve nihayet yeryüzünün ışığı görünmüş. Kuşun gücü tükenmeye başlamış, şehzadeden et istemiş. Şehzade bakmış etler bitmiş. Hiç ses etmeden bacağından bir lokma kesim Zümrüdüanka'ya vermiş. Zümrüdüanka bu etin farklı olduğunu anlamış. Kuş son bir gayretle Şehzadeyi kuyu başına çıkarıvermiş. Bakmış ki Şehzade topallıyor. Durumu anlamış. Dilinin altına sakladığı et parçasını şehzadenin bacağına koyup kanadıyla sıvazlamış. Şehzadenin ayağı sapasağlam olmuş.

Zümrüdüanka kanat çırpmadan önce son kez konuşmuş: “Sen doğru yoldaysan yol seni kalbine götürür. Bizi unutma.” Sonra göğe karışmış.

Küçük şehzade, Zümrüdüanka'nın kanatlarından ayrılıp kuyunun ağzına vardığında yeryüzünün güneşi gözlerini kamaştırmış, yıllardır özlediği havayı derin derin içine çekmiş. Fakat bu kavuşmanın sevincini göğsüne bastırmış; zira saraya ve babasına yüzünü göstermeden önce yapılacak çok iş varmış. Üstündeki elbiseler yıpranmış, saçları yeraltının rüzgârıyla birbirine karışmış, yüzü de yedi kat derinlikten çıkmanın yorgunluğunu taşıyormuş. Bu hâliyle sarayın kapısına varmak istememiş; hem kendini hemen ele vermek, hem de kardeşlerinin ihanetine dair hesap açmak için acele etmemek gerekmiş.

Yakındaki bir dereye varıp yüzünü çamura, kül gibi toprağa bulamış; yer yer saçlarını yolup kısaltmış; gömleğinin yakasını söküp keloğlan kılığına bürünmüş. Aynaya ihtiyaç duymamış, çünkü kader ona nasıl görünmesi gerektiğini gönlünde fısıldamış. “Şimdilik keloğlan olayım,” demiş kendi kendine, “hakikat kendini göstermeye başladığında herkes aslımı tanır.”

Sarayın has bahçesine açılan kapılardan birinin önüne varmış. Kapıdaki nöbetçiler onu görünce önce alaylı bakmışlar:

“Hey keloğlan,” demiş biri, “bu kılıkla ne ararsın sarayın kapısında?”

Şehzade başını öne eğmiş:

“Bahçıvan usta işçi ararmış, ben de iş isterim.”

Kapı açılmış, içeriden bir nefer sesiyle “Bahçıvana götürün,” denmiş.

Bahçıvan, yaşını başını almış, toprakla haşır neşir olmaktan elleri çatlamış, köklerle konuşan bir adammış. Keloğlan kılıklı şehzadeye şöyle bir bakmış; gözleri onun yüzündeki çamuru görmüş ama içindeki asalet kıpırtısını sezmemiş.

“Toprağın halinden anlar mısınız?”

Şehzade başını eğip:

“Çabalarım,” demiş.

“Öyleyse ardım sıra gel.”

Böylece keloğlan yeni hayatına bahçıvan yamağı olarak başlamış. Günlerce sabahın serinliğinde gül dallarını budamış, lalelerin çiçeklerini toplarken narin yapraklarını zedelememiş, fidanların dibini çapalamış, su tasıyla ağaçları dolaşmış. Bahçıvan her fırsatta ona toprak kokusunu dinlemeyi, filizlerin renginden sağlıklarını anlamayı, ağaçların gövdesindeki çizgilerden yaşlarını çıkarmayı öğretmiş. Şehzade ise ustasının her sözünü dikkatle dinlemiş; çünkü o, sarayda büyüse bile emekle yoğrulmuş bilginin kıymetini bilirmiş.

Ne var ki geceleri yüreği başka türlü çarpıyormuş. Kardeşlerini, devin mağarasındaki hainliği, Sultan Kız’ın verdiği emanetleri, yeraltında bıraktığı izleri düşündükçe içindeki adalet ateşi kabarıyormuş. O ateş ki ne rüzgârla sönermiş ne zamanla azalırılmış; her geçen gün daha güçlü yanarmış.

Bir gece, ustasının uyuduğu vakitlerde üç saç telini avuçlarına alıp birbirine sürtmüş. Teller ışıldamış, etrafı loş bir ateş gibi sarmalamış; içlerinden duman gibi bir yol belirip Fellah’ı çağırmış. Yeraltının sadık hizmetkârı olan Fellah, kuyu karanlığından çıkıp şehzadenin önünde diz çökmüş:

“Yiğidim, ne istersin?”

Şehzade sesini alçaltmış:

“Bir at isterim, devin mağarasındaki koşumlardan isterim, bir de gece yeli gibi hızlı bir kılıç isterim.”

Fellah hiç soru sormamış; çünkü yiğitler muradını gizler, hizmetkâr sorarsa edebe uymazmış. Bir anda yer yarılmış; siyah yelesi iri bir at, dev elinden çıkmış işlemeli bir eyer, kıymetli taşlarla süslü bir kılıç, gölgesiz gibi duran oklar belirmiş.

Şehzade atına binmiş, geceyi yaran bir rüzgâr gibi has bahçeye dalmış. Bahçe gecenin karanlığında sessiz dururken onun gelişiyle ağaçlar titremiş, dallar şimşek gibi sarsılmış. Çiçek tarhlarının arasından ok gibi geçmiş; bahçıvanın günlerce emek verdiği desenli toprak iz olup silinmiş. Sonra hiç görünmeden geri dönmüş, keloğlan kılığına bürünüp yatağına girmiş.

Sabah bahçıvan bahçeye çıkınca gördüğü manzara karşısında dizlerinin bağı çözülmüş:

“Ya Rabbi, bir gecede kim talan eder bu kadar işi?”

Keloğlan rolündeki şehzade masum bir yüzle:

“Usta, ben de bilmem,” demiş.

Bu hâl üç kez tekrar etmiş. Üçüncü seferinde bahçıvan sabrını yitirmiş:

“Uğursuzluk ayağına bağlanmış. Sen geldiğinden beri bu bahçe yüz görmemiş. Var git yoluna!”

Şehzade bahçivana teşekkür edip saray bahçesinden ayrılmış; ama ne gönlünde kırgınlık olmuş ne de yüzünde gölge. Çünkü bu kovuluşun ardında kendi muradına giden bir yol olduğuna inanmış.

Şehzade çarşının kalabalık sokaklarına karışmış. Altıncılar çarşısının önünden geçerken bir dükkânın beklediğini hissetmiş. Kapıya yanaşıp içeri bakmış; içeride orta yaşlı, eli ağır, sözü ölçülü bir kuyumcu ustası çekiçe ince bir bileziğe şekil veriyormuş.

“Usta,” demiş keloğlan kılıklı genç, “iş ararım. Yanında çırak olur muyum?”

Kuyumcu gözlerini kaldırmış, onu süzmüş:

“El alışkanlığı ister bu iş. Çırak olmak kolay değildir.”

Şehzade başını eğmiş:

“İş ne emrederse onu öğrenirim.”

Bu söz ustanın hoşuna gitmiş:

“Peki, o hâlde gir içeri. Altını tanırsan altın da seni tanır.”

Küçük şehzade böylece kuyumcu çırağı olmuş. Altınları tartmış, gümüş telleri ince ince çekmiş, yakutları mermer üzerinde sesinden tanımayı öğrenmiş. Usta onun elindeki zarafeti görünce defalarca kendi kendine “Bu çocukta başka bir hâl var,” diye mırıldanmış ama kim olduğunu sezememiş.

Saray ise o günlerde hummalı bir hazırlık içindeymiş. Kuyudan kurtarılmış üç kız hâlâ sarayda misafir edilmekteymiş. Büyük ve ortanca şehzadeler, devin mağarasına girdiklerini iddia ederek kahramanlık taslarlarken kızlar yüzlerine bir tebessüm bile kondurmamış. Çünkü hakikati bilirlermiş; onları kurtaranın kim olduğunu, kılıcın kimde parladığını, devin son nefesini kimin yanında verdiğini unutmamışlar. Bu yüzden düğün hazırlıkları ne zaman açılrsa “Daha vakti değil,” diyerek ertelermişler.

Sonunda üçü bir olup padişaha gitmiş:

“Düğün isteriz, lakin üç şartımız vardır. Kendiliğinden işleyen altın gergefle iğne, altın tepsi üzerinde civcivleriyle altından arparları yiyen altın bir tavuk ve altın tepsi üzerinde altın tavşanı kovalayan altın bir tazı olmadan düğün olmayacak.”

Padişah şaşmış. “Bu nasıl istek?” demiş. “Memleketin hazinesi böyle sanat görmemiş.”

Küçük şehzade bu konuşmaları çarşı esnafından duymuş. O gece çırağın kaldığı odaya çekilip üç saç telini avuçlarına almış; telleri birbirine sürtünce Fellah yeniden görünmüş. Şehzade istekleri söylemiş. Fellah başını eğmiş:

“Emrin başım üstünerdir, yeraltı ambarları ne saklarsa sahibine döner.”

Gece yarısı Fellah üç mucizevi eşyayı getirip şehzadeye vermiş. Şehzade onları sandıklara yerleştirip saraya ulaştırmış.

Kızlar sandıkları açınca gülümsemiş, “O yaşıyor,” diye fısıldamışlar.

Bir süre sonra şehzade kuyumcudan ayrılmış. Çarşıda gezerken bir terzi dükkânının önünde durmuş. Renk renk kumaşlar, altın ipliklerle işlenmiş yelekler, danteller göz kamaştırıyormuş.

“Usta,” demiş içeri girip, “Çıracak arar mısın?”

Terzi onu uzun uzun süzmüş:

“Eğri iğne, eğri iş çıkarır. Düz iğneyi tutabilir misin?”

Şehzade gülümsemiş:

“Tutarım.”

Böylece terziye çirak olmuş. Gün boyu iğne kullanmış, kumaş kesmiş, dikiş atmış. İnce elbiselerin dokusundan memleketlerini sezmiş, ipekleri parmaklarının ucunda tartmış.

Sarayda ise üç kız düğün için bu kez başka isteklerle padişaha gitmiş:

“Makas vurulmamış, iğne batmamış ve fındık kabuğuna sığacak üç elbise isteriz.”

Bu istek memlekette şok dalgası yaratmış. “Bu mümkün değildir,” diye konuşmuş herkes.

Küçük şehzade saç tellerini bir kez daha birbirine sürmüştü. Fellah mağaraların derinliklerinden üç mucizevi elbise çıkarmış: biri gecenin en parlak yıldızı gibi parlamış, biri ilkbahar sabahı gibi hafifmiş, biri denizin köpüğü gibi dalgalıymış. Üçü de fındık kabuğuna sığacak kadar ince işlenmiş.

Elbiseler saraya ulaştınca kızlar artık hakikatin çok yakın olduğunu anlamışlar.

Nihayet düğün hazırlıkları tamamlanmış, saray meydanında üç gün üç gece sürecek cirrit eğlencesi ilan edilmiş. Ülkenin dört bir yanında davullar çalmış, sokaklara flamalar asılmış, halk saraya akın etmiş.

Birinci gün, meydanın etrafı dolmuş, herkes nefesini tutmuşken ansızın kırmızı işlemeli kaftan giymiş, al bir ata binmiş, yüzü peçeli bir yiğit ortaya çıkmış. Kimse onun kim olduğunu bilememiş ama duruşu, atın üzerindeki hâkimiyeti, kılıç tutuşu herkesi hayran bırakmış. Cirrit kızıştığında yiğit büyük kardeşine yaklaşmış; ustalıkla savurduğu cirrit onun koluna değmiş. Büyük şehzade acıyla geriye çekilmiş, kalabalık şaşkınlığa düşmüş. Yiğit ise ardına bakmadan rüzgâr gibi uzaklaşmış.

İkinci gün, bu kez kır atlı, sarı kaftanlı bir yiğit çıkmış meydana. Yine sahne ustalıkla hazırlanmış gibiydi. Cirrit oyunu kızıştığında yiğit ortanca kardeşine yaklaşmış, cirridi tam isabetle bacağına değdirip meydandan kaybolmuş.

Üçüncü gün, beyaz atlı, yeşil kaftanlı yiğit meydana gelince herkes fısıldaşmış: “Kim bu?” Cirit en kızgın anına geldiğinde vezirin oğlu atını ileri sürmüştü. Yiğit ciridi öyle bir savurmuş ki vezirin oğlu yere düşüp ruhunu teslim etmiş. Meydan sessizliğe gömülmüş, padişah öfkeyle bağırarak:

“Bu yabancıyı boynu vurula!”

Fakat yiğit bu kez kaçmamış. Atından inmiş, herkesin gözü önünde yüzünü açmış. O anda meydan susmuş, halkın nefesi bile kesilmiş.

Padişah’ın sesi titremiş:

“Sen... sen benim oğlummuşsun.”

Şehzade eğilip babasının elini öpmüş:

“Benim başıma geleni kardeşlerim bilir. Dev beni yememiş; beni kuyuya düşüren baht değil, onların elidir.”

Kardeşler diz çökmüş, gözleri yaşarmış, halk hayret içinde kalmış. Padişah onları öldürtmemiş ama sürgüne göndermiş:

“Adalet yerini bulsun, kan dökülmesin.”

Üç kız, üç şehzade ile yan yana durmuş. Altın gergef kendi kendine işlemiş; altın tavuk civcivleriyle altın arpaları yemiştir; altın tazı altın tavşanı kovalarken herkes alkışlarla hayranlığını dile getirmiş.

Nikâhlar kıyılmış: Büyük kız büyük şehzade ile ortanca kız ortanca şehzade ile Sultan Kız ise gönlünün sultanı Küçük Şehzade ile evlenmiş.

Memleket kırk gün kırk gece bayram etmiş.

Onlar ermiş muradına, Biz çıkalım kerevetine; Gökten üç elma düşmüş, Biri bu masalı söyleyenin, Biri dinleyenin, Biri de muradına erenlerin başına.

5.2.8. İğci Baba’nın Mağarası (İğci Baba)

Evvel zaman içinde, sessizliği ağır, rüzgârı keskin küçük bir kasaba vardı. Bu kasabada kimsesiz kalmış üç kız kardeş yaşardı. Elllerinde baba yadigârı bir çırık, duvarda annelerinden kalma bir yazma, göğüslerinde yoksulluğun sabrı vardı. Gün doğunca tezgâha oturur, gün batınca ipliklerini toplar, ses etmeden yaşarlardı. Evlerinde söz azdı, iş çoktu. Bir de kedi vardı; kapı eşiğinde bekler, geceleri bir gölgeyi kollarmış gibi gözünü kırpmadan karanlığa bakardı.

Bir sabah sokaktan baston sesi geldi. Taşa vuran bastonun sesi boş sokakta yankılandı. Tak... tak... tak... Derken evin önünde beli bükük, sakalı sararmış, gözleri sinsî parıltılı bir adam durdu. Sirtında çuval, elinde sepet vardı.

“İğlerim var,” dedi. “İş bilen eli yanmaz. Gözü dar, ucu keskin.”

Büyük kız iğlere baktı. Elini sürdü, beğenmedi. Ortanca kız eğildi, iği çevirdi, bir şey demeden geri koydu. Küçük kız ise yalnızca baktı. Kedisi tısladı, tüyleri kabardı.

Adam dudakları belli belirsiz kıvrılmış bir gülümsemeye konuştu: “Bunlar çarşı malı. Asıl iğler evimdedir. Gören şaşar. Gelmek isteyen ardıma düşsün.”

Büyük kız merakına yenildi. “Ben bakarım,” dedi. Ortanca kız da ablasını yalnız bırakmak istemedi. Küçük kızın içi daraldı. Kedisi kulağını kabarttı. Fakat söz çıkmıştı bir kere.

Büyük kız başını bağladı. “Az dururum, dönerim,” dedi. Adam yürüdü, baston sesi taş yolda yankılandı. Tak... tak... tak...

Kasaba bitti. Yol toprak oldu. Toprak taşa döndü. Güneş bulutu, rüzgâr sesini bıraktı. Kayalığın ardında ağzı kara bir mağara belirdi. Kapısında soğuk bir hava asılı duruyordu.

Adam eliyle işaret etti. “Gir,” dedi. “Gerçeği orada görürsün.”

Büyük kız içeri adım attı. İçerisi nemliydi. Duvarlardan su damlıyor, taşlar soğuğu saklıyordu. Biraz ileride geniş bir oda açıldı. Ortasında kara bir kazan kaynıyordu. Buharı ağırdı. Kokusu yenmez, yüzünü çevirtirdi.

Kız çevresine bakınca gözleri irkildi. Odanın duvarlarında demir çengeller vardı. Çengellerde insan bedenleri asılıydı. Kimi yeni gibi duruyordu, kimi kurumuş, yüzündeki çizgiler donmuştu. Üstleri toprak kokar, sessizlikleri taşı delerdi. Büyük kızın boğazı düğümlendi. Bir adım geri gitmek istedi ama artık dönmeye gücü yoktu.

Adam kepçeyi daldırdı, et parçası uzattı. “Misafirsin. Tat.”

Kız aldı gibi yaptı. Dudaklarına götürmeden, fırsat bulunca gölgeye attı. Adam gözünü kismadan izledi. Sonra bıçağını çıkardı. Hiç tereddüt etmeden sol elinin küçük parmağını kesti. Masaya bıraktı.

“Benim parçamı ye,” dedi. “Yiyen bana yâr olur.”

Kız parmağı kapar gibi yaptı, eteğinin gölgesine fırlattı. Adam parmağına seslendi: “Neredesin?”

Sofranın altından bir ses geldi: “Sofranın altındayım.”

Adamın yüzü kararınca odanın havası da ağırlaştı. Hiç söz etmeden kılıcını çekti. Tek hamlede kızın sesini kesti. Bedenini tavandaki çengellerden birine astı. Mağara bu sesi duydu ama dışarı bırakmadı. Karanlık her şeyi içine gömdü.

Büyük kız dönmedi.

Gün döndü. Akşam indi. Büyük kız geri gelmedi. Ev sessizleşti. Sustukça ağırlaştı. Çıkrığın sesi bile boğuk gelmeye başladı. Ortanca kız ipliği eline aldı. İğneye bakakaldı. Çırpınan bir düşünce omzuna çöktü.

“Gitmezsem dönmez.”

Kedinin gözleri karanlıkta parlıyordu. Küçük kız titreyen bir nefes aldı. “Bekleyelim,” dedi. Ama söz çıkarken bile umudu zayıftı. Bir insan ses etmeden ağlarsa göz değil içi ıslanır. Küçük kızın içi o anda ıslandı.

Ortanca kız susmadı. İçindeki ağırlık sabırdan değil ölümün kokusundan geldi. Üçüncü sabah yazmasını bağladı. Eşiğe bir tutam su serpmeden kapıyı açamadı. “Yol dönsün,” diye fısıldadı. Küçük kızın elleri titredi. Kedisi bir adım geri çekilip tısladı. Ama kader, bir kez kapıyı açınca geri kapatmaz.

Baston sesi yine sokakta yükseldi. Tak... tak... tak... Aynı ritim. Aynı gölge. Adam yine geldi. Gözleri aynı derin karanlıkta duruyordu.

Ortanca kız kapıya çıktı. “Ben de bakarım,” dedi.

Adam başını salladı. Kelime gerek görmedi. Yürüdü. Yol yine sessizleşti. Kuşlar susmuştu. Hava durgundu. Mağara yine önlerinde durdu. Bu defa kız titremedi. Merak değil, ağır şüphe taşıyordu.

İçeri girdiler. Nemli soğuk yine yüzlerine çarptı. Birkaç adım sonra geniş oda açıldı. Ortanca kız gördüğü manzarayla dondu. Duvarlar aynıydı. Kazan yine vardı. Ama gözleri önce çengellere gitti. Büyük kız oradaydı. Başını yana düşürmüş, gözleri artık dünya görmüyordu. Diğer bedenlerle birlikte sessiz bir yük gibi asılı duruyordu. Ortanca kızın nefesi kesildi. Kıpırdamadı. Dövünmedi. Sadece baktı. Çünkü bazı acılar dışarı taşmaz; içte düğüm olur.

Adam sanki hiçbir şey olmamış gibi kazana kepçe daldırdı. Eti uzattı. “Misafir aç kalmaz.”

Kız eliyle aldı. Dudaklarına götürüyor gibi yaptı. Gölgeye sakladı. Adamın gözleri boştu. Sözüünü tamamladı:

“Ya sev ya git. Ya ye ya öl.”

Sonra aynı bıçağı çıkardı. Küçük parmağını yine hiç düşünmeden kesti. Ortanca kızın önüne attı. “Bunu da ye.”

Ortanca kız eli uzattı. Yutuyormuş gibi yaptı. Ama parmak eteğinin altına kaydı. Adam bekledi. Sonra yine aynı soruyu sordu:

“Neredesin?”

Cevap yine yerden geldi. “Sofranın altındayım.”

Adamın sesi değişmedi. Kılıcı çekti. Tek hamlede ortanca kız da çengellere kattı. Mağaranın taşları bu kez daha hızlı sessizliğe gömüldü. Çünkü ölüm bir kere geldi mi ikinci kez tereddüt etmez.

Kasaba o sabah her zamanki gibi uyandı. Ama üç kızın evinde çığırık dönmedi. Kedinin tüyleri kabardı. Küçük kız duvara yaslandı. Gözlerini kapattı. Bir yutkunma boğazına takıldı. Evde konuşan bir tek sessizlik kaldı.

Kedi küçük kızın eteğini çekti. Küçük kız gözlerini açtı. O anda karar doğdu. “Ben gitmezsem kimse dönmez.”

Ev sessizdi. Sessizlik öyle ki, duvarın içinden bile “sus” sesi duyulur gibiydi. Küçük kız çığırığa oturdu. Eli ipi tutmadı. İplik bir kez dolandı, ikinci kez kaydı. Kolları güç bulamadı. Çünkü düğüm artık gönlündeydi. Bu ev üç nefes içindi. Şimdi nefes tek kişiye kalmıştı.

Kedi karşısına geçti. Kuyruğunu yavaşça yere vurdu. Gözlerini kısarak baktı. İnsan bazen hayvanın bakışından yol alır. Küçük kız o bakışta hem korkuyu hem gereği gördü.

“Ben gitmeden, onlar dönmez,” dedi. Sesi ince çıkmadı. Boşlukta ağır durdu.

Sabah oldu. Güneş duvara tırmanmadan kız yazmasını bağladı. Eşiğe bir yudum su serpti. Usulca söyledi: “Gidiş hayır olsun, dönüş yolları açık olsun.”

Kedi peşine düştü. Bir adım önde, bir adım geride, gölge gibi. Sokak sessizdi. Tambura sesi bile uzakta duyulmuyordu. Sonra baston sesi yükseldi. Tak... tak... tak... Bir önceki günün aynı adımı, aynı soğukluğu. Adam geldi. Kız ona bakınca gözlerinde korku değil karar vardı.

“Ablalarım?” diye sordu. Adam gözünü kaçırmadı. “Gittiler,” dedi. “Geri dönmezler.”

Kız cevap vermedi. Sadece yürüdü. Adam öne düştü. Küçük kız ardına. Kedi sessiz, çakıl taşlarının arasından süzülen gölge gibi ilerliyordu.

Mağara yine aynıydı. Soğuk aynı soğuktu. Hava bu kez daha ağırdı. Küçük kız adım attığında duvarların içinden gizli bir uğultu duydu. Sanki taşlar bile bu yolun sonunu biliyordu.

Oda açıldığında gözleri çengellere kaydı. Büyük kız oradaydı. Ortanca kız da. Işık onların donuk yüzlerinde durdu. Küçük kızın gözleri ıslandı ama yaşı düşmedi. Çığlık boğazına gelmedi. Çünkü bazı acılar bağırılmaz. Yalnız ağırlık olur.

Adam kazanın kapağını açtı. Buhar keskin kokuyordu. “Misafir payını al,” dedi.

Kız elini uzattı. Et parçasını aldı. Geri çevirmedi ama ağzına götürmedi. Bir an sonra kedisine doğru eğildi. Ardından adam küçük bıçağını çıkardı. Hiç durmadan kendi küçük parmağını kesti. Parçayı kızın önüne attı.

“Bunu da ye.”

Küçük kız parmağı eline aldı. Gözleri değişmedi. Elleri titremedi. Kediye işaret etti. Kedi parmağı bir hamlede kaptı. Sessizce yuttu. Kız ağzına götürmüş gibi yaptı. Dudaklarını kapattı. Yutkunur gibi etti.

Adam bekledi. Sonra sordu: “Parmağım Neredesin?”

Odanın içi kısa bir an durdu. Sonra kedinin gövdesinden sıcak bir ses geldi:

“Karanlıklar içinde sıcacık bir karındayım.”

Adamın yüzüne kısa bir memnuniyet gölgesi düştü. “Aferin,” dedi. “Sen doğru yoldasın.”

Kızın kalbi hızla vurdu ama yüzü taş gibi kaldı. Kedi kuyruğunu yere vurdu. Hile başarılı olmuştu. Ama yolun başıydı bu.

Adam duvardan bir kese aldı. İçinden anahtar destesi çıkardı. “Bu kırk odanın anahtarı. Hepsine bak. Sevdiğini al. Ama kırk birinci kapıyı açarsan dönüş olmaz.”

Kız anahtarları aldı. Adam mağaradan çıktı. Tak... tak... tak... sesi uzaklaştı. Duvarlar biraz nefes aldı.

Kız kapıların birini açtı. İpekler serili idi. Işık değince renkleri değişti. Göz kamaştırıyordu. Parmağını sürdü. Yumuşak içliydi. Ama almadı. Kapattı.

İkinci oda altın doluydu. Mühürlü keseler, tepsiler, bilezikler. Altın çoktu. Çok olan değersizdi. Kapattı.

Üçüncü odada inci. Dördüncüde yakut. Beşincide zümrüt. Kız her odaya baktı. Her birinde sessizce durdu. İnsan ister yeter ama bilmek doyurur. O hiçbirini almadı.

Sonunda kırk odanın hepsi bitti. Bir anahtar kaldı. Ağırdı. Eskiydi. Rengi soluktu. “Kırk birinci,” dedi kendi kendine.

Kedi hırladı. Geri çekildi. Ama kız geri dönmedi. Anahtarı kilide sürdü. Çevirdi. Kapı inleyerek açıldı.

İçeride saçlarından tavana asılı bir delikanlı vardı. Zincir omuzlarına gömülmüş, yüzü solmuştu. Ama gözlerinde ateş vardı. Kız adım attı. Delikanlı yavaşça başını kaldırdı.

“Sen geldin,” dedi. Kız başıyla onayladı. “Geldim.”

Delikanlı kısık bir sesle konuştu: “Onu uyutmak gerekir. Saçından üç tel kesersen kırk gün uyur. Fazlasını kesersen uyanır. Azını kesersen güç bulur. Üç tel. Ne eksik ne fazla.”

Kız sessizce dinledi. Delikanlı devam etti: “Başını eline vermez. Ama gururu ağırdır. ‘Saçında bit var’ dersin. Başını eğer.”

Kız gözlerini yumdu. Nefes aldı. “Biliyorum,” dedi.

Kedi bir adım öne çıktı. Kuyruğunu yere vurdu. Bir başka işaret daha vermiş oldu: Yol geri dönmez artık.

Bu gidiş, dönüş içindi. Dönüş, akıl içindi. Akıl, sabır içindi.

Küçük kız kapıya yürüdü. Son kıvılcım gözlerinde duruyordu.

Kız anahtarları ceplerine koydu. Kedi peşinde ağır adımlarla mağaranın girişine yürüdü. Dışarıda gökyüzü alaca renkteydi. Adamın baston sesi yaklaşmadan kız ve kedi kendilerini taş duvarın gölgesine gizlediler. Çok sürmedi, tak... tak... tak... sesi yeniden duyuldu. Adam göründü. Yüzü değişmemişti. Sanki ne sevinir ne üzüldü; ruhu yokmuş gibi.

“Odaları gezdin mi?” diye sordu.

Kız gözlerini kaçırmadı. “Gördüm,” dedi. “Gözüm doydu. Elim sürmedi.”

Adamın yüzünde kısa bir kıvanç belirdi. Gurura yakın, boş bir memnuniyet. “İyi,” dedi. “İnsanın gözü tok olsun.”

Kız orada dileğini örttü. Bir taş gibi sabit durdu. Sonra yumuşak, özenle seçilmiş kelimelerle konuştu:

“Saçında bit gördüm.”

Adam kaşlarını çattı. Elini saçına götürdü. “Bende bit olmaz.”

Kız başını eğdi, sesi nazikçe yumuşadı: “Uğur derler. Kimin başında olursa nasibi geniş olur. İstersen ayıklayayım mı?”

Adam gururuna yenildi. Her gururun kör noktası vardır. Başını eğdi. “Bak,” dedi.

Kız yavaşça arkaya uzandı. Küçük bıçağı parmaklarının arasına sakladı. Saçlara dokundu. Soğuk tel, ince ve sertti. Adamın nefesi ağırlaştı. Kız derin bir nefes aldı. Sessizce bir tel kesti. Sonra ikincisini. Üçüncü telde eli titremedi. Kedi yanlarında, kuyruğunu yere yavaşça vuruyordu. Üçüncü tel de kesilince mağaranın havası değişti. Taş duvarlar bir iç çekti sanki.

Adamın göz kapakları ağırlaştı. Dizleri gevşedi. Baston elinden kaydı. Gövdesi yere çöktü. Nefesi derinleşti. Gözleri kapandı. Kız geri çekildi. Nefesini tuttu. Adam sessizce uykuya düştü — taş gibi, gölge gibi, kırk gün kıpırdamayacak bir uykuya.

Kız vakit kaybetmedi. Koşarak kırk birinci kapıya gitti. Delikanlı hâlâ tavanda asılıydı. Zincirler sessizdi. Gözleri kızın gözlerini görünce ateşlendi.

“Oldu mu?” diye sordu.

Kız, “Oldu,” dedi. Sesi titremedi. Bilekleriyle zinciri kavradı. Bıçakla kilidi zorladı. Kedi sıçrayıp zincirin en gergin yerini pençesiyle itekledi. Zincir çözüldü. Delikanlının

ayakları yere bastı. Dizleri bir an titredi. Sonra doğruldu. Kız zincirin kilidini açtı. Metal, mağara taşına düşerken tok bir ses çıkardı.

“Haydi,” dedi kız. “Vakit azdır.”

Delikanlı duvardan bir örtü çekti, kızın eline küçük bir kese verdi. “Bu bize yolda gerek olur.”

Kız odalardan fazlasını almadı. Bir iki ipek, az altın, biraz yakut. Göz doymazdı; onların işi göz değil yoldu. Kedi önden yürüdü, patileri taş üzerinde sessizce koştu. Mağaranın çıkışına vardılar. Dışarıdaki hava taze ve serindi ama nefesleri hâlâ içerde kalmış gibiydi.

Güneş dağın ardından doğarken kız, delikanlı ve kedi taşlı yoldan aşağı indiler. Yüreklerinde korkudan çok dikkat vardı. Bir adım geri bakmadılar. Çünkü bazı kapıların ardına dönülmezdi. O yol, o taşlar, o duvarlar artık arkada kalmalıydı.

Kasabaya vardıklarında sokaklar sessizdi. Kapılar kapalıydı. Kızın evi göründü. O an bir anlık duraklama oldu. Çünkü insan evi görünce kalbi sızlar. Ama küçük kız durmadı. Kapıyı açmadı. İçeri girmede. Sadece baktı. Gözleri nemlendi. Sonra başka bir sokaktan ilerledi. Delikanlı yanında, kedi önde.

Bir ev kiraladılar. Küçük, nefesi geniş, kapısına güneş vuran bir ev. İçine girdiler. Kız elindeki ipekleri sandığa koydu. Delikanlı su getirdi. Kedi pencere pervazına sıçradı. Dünya bir an için durdu. Sessizlik bu kez huzur getirdi.

Ama uzak bir yerde, karanlık bir mağaranın taşlarında, uyku ağır ağır dönüyordu. Ve o uyku, bir gün uyanacaktı.

Mağara kırk gün sessiz durmadı. Taş bile nefes alır. Nem bile konuşur. Uyku bile kıpırdar.

Günler geçti. Toz yere çöktü. Su damlaları duvara işledi. Kız ile delikanlı kasabada nefes buldukça mağarada rüya darmadağın oldu. Çünkü kötü ruh, intikamla beslenir.

Kırkıncı gecenin sonunda adam gözlerini açtı. Birden değil, yavaş. Önce göz kapakları titredi. Sonra gövdesi kıpırdadı. Sanki taş yerinden oynadı. İçeride derin bir uğultu dolaştı. Bastonu eline aldı. Parmaklarını yokladı. Parmağı yoktu. Telaş değil, öfke doldu yüzüne.

Bir an sustu. Sonra alçak bir sesle konuştu: “Kandırdın demek... Küçük kız...”

Karanlık duvarlar bu sesi sakladı. Adam bastonuna dayanıp dışarı çıktı. Sokaklara bastonuyla vurdu. Tak... tak... tak... Ama bu kez sesin içinde sabır değil hiddet vardı. Kasabaya varınca koynundan bir avuç kara toprak çıkardı.

Ev ev dolaşıp eşiklere saçtı. Bir çocuğun kapısına... Bir annenin eşiğine... Bir yaşlının minderi önüne...

Toprak nereye değdiyse göz kapakları ağırılaştı. İnsanlar bir bir uykuya düştü. Horultu değil, soğuk bir sükût yayıldı. Kedi ses çıkarmadı, kuş ötmeyi bıraktı.

Sonra kız ile delikanlının yaşadığı tek odalı evin kapısına geldi. Kapıyı itip içeri girdi. İçerde kandilin ışığı cılızdı. Kız yorganın altında yatıyor görünüyordu. Delikanlı sol yanında uyur gibiydi. Ama kedi, pencerenin kenarında, ufacık gövdesiyle bekliyordu. Tüyleri kabarmıştı.

Adam koynundan küçük kara bir şişe çıkardı. Şişenin içinde duman gibi dönen bir nefes vardı. Şişeyi delikanlının başucuna koydu. “Ölü şişesi,” diye mırıldandı. “Bu buğuyu alan can uyanmaz.”

Sonra kızın üzerine eğildi. Sopasını kaldırdı. Bir kez indirdi. Sopa yorganın üzerine çarptı. Kızın canı yandı. Ama dudakları kıpırdamadı. Yorganın altında kımıldadı. Seslenmedi. Çünkü duvarlar hâlâ onun yanında idi. Taş, doğru olanın fısıltısını sever.

O anda evin taş duvarından ince bir ses geldi. Bir ses değil, bir buyruktu: “Şişeyi kır.”

Kız gözlerini açtı. Bütün uykuyu tek nefeste attı. Bir sıçrayışla delikanlının yanına uzandı. Kara şişeyi kavradı. Taşa vurarak parçaladı. Şişe kırılınca içindeki beyaz buğu dağıldı. Delikanlı derin bir nefes aldı. Gözleri açıldı. Nefesi geri döndü.

Adam irkildi. Yüzünde insanî hiçbir şey kalmadı. Sopasını kaldırdı. Bu kez tam gücüyle. Ama delikanlı ayağa kalktı, sopayı havada yakaladı. Sopa gıcırdayıp çatladı. Kız hemen kenara çekildi. Kedi pençelerini çıkardı, sıçrayıp adamın koluna yapıştı. Adam savurdu. Kedi duvara çarpmadı; havada dönüp yine ayakları üzerine indi.

Kız yanan bir çıra parçası aldı. Delikanlı sopayı kırdı, bir kenara attı. Sonra çıra kızın elinden geçti, delikanlının eline değdi. Delikanlı ateşi adamın göğsüne bastı. Ateş çığlık atmadı. Sadece hırıltıyla birleşti. Alev büyümedi; yalnızca kemiklerin içini kavurdu.

Adamın nefesi sarsıldı. Gövdesi eğildi. Duman yükseldi. Sonra ses bitti. Karanlık çöktü. Adam yere yığıldı. Gölgeleeri söndü. Sessizlik geri geldi.

Kız yavaşça soluk aldı. Delikanlı da öyle. Kedi omuz başlarına çıktı, mırıldandı. Evin içindeki hava hafifledi. Kandil titredi, sonra duruldu. Küçük kız dizlerinin üzerine çöktü. Ağlamadı. Sadece gözlerini kapattı.

Dışarıda rüzgâr esti. Eşiklere serilen kara toprak kurudu, toz olup savruldu. Evlerde uyuyan insanlar kıpırdandı. Bir kadın uyanıp beşiğine baktı. Bir ihtiyar gözlerini ovuşturdu. Bir çocuk horlarken gülümsedi. Hayat sessizce geri geldi.

Kız başını kaldırdı. “Bitti mi?” diye fısıldadı.

Delikanlı elini tuttu. “Bitti.”

Ama gözlerinde başka bir söz vardı: “Başladı.”

Sabah oldu. Güneş, kasabanın damlarına usulca vurdu. Sokaklarda yavaş adımlar duyuldu. Her kapı, uykudan uyanmış yüzlerle açıldı. İnsanlar gecenin ağırlığını anlamadı. Kimse görmedi kara toprağı. Kimse duymadı gölgelerin içinden geçen uğultuyu. Dünya, olmuşu görmeden yoluna devam etti.

Kızla delikanlının evi sessizdi. Kedi pencere pervazında, kuyruğunu yavaşça sallıyordu. Kız ayağa kalktı. Saçında gece kokusu vardı. Delikanlı kapının sürgüsünü kaldırdı. Dışarı baktılar. Gündüz, sanki hiçbir şey yaşanmamış gibi dingindi.

Sonra odanın ortasında bir süre sessiz durdular. Çünkü büyük acının ardından gelen ilk sessizlik, dünyanın en yüksek sesidir. İnsan o anda ağlamaz. Gülmez de. Sadece var olur.

Delikanlı sonunda konuştu: “Artık burası eve benzer.”

Kız başını eğdi. “Evet,” dedi. “Ama içi boş bir ev değil. Onların nefesi var burada.”

Her kurban, yaşamaya devam eder. Adı anılmasa bile yaşar.

Günler geçti. Kız dokuma tezgâhını kurdu. İnce iplikler parmaklarından akıp kumaşa döküldü. Delikanlı dışarıda çalıştı. Taş taşıdı, odun yardı, su getirdi. Evin duvarları yavaşça sıcaklık kazandı. Pencereden içeri giren ışık artık soğuk değil, yumuşaktı. Kedi her sabah kapı eşiğine oturdu, dünyayı dinledi.

Bir gün, kız küçük bir kilim dokudu. Üstüne iki ince işaret koydu. Ne adı vardı ne yazısı. Ama bakan anlardı. Sessizce saklanmış bir dua gibiydi. O işaret, görenin yüreğini titretir, duymayanın bile içinde iz bırakırdı. Kimse bilmedi karanlık mağarayı. Kimse duymadı çengellerde sallanan nefesleri. Bazı hikâyeler, anlatılmak için değil, yaşanıp saklanmak içindir.

Kızla delikanlı sonunda evlendiler. Ne davul çalındı ne bayrak asıldı. Fakat evlerinin kapısında sabah rüzgârı tatlı esti. Yüzlerinde bir gülümseme vardı; büyük değil, gösterişli değil, ama gerçek.

Büyük kızın adı anılmadı. Ortanca kızın yüzü kimsenin hafızasında kalmadı. Ama küçük kızın yüreğinde ikisi de yaşadı. O da onları sessizce taşıdı. Yününe, ipliğine, duvarın gölgesine işledi.

İğci Baba bir daha görülmedi. Taş onu geri çekti. Toprak adını unuttu. Rüzgâr izini aldı.

Kızla delikanlı yaşadı, çalıştı, nefes aldı. Sonunda muratlarına erdiler. Kalan üç şey vardı: sessizlik, sabır ve bir kedinin mırılması. Dünya döndü. Zaman geçti.

5.2.9. Hırsız ile Yankesici'nin Hüner Yarışı (Hırsız İle Yankesici)

Evvel zaman içinde, insanların yüzüne bakarak ruhunu okuyabildiği, sokaklardan geçen deve kervanlarının toprağa ağır bir toz bıraktığı, akşam ezanından sonra sokak lambası değil de kandil ışığıyla yol bulunur olduğu bir zamanda, bir şehrin kıyı mahallesinde bir ev vardı ki dışarıdan bakınca fakir görünür, içine girince hem bereket hem düzen kokardı. İşte bu evde Fatma yaşardı; gözleri badem, sesi ninni, akli incecik ipek ipliği gibiydi. Ne kapısına haciz dayanmıştı, ne komşusu kötü söz etmişti; herkes onun çalışkanlığını, sabırlılığını, tatlı dilini bilirdi.

Ama gönül işine kim akıl erdirebilmiş? Fatma'nın kaderi diğer kadınlara benzemezmiş; bir değil, iki kocası varmış.

Biri gece kuşu gibi, sokakların gölgesine karışan Hırsız... Biri gündüz pazarında, kalabalığın içinde balık gibi süzülen Yankesici...

Hırsız, sabah horoz ötmeden kapıyı tıklatır, içeri süzülür, "Fatma, yağmurun koyusu vardı bu gece, yollar çamurdu," diye söylenir; sonra bir bohçadan bir iki eşya çıkarır, "kimse anlamaz, fazlasını almadım," diye gururlanırdı. Fatma sofrayı kurarken ona yumuşak sesle, "Aman beyim, gözün arkada kalmasın, rızık kaderdir, bereket helaledir," derdi. Hırsız her seferinde başını eğerek, içinden "Keşke başka iş bilsem," diye geçirir ama Fatma'nın sözleri yüreğini de sofrayı da genişletirdi.

Gece olurdu; Yankesici kapıyı çalar, yüzü nurlu, üzeri tertipli tertemiz görünürdü. Sabah erken çıkar "Fatma, rızık erken kalkanda," der, elini yüzünü yıkar, sonra çarşı pazarın kalabalığına karışırdı. O da kimsenin gözünde kötü görünmez; kime değse selâm verir, kime bassa iz bırakmaz, parmakları ince, akli tilki gibi kıvraktı.

Fatma bu iki adamı öyle bir düzenle idare ederdi ki biri çıkmadan öteki girmez, biri göğsüne baş koyarken ötekinin gölgesi bile düşmezdi o haneye. Sır saklamak kolay değildir; lakin bazısı sır doğar, sır yaşar. Fatma'nın sırrı da böyleydi. Ne kadın kötülük etmişti, ne gönül kaydırmıştı; sadece hayatın yükünü iki omuza bölmüştü.

Ve faninin kaderi böyle çetrefilli olunca, gün gelir ip düğüm ister...

Bir gün oldu ki sanki rüzgâr bile niyet etmiş gibi iki koca da ayrı ayrı niyetlendiler. Önce yankesici akşam sofrasında kaşığına tabağa vurup:

— Fatma, bugün taşranın pazarı kurulmuş, mal çokmuş, bereket yağarmış. Bir gideyim, kısmet neyse görelim, dedi.

Fatma'nın kaşı hafif havalandı, gönlüne kibrit çaktı sanki ama yüzü hiç bozulmadı. "Yolun açık olsun," dedi sadece.

Sabahın ilk ışıklarıyla Hırsız kapıdan içeri girdi. Yorgun ama güvendedi. Fatma ona çorba uzatırken o da şöyle dedi:

— Bu gece uzaklara varacağım, şehrin ötesinde bir konağın çatı penceresinde iş var. Dönmem biraz uzun sürebilir.

Söz bitti, kader konuştu. Fatma o an anladı ki düğüm geliyor. Ama paniklemedi; evvela sandığını açtı, ununueledi, hamurunu koydu tahtaya. Ellerine bakılırdı da değirmencinin kızı sanılırdı o vakit. Yoğurdu, bezeleri ayırdı, yağını çözdü; incecik açtı hamurları. Her kata elleri duayla gezdi, böreğin kokusu eve sinerken içi de ferahladı: “Gelecek hayır çıksın,” dedi.

Tepsiyi pişirip ortadan ayırdı. Yarısını akşam yola düşecek olan Hırsız’a, yarısını sabah çıkacak olan Yankesici’ye bohçaladı. İkisine de aynı söz:

— Yolda yorulursun, lokma moralindir; aklın açık olsun, ayağın düzgün bassın.

Gece yolcusu sessizce çıktı. Sabah yolcusu güneşle birlikte gitti.

Lakin yazılan bozular mı? Yollar var ki insanı hiç planlanmayan kavşağa getirir.

İki adam öğlen vakti aynı kavak ağacının gölgesine varıp böreklerini çıkardıklarında bir baktılar ki börek aynı börek; hamuru aynı incelikte, kenarı aynı katlanışta, susamı bile aynı ellerden dökülmüş gibi. Önce kaşlarını çattılar, sonra birbirlerine baktılar; biri, “Sen nerelisin?” dedi, ötekisi, “Fatma kimindir?” dedi.

Bir anda iki gönül ateş aldı; ama ne yumruk kalktı, ne dilde küfür belirdi. Zira ikisi de koltuk altından ter gelene kadar yol yürümüş, güngörmüş adamlardı.

Birbirlerine söz vermiş gibi susarak geri döndüler.

Fatma kapıyı açtığı anda kader kapıyı çoktan aralamıştı.

Fatma kapıyı açtığı anda karşısında iki kocasını bir arada görünce gönlüne bir şey saplandı; ama yüzü ne kızardı ne dağıldı, yüreğinin telaşını saklayan kadın sözüyle gülümsedi, buyur etti. Hırsız da Yankesici de içeri girip eşiğe oturdular, ikisinin de gözlerinde tereddüt vardı, biri diğerine bakıyor ama “sen söyle” diye bekliyordu.

Önce Yankesici söze girişti, çünkü gündüz adamının dili daha cesaretlidir:

— Fatma, bizim börekler... dedi, ama cümle böyle başlayıp da börekle bitecek değildi.

Hırsız başını kaldırdı, gözlerini Fatma’ya dikip ekledi:

— Biz aynı kavak altında oturduk. Aynı tepside börek yedik. Aynı evden çıktığımız belli oldu.

Fatma, yavaşça örtünün ucunu düzeltilti, sağ elini göğsüne koydu; kaçacak sözü yoktu. Kendi kaderini kendi ağzından duyurmak ister gibi sakince dedi ki:

— Yazgı böyle düştü be beylerim. Gece korkmayayım diye birini, gündüz nafaka eksilmesin diye ötekini aldım. Allah şahit, hiç birinizin gönlünü eğmedim ötekine; her biriniz benim gözümde bir emanettiniz.

Bu söz, öfkeye değil, şaşkınlığa sebep oldu. İki adam birbirine baktı; “Hile midir, çare midir?” diye tartar gibi. Lakin biri bile yüksek sesle bağırmadı. Çünkü Fatma’nın sesi, duru su gibi berrak, yalan barındırmayan bir sestir.

Hırsız sakalını sıvazladı:

— Kadının suçu yoksa bizim gönlümüz de taş değil. Ama iş düştü kadıyla.

Yankesici başını eğdi:

— Hak kapısından geçelim, keyfe iş olmaz.

Böylece üçü de sabah erkenden şehrin kadısının huzuruna varmak üzere niyet ettiler.

Ertesi gün güneş dağların ardından belirmediği vakit, Fatma evde oturdu, iki adam yan yana yürüdü

— İlk defa kardeş gibi değil, rakip gibi ama düşman da değillerdi.

Kadı odasında tespil çeker, yanına girenleri ağır bir bakışla süzerdi. Onları görünce meraklandı:

— Hayırdır, neyin davasıdır bu?

Hırsız öne çıktı:

— Efendim, ikimiz de Fatma’nın kocasıyız. Bilmeyerek yaşadık. Fatma doğruyu söyledi, suç onda değil. Ama biz işin adaletle çözülmesini dileriz.

Kadı sakalını okşadı, gözleri hafif kısıldı. Onu düşündüren ahlâk değil, insanın akıydı:

— Madem ikiniz de erkekliğin yolunu bilirsiniz, madem adam gibi geldiniz, o hâlde sanatınızla üstün gelen kadınla evli kalır. Hüner kimdeyse hak ondadır.

Böylece hüküm verildi. Artık meydan, maharet meydanıydı.

İlk sınav Yankesici’ye düştü. Hırsız da vakur adımlarla eve döndü; kendi maharetine güvenen adam telaş etmez. Fatma’nın sandığından çıkardığı parlak gerdanlığı eline aldı, “Bunu satıp eve helal para getireyim,” dedi. Fatma da gözleriyle dualar ederek uzattı:

— Dikkatli ol beyim, yolun kesen çoktur.

Hırsız çarşıya doğru yürüdü, halk pazarında çeşit çeşit insan akardı. Bir köşede karpuz sırtlayanlar, bir köşede ayakkabılar parlatılırdı. Yankesici ise arka sokaktan dolandı, başka bir elbiseyle, başına yamuk bir fes takıp gözlerini çakmaklandırdı.

Hırsız kuyumcu dükkânına varacakken “Succuuk, bal, pekmez!” diye bağırarak satıcılar arasına karışan Yankesici, sanki kalabalığın içinde eli tesadüfen değmiş gibi Hırsız’ın arkasından süzülürdü... Bir parmak dokundu, bir bez sürtündü... Gerdanlık yok oluverdi.

Hırsız kuyumcuya girince cebini yokladı, bir de baktı ki bomboş! Yüzündeki şaşkınlık kuyumcuyu bile güldürdü. Utana sıkıla geri döndü.

Ev kapısını Fatma açtı. Gerdanlık boynunda parıldıyordu.

Hırsız içinden “Hah, belli ki deniyor beni” diye geçirdi ama ses etmedi.

Ertesi gün gerdanlığı sandıktan tekrar aldı, bu kez iç cebine sardı, üzerine peştamal bağladı. Hırsız gidince Yankesici çocuk kılığına büründü; üstüne yırtık gömlek, eline de bezden bir top verdi, yüzüne biraz kurum sürdü.

Hırsız kuyumcuya doğru ilerlerken küçük bir ses duydu:

— Amca... topum kaçtı, ipim dolandı... bi çözer misin?

Hırsız eğildi, çocuğun ipini çözmeye çalışırken Yankesici incecik parmaklarını cebine uzattı; bu kez yalnız gerdanlığı değil, mendili de yürüttü. Hırsız doğruldu, mendilini bile hissetmedi.

Kuyumcuda yine elini cebine attı, yine bomboş! Artık alnında ter belirliyordu.

Üçüncü gün Hırsız boğazına düğümledi gerdanlığı, üstüne de yünden atkı sardı. “Bu sefer olmaz,” diye söylendi. Yankesici bu defa şifa satıcı kılığındaydı; elinde şişe, dilinde kelam:

— Ağrıya deva, derde şifa!

Hırsız yanından geçerken “Bre hemşerim, elin titriyor, gel şunu kokla,” dedi. Hırsız eğildi burnunu uzattı, o an Yankesici çarptığı gibi düğümü çözdü, gerdanlığı parmak ucuyla kapıverdi.

Hırsız kuyumcu kapısında yine cebini yokladı... Bomboş. Artık kendi kendine güldü:

— Şu dünyanın işine bak be!

Fatma kapıyı açtı, gözlerinde hem hüznün hem hayranlık vardı. Yankesici köşede oturuyor, başını kaldırmadan sakalını düzeltiyordu.

Yarışın yarısı bitmişti. Ama hırsız olan adam, yenilgiyi hele ki hile ile gördüyse, cevabını karanlıkta verirdi.

Yankesici üç kez ustalığını göstermiş, meydan okur gibi değil de “benim işim budur” dercesine kenara çekilmişti. Hırsız ise eve dönüp duvarın kenarına çöktü, başını iki elinin arasına aldı. Ne yenilgi onu kırmıştı ne gururu incinmişti; ama içindeki ateş “Ben de bir iş bilirim” diye homurdanıyordu.

Fatma sessizce yanına geldi, bir tas çorba bıraktı, “Her işin hayırlısı vardır,” dedi. Hırsız çorbasını içerken gözleri kararlıydı.

— Fatma, dedi, benim yolum gece yoludur. Benim dilim sessizliktir, sözüm çividir, düğüm çözerim. Hakkımı gece alacağım.

Sandığından üç çivi, bir çekiç, sağlam bir zembil çıkardı. Zembili şöyle okşadı, sanki dostuymuş gibi. Yankesici köşede bunu görünce hafifçe gülümsedi; kendi zanaatında gururlu adam, başkasının maharetine de kıymet biçer.

— Beyim, dedi Yankesici, gece sana yardım gerekirse ben varım ama ben gece körüyüm.

Hırsız başını kaldırdı:

— Senin gözün cebin içini görür, gölgeyi seçersin. Yeter ki ardımda sus.

Böyle konuşup geceyi beklediler.

Gecenin ezanı okunup sokaklar tenhalaşınca Hırsız bir hamlede ayağa kalktı, kapıyı açtı. Ay gökyüzünde ince tırnak gibi asılıydı. Toprak serindi, sokak kedisi bile yırtınmadan yürür, köpek sesleri uzaklardan yankı yapardı.

Hırsız çivileri avucuna aldı, çekiç belinde, zembil omzunda; Yankesici de arkasına takıldı.

Sokaktan ağır ağır geçtiler. Bir köşede kahvehanede son ışıklar sönüyordu, bir evde ninni söyleniyordu, duvar diplerinde serçe uykusu misali bir huzur vardı. Hırsız her adımda bir plan kuruyor, bir ihtimale ağırlık veriyordu.

Sarayın yüksek duvarlarının gölgesi şehirden daha sessizdi o gece.

— İşte burası, dedi Hırsız. Yankesici boynunu uzattı, duvara baktı:

— Yolun çetin beyim.

— Çetin olmasa hüner olmaz, diye fısıldadı Hırsız.

Hırsız çiviye duvara dayadı, çekiçle hafifçe vurdu. Vuruş ses çıkarmıyordu; sanki taş değil de pamuk dövülür gibiydi. Üç çivi, üç basamak oldu. Hırsız ilk çıktı, Yankesici de ardı sıra, elini sürmeden, ayakucuyla tırmanarak.

Duvarın üstüne vardıklarında şehri seyrettiler bir nefeslik. Uzakta köhne kandiller yanıyor, rüzgâr hafif bir ezgi taşıyordu. Sonra kendilerini içeri bıraktılar, çimenlere sessizce indiler.

Saray bahçesi geceleyin başka olurmuş; güller kapalı, fiskiyeler susmuş, ama bekçi kuşları bir dalda uyuklar, arada başlarını kaldırıp tıslarmış.

Tam o sırada, suyun kenarında beyaz tüylü bir kaz gezinir, ay ışığında gümüş gibi parıldardı. Hırsız kazı yakalayiverdi, kanat çırpmaya fırsat bırakmadan eliyle okşadı, sesi sakın:

— Ses etme yazık, dedikten sonra Yankesici'ye verdi.

— Al bunu, çevir pişir. Lakin duman tütürme, kokuyu dağıtma.

Yankesici şaşırıp kaldı:

— Gecenin sarayında kaz pişirmek de nedir?

Hırsız gülümsedi:

— Her işte bir hile, her hilede bir akıl vardır. Ben ne dersem öyle et.

Bunu dedi, sessiz adımlarla sarayın iç avlusuna süzüldü. Çiçek kokusu, taş zeminin soğukluğu, uzak koridordan gelen hafif horlama sesi... Her şey gecenin hükmündeydi.

Saray kapıları gündüz gururla, gece temkinle açılır. Hırsız kapının altındaki aralığa göz attı, sonra hafif itip içeri girdi. Lalanın mırıldanması duyuldu:

— Padişahım... dizleriniz rahat mı padişahım...

Padişahın odasına vardığında içeride yarı karanlık vardı; mumdan sızan ışık odanın köşelerinde titriyordu. Padişah sedirde, üzerinde kürk, gözleri kapanmakla açılmak arasında bir yerdedi. Lala dizlerini ovuşturuyor, ama kendisi de uykuya meylediyordu.

Hırsız sessizce yaklaştı, bir gölge gibi. Lalanın başına usulca vurdu; adam "hah" bile diyemeden zembile kondu, üzerine örtü çekildi.

Padişah hafifçe irkildi, gözünü araladı:

— Kim var orada?

Hırsız hiç istifini bozmadan hemen Lala'nın yerine geçip padişahın dizlerine sarıldı ovuşturmaya devam etti.

Padişaha uyku ağırlığı çöktü.

Hırsız söze başladı, hikâyeyi tane tane anlattı. Lâkin her iki cümlede bir uzaklara sesleniyordu:

— Hey Yankesici, kazı çevir! Yanarsa rezil oluruz!

Padişah kaşlarını çattı:

— Kim o? Kaz mı? Ne kazı?

Hırsız istifini bozmadan:

— Sanat işidir padişahım, bizim işimizde usta talebesini sınar.

Sonra devam etti anlatmaya. Fatma'yı, iki kocayı, kadıyı, hüneri anlattı. Sözlerine ince mizah, hüznün, gurur kattı. Padişah sonunda mırıldandı:

— Sen beni bile soyarsın bu aklınla... Kadın senindir...

Ve gözleri kapandı, horlamaya başladı.

Hırsız zembilin ağzını açtı, Lalayı çıkardı, usulca yerine bıraktı; adam hafifçe inledi ama uyanmadı. Odadan çıktı, bahçeye süzüldü. Kaz pişmişti, Yankesici başında bekler, sanki son dersini alıyormuş gibi saygıyla dururdu.

— Haydi, dedi Hırsız. İş tamamdır.

Duvara tırmanıp indiler, gece rüzgârı yüzlerine vurdu, şehir uyurken iki adam eve döndü.

O gece üç kişi bir kaz yedi: Hırsız, Yankesici ve kaderi seyreden Fatma.

Sabah güneşi daha tam doğmamış, sokakların tozu bile uykuda iken sarayın büyük kapısına bekçi kızıl sopasını vurdu, sabah nöbeti değişti, içeride bir iki hizmetkâr esnedi, çorbacılar kazanları karıştırmaya başladı. Lakin Padişah'ın odasında bir tuhafılık vardı: Hem yastığı yamuk, hem kaftanı kolundan kaymış, bir de Lala başını kaşır, sanki gece rüyasında tokat yemiş gibi suratı buruştu.

Lala gözlerini ovuşturdu, “Ya Rabbi, bu başımı kim sızlattı?” diye mırıldandı, sonra Padişah'a eğildi:

— Hünkârım, uyanma vaktiniz geldi...

Padişah önce gözünü tek açtı, sonra ötekini. Bir an durdu, hafızası karışık bir düğüm gibi... Derken geceyi hatırladı. Hırsız'ı, sözleri, zembili, “Kazı çevir!” nidasını, her şeyi bir film şeridi gibi zihninden geçirip doğruldu.

— Lala, dedi, “Sana ne oldu?”

Lala elini başına götürdü:

— Hünkârım, ben de bilmem. Bir an sanki göğün melekleri beni kaldırdı, sonra koydu!

Padişah gözlerini kısarak düşündü.

— Melek değil... marifetli bir kulun parmağıdır o, dedi.

Hemen emir verildi:

— Gece huzuruma gelen iki adam vardır, biri hırsız, biri yankesici. Onları bulun, derhal buraya getirin.

Şehir tellalı daha sabah ezanı duyulmadan sokaklarda dolaştı; “Hünkâr'ın emri vardır!” diye bağırdı. Kapı kapı dolaşıldı, sonunda Hırsız ile Yankesici, Fatma'nın evinden çıkarken yakalandı. Lakin kimseye zor kullanılmadı; çünkü bu adamlar suçlu değil, hikâye sahibiydi.

Saray avlusunda ikisi yan yana yürüdü. Yankesici sessizdi, hırsı yoktu, gözlerinde mağlubiyet değil, kabulleniş vardı. Hırsız'ın yüzünde sakin bir gurur vardı, ama o da böbürlenmedi; çünkü insan aklının hakkını alınca şırmarmaz.

Padişah huzuruna vardıklarında herkes susmuştu.

Padişah yüksek sedirinde oturdu, sakalını sıvazladı, sanki devlet meseleleri konuşacakmış gibi ağırdan aldı sözü:

— Ey gece işçisi olan Hırsız, ey gündüz parmağı hızlı Yankesici. Kadı hüküm vermiş, siz yarışmışsınız. Gördüm ki hüneriniz hak üzere. Biriniz keseği gölgeden çekersiniz, biriniz sarayın içine rüzgâr gibi girersiniz. Lakin hüner yarışı kimde üstünse, hak onda kalır. Gece ustası kazandı.

Yankesici başını eğdi, içinden “Hakkın yolu budur,” dedi. Bir adım öne çıkıp elini göğsüne koydu:

— Hünkârım, ben kendi sanatımdan utanmam, yenildim diye kırılmam. Her işte hayır vardır. Helal olsun.

Padişah başıyla onayladı. Sonra Fatma huzura çağrıldı. Üstüne temiz örtüsünü atmış, adımlarını ağır bastı. Odanın kapısından girerken, aklının vakarını taşıyordu.

Padişah ona da seslendi:

— Ey Fatma. Sen iki beyi de evde ağrıtmadan, gönül kırmadan tutmuşsun. Ne riya etmişsin, ne nam ahlâk bozmuşsun. Lakin dünya ikiliğe gelmez. Hakkın sahibine var.

Fatma başını eğdi, gözleri nemlendi ama ne pişmanlık vardı, ne gurur.

— Hünkârım, ben fayda gözetip korkuyu dağıttım; gönlüm yamulmadı. Tertip yaptım, çekiş yaratmadım.

Padişah elini kaldırdı, hükmü ilan etti:

— Kadın Hırsız’a helaldir. Yarış bitti, mesele kapandı.

Yankesici geri çekildi, Fatma’ya baktı. O bakışta ne kıskançlık vardı ne nefret; yalnız uzun zaman birlikte yaşayıp da şimdi ayrılığı selâm eden bir göz değdi. Sonra dedi:

— Fatma, hakkını helal et. Bu şehir bana dar olur bundan sonra. Giderim bir başka memlekete, orada yeniden kısmet ararım.

Fatma sesini titretmedi:

— Helal olsun. Yolun açık olsun.

Yankesici dönüp Hırsız’ın omzuna dokundu.

— Usta, hak sendeydi. Sen geceyi benden iyi bilirsin.

Hırsız da ona sarıldı:

— Sen de ışığın ustasıdır. Var git, alnın ak olsun.

Böylece Yankesici sokakların tozuna karıştı, adımları gittikçe ufaldı, nihayet kayboldu. Hırsız ile Fatma yeniden nikâh tazeledi, evlerine döndüler. Çorba yine kaynadı, börek yine açıldı, yalnız şimdi kapıdan bir kişi giriyor, bir kişi çıkıyordu; ama huzur iki misli olmuştu. Şehirde uzun yıllar bu hikâye anlatıldı; kimine ders oldu, kimine gülüş, kimine ibret...

Onlar ermiş muradına, biz çikalım kerevetine. Gökten üç elma düşmüş; biri bu masalı dinleyene, biri bu masalı anlatana, biri de hilesini akıl ile yoğurana.

5.2.10. Bir Nefes Sefa, Bir Nefes Cefa (Sefa İle Cefa)

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, uzak diyarların birinde, hem kudreti yer göğü titreten, hem adaleti gölgesi gibi serinlik veren bir padişah varmış. Padişah dedin mi bazısı sert olur, yüzünü eğmez; fakat bu padişah öyle değilmiş. Halktan kapısına dayanıp “Derdim var” diyenin derdini kendi derdi gibi bilir, bir mazlum ağladı mı gece uykusu kaçar, bir yetim güldü mü gün boyu eli gönlü açılmış.

Lakin her adalet sahip olana bir de imtihan verilirmiş... Bu padişahın çocuğu yokmuş.

Nice hekim, nice bilge gelmiş; otlar kaynatılmış, dualar okunmuş; nice gece padişah dizlerini tuttuğu hâlde içini dökmüş; lakin kader der ki, “Sıra bendedir.” Sarayın odaları geniş, harem kalabalık, sofralar dopdoluymuş ama bir bebek ağlaması duyulmaz, bir kundak kokusu sarayda dolanmazmış.

Padişah bazen gece yarısı kalkar, boş beşiklere bakar, haremdeki süt ninnilerini susturur, sonra avluya çıkar, göğe bakar: “Yaradan,” dermiş, “benim halkım çok, devletim büyük, ama göğsümde bir sızı var. Emanet edeceğim kimse yok. Bir gölge gibi geçmek istemem. Bana bir evlat nasip eyle.”

Bunu derdi, sonra iç çekip yerine dönermiş. Dünya geniştir, ama içi boş olunca adamın nefesi daralmış.

Bir gün, yine böyle bir daralma basmış yüreğine. “Ben saray duvarları arasında çürüyorum,” demiş. Lalasını çağırmış:

— Lala, bugün yüreğim sıkıştı. Haydi, çikalım, şu ovalara varalım; bir çiçekle konuşayım, bir kuşun kanadını göreyim. Belki içime ferahlık düşer.

Lala eğilmiş, “Baş üstüne sultanım,” demiş. Beraberce tebdil giyimli, bir bahar gününde saraydan çıkmışlar. Atların nal sesleri taşlara vurunca doğa bile uyanmış sanki.

Çimenler ıslak, hava mis, meltem dere tepe gezerken padişah biraz rahatlamış. Derken uzaktan bir derviş görünmüş; elinde asa, sırtında hırkası, gözlerinde dünya ateşi değil, mana nuru var.

Padişah tebdil gezer; kimse tanımaz sanırmış kendini. Ama derviş, yanlarından geçerken başını eğmiş:

— Selam sana ey adalet güneşi, gönlü selim padişah.

Padişah şaşırılmış:

— Beni tanır mısın er kişi?

Derviş gülümsemiş:

— Yüzündeki devlet nişanını saklayamazsın. Kim rahmetle yürürse, adını rüzgâr bile fısıldar.

Lala ürpermiş, padişah içini çekmiş:

— Madem tanıdım, dileğimi de bilirsin. Gönlümde bir hasret var.

Derviş esasını yere dayamış:

— Evlat istersin, değil mi?

Padişah başını eğmiş, gözleri buğulanmış.

Söz söylememiş ama susuşu cevap olmuş.

Derviş, hırkasının içinden bir elma çıkarmış.

— Bu elmayı ikiye böl. Yarısını hanımın yesin, yarısını sen. Bir elma da Lala alacak; o da hanımıyla yer. İkiniz de murada eresiniz.

Lala şaşırmış, padişah hayret etmiş.

Ama derviş daha söz bitirmeden devam etmiş:

— Lâkin unutma. Çocuklar doğunca ben gelmeden isim koymayasınız. İsim kaderin anahtarıdır. Anahtar benim elimdeyken kilide el sürme.

Bunu demiş, rüzgâr esmiş, derviş bir anda toz gibi savrulmuş, gözden kaybolmuş.

Padişah ile Lala, dervişin yok oluşuna öyle bir şaşmışlar ki ne atın dizginini sıkışmışlar ne geri dönebilmişler; ikisi de sessizce yola düşmüşler. Sanki hava başka kokuyor, kuşlar başka ötüyormuş. İnsan gönlüne umut düşünce toprağın bile yeşili parlarmış.

Saray kapısına varınca padişah elmayı avuçlarına almış, Lala da yanına yanaşmış. Padişah içinden “Bu bir nimet, ama imtihan da olabilir” diye geçirmiş.

Akşam olduğunda padişah hanımını çağırmış; hanımı ki yüzü ay gibi, sözü ipek gibi, ahlâkı inci gibiymiş. Ona elmayı sunmuş:

— Hanım, bunu yarın değil hemen ye; yarısı bizden dua ister.

Hanımı şaşırdı ama padişahın gözünün derinliğinde o kadar büyük bir beklenti, o kadar kırılğan bir umut vardı ki tek kelime sormadan elmayı aldı, duayla yedi.

O sırada Lala da kendi evinde aynı şeyi yaptı. Eşi, “Bu ne haldir?” dedi. Lala başını eğdi:

— Padişah emretti, hikmeti vardır.

Böylece elma iki hanenin duasına, iki kucağın umuduna karıştı.

Günler geçti, aylar birbirini izledi, derken sarayda bir haber dolaştı: Padişahın hanımı hamile!

Nakkaşlar çiçek çizdi, tellallar müjde verdi, kuşlar bile kanat çırparak şehre haber taşıdı. O yetmedi, bir müjde daha: Lalanın hanımı da hamile!

Sarayda bütün kapılar bayram kapısı oldu. Haremde ninniler şimdiden fısıldandı. Çarşıda esnaf “Cihan kutlu ola!” diyerek kepenk açtı.

Padişah geceleri artık boş beşiklere bakmadı; beşiklere kırmızı püsküller takıldı, duvarlara dua yazıldı, kuş tüyleri asıldı.

Aylar döndü, mevsim değişti, nihayet bir erkek evlat doğdu padişaha. Aynı gün Lalanın evinde de bir erkek evlat dünyaya geldi. Biri sarayın altın işlemeli beşiğine, biri taş konağın sedirine yatırıldı. İki beşik, iki kader yan yana duruyor sanırsın.

Lakin isim konmadı. Herkes fısıltıyla dervişi bekliyordu.

Günler geçti... Ha bugün gelir, ha yarın gelir diye beklerken umut tükenmeye yüz tuttu.

“Artık gelmez,” dedi saray halkı.

Tam o sırada, bir sabah vakti, sarayın avlusunda bir rüzgâr esti; ne bir kapı çaldı, ne bir at nalı duyuldu. Bir baktılar ki derviş avlunun ortasında duruyor.

Padişah koşarak geldi; heyecanla eğildi:

— Efendim, siz söz vermiştiniz, lakin biz ümit kesmeye başlamıştık.

Derviş elinde asâ, yüzünde tatlı bir tebessüm:

— Kader acele etmez hükümdarım. Şimdi sıra geldi. Senin oğlun “Sefa” olsun.

Lalanın oğlu “Cefa” olsun.

Saray halkı bu sözde sır sezdi; zira kaderin dili ince işler: Sefa rahatlık, huzur, gönül neşesi;

Cefa çile, sınav, emek demektir.

Derviş adları söylediği anda sanki havada bir tını dolaştı. Beşiklerin tülleri hafif kıpırdadı, çocuklar uykuda gülümsedi.

Sonra derviş, asâsını yere vurdu ve silüeti duman gibi havaya karıştı.

Padişah içinden mırıldandı:

— Ya Rabbi, bu iki kaderi birbirine bağlayan sır nedir?

Ama o sır henüz açılmamıştı. Zamanın kılıfında saklı duruyordu.

Zaman, dere kenarındaki söğüt dalları gibi salınarak geçti. Çocuklar kundaktan çıktı, yürümeğe başladı; sarayın bahçesinde serçeler gibi koştular, lalaların dizinde oturup masal dinlediler.

Padişahın oğlu Sefa, gözleri ışık, sesi ninni gibi tatlı bir çocuktü; bakınca çiçek açar sanırsın.

Lalanın oğlu Cefa ise kara kaşlı, kararlı bakışlı, içi ateşliydi. Biri su gibi dingin, biri elik gibi diriydi.

Sarayda kimse ayırmazdı onları; biri nerdeyse öteki orada, biri gülse öteki seslenir, biri düşse öteki kaldırırdı. Halk derdi ki:

“Bu iki ocuk, kaderin bir çift kanadıdır.”

Böyle böyle yıllar aktı, çocuklar delikanlı çağlarına girdi. Sefa nur gibi süzölür, Cefa yel gibi yürürdü.

Fakat kader dediğin, suyun üstünde duran yaprak kadar hassastır; bir rüzgâr gelir, yer değişir, yol değişir.

Bir akşamüstü idi; güneş sarayın avlusuna altın bir sergi sermişti. Kuşlar yuvasına dönüyor, lalalar akşam çayını tazeliyordu. Derken yine o adam o derviş kapının gölgesinden belirdi. Ne ayak sesi vardı, ne nefesinin buğusu; lakin varlığı bilinir, yokluğu hissedilmezdi.

Sefa ile Cefa başlarını kaldırdılar, Derviş’in gözlerinde bir hikmet yandı. Sefa’ya yaklaştı, elini beline uzattı ve ince bir parşömen çıkardı. Üzerinde genç bir kız resmi vardı; yüzü hilal gibi narin, gözleri kara deniz gibi derindi.

Derviş resmi Sefa’nın avucuna koydu, “Zaman geldi,” dedi. Sonra asâsını yere vurdu ve yine kayboldu.

Sefa resme bir baktı, baktıkça kalbi titredi. Bir bakış, insanın ömrüne mühür vurur ya öyle oldu. Göğsü daraldı, nefesi sıkıştı, dizlerinden kuvvet gitti. O gece yatağa düştü; ne uyudu ne uyandı, gözleri resmin üstünde dondu.

Padişah telaşlandı, hekimler çağrıldı; kimisi ot kaynattı, kimisi muska okuttu, kimisi nabzına baktı; ama Sefa’nın dermanı ne arede, ne emeldeydi aşk ateşiydi onunki.

Sarayda hafif bir mırıltı dolaştı:

“şehzademiz gönlünü kaptırmış...”

Lakin kime? Kimse bilmiyordu. Günler geçti, Sefa sarardı, soldu, söz tutmaz oldu. Padişah sabrı taşmış halde Cefa’ya seslendi:

— Oğlum için devleti yakarım, dünyayı ararım. Cefa! Sana kırk gün veririm. Eğer Sefa’nın derdini bulmazsan, devlet kanunu ağırdır boynuna ferman iner.

Cefa başını öne eğdi; gözleri kardeşine baktı.

— Sultanım, ben onun nefesiyim; dermanını da bulurum, yoksa canım da yoluna helaldir.

Kırk gün geçti, umut bitti sanıldı. Ama kader, en dar yerde açar kapısını.

Kırk birinci gün, Sefa güç buldu, yatağında doğruldu. Titreyen parmaklarıyla resmi babasına ve Cefa’ya uzattı:

— Bu... bu kız... benim canım onda kaldı.

Padişah resmi aldı, yakınına tuttu. Lala hemen tanıdı:

— Bu Yemen Padişahı'nın kızıdır.

Sarayda derin bir sessizlik çöktü. Sonra Padişah sesini yükseltti:

— O hâlde Yemen'e gidilir. Sefa aşkı ile, Cefa sadakati ile yola düşsün. Bir canı aşk sürer, bir canı yol açar.

Böylece iki yiğit, kaderin çizdiği hattı takip etmek üzere yola koyuldu. Biri gönlünün ateşiyle yanıyordu, öteki dostunun ateşine su olmaya ant içmişti.

Ve dünya genişledi önlerinde.

Sefa ile Cefa, padişahın duasını, anaların gözyaşını, halkın uğurlamasını alıp yola koyuldular. Atlarının yelesi rüzgârla savruldu, nalları taşlara vurdukça sanki kaderin kapısı tıkrıdar oldu. Gündüz yollarını güneş kavurur, gece yıldızlar diz üstü dua eder gibi gökyüzünde titrerdi.

Yol boyu Sefa suskun kaldı; aşk adamı konuşmaz, içiyle yanar. Cefa ise hem gözetti hem düşündü: “Derviş bize isim verdi, ikimizi de bir kaderin içine bıraktı. Birine sefa, diğerine cefa... Benim payıma çile düştüyse dahi kardeşimin derdini dindirmek boynum borcu olsun.”

Haftalar geçti, dağlar aşıldı, denizler görüldü, nihayet Yemen'in minareleri ufukta belirdi. Bu ülkede sıcak başka, kokular başka, insanlar başka yürürdü. Sefa atından inerken titrek adım attı; aşkın yükü at sırtında taşınmazmış meğer yere basınca daha ağır vururmuş gönle.

Bir akşamüstüydü; güneş kızıl bir mendil gibi ufukta asılıydı. İki yiğit bir kapı önünde çömeldi; kapı eski, duvar toprak, çardak altı gölgeli... Kapıyı vuracaklardı ki içeriden titrek bir ses geldi:

— Kimin nesidir o ses, yabancı mısınız evlatlar?

Kapıyı açan bir kocakarı idi. Saçları bembeyaz örgülü, gözleri pırıl pırıl ama derin; dünyanın sırlarını saklar gibi. Bastonuna dayanmıştı ama bakışı kuş gibi çevikti. Gözleri misafirleri süzdü, sonra başını eğdi:

— Buyurun oturun, size çorba kaynatayım. Evlat yoldan gelmiş kırımak günahıdır.

Bu söz köy adabının özüdür. Sefa ile Cefa içeri girdiler. Ev sade idi ama içi huzur doluydu; bir köşede tandır, bir köşede kilim, bir duvarda yaşlı bir hurma ağacının gölgesi. Kocakarı çorbayı önlerine koyarken ince bir alayla sordu:

— Ne ararsınız Yemen yurdunda gençler?

Cefa selâm edip sözü aldı:

— Biz padişah soyundanız ana, bir gönül derdinin peşinden geldik.

Kocakarı kaşlarını kaldırdı, gözleri hafifçe parladı:

— Gönül derdi her dertten büyüktür. Hangi yürek ateşe düşmüş?

Sefa başını eğdi; kelime diline gelmedi.

Cefa onun yerine konuştu:

— Biz Sultan'ın kızını ararız. Resmini gören kardeşim yanık düştü, devası onda.

Kocakarı derin bir “hımm” çekti, sonra ağırca oturdu.

— O kız ki Yemen padişahının tek göz nuru. Velakin çok geç kaldınız evlat...

Onu Hint padişahının oğluna vermeye hazırlanırlar. Düğün yakın.

Söz sarayın duvarından taş düşürürdü sanki. Sefa'nın yüzü kül gibi soldu, gözleri karardı; lakin Cefa'nın gözlerinde ateş parladı.

— Vakit varsa çare de vardır ana. Sen bizi kızın yakınına götürmenin yolunu bilmez misin?

Kocakarı gözlerini kıstı, ikisini de uzun uzun süzdü.

— Cesaretiniz var, edebiniz var, niyetiniz hak. Madem öyle, benim elimde bir yol vardır. Ama kolay değildir... Kızlar gibi giyineceksiniz.

Sefa şaştı; Cefa ise gülümseyip başını eğdi.

— Yol ne isterse o olunur ana, yeter ki kader dönsün.

Ertesi sabah kocakarı onları alıp içeri götürdü. İpekleri, duvakları çıkardı; ince kınalar, nar incecik tülbentler... Oda kadın sırrı doldu. Cefa'nın omuzlarına tül inince yüzü değişti, yürüyüşü yumuşadı; Sefa da sessizce kabullendi bu hali, çünkü aşk için adam kendini külbastı eder de ses çıkarmaz.

Kocakarı onları saraya götürdü; saray kapısındaki gözcüler yaşlı kadını tanır, “Bu ana her vakit girer çıkar,” diye selâm ederdi. Böylece içeri geçtiler.

İlk gün Sefa kızın bahçede dolaştığını gördü fakat konuşmaya cesaret edemedi, yalnız resimdeki gözlerle gerçek gözler buluştu; dünya durdu sandı. Ertesi gün sıra Cefa'ya geldi. O kadir gecesi gibi sakindi, adımı ölçülüydü, sarayın gölgelik koridorlarında kızın odasına kadar vardılar.

O akşam kız ile Cefa aynı odada kaldı. Ne bir sınır aşıldı ne edep bozuldu; Cefa diz çöktü, her şeyi anlattı:

— Biz iki kardeşiz, iki kaderiz. Biri seni gönlüne mühür etti. Ben onun yoluna kefilim. Ama seni zorla almaz, rızanı ister. Hint padişahı oğlu ile vuslat istemezsin, biliyorum. Bize söz ver, kaçalım, seni sevdaya kavuşturalım.

Kız gözlerini kapadı, gözlerinden yaş süzülürdü. Dünya büyük ama baş eğdiren çoktur. Kız fisıldadı:

— Ben razıyım, lakin benim kaderim sizinle mi? Sultan oğlunu görmedim, ama resmini görünce yüreğim sanki tanır gibi oldu. Yazgı çağırdı beni belki. Var mıdır o sefa yüzlü?

Cefa başını eğdi:

— Var. O Sefa'dır. Senin gönlüne düşen O'dur.

Kız dizlerinin üzerine ellerini koydu, yüzü ay gibi parladı.

— O hâlde kader bize yol gösterdi. Fakat buradan kurtulmak gerek. Ülkemiz âdetince, gelinler türbede bir gece dua eder. O vakit benim yerime sen geçeceksin; ben de Sefa'ya koşacağım.

Cefa eğildi, söz verdi:

— Allah şahit, söz ağızdan çıktı. Türbede yer değişeceğiz.

Gece uzun sürdü, ama kalpler hafifledi. Bir düğüm çözüldü, başka bir düğüm atıldı.

Ve işte kaderin ağı ağır ağır yeni bir kapı açıyordu.

Gün döndü, düğün yaklaştı. Yemen diyarında davullar çalındı, minarelerden gül kokulu salavatlar yükseldi; saray avlusunda nice kumaş serildi, süslü atlar hazırlandı, altın işlemeli sedirler kondu. Herkes Hint padişahının oğlu ile Yemen padişahının kızının muradına ereceğini sandı. Lakin muradı yazan başka, muradı yaşayan başkadır.

Kız, Cefa ile sözleştiği gibi türbe gecesine çıktı. Bir kandil, bir tespih, bir dua... Ama bu gece dua kapısı başka türden açılacaktı. Türbenin içinde yağ kokulu mumlar titrerken, kız Cefa'nın elini tuttu ve fısıldadı:

— Bu gece kader elbisesini değiştirir. Ben giderim sevdaya, sen gidersin imtihana. Allah bizi utandırmasın.

Cefa başını eğdi, gözleri doldu; zira o hem dosta can vermeye niyetliydi hem kendi içinde kıpırdayan bir kaderin sesini duyar gibiydi. Türbedeki sessizlikte iki gölge, iki yazgı birbirine karıştı.

Kız, ince duvağını çıkarıp Cefa'ya verdi; Cefa da eski seyahat örtüsünü kızın omzuna sardı. Böylece iki beden, iki kader yer değiştirdi.

Gecenin koynunda kız, kocakarıyla saraydan usulca çıktı ve gizli patika yoldan Sefa'nın kaldığı yere doğru yollandı; yüreği kuş gibiydi, ama gözlerinde kararlı bir parlaklık vardı.

Cefa ise kızın yerine sedirde oturdu, yüzünü duvak örttü. Sabah olduğunda sarayın kadınları, müzikçiler, görklü alay ve altın takımlar kapıya dizildi. Kimse Cefa'nın o olmadığını anlamadı; çünkü kader örtünce hakikat görünmez olur.

Tam kuşluk vaktinde gelin alayı yola düştü. Ziller çaldı, davullar gümbürdedi, narin kemer tokaları şakırdadı. Cefa, yüreğinde hiç kimseye söylemediği bir dua ile ilerledi:

“Rabbim beni rezil etme, sevdayı sahibine ulaştır, benim payıma ne düşerse onu halimle taşıyayım.”

Konvoy Hint diyarına yaklaştığında bir saray belirdi; yüksek kapılar, pembe taşlar, güllerle süslü havuzlar... Herkes gelini karşılamaya hazırды. Ama kader, hazırlığı sever de planı bozmayı daha çok sever.

Cefa sarayın içine girer girmez, ona benzemez bir yumuşak ses duydu:
— Ey güzel gelin, yüzünü göreyim.

Bu ses Hint padişahının kızına aitti. Evet, o da bu düğün için getirilmişti ki gelini karşılasın. Lakin kader bir oyun kurdu: Göz göze geldikleri anda, padişahın kızı Cefa'nın gözlerinde derin bir nur, bir yiğitlik, bir hüznü gördü. Cefa da bu güzelin bakışında hem merhamet hem cesaret sezdi.

Bir anlık bakış iki gönlün kapısını açtı. Ne söz edildi, ne gönül saklandı. Padişahın kızı fısıldadı:

— Sen o değilsin... Sen gelin değilsin. Kimsenin göremediğini ben gördüm. Kim senin alına yazı yazmışsa, ben onu okuyorum.

Cefa başını eğdi, fısıltıyla konuştu:

— Ben bir dosta kefilim. Sevdayı sahibine ulaştırmaya geldim.

Hint prensesi gülümsedi; bu gülüş gece lambası değil, sabah güneşi gibi idi:

— Öyleyse senin yolun burada değil. Gel, kaçırız. Kaderi zorla değil, gönülle yazarız.

Kimseye ses etmediler; bir pelerin, bir kırmızı yün bohça, bir kısa dua... Ve sarayın gizli kapısından gece karanlığına kaçtılar. Ay şahitti, rüzgâr sakindi.

O sırada Yemen'in kızını da Sefa'nın çadırında düşünelim. Kız kapıyı açtığında Sefa o kadar solgun, o kadar yanık duruyordu ki adeta boynu bükük bir servi idi. Kız yanına çöktü, resimdeki ses gibi konuştu:

— Ben geldim. Aşk çağırdı, yol açıldı.

Sefa gözlerini açtı, onu görünce dünyası dirildi. O anda çadırın duvarları bile çiçek açtı sanki.

Ancak masal yolunun gülü kolay bitmez; dikenini mutlaka peşinden gelir. Hint sarayında gelin de prenses de yok diye haber yayıldı. Sarayın remil döken baş bakıcısı, sihir ehli bir kadındı; kuş gözü gibi bakan, toprağın fısıltısını duyan... Remiline bakınca fısıldadı:

— Kaçanlar iki değil... dört! Ve biri, yazgısı büyük olandan kaçırır kaderi!

Padişah köpürdü:

— Ardına düşün! Onları bulup getirin!

Baş bakıcı avucuna siyah kum aldı, bir ay parçası ekledi, üç kez üfledi:
— Kader sizi sürer, ben peşinize düşen gölgeyi salarım!

Ve kara aygır doğdu bir duman gibi, bir kâbus gibi, gözlerinde ateş, ayaklarında öfke... Kaçanların peşine düştü.

Dünya sessizdi.

Ama kader artık koşmaya başlamıştı.

Cefa ile Hint prensesi, gecenin koynunda gizlice kaçtılar. Ay ışığı gökyüzünde süt gibi akıyor, yol sessiz, rüzgâr hafifçe dalları okşuyordu. Arkalarından kimse duyulmasın diye ne nal sesi çıkardılar ne yüksek söz ettiler. Her adımları dua, her nefesleri kaderdi.

Bir zaman sonra Yemen kızını alıp gelen Sefa ile buluştular. İki âşık, iki gönül, iki baht yan yana durdu; ama ortada bir sır vardı: Cefa hâlâ gelin kılığında idi. Kızlar gülüştü, Sefa şaştı, Cefa da mahcup bir gülüşle duvağı indirip:

— Bir sevdayı sahibine kavuşturmak için yüz çevirdik gecenin örtüsüne, dedi.

Sefa dostunun omzuna dokundu, bir yudum minnet gözlerine doldu:

— Sen olmasan ben şimdi çoktan toprağın altında olurum.

Cefa, “Daha yolumuz var,” diye fısıldadı. Tam o sırada gecenin koynunda bir tırmalama sesi duyuldu; sanki karanlığın içinden demir pençeler toprağa sürüyordu. Rüzgâr bir anda kesildi. Ağaçların yaprakları dondu.

Derken kara aygır görüldü: Duman gibi çıkmış, gözleri ateş kıvılcımı, ağzından buhar değil, öfke çıkıyordu. Adımlarının sesi değil, gölgesinin çarpması titretirdi yeri.

Hint prensesi fısıldadı:

— Bu, remilci kadının büyüttüğü beladır. Bizden oç almaya geliyor.

Cefa dişlerini sıktı. Gözlerinde korku değil, ateş yandı. Tam aygır atılacakken... sanki rüzgâr ikiye yarıldı. Bir fısıltı duyuldu. Kimdi çıkarana? Kader mi, gök mü, yoksa gönlün duası mı?

Bir anda derviş yine belirdi. Ayağı toprağa basmıyor gibiydi; sesi uzaktan gelir, yol yakın olurdu.

— Ey Cefa! Ardınızdan hayvanlar gelecektir. Sakın ürkme! Üzerlerine bir avuç toprak savur; toprağın hükmü ateşe ağır gelir.

Derviş bunu dedi, tespihini çekti, sis gibi kayboldu.

Kara aygır ileri atıldı. Sefa kılıcına sarıldı ama Cefa kolunu tuttu:

— Kardeş! Bu kılıç işi değil, bu kader sınavı!

Yere eğildi, avucuna toprak aldı. Bir avuç toprağı aygırın üstüne savurdu. Toprak havada pırıltı gibi dağıldı. Bir anda aygırın gözleri dumanlandı, bedeni titredi, yerinde durdu; bir çığlık attı ki dağ taş yankılandı, sonra yere çöktü, taş kesildi.

Hint prensesi şaşkın, Yemen prensesi dua etti:

— Allah'ım, toprağın sırrını kim bilir? Cefa bilir.

Ama düşman vazgeçmez. Baş bakıcı yine büyüye sarıldı, yine remil döktü. Bu kez geyik çıktı peşlerine; gözleri ateş, boynuzları kıvılcım, koşusu rüzgârdan hızlıydı.

Geyik yaklaştı; Sefa sevindi, “Bu güzellik bize zararı dokunmaz,” dedi. Cefa yüzünü sertleştirdi, sanki gönlü önceden bilmişti.

— Bu güzellik ardına ölüm gizler! Derviş ne buyurduysa o!

Yine eğildi, yine toprağı savurdu. Toz geyiğın boynuzlarına değdiği an, hayvan birden çığlık attı, ışığı söndü, yere devrilip kül oldu.

Sefa hayrette:

— Ama o bir güzel varlık idi! Ona kıymasan ben belki götürürdüm babama, hem hediyem olurdu...

Cefa gözleriyle karşılık verdi:

— Gönül bilmez bazen zehrin çiçek gibi geldiğini.

Bu söz ağırdu. İnsanın içini yoklayan bir tartı vardı orada. Sefa sustu, niyetinin iyi ama bilgisinin eksik olduğunu anladı.

Ama kötülük üçtür, kader üçle sınır. Baş bakıcı son kez remile sarıldı, dudakları zehir gibi titredi, içinden uğursuz sözler döküldü. Bu kez ejderha görüldü; gövdesi yılan, yüzü aslan, nefesi ateş, kuyruğu zehir... Gecenin içi kızıl oldu.

Prensesler korkudan geriye çekildi. Sefa kılıcını çekti ama eli titredi. Cefa dosdoğru ileri yürüdü, avucuna yine toprak aldı. Ejderha ağzını açtığı an, toprak duman gibi yöneldi, ejderhanın yüzünü yaktı. Ejderha inledi, titredi, gövdesi çözüldü, sonra toprağı gömüldü.

Bunu gören baş bakıcı uzaktan çığlık attı; çünkü kötülük sahibine döner. Remil onu vurdu, kalbi çatladı, canı çıktı. Böylece büyü bitti.

Sefa derin bir nefes aldı.

— Sen olmasaydın bizi çoktan alırdı kara baht.

Cefa hafif gülümsedi:

— Benim kaderim cefadır, ama sevdiğime cefayı reva görmem.

Kızlar birbirine sarıldı, erkekler göğre baktı. Bu sınav tamam oldu. Artık memlekete dönme vaktiydi.

Yollar dümdüz değildi ama gönüller rahattı. Sarayların gölgesi değil, sevdanın ışığı eşlik etti dönüşlerine.

Yol boyu kuşlar onları önceden haber verdi, rüzgâr saçlarını okşadı, toprak ses çıkarmadı. Çünkü toprağı vefa gösterene toprak da sessiz şahit olur.

Ve gün geldi İstanbul göründü, Kadirle sınanan yollar payitaht kapısına ulaştı.

Ama insanın içindeki gölge, dışarıdaki çiyden çabuk silinmez. Sarayın kapısına gelince bu defa kader başka yüz gösterecekti...

Dört genç, iki yiğit, iki yâr, İstanbul'un minareleri görüldüğünde rüzgâr sanki daha tatlı esti, kuşlar daha canlı öttü. Yolun tozu yüzlerine vurmuş, günlerce aşkla, çileyle yürümenin yorgunluğu omuzlarına asılmıştı ama gönülleri ferah idi. Zira sevda bulunmuş, sınav aşılmış, can cana şahitlik etmişti.

Saray kapısına vardıklarında halk sevindi, tellallar “Şehzadeler döndü!” diye bağırdı; kadınlar pencerelerden selâm sarkıttı, çocuklar koştu. Haremden ninniler yükseldi bile çünkü saray sevdalı dönüş sever.

Padişah tahtında oturmuş, gözleri yola baka baka hasret çekmişti. Evlat kokusu gelince yüreği genişledi, gülümsedi. Sefa öne çıktı, başını eğdi; Cefa arkasında durdu, başı dikti. Yemen padişahının kızı Sefa'nın yanı başında dururken, Hint prensesi de Cefa'ya yakın durdu sanki kaderi ele veren bir gölge gibi.

Lakin işte o anda, kaderin ince teli titredi. Padişah'ın gözleri yere düşen bir geyik postu gördü; Sefa'nın getirmek için hazırladığı bir armağandı o. Lakin geyik yoktu sadece post kaldı. Zira Cefa onu öldürmüş, büyüden korumuştur.

Sefa'nın içine ansızın bir gölge düştü. Bir kıskançlık çınladı içinde, sinsisi, ince, çelik gibi keskin:

“Her işi o yaptı. Kızları bile o kurtardı. Geyiği neden öldürdü? Belki benim armağanımı kıskandı?”

Cefa sessiz durdu; Sefa'nın gözünde doğan bulutu hissetti, ama konuşmadı. Padişah da kaşlarını çattı:

— Sefa, geyik nerede?

Sefa'nın sesi ince ve kırgındı:

— Ben onu babama getirecektim... ama Cefa öldürdü.

Cefa başını eğmedi, saklanmadı:

— O geyiğin ardında büyü vardı. Bizi helake götürecekti. Ben öyle bildim, öyle ettim.

Sefa'nın içi kaynadı.

Aşk insanı yüceltir; lakin kıskançlık kalbi bir anda karartır. Sefa o an gönlündeki ateşi söndüremedi, dili sertleşti:

— Madem öyle, ben sana artık güvenmem. Benim armağanımı kıydın. Bu devlet benimdir; hükmüm şudur: Cefa idam edilsin!

Saray bir anda taş kesildi.

Kızlar feryat eder gibi nefes aldı, Lala irkildi, padişah suskun kaldı belki kaderi dinledi. Cefa gözünü kırpmadı; Çünkü suçlu değildi. Çünkü kaderine alışmıştı. Adı zaten Cefa idi.

— Madem hükmün budur kardeşim, dedi, ben razıyım. Çünkü dostluğa gölge düşerse, can bedeldir.

Cellatlar geldi; Cefa'nın ellerine dokundular ama bağlamadılar onu bağlamak kendilerine ayıp gelmişti. Cefa yürüdü. Halk yol verdi; kimse gözünün içine bakmadı. Çünkü âdemoğlu bilir: Bazen suç affedilir, bazen kıskançlık hata ettirir.

Cellat meydana vardıklarında kılıcını kaldırdı... Ama kolu titredi. Cefa gözlerini kapadı, nefesi huzurlu idi:

— Korkma cellat, kader geldi ise ben hazırım.

Cellat hıçkırdı, kılıcı indirip yere sapladı.

— Ben öyle adamın canını almam. Sen mazlumsun Sevgiden doğan cefa mazlumdur.

Ve o an cellat Cefa'yı serbest bıraktı.

— Git evlat... Kaç. Seni kim öldürürse günaha girer.

Cefa cellatın elini tuttu, alnına götürdü; gözleri yaşla doldu.

— Allah seni darda koymasın. Cefa'nın canı sende asılı dursun.

Ardından Cefa, dağ yoluna düştü, gölgeler arasında kayboldu.

Sarayda Sefa, hükmünü verdi sandı ama kalbi bir taş gibi ağırlaştı. Sevdanın yanında kıskançlık barınmaz; kalbi yedi. Gece yatağa yattığında nefesi daraldı, göğsü sıkıştı, “Kardeşimi öldürttüm...” diye inledi.

Sabah olduğunda karar verdi:

— Onu bulacağım. Canına sahip çıkamadım bedenine kavuşayım. Onu bulmaz isem gönlüm mezar olur.

Bir kervan geçti yoldan. Sefa durdurdu:

— Cefa adında bir yiğit gördünüz mü?

Kervandaki tüccar başını salladı:

— Gördük şehzadem. İnce bir yol tuttu, gözünde hüznü, adımında metanet vardı.

Şu dağın ardına geçti.

Sefa'nın gözleri yaşla doldu.

— Kardeşimi öldü bildim. Yarım canım gider sandım. Benim cezam büyüktür.

Onu bulacağım.

Bindi atına, rüzgâr gibi sürdü. Bir vadide buldu Cefa'yı, su kenarında oturmuş, yüzü aynadaki gölge kadar durgun, gözleri dertli.

Sefa atından indi, koştu, dizlerinin üzerine kapandı:

— Beni affet kardeşim! Ben seni yaktım, sen beni yüceltirken... Kalbimde küfeli bir gölge vardı, ben onun esiri oldum.

Cefa, Sefa'yı kaldırdı; gözünde kırgınlık yoktu, sadece bir ince çizgi gibi duran insan yarası vardı.

— Aşk adamı yorar, kıskançlık ise kör eder. Ama kardeşlik gönlü açar. Kalk. Biz birbirimize yazıldık.

Sefa onu saraya geri getirdi. Hekimler baktı, gönül merhemi sürdü, Cefa iyileşti. Kızlar dualar etti, padişah gözünü gizlice sildi; cellat bile gelip diz çöktü:

— İyi ki yapamadım, yoksa ben de toprağın yüzüne bakamazdım.

Böylece cefa çekildi, sefa yüz gösterdi.

Sefa Yemen padişahının kızıyla evlendi, Cefa Hint padişahının kızıyla murada erdi.

Ve sarayda bir rivayet dolaştı:

“Sefayı bilmeyen cefa görür. Cefa çekmeyen sefanın değerini bilmez.”

Onlar ermiş muradına, biz çikalım kerevetine. Gökle yer şahit olsun ki, vefa gönülde, kader yolundadır. Gökten üç elma düşmüş: biri aşk için çile çekenlere, biri dostluğa sadık kalanlara, biri de kıskançken af dileyen, gönlünü temizleyenlere.

5.2.11. Gölge Mağarasında Yazılan Sır (Alicengiz Oyunu)

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken, uzak diyarların birinde, yüksek dağların, derin denizlerin, geniş ovaların ötesinde bir padişah varmış. Bu padişahın ne parası eksikmiş ne askeri, ne hazinesi boşmuş ne de sarayında yiyecek içecek, ama buna rağmen adamcağızın içini bir can sıkıntısı almış mı, sorma gitsin, sabah kalktığında akşam olmasını, akşam olduğunda sabahı bekler dururmuş, hiçbir şeyden tat almaz olmuş.

Günlerden bir gün padişah yine tahtına kurulmuş, önünde serili ipekli halılara baka baka, duvarlardaki nakışlı levhaları, altın yaldızlı tavanları seyrede seyrede içini çekmiş, sonra kaşlarını çatıp etrafına toplanmış vezirlere, paşalara dönmüş, “Bre,” demiş, “şu dünyada benden zengin, benden güçlü nice hükümdar var mıdır bilmem ama gönlü benden boş, canı benden sıkılmış padişah var mıdır acaba, onu hiç bilmem, söyleyin bakalım, içinizde Ali Cengiz oyununu bilen var mı, bilen de çıksın ortaya, şu can sıkıntımı alsın götürsün.”

Mecliste oturan vezirler birbirlerinin yüzüne bakmışlar, kimisi yere göz dikmiş, kimisi sakalını sıvazlamış, ama içlerinden hiçbiri ses çıkaramamış, “Padişahım,” demiş yaşlı vezir, “biz iş biliriz, yol biliriz, savaş biliriz ama Ali Cengiz oyununu bilmeyiz, ömrümüzde işitmişliğimiz var, görmüşlüğümüz yoktur.” Başka bir vezir araya girmiş, “Derler ki padişahım, Ali Cengiz oyunu öyle bir oyundur ki insanı insandan, eşyayı eşyadan ayırır, bilen eline dünya verilse az gelir ama bilen de az bulunur.” Padişah bunları duydukça daha çok meraklanmış, meraklandıkça da can sıkıntısı artmış, sanki içi içini yemiş.

Sarayda günler böyle geçip giderken bir gün sarayın hizmetine yeni bir kadın alınmış. Yıllarca dul kalmış, elinin emeğiyle, alnının teriyle geçinmiş, temiz yüzlü, ağır başlı bir kadınmış bu. Kadının da bir oğlu varmış ki görenin bir daha dönüp baktığı cinstendir; ne kısa boylu ne uzun, ne çok zayıf ne çok iri, kara kaşlı, ela gözlü, yüzü sevimli, bileği güçlü, aklı da yerinde, becerikli bir delikanlıymış. Genç, annesinin saraya girip çalıştığını işitince gururlanmış, “Hiç değilse anamın çalıştığı kapı padişah kapısıdır,” diye sevinmiş.

Günlerden bir gün, padişah yine meclis kurdurmuş, can sıkıntısından dem vurup duruyormuş, “Ali Cengiz oyununu bilen yok mu, yok mu şu memlekette,” diye söyleniyormuş. Sarayın içinde çalışıp dolaşan kadınlar, hademeler, aşçılar, sakalar bu sözleri ağızdan ağza yayıp duruyorlarmış. Genç delikanlı da annesinden duymuş padişahın derdini, “Oğlum,” demiş kadın, “Padişahın canı sıkılıyormuş, Ali Cengiz oyununu bilen arıyormuş, bütün memlekete haber salmış da kimse çıkmamış, mecliste her gün aynı söz, aynı şikâyet.”

Genç bunları duyunca, içinden bir ateş yükselmiş, “Mademki böyle bir oyun var, mademki padişah bunun hasretini çekiyor, ben niçin gidip öğrenmeyeyim,” diye düşünmüş. İçinde hem merak hem hırs hem de kendini kanıtlama isteği kabarmış. Bir akşam annesiyle otururken, “Ana,” demiş, “ben padişahın huzuruna çıkmak isterim, izin verirsen sarayda sözümü edersin, belki padişahın huzuruna kabul olunurum.” Ana, oğlunun gözü kara halini bilirmiş, “Oğul,” demiş, “padişah kapısı ağır kapıdır, gireni çıkarmaz, çıkanı geri almaz, bir işe niyet edince sonunu iyi düşünmek gerek.” Ama delikanlının gönlüne düşen kor tutuşmuş bir kez, yatışmak bilmiyormuş.

Ertesi gün kadın, iş sırasında araya birtakım aracılar sokup oğlunun padişahın huzuruna çıkmasını istemiş, söz saray kapısından içeri girmiş, derken padişahın kulağına kadar varmış. Padişah, “Çağırın bakayım şu delikanlıyı,” demiş, “dili var mı, sözü var mı, canı var mı, göreyim.” Genç huzura varınca edeple eğilmiş, selam vermiş, padişah da gencin duruşuna, bakışına bakmış, hoşuna gitmiş. “Bre delikanlı,” demiş, “duymuşsun ki

ben Ali Cengiz oyununu bilen ararım, sen ne dersin bu işe?” Genç başını kaldırıp cesaretle konuşmuş, “Devletlim, ben bu oyunu bilmem ama gidip öğrenmek isterim, izin verirseniz, nerede öğretilirse bulur, öğrenir, size de gösteririm, yeter ki bana müsaade buyurasınız.”

Padişah bu sözden hoşlanmış, “Demek ki yüreği var,” diye düşünmüş. “Peki,” demiş, “ana-baba rızası olmadan olmaz, git ananla helalleş, vedalaş, sonra dilediğin yere gidebilirsin, bu konuda kapım sana açık olsun.” Genç başını eğmiş, şükranla geri çekilmiş. Saraydan çıktığında yüreği bir kuş gibi çarpıyormuş, hem sevinç hem korku hem merak birbirine karışmış.

Eve varınca anasının yanına oturmuş, olan biteni bir bir anlatmış. Kadın önce ürpermiş, “Oğlum,” demiş, “nice nice yiğitler olmuş da Ali Cengiz oyununu öğreneceğim diye yollara düşmüş, kimisi geri dönmüş, kimisinden haber bile gelmemiş, bu iş şaka işi değildir.” Ama gencin bakışında öyle bir kararlılık varmış ki kadın daha fazla karşı duramamış. Gözleri dolmuş, “Mademki gönlüne böyle düştü, seni tutacak gücüm yok, var git oğul,” demiş, “yalnız unutma, nereye gidersen git, ne kadar yükselirsen yüksel, anamı hatırla, anaya hürmeti unutma, başına ne gelirse gelsin doğru olmaktan vazgeçme.” Ana oğul sarılıp ağlamışlar, sonra kadın ona yol azığı hazırlamış, torbasına kuru ekmekler, peynirler, biraz da kuru meyve koymuş, beline sağlam bir kuşak bağlamış, “Al bunu,” demiş, “hem belini tutar hem beni hatırlatıverir.” Genç anasının elini öpmüş, başına koymuş, ardından sabah ezanıyla yollara düşmüş.

Delikanlı günlerce yürümüş, dağ aşmış, dere geçmiş, orman içlerinden, ıssız yollardan geçmiş. Bir gün akşamüstü, güneş dağların arkasına doğru kayarken, dar bir patikadan ağır ağır ilerlerken karşısına uzun sakallı, beli hafif kambur, elinde asa, sırtında aba, yüzü nurlu, gözleri derin derin bakan bir derviş baba çıkmış. Derviş, yolda gelen geçen herkese bakmayan cinstenmiş ama bu genci görünce duruvermiş, “Selamünaleyküm oğul,” demiş. Genç hürmetle, “Aleyküm selam derviş baba,” deyip önünde duruvermiş.

Derviş genci yukarıdan aşağı süzmüş, “Nereden gelip nereye gidersen, gençlik ateşine mi düşmüşsün, yoksa gönül ateşine mi,” diye sormuş. Genç de söz döndürmeden, olduğu gibi anlatmış, “Ben falan memleketin padişahının kapısında çalışan bir kadının oğluyum, padişahımın canı sikkın, Ali Cengiz oyununu bilen arar, ben de gidip öğrenmek için yollara düştüm,” demiş. Derviş baba bu sözleri duyunca sakalını sıvazlamış, mırıldanmış, “Demek Ali Cengiz oyunu ha...” Sonra gencin gözlerinin içine bakmış, “Bu oyunu öğrenmek her yiğidin harcı değildir oğul, insanın canıyla, aklıyla, yüreğiyle imtihanıdır, sen bu yükü taşıy mısın?” diye yoklamış.

Genç, “Derviş baba,” demiş, “padişah söz verdi, ben de söz verdim, yolumdan dönmek istemem, yeter ki bir bilen çıksın karşıma, ne lazımsa yaparım.” Derviş gülümser gibi olmuş, “Mademki öyle, gel arkamdan yürü, belki sana yardımım dokunur,” demiş. Böylece derviş önde, genç arkada, yürümeye başlamışlar. Günlerce dağ taş aşmışlar, yollardan çıkıp patikalara vurmuşlar, patikalardan çıkıp keçi yollarına sapmışlar, derken öyle bir yere varmışlar ki ne insan sesi duyuluyormuş ne hayvan izine rastlanıyormuş; ağaçların bile seyrek düştüğü, rüzgârın bile usul usul estiği, göğün daha yakın görüldüğü ıSSIZ bir diyar.

Bu ıSSIZLIĞIN ortasında, yalçın kayaların dibinde ağız dar, içi derin, dışarıdan bakınca sıradan bir kovuk gibi görünen bir mağara varmış. Derviş, “İşte benim dergâhım,” demiş, “korkma, burası dışarıdan görüldüğü kadar dar değildir, içi geniştir, odaları boldur.” Mağaranın içine girdiklerinde gerçekten de içerinin dışarıdan hiç belli olmayan bir genişliği olduğu ortaya çıkmış; sağlı sollu odalar, derin dehlizler, taş diplerine kurulmuş ocaklar, raflara dizilmiş kitaplar, eski eşyalar, türlü türlü kap kacak... Derviş genci içeri almış, sağ tarafta küçük bir odayı gösterip, “Sen şimdilik burada dinlen, ben işimi göreyim, sonra sana bakarız,” demiş, kapıyı çekip gitmiş.

Genç, odanın içinde bir süre dolaşip etrafa bakınmış, sonra yorgunluktan yere serili kilimin üzerine oturmuş. Lakin yol yorgunluğu geçtikçe, içini yine o alışık olduğu merak kemirmeye başlamış, “Bu mağara kimin, bu odalarda kimler yaşadı, bu kadar kitap kime...” diye düşünmüş. Dervişin sesini de duymayınca canı sıkılmış, yerinde duramaz olmuş. “Biraz dolaşsam ne olur,” deyip usulca kapıyı aralamış, mağaranın içindeki koridora çıkmış. Duvarlarda yağ lambaları yanıyormuş, sarı sarı, titrek bir ışık varmış. Bir odanın önünden geçerken içeriden hafif bir hıçkırık, bir nefes sesi duymuş. Kulak kabartmış, sesin bir insan sesine benzediğini anlamış.

Merakına yenik düşüp kapıyı usulca itmiş, içeride, küçücük bir sedirin üzerinde, bileklerine ince zincirler takılmış, saçları beline kadar dökülen, yüzü solgun ama gözleri pırıl pırıl bakan bir genç kız görmüş. Kız, gencin içeri girdiğini görünce önce irkilmiş, sonra onun dervişin yanında gelen delikanlı olduğunu anlamış, bakışları yumuşamış. Genç de şaşkın şaşkın kalmış, “Sen kimsin, burada ne ararsın?” diye sormuş. Kız içini çekmiş, “Ben de senin gibi zamanında Ali Cengiz oyununu öğrenmeye gelenlerden birinin kızıyım,” demiş, “babam bu dervişten ilim, marifet isterken benim de gözümde dünya yeni yeni açılıyordu, sonra işler sarpa sardı, derviş bizi oyuna getirdi, babamı da beni de burada tutmaya başladı, o günden beri buradayım.”

Genç bu sözleri duyunca ürpermiş, “Demek ki bu derviş herkesin sandığı gibi sıradan bir derviş değildir,” diye düşünmüş. Kız devam etmiş, “Seni uyarıyorum genç

adam, bu derviş sana Ali Cengiz kitabını öğretirken bir yandan da seni deneyecek, eğer gerçekten öğrendiğini anlarsa, seni de benden önce gelenler gibi ortadan kaldırır, sakın ona bildiğini belli etme, ne söylüyorsa tersini söyle, aklını kullan, sözlerini çevir, mani uydur, cinaslı laflarla kafasını karıştır ama kulağın hep açık olsun, öğrettiği hiçbir sözü kaçıрма, yoksa sonun kötü olur.”

Genç kızın anlattıkları gencin yüreğine bir bıçak gibi saplanmış ama korkusundan çok, içinde bir inat, bir meydan okuma duygusu kabarmış. “Mademki bu kadar yola geldim,” demiş içinden, “mademki canımı tehlikeye attım, geri dönmek yok, hem kendi canımı kurtaracağım hem bu kızı bu zindandan çıkaracağım.” Kızla kısa kısa konuşmuşlar, kız ona mağaranın odalarını, dervişin huylarını, neyi ne zaman yaptığını anlatmış, “Derviş, akşamları kitabını açar, gündüzleri seni çalıştırır,” demiş, “sözüm söz olsun, sen akşamları benimle tekrar edersin, böylece öğrenir ama belli etmezsin.”

Ertesi gün derviş, genci yanına çağırmış. Ortadaki büyük odada, duvarın dibinde, kalın kapaklı, eski ciltli, sayfaları sararmış bir kitap duruyormuş. Derviş eliyle işaret etmiş, “İşte Ali Cengiz kitabı budur,” demiş, “bunun içinde öyle sırlar var ki bilen başka birine muhtaç olmaz, lakin herkesin kaldıracağı yük değildir, ben sana okuyacağım, sen de tekrarlayacaksın.” Genç, “Peki baba,” demiş, başını eğmiş, kitabın yanına diz çökmüş.

Derviş kitabı açmış, içinden türlü dönüşümlerin adlarını, sırlarını, hangi sözle neye dönüşüleceğini, hangi nefesle hangi şeklin alınacağını anlatmaya başlamış. Her bir dönüşümün önce adını, sonra duasını, sonra da gizli işaretlerini göstermiş. Genç, kızın öğüdünü hatırlayarak dikkatle dinlemiş ama ağzından çıkan her sözü tersine çevirmiş; derviş “Şöyle şöyle söyleyeceksin,” deyince, o “Ben karıştırdım galiba, böyle miydi?” deyip kelimeleri yer değiştiriyormuş. Derviş, “Hay Allah şu çocuğun aklına,” deyip sabrını zorlayarak her şeyi tekrar tekrar anlatıyormuş.

Bazen derviş, “Bak oğul, diyelim ki at olmak istersin,” deyip belli sözler söylüyor, elini kolunu belirli biçimde hareket ettiriyor, bir anda karşısında güçlü bir at belirliyormuş, sonra aynı sözleri tersten okuyup yeniden insan oluyormuş. Genç onu seyrederken aklına kazıyormuş, ama sıra kendisine gelince, bilmezden gelip, “Ben unuttum, kelimenin sonu neydi baba, başı neresiydi,” diyerek işi bulandırıyor. Derviş bir yandan kızıp bir yandan da, “Ne densiz çocukmuş, pek de akıllı görünürdü,” diye söylenerek, kitabı baştan alıp tekrar tekrar okuyor, her defasında genç aslında her kelimeyi, her işareti içine sindiriyormuş.

Akşamları derviş ortadan kaybolduğunda genç usulca kızın bulunduğu odaya gidiyor, gündüz duyduklarını harfiyen ona anlatıyor, kız da bildiklerini ekleyerek gençle birlikte tekrar ediyormuş. Bazen kız ona, “Şurada şu işareti unutma, derviş anlatırken fark

etmedin ama ben yıllar önce görmüştüm,” diye hatırlatıyor, böylece ikisi birlikte kitabı adım adım ezberliyorlarmış. Genç, dervişin anlattığı her dönüşümü zihninde defalarca canlandırıyor, diliyle tekrarlamıyor ama aklıyla her kıvrımını yokluyormuş.

Günler haftaları, haftalar ayları kovalarken dervişin sabrı giderek tükenmiş. Bir gün kitabı gürültüyle kapatıp gence dönmüş, “Yahu,” demiş, “ben ömrümde böyle inatçı, böyle akli kıt bir talebe görmedim, sana kırk gündür okuyorum, hâlâ bir dönüşümü doğru dürüst söyleyemedin, bırak at olmayı, kuş bile olamıyorsun, bari bir kedi olunur, onu da beceremiyorsun.” Genç, içinde her dönüşümü ezbere bildiği halde, yüzünü mahcup hale sokup başını eğmiş, “Ne edeyim baba,” demiş, “aklım almıyor, her seferinde kelimeler birbirine karışıyor, ben de beceremiyorum.”

Derviş, gencin türlü haylazlıklarından, söz oyunlarından, manilerinden o kadar yorulmuş ki sonunda, “Bu çocuktan talebe olmaz,” diye hükme varmış. “Bari başıma dert olmadan göndereyim gitsin,” diye düşünmüş. Bir sabah genci yanına çağırarak, hiç kitabı açmadan, “Bak oğul,” demiş, “ben sana öğüt verdim, kitap okudum, yol gösterdim ama senin aklın bu işe ermedi, bu iş senlik değilmiş, git, memleketine dön, başka işlerle uğraş, benim de başım ağrımasın.” Sonra onu kolundan tutup mağaranın dışına çıkarmış, uzun uzun yürümüşler, kervanların geçtiği büyük yola varınca onu orada bırakmış. “Al işte yol budur, isteyen gider doğuya, isteyen batıya, ben senden ümidimi kestim,” deyip geri dönmüş.

Genç, derviş arkasını dönüp kaybolunca derin bir nefes almış. İçinde hem buruk bir sevinç hem de ağıra yakın bir sorumluluk duygusu varmış. “Kitabı ezberledim,” demiş kendi kendine, “ama mağaradaki kızı orada bıraktım, bir gün geri dönmenin yolunu bulmalıyım.” Şimdilik elinden gelen tek şeyin memleketine dönmek olduğunu bilerek yola koyulmuş. Günlerce yürümüş, azığına idareli yemiş, önüne çıkan kervanlarla birlikte kısa süreler yol almış, derken bir sabah, güneş doğarken uzaktan memleketinin minareleri, tanıdık dağları görünmeye başlamış. Yüreği hızla çarpmış, adımlarını sıklaştırmış.

Şehrin kapısından içeri girince her şey ona hem çok tanıdık hem de biraz yabancı gelmiş. Sokak aralarından geçerken çocukların seslerini, satıcıların bağırışlarını, fırınlardan yükselen ekmeğin kokusunu içine çekmiş. Nihayet kendi küçük evlerinin önüne varmış. Kapıyı tıklatmış. Anası kapıyı açtığı anda karşısında oğlunu görünce bir an dona kalmış, sonra “Oğlum!” diye feryat edip boynuna sarılmış. O an ana oğlunun sevinçten gözlerinden yaşlar boşanmış. Kadın günlerce, gecelerce oğlunun yolunu gözlemiş, nice korkulu rüyalar görmüş, onu sağ salım karşısında görünce dili tutulmuş, bir süre konuşamamış bile.

Biraz kendine gelince, “Oğlum,” demiş, “nerelerde kaldın, ne gördün, ne öğrendin?” Genç de anasına başından geçenleri, dervişle karşılaşmasını, mağarayı, kızını, kitabı, hepsini anlatmış ama Ali Cengiz oyununun her sırrını açık etmeyip, “Ben bir şeyler öğrendim ama daha tam değil,” demekle yetinmiş. İçinde, “Bu ilmin hayırlı yerde kullanılması gerek,” diye bir ses varmış. O gece ana oğul birlikte oturup dertleşmişler, sonra genç içine doğan bir planı anasına açmış.

“Ana,” demiş, “ben artık Ali Cengiz hünerlerini bilirim, bunu saklamamaya niyetliyim, padişaha hem verdiğim sözü tutmak hem de seni rahat ettirmek isterim. Yarın sabah bir at olup avluya çıkacağım, sen de beni padişaha satmak için saraya götüreceksin, lakin ne olursa olsun yularımı elinden bırakmayacaksın, kim ne verirse versin yular bende kalsın demedikçe verme.” Kadın ilkin bu sözlere inanmakta zorlanmış, “Oğlum aklını mı kaçırdın,” demiş, “insan insandır, at at, nasıl olur?” Genç gülümsemiş, “Sen bana güven ana,” demiş, “yarın sabah göreceksin.”

Sabah ezanından sonra genç avluya çıkmış, anası ürkek gözlerle onu izlerken o içinden Ali Cengiz kitabında öğrendiği sözleri mırıldanmış, ellerini belirli biçimde açıp kapamış, nefesini şöyle bir verip almış, bir de bakmışlar ki avlunun ortasında, az önce duran delikanlı yok, yerine parlak tüylü, kuyruklu, gözlerinden zekâ fişkıran, yürüyüşü çevik, güzel bir at duruyor. Kadın bu manzarayı görünce önce korkudan geri çekilmiş, sonra atın gözlerinde oğlunun bakışını görünce yavaşça yaklaşmış, eliyle yelesini okşamış. At, başını anasının omzuna sürtmüş, sanki “Korkma ana, benim,” dermiş.

Genç, at kılığında anasına bakarak burnuyla ahırdaki eski bir yuları işaret etmiş. Kadın yuları alıp onun başına takmış. Sonra içeri girip üstüne başına çeki düzen vermiş, “Ben gidip padişahın kapısında bu atı satacağım,” diye kendi kendine mırıldanmış. Yola koyulduklarında sokaktan geçenler bu ata hayranlıkla bakmışlar, “Vay canına, ne güzel hayvanmış, sanki masal atı, nereden gelmiş,” diye konuşmuşlar. Kadın, kim sorsa “Satıyorum,” demiş ama yulara sıkı sıkı sarılmış.

Saray kapısına vardığında nöbetçiler atı görür görmez içeri koşup haber vermişler, “Padişahım, kapıda dünyada eşine az rastlanır bir at var,” diye. Padişah, can sıkıntısından bıkmış olduğu için, yeni bir şey işitince hemen meraklanmış, “Getirin şu atı göreyim,” demiş. Kadın, atıyla birlikte huzura alınmış. Padişah atı baştan ayağa süzmüş, yelesinin parlaklığına, adımlarının sağlamlığına, gözlerinin zekâsına bakmış, “Kaça satarsın bu atı?” diye sormuş. Kadın, “Padişahım, bu atın kıymetini ben bilmem, siz ne uygun görürseniz verin ama bir şartım var,” demiş, “yularını benden başkasına vermeyeceksiniz, yular benim elimde kalacak.”

Padişah önce bu söze şaşırılmış, sonra kendi kendine, “Ne çıkar ki, yular onda kalsa ne olur,” diye düşünüp aldırmamış. Hazinedarına işaret etmiş, kadın altın keselerini görünce hayatında görmediği kadar parayı bir arada görmüş, gözleri dolmuş ama yine de yulara sıkı sıkı sarılmış. At, padişahın ahırına çekilirken kadın yuların ucunu bile bırakmamış. Bir süre sonra padişah sıkılmış, “Ne olacak yani, yular da bende kalsın,” diye düşündüğünde, atın gözüyle göz göze gelmiş, atın bakışında öyle tuhaf bir anlam varmış ki içi ürpermiş, “Boş ver,” demiş, “Yular kadında kalsın, ne fark eder.”

Akşam olup ortalık sakinleşince kadın ahırın yanına gitmiş, atı kimseler görmeden avlunun bir köşesine çekmiş. At, Ali Cengiz sözlerini içinden geçirip silkinmiş, bir anda yeniden genç delikanlı oluvermiş. Kadın bu yeniden dönüşe de şaşırda da artık oğlunun gücüne alışmaya başlamış. “Bak ana,” demiş genç, “yarın da koç olacağım, yine beni padişaha satacaksın ama bu defa işler biraz karışabilir, çok dikkatli ol, ip sakın elinden çıkmasın, başkasına vermeyesin yoksa başımıza iş gelir.”

Ertesi gün, genç bu kez koç kılığına girmiş. Boynuzları kıvrım kıvrım, tüyleri parlak, adımları diri bir koç olmuş. Kadın onu ipinden tutmuş, yine sarayın yolunu tutmuş. Ama kader bu ya, derviş baba da o sıralar, gencin memleketine gelmiş, elinde değneğiyle, düşünceli düşünceli yürürken uzaktan kadını ve yanındaki koçu görmüş. Onun, koçun bakışından, yürüyüşünden bir tuhaflık sezmiş. Kendi kendine, “Benim o sefil talebe olmasın,” diye şüphelenmiş. Yaklaşıp dikkatle bakınca, koçun gözlerinde tanıdık bir parıltı görmüş, “Vay hain,” demiş içinden, “Meğer meğer ben onu akılsız sanırken bütün sırları almış, benden gizlemiş.”

Dervişin içini büyük bir öfke kaplamış, dişlerini sıkmış, “Ben sana gösteririm,” diye mırıldanmış. Hemen yüzünü toparlamış, kendini yolda tesadüfen karşılaşmış gibi göstererek kadına yanaşmış. “Bacım,” demiş, “ne güzel koçun varmış, nereye böyle?” Kadın, “Saray kapısına, padişaha satmaya gidiyorum,” demiş. Derviş, sözde saf saf gülümseyip, “Ben de hayvan tüccarıyım, padişahattan önce ben alayım şu koçu, sana da iyi para veririm,” demiş. Kadın, “Yok,” demiş, “Ben padişah kapısına söz verdim, önce oraya götüreceğim.”

Derviş biraz daha yanaşıp, koçun ipine el atmaya niyetlenmiş. O sırada koç, yani genç delikanlı, dervişin gözlerini tanımış, içini bir ürperti kaplamış ama korkuya fırsat vermeden Ali Cengiz ilmini hatırlayıp, tam derviş ipi kavrayacağı sırada, içinden bildiği sözleri geçirip silkinmiş, bir anda küçük, çevik bir kuş olup havalandı mı, gökte kanat çırpmaya başlamış. Kadın şaşkınlıktan olduğu yere çökmüş. Akli başından gitmiş. Derviş, koçun göğe yükselip kuş oluşunu görünce dişlerini sıkarak kendi ilmine sarılmış, o da bir atmaca olup arkasından göğe yükselmiş.

İkisi biri kuş, biri atmaca, şehir üzerindeki gök kubbede dönüp dolaşmışlar. Kuş kaçmış, atmaca kovalamış, bazen çatıların arasından geçmişler, bazen minarelerin çevresinde dolanmışlar. Aşağıdaki insanlar başlarını kaldırıp bu olağanüstü kovalamacayı izlemiş, “Şuraya bak, atmaca şu kuşun peşini bırakmıyor,” demişler ama kimse işin aslını bilememiş. Kuş, son bir gayretle sarayın üstüne doğru uçmuş, sarayın avlusuna, padişahın oturduğu sofaya yakın bir yere süzülmüş.

Tam bu sırada kuş, içinden yeni bir dönüşümü hatırlayıp kendini yere doğru bırakmış, havada kıvrılıp bükülürken Ali Cengiz’in başka bir sırrını işlemiş, padişahın önünde, dizinin dibinde kocaman, sulu, al yanaklı bir elma olup düşürmüştü. Padişah, gökten düşen bu elmaya şaşırarak, eline alıp çevirmiş, “Gökten elma düşmez ama bizim başımıza neler düşer.” diye hayretle bakmış. Tam elmayı ısıracağı sırada, sarayın kapısından içeri koca sakallı, sırtı abalı, derviş girmiş. Ağır ağır yürüyüp padişahın önüne varmış, eğilmiş, “Padişahım, o elma var ya, o elma benimdir, yollarda düşürdüm, sizin huzuruza kadar yuvarlanmış olmalı,” demiş.

Padişah elmayı elinde evirip çevirirken dervişin sözlerini dinlemiş, “Madem senindir, al öyleyse,” diyecekken, elma birden titremeye başlamış, padişahın avucundan sıyrılıp sofranın kenarına yuvarlanmış, oradan da yere düşüp yüzlerce, binlerce küçücük darı tanesine dönüşerek dört bir yana saçılmış. Derviş neye uğradığını şaşırarak ama fırsatı kaçırmamış, içten içe öfkeyle kaynarken bir dönüşüm daha yapıp bir tavuk oluvermiş. Tavuğun gözü dönmüş, aç kurt gibi darı tanelerine saldırmış, gagasıyla sağa sola dağılan taneleri bir bir toplamaya başlamış. Saray halkı bu garip hâli hayretle izlemiş, kimse olup bitenlerin gizini kavrayamamış.

Tam tavuk, darı tanelerinin çoğunu yemeye koyulmuşken, darı taneleri arasında gizlenen genç delikanlı fırsatını bulmuş. Bir anda içinden başka bir dönüşüm duasını geçirip, küçücük darı tanelerinden biri olmaktan çıkıp ince uzun gövdeli, sivri dişli, hızlı mı hızlı bir sansar oluvermiş. Sansar, tavukla darı arasındaki mesafeyi göz açıp kapayıncaya kadar sıçrayıvermiş, tavuğun üzerine atılmış, dişlerini tavuk dervişin boğazına geçirmiş. Tavuk debelenmiş, kanat çırpmış ama sansarın dışından kurtulamamış, bir iki hamlede cansız yere serilmiş.

O anda saray avlusunda bir sessizlik olmuş. Herkes nefesini tutmuş, gözler bu garip savaşı izlemiş. Tavuk, yani derviş, son nefesini verince genç sansar bir kenara sıçrayıp orada durmuş. Ardından derin bir nefes alır gibi olmuş, içinden son bir kez Ali Cengiz sözlerini geçirip, herkesin gözünün önünde silkinerek yeniden insan şekline bürünmüş. Bir an önce sansar, sonra pırl pırl yüzlü, gözlerinden ateş saçılan genç bir delikanlı avlunun ortasında dikilivermiş.

Padişah şaşkınlıktan ağzı açık kalmış, saray görevlileri ne yapacaklarını bilememiş, bazıları geri çekilmiş, bazıları gençten korkup elleri kılıçlarına gitmiş ama padişah eliyle işaret edip hepsini durdurmuş. “Durun,” demiş, “kimse yaklaşmasın, önce şu gencin halini, hikâyesini dinleyelim.” Genç derin bir nefes almış, edeple padişaha eğilmiş, “Padişahım,” demiş, “izin verirseniz başımdan geçenleri bir bir anlatayım ki bu sansar, bu tavuk, bu kuş, bu elma, bu darı meselesi size anlamlı olsun.”

Padişah başıyla işaret etmiş, “Anlat bakalım delikanlı,” demiş, “yoksa sen uzun zaman önce kapıma gelen o cesur genç misin?” Genç, “Evet padişahım,” demiş, “ben sizin huzurunuzda Ali Cengiz oyununu öğrenmeye niyet ettiğimi söyleyen gencim.” Sonra dervişle karşılaşmasından başlayıp mağaraya gidişini, oradaki kızı, dervişin hilesini, kitabı nasıl ezberlediğini ama nasıl bilmezlikten geldiğini, mağaradan kovulmasını, memlekete dönüşünü, at ve koç kılığına girip padişaha satılma oyunlarını, dervişin onları fark edişini ve nihayet gökteki kovalamacayı, elma, darı, tavuk, sansar dönüşümlerini tane tane anlatmış.

Padişah, gencin anlattıklarını dinlerken bir yandan hayrete düşmüş, bir yandan içi ferahlamış, “Demek yıllardır aradığım Ali Cengiz oyunu işte böyle bir şeymiş,” diye düşünmüş. Söz bitince, bir süre sessiz kalmış, sonra gence dönüp, “Sen,” demiş, “yalnız akıllı değil, aynı zamanda yürekli bir yiğitsin, canını ortaya koymuşsun, bana da büyük bir şenlik, büyük bir ibret gösterdin. Mademki dervişini senin sayende bertaraf ettik, onun şerrinden de kurtulduk, sana hakkını vermek boynumun borcudur.”

Önce hazinedarına dönmüş, “Bu gence kese kese altın vereceksiniz,” demiş, “öyle bir vereceksiniz ki yedi sülalesi darlık görmesin.” Sonra yanındakilere, “Onu sarayımda başmusahip eyleyin, bundan böyle meclisimde sağ yanımda otursun, aklına danışayım, sözüne kıymet vereyim,” diye buyurmuş. Ardından gencin anasını hatırlamış, “Anası da sarayımın başmisafiridir,” demiş, “dilediği gibi girip çıkacak, kapım ona açık olacak.” Böylece genç için dünyalık kapıları bir bir açılmış.

Ama genç, içinden, “Mağaradaki kızı ne edeceğiz,” diye düşünmeden edememiş. Padişaha dönüp, “Padişahım,” demiş, “bir emrinizle daha büyük bir iyilik yapılır, dervişin mağarasında esir tuttuğu bir kız var, yıllardır orada çürüyüp durmakta, müsaade buyurursanız, Ali Cengiz hünerlerimle gidip onu da kurtarıp buraya getirsem.” Padişah, “Elbette,” demiş, “hem onu kurtarmak sevaptır, hem de burada sana yoldaş olur, git, yolun açık ola.”

Genç, padişahın verdiği izinle, bir kez daha Ali Cengiz kitabındaki dönüşümlerden birini kullanmış, yolu kısaltmak için bir kuş olup göklere yükselmiş, dervişin mağarasına varınca yeniden insan şekline girip içeri girmiş. Derviş artık ortalarda yokmuş, mağara

sessizliğe bürünmüş, fakat odanın birinde hâlâ bileklerine zincirli kız, umudunu kesmiş halde oturuyormuş. Genç, kapıyı açıp içeri girince kız önce korkmuş, sonra onu tanıyınca gözleri parlamış. Genç, dervişin öldüğünü, hürriyet kapısının açıldığını söyleyip zincirlerini çözmüş, ikisini bağlayan o görünmez kader bağları bu defa güzel bir sevdaya dönüşmüş.

İkisi birlikte mağaradan çıkmışlar, genç kızı da yanına alıp padişahın sarayına getirmiş. Padişah, kızı görünce ona da acımış, “Sen de bu sarayın kızıydın,” demiş, “artık kimsenin esiri değilsin.” Günler geçmiş, masal bu ya, gençle kızın gönülleri birbirine iyice ısınmış, bakışlar söz olmuş, sözler dua olmuş. Sonunda padişah bu hâli görüp, “Mademki kalpleriniz bir olmuş, sizi nikâhlayalım,” demiş, düğün dernek kurulmuş, kırk gün kırk gece toy yapılmış. Şehirde davullar çalınmış, zurnalar ötüşmüş, fakir fukaraya kazan kazan yemekler dağıtılmış, herkes bu şenliğe ortak edilmiş.

O günden sonra padişahın canı eskisi gibi sıkılmaz olmuş, meclisinde oturduğunda başmusahibi olan genç, ona hem aklıyla hem diliyle yeni hikâyeler, yeni oyunlar, yeni sohbetler açar olmuş. Ali Cengiz oyunu da memlekette bir ibret olarak anlatılır olmuş; “Her ilim hayırla kullanılırsa güzeldir, hile ile kullanılırsa hem sahibini hem etrafını yakar,” diye dilden dile dolaşır olmuş.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine. Gökten üç elma düşmüş; birini bu masalı dinleyene, birini bu masalı anlatana, birini de Ali Cengiz oyununu hileye değil de iyiliğe kullanan yiğitlerin başına.

5.2.12. Suyun Unuttuğu Kız (Saka Güzeli)

Bir varmış, bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken, pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken, uzak diyarlarda büyük bir memleketin başında adaletli, güçlü, ama içli mi içli bir padişah varmış. Bu padişahın bir de akli başında, işleri bilen, sözü dinlenir bir veziri varmış. Kader midir, nasip midir bilinmez ama padişahla vezir yalnız işte, mecliste, savaşta değil, evlatlarında da birbirine denk düşmüşler; padişahın bir kızı, vezirin de bir kızı varmış ki ikisi de yaşça akran, huyca benzer, güzellikçe de yarışmış.

Padişahın kızı sarayın içinde, ipek halılar üzerinde, billur saray aynalarında büyümüş; saçları beline kadar dökülen, kaşları hilal gibi, gözleri zeytin karası, teni süt beyazı, nazlı mı nazlı bir kızmış. Vezirin kızı ise daha sade bir köşkte büyümüş ama o da alımlıymış; yanakları al yana, saçları örgü örgü, konuşması tatlı, bakışı yumuşakmış. Padişahın kızı kendini dünyanın en güzeli sanırmış, çünkü etrafında ne kadar cariye, ne

kadar hizmetçi varsa ona “Güzeller güzeli sultanım,” dermiş; vezirin kızını da sever sayarmış ama içten içe, “Ben ondan da güzelim,” diye düşünürmüş.

Günlerden bir gün, padişahın kızı harem avlusundaki mermer havuzun kenarına oturmuş, etrafında cariyeler, elinde ince saplı bir yelpaze, canı sıkıla sıkıla göğe bakıp duruyormuş. Tam o sırada sarayın dış avlusundan, sokaklardan bilinen bir sesi duymuşlar; omzunda tulumbası, elinde bakır maşrapası ile su taşıyan saka, o gün de “Su! Soğuk su! Dağların göğsünden inmiş buz gibi su!” diye bağırarak geçmiş. Saka, memlekette dürüstlüğüyle bilinen, eli temiz, yüzü güleç genç bir adammış, adı da Saka Güzeli diye anılmış; hem suyu güzel taşır, hem sözü güzel, hem kendi yakışıklıymış.

Padişahın kızı o an, içindeki o sinsi merakla cariyelere dönmüş, “Çağırın şu sakayı,” demiş, “bir işim var.” Hemen bir cariye koşup sakayı içeri davet etmiş, saka edeple başını öne eğerek avlunun kapısına kadar girmiş, ileriye adım atmaya çekinmiş. Padişahın kızı onu baştan ayağa süzüp, “Saka,” demiş, “sen memleketin sokaklarını dolaşır, herkesin yüzünü görür, sesini işitirsin, söyle bakalım, duyduğun, gördüğün bütün kızlar içinde en güzeli kimdir, ben miyim, yoksa vezirin kızı mı?”

Saka bu söz üzerine bir an duraklamış; çünkü padişahın kızı soruyor, ona hoş görünmek, gönlünü almak bir bakıma kolaymış ama kalbi yalan söylemeyi sevmezmiş. O, nice günler çeşme başından geçerken vezirin kızını pencereden su dökerken, bağda bahçede çiçek toplarken uzaktan görmüş, gönlüne ince bir sevgi düşmüş. Usulca başını kaldırıp, gözlerini kaçırmadan ama edeple, “Sultanım,” demiş, “güzellik göze göredir, gönle göredir ama bana sorarsanız vezirin kızının güzelliği bir başka türdür, ben onu daha güzel bilirim.”

Bu söz, padişahın kızının yüreğine ince bir hançer gibi saplanmış. Yüzündeki renk çekilmiş, dudaklarının kenarı titremiş, gözlerinden bir gölge geçmiş. Oracıkta bir şey söylememiş, sadece yelpazesini sıkmış, yüzünü çevirmiş, cariyelere eliyle işaret edip, “Götürün şu sakayı, suyunu da alın, çıksın gitsin,” demiş. Saka, neye uğradığını anlamadan dışarı çıkmış ama içinden, “Ben ne dedim ki, yalan söylemedim,” diye geçirmiş.

Padişahın kızı o günden sonra içten içe kıskançlık ateşiyle yanmaya başlamış. Aynanın karşısına geçip saçlarını tarar, yüzüne bakar, “Nasıl olur da beni değil onu daha güzel bulur,” diye söylenirmiş. Her gün biraz daha içine kapanmış, yemeklerden kesilmiş, renk renk elbiseler giyse de hiçbiri içine sinmez olmuş, sonunda “Hastayım,” deyip yatağa düşmüş. Hekimler çağırılmış, nabzına bakmışlar, dilini kontrol etmişler, hiçbir dert bulamamışlar ama kız, “İçim yanıyor,” deyip duruyormuş.

Sarayın hekimbaşısı çaresiz kalınca padişahın canı da sıkılmış, “Kızım elden gidiyor,” diye telaşlanmış. O sırada padişahın kızı, çareyi kara bir hilede bulmuş. Sarayda paragözü açık, korkak bir hekim bulmuşlar; padişahın kızı onu yanına çağırıp, “Bak,” demiş, “Sana kese kese altın vereceğim, hem de padişahın gözünde seni yükselteceğim, ama dediğimi yapmazsan idamını sağlarım. Babama diyeceksin ki, kızının hastalığının çaresi vezirin kızının kanından bir bardak içmesidir, başka çare yoktur. Sözüme uyarsan zengin olursun, uymazsan canından olursun.”

Hekim, para ile ölüm arasında kalmış, yüreği korkuyla titremiş. Vezirin kızına kıyamasa da can tatlı gelmiş, altının rengi de aklını çelmiş, sonunda kötülüğe razı olmuş. Ertesi gün padişahın huzuruna çıkmış, yere kadar eğilip, “Sultanım,” demiş, “Prencesimizin hastalığı pek garip bir derttir, nice kitaplara baktım, nice hekimlerle istişare ettim, tek bir çare bulabildim; vezirinizin kızının kanından bir tas içmedikçe bu hastalık geçmez.” Padişah bu sözle sarsılmış, önce inanmak istememiş, “Bir insanın kanıyla bir insan nasıl iyi olur,” diye söylenmiş ama kızının solgun yüzü, zayıf düşmüş hali onu aklından etmiş.

Günlerdir kızının başında bekleyen padişah, çaresizlikle, “Mademki başka çare yok, öyleyse vezirin kızını feda edeceğiz,” demiş, “memleket bir padişah kızına muhtaçtır.” Hemen ferman yazdırmış, mührünü basmış, hizmetkârlarla birlikte bir de haberci yollamış. Fermanda, “Vezir, kızını ikinci vaktine kadar kestirip kanından bir tas hazırlayarak saraya göndersin, aksi takdirde kendi canıyla öder,” yazıyormuş.

Vezir, bu fermanı eline alınca gözlerine inanamamış, yüzü bembeyaz kesilmiş, dizlerinin bağı çözülmüş. Bir yanda padişaha yılların sadakati, bir yanda canından çok sevdiği kızı... Odasına çekilmiş, fermanı elinde evirip çevirmiş, “Ben nasıl kızımı katlederim, böyle bir zulme nasıl ortak olurum,” diye kendi kendine sormuş. Gözünden yaşlar süzölmüş, sonra aklına başka bir yol gelmiş. “Padişah, kızın kanını bizzat görmeyecek, tasın içindekini kim anlayacak,” diye düşünmüş. O sırada avluda havlayan yaşlı köpeği aklına gelmiş. “Köpek bir candır elbet ama kızımın canıyla bir midir,” demiş, içi burkula burkula köpeği kestirmiş, kanını bir tasın içine doldurtmuş, görünüşü insana benzer olsun diye biraz da suyla karıştırmış, üstünü örtüp saraya göndermiş.

Kızına gelince; vezir, hiç zaman kaybetmeden, sırma işlemeli giysilerini çıkarıp sade elbiseler giydirmiş, saçlarını başörtüsünün altına saklamış, onu eski, döküntü bir sandığın içine yerleştirmiş. “Kızım,” demiş, “seni pazara, bitpazarına göndereceğim; orada sandığı alanın evine varırsın, kader kime yazdıysa ona sığınırsın, belki Allah sana benden daha hayırlı bir kucak nasip eder, burada kalırsan ferman gereği ölürsün, gitmek zordur ama yaşaman için tek çaredir.” Kız, gözyaşları içinde babasının boynuna sarılmış,

“Babacığım, sen gönlünü ferah tut, ben nereye gidersem gideyim senin hayır duanı yanımda taşıyım,” demiş. Vezir, sandığın kapağını kapatırken, yüreği de sanki ikiye bölünmüş, sandığı pazara götürmesi için güvenilir bir adama teslim etmiş, “Bunu bitpazarına bırak, kim ne verirse satsın,” demiş.

Sandık bitpazarının ortasına konmuş, üstü tozlu, kenarları biraz dökülmüş olduğu için kimse fazla yüzüne bakmamış. Gün boyu eşyalar alınıp satılmış, sandığın yanından insanlar geçmiş, kimi fiyat sormuş, kimi vazgeçip gitmiş. Akşamüstüne doğru Saka Güzeli de su yolundan dönüp, pazardan geçerken gözü sandığa takılmış. “Bu eski sandık evde işe yarar,” diye düşünmüş, fiyatını sormuş. Satıcı, “Ne verirsen ver,” deyince, saka birkaç akçeyi çıkarıp vermiş, sandığı sırtlamış, evine götürmüş.

Saka'nın evi şehrin kenar mahallelerinden birindeymiş; tek katlı, küçük ama tertemiz bir evmiş. Kapısını açıp sandığı içeri taşımış, bir köşeye bırakmış, yorgunluğunu atmak için biraz dinlenmiş. Sonra “Zamanla tamir eder, içine bir şeyler koyarım,” deyip sandığı öylece bırakmış, su doldurmak için tekrar çeşmeye gitmesi gerektiğinden tulumbasını alıp evden çıkmış.

Saka kapıyı çekip gidince, ev sessizleşmiş. Bir süre sonra sandığın içindeki vezir kızı yavaşça kapağı itmiş, etrafa kulak vermiş, kimsenin olmadığını anlayınca usulca sandıktan dışarı çıkmış. Etrafa bakındığında evin dağınıklığı gözüne çarpmış; yerde dağınık çanaklar, tozlanmış raflar, yarı yanmış bir lamba, köşede üst üste atılmış eşyalar... Kız, tertip ve düzen seven, elinin değdiği yeri güzelleştirmeye alışık bir insanmış, birden içinden, “Ben bu eve boş geldim, bari bir hayrım dokunsun,” diye geçirmiş.

Kollarını sıvayıp önce süpürgeyi eline almış, odaları baştan aşağı süpürmüş, tozları silmiş, kapının önünü bile temizlemiş. Sonra mutfığa girip kalan malzemelere bakmış; biraz un, biraz bulgur, birkaç soğan, azıcık yağ... Elindekilerle bir tencere sıcak yemek pişirmiş, bir de sacın üzerinde taze ekmek yapmış. Ev mis gibi kokmaya başlamış. Akşamüstü yaklaşırken, saka gelmeden sandığa geri dönmüş, kapağını çekmiş, sanki orada hiç kimse yokmuş gibi yerinde sessizce yatmış.

Saka eve döndüğünde gördüğü manzara karşısında gözlerine inanamamış. Ev pırıl pırıl, her şey yerli yerinde, sofrada sıcak yemekler, taze ekmekler. Ne candan gelen varmış, ne elden gönderilen. “Bu işte bir iş var,” demiş kendi kendine, “Ben gidince böyle değildi.” Önce komşuların bir şakası sanmış ama kimse üstüne alınmamış. Ertesi gün yine sandığa dokunmadan işine gitmiş, yine aynı şey olmuş; döndüğünde ev tertemiz, yemek sıcacık. Artık bu işin peşine düşmeye karar vermiş.

Üçüncü gün, öğle vakti evden çıkıyor gibi yapmış, kapıyı gürültüyle çekmiş ama birkaç adım sonra geri dönüp avludaki bir gölgelikte gizlenmiş, gözünü evin kapısından ayırmamış. Bir süre bekledikten sonra içeriden hafif bir kıpırtı, sonra ayak sesleri duymuş. Kapı aralık kalmış, saka usulca yaklaşmış, içeriyi gizlice seyretmiş ve bakmış ki o eski sandığın kapağı yavaşça açılıyor, içinden uzun saçlı, yüzü ay gibi parlayan güzel bir kız çıkıyor. Kız, tıpkı önceki günlerde olduğu gibi evi düzenlemeye, etrafı temizlemeye, kazanları koyup yemek pişirmeye başlamış.

Saka Güzeli şaşkınlığını gizleyememiş, bir yandan da kalbi pır pır etmeye başlamış. Bir süre daha seyrettikten sonra artık gizlenememiş, bir adım öne çıkıp, “Ey güzel kız,” demiş, “Kimsin sen, bu sandıktan nasıl çıktın, iki gündür evimi derleyip topluyor, karnımı doyuruyorsun, niçin benden saklandın?” Kız kendini yakalanmış görünce önce ürkmüş, biraz geri çekilmiş ama sakayı görünce onun kötü niyetli biri olmadığını anlamış; yüzünde şaşkınlıkla karışık bir sevinç varmış. Biraz sustuktan sonra başını eğip, “Ben falan memleketin vezirinin kızıyım,” demiş, “Babam padişahın zulmünden beni korumak için bu sandığa koyup pazara göndermek zorunda kaldı, sen de bilmeden beni satın aldın, bu iki gündür yaptıklarım da hem bir teşekkür hem kismetime rıza göstermek içindi.”

Saka, bu sözleri duyunca içi burkulmuş ama kalbinden bir sıcaklık da yükselmiş. “Demek sen o vezirin kızıydın,” demiş, “Ben senin güzelliğini yıllar yılı uzaktan görüp hayranlıkla bakardım, meğer kader seni benim kapıma sandıkla getirecekmiş.” Sonra edeple, “Ben garip bir sakayım, bir padişahın kızına, bir vezirin kızına layık değilim belki ama mademki kader seni bana yazdı, sen de razı olursan seni nikâhıma almak isterim, seni koruyup kollamak isterim,” demiş. Kız, yüreğinde bu dürüst, temiz yüzlü gence karşı daha önce pazardan, sokaktan kalma bir güven duygusu taşıdığı için, “Razıyım,” demiş, “Yeter ki beni hor görme, başıma kakma, yuvamı gönlünle kur.”

Saka hemen koşup mahallenin imamını, komşuları çağırması, küçük ama gönlü geniş bir düğün yapmışlar. Evde tencere kaynamış, kapıdan komşular girip çıkmış, kimsesiz vezir kızı ile garip sakaya hayır dua etmişler. O günden sonra vezirin kızı artık “Saka Güzeli’nin hanımı” diye anılır olmuş.

Aradan zaman geçmiş, günler günleri kovalamış. Vezirin kızı bir gün, “İçimde bir sızı var, anam babam ne haldedir, sağ mıdır, ölmüş müdür, bilmeden duramıyorum, gönlümü rahat ettirmek için bir gidip göreyim,” demiş. Saka Güzeli, karısının böyle içli içli konuşmasına dayanamayarak, “Elbette gidersen,” demiş, “hem sen anne baba hasretini dindirmiş olursun, hem de kaderimizin önünde bir engel varsa görürüz.” Kız, güzel kıyafetlerini giyip, başına örtüsünü takıp baba evine gitmiş.

Vezer ve hanımı, bir sabah kapıları çaldığında karşılarında kızlarını görünce önce bir hayal sanmışlar, sonra kızlarının boynuna sarılıp ağlamışlar. Kız, başından geçenleri, sandıktan çıkışını, sakayı, evliliğini bir bir anlatmış, ana baba hem üzülmüş hem sevinmiş, “Kızım, seni köşklerde değil ama gönlü güzel bir sakaya emanet etmiş meğer kader,” demişler. O gün beraber oturmuş, dertleşmiş, sonra kadınlar hamama gitmeye niyetlenmişler. Vezirin hanımı, “Kızım, madem geldin, seni de bir hamama götüreyim, gönlün açılsın,” demiş.

O gün rastlantı bu ya, padişahın kızı da hamama gitmek istemiş. Hamamın buğulu kubbeleri altında, sıcak mermerlerin üzerinde kadınlar konuşup gülüşürken, padişahın kızı da cariyeleriyle birlikte içeri girmiş. Vezirin kızı ile annesi bir köşede sessizce yıkanırken, padişahın kızı göz ucuyla etrafa bakmış, bir anda o tanıdık yüzü görmüş, “Bu vezirin kızı değil mi?” diye kendi kendine fısıldamış. Onu sağ, sağlam, güzel, neşeli görünce içinin orta yerinde kıskançlık tekrar kabarmış; “Benim yüzümden ölmüş olmalıydı,” diye düşünürken, şimdi onu hamamda el üstünde görmek, kıskançlığını yeniden ateşlemiş.

Padişahın kızı, hamamda belli etmemiş, kimseye bir şey söylememiş ama saraya döner dönmez içi içini yemeye başlamış. Öğrendiklerine göre vezirin kızı artık Saka Güzeli ile evliymiş. Padişahın kızı bir müddet aynaya bakıp kendi güzelliğini tekrar görmeye çalışmış ama içindeki huzursuzluk geçmemiş. Sonunda yeni bir kötülük planı kurmuş. Bir kâğıt kalem aldırılmış, mürekkebine ince zehir gibi sözler batırarak bir mektup yazmış. Mektubu Saka Güzeli’ne hitaben yazmış ama kendi adını gizlemiş, “Seni seven bir dost” diye imzalamış.

Mektupta, “Ey Saka Güzeli,” demiş, “karın vezir kızıdır, güzelliğiyle meşhurdur, seni köylü, seni kaba saba bulur, seni aldatır, gizli gizli baba evine gelip gider, orada kimlerle görüştüğünü sen bilmezsin, bir gün seni terk edip gidecektir, şerefine halel gelmeden, yüzüne kara sürülmeden gereğini yap, yoksa dillere düşersin.” Bu satırları daha da ağırlaştırıp, bir iki de “Kendi gözlerimle gördüm” gibi yalanlar eklemiş. Sonra mektubu gizlice, saka suyunu sarayın tarafına getirdiğinde, kapıya çıkarılan bir uşak vasıtasıyla onun yoluna bırakmışlar.

Saka Güzeli, o gün su taşıyıp eve dönerken yolda yerde bir mektup görmüş, “Bu kime ait acaba,” deyip almış, açmış. İçinde yazanları okudukça yüzünün rengi değişmiş, kalbi sıkışmış. Kendi kendine, “Ben karıma güveniyorum ama bu laflar da boşa yazılmaz, hem ‘gözümle gördüm’ diyor,” diye içten içe kurcalanmaya başlamış. İçini bir öfke kaplamış, “Eğer doğruysa şerefim ne olur,” diye düşünmüş, sonunda gönlünün sesinden

çok şeytanın fısıldamasına kulak vermiş; duvara asılı kamasını almış, “Gideyim, karımı tam da suçüstü yakalarsam, namusumu kendi elimle temizlerim,” diye yola koyulmuş.

O sırada vezirin kızı, baba evinden geri dönmek üzereymiş. Elinde küçük bir bohçayla babasının hediyesi gümüş şamdanlar, gönlünde hem kocasına kavuşmanın, hem ana babasını bırakmanın karmakarışık duygusu varmış. Dar bir patikadan geçerken uzaktan elinde parlayan kama ile hızlı hızlı gelen Saka Güzeli’ni görmüş. Kocasının yüzünde öyle bir öfke, adımlarında öyle bir kararlılık varmış ki, kızın içine bir korku düşmüş. Elindeki kamaya bakınca, “Demek ki beni öldürmeye geliyor,” diye düşünmüş, mektuptan haberi olmadığı için neye uğradığını anlamamış. O an ne akıl tutmuş ne dil, “Madem bana güvenmiyor, madem öldürmeye geliyor, bari kendi canıma kendim kıyayım,” diye düşünerek, köprüden aşağıya, akan suya kendini bırakmış.

Su, serin kollarıyla kızı alıp bir o yana, bir bu yana savurmuş, kız bir süre çırpınmış, sonra bedenini suya teslim etmiş. Az ileride, üç balıkçı bu nehirde ağ atıyorlarmış. Kalın ipli ağlarını suya salmış, balık beklerken bir anda ağları ağırlaşmış. “Ağ doldu,” diye sevinip çekmeye başlamışlar ama ağı kıyıya çektiklerinde içinden balık değil ağa dolanmış güzel bir kız çıkmış. Balıkçılar kızın hâline şaşırılmışlar; kıyıya çıkarıp onu kendine getirmeye çalışmışlar, kız baygınmış ama soluk alıyormuş. Biraz sonra gözlerini araladığında başında üç yabancı adam görmüş, korkudan titremiş. Balıkçılar ise birbirlerine dönüp, “Bu kızı biz bulduk, bizimidir,” demişler.

İçlerinden biri, “Ağ benimdir, kız bana düşer,” demiş; öteki, “Ben olmasam ağ çekilmezdi,” diye atılmış; üçüncüsü, “Kıyıya çıkaran benim, kız da benim olur,” diye direktmiş. Böylece kız üzerinden büyük bir kavga patlak vermiş, birbirlerini itip kakmışlar, neredeyse kavgaya yumruklaşmaya, bıçak çekmeye vardıracaklarmış. Kız, onların bu hâlinden hem ürkmüş hem de kaçmak için fırsat aramış. Balıkçılar en sonunda kendi aralarında bir hükme varmak için düşünmüşler. “En iyisi,” demişler, “okla sınıyalım; içimizden biri bir ok atsın, kim oku bulup getirirse, kız onun olsun.”

İçlerinden ok atmaya en iyi bilen, yayı eline almış, göğe dikmiş, sonra uzak bir tepeye doğru okunu göndermiş. Ok havada ıslık çalarak ilerlemiş, sonra gözden kaybolmuş. “Hepimiz ardına düşelim,” demişler, “Kim önce bulursa kız onundur.” Üçü birden koşmaya başlamışlar, kimisi sağdan dolanmış, kimisi soldan, kimisi düz yoldan gitmiş, her biri “Ben önce bulacağım,” diye düşünüyormuş. Onlar böyle okun peşine deli gibi koşarken, vezirin kızı, birkaç saniyelik boşluğu fırsat bilmiş, yerden doğrulup, üstündeki ıslaklığı bile önemsemeden oradan uzaklaşmış, bir anda gözden kaybolmuş.

Kız hızla yürümüş, yüreği ağzında, nereye gideceğini bilmeden yol alırken, karşısına zengin görümlü, koltuğunun altında paketlerle dolaşan bir adam çıkmış.

Adam Yahudi imiş; bu memlekette ticaretle uğraşır, elinde avucunda ne varsa onunla kazanırmış. Kızı bu hâlde görünce önce şaşırılmış, sonra gözleri kızın güzelliğine, üstündeki kıyafetin iyi kumaşına, elindeki şamdanlara takılmış. “Sen kimsin, nereden gelirsin, bu ıslaklık ne haldir?” diye sorsa da içinden onun yalnızlığını, sahipsizliğini fırsat görmüş. Vezirin kızı ise yorgun, bitkin, ürkekmiş; başına gelenlerden sonra artık kimseye güvenecek hâli kalmamış.

Adam, bir süre konuşturduktan sonra, “Gel ben seni evime götürüyüm, kimsesiz kalma,” demiş ama kız onun gözlerindeki hırsı, sözlerindeki samimiyetsizliği sezmiş; böyle birinin eline düşmektense yolda kalmayı yeğleyeceğini anlamış. Kız, zihninden çabucak bir çare geçirmiş, “Bu adamı ancak malla avuturum, yoksa yakamı bırakmayacak,” demiş. Gülümseyerek elindeki gümüş şamdanları Yahudi’nin eline tutuşturmuş. Yahudi şamdanları evirip çevirip incelerken kız usulca oradan uzaklaşmış.

Uzun yürüyüşlerin, kaçışların ardından güneş iyice yükselmiş, hava ısınmış. Kızın hem bedeni hem ruhu yorulmuş. Bir süre sonra bir çeşmenin başına varmış. Çeşme, gölgelik bir ağacın altına yapılmış, suyu serin, mermeri beyazmış. Başından geçen yolcuların soluklandığı bir yermiş. Kız, artık adım atacak hâli kalmadığını hissedince, çeşmenin yanı başına oturmuş, biraz su içmiş, şamdanları yanına bırakmış, “Biraz gözlerimi kapatayım,” demiş derken ağır bir uykuya dalmış.

O sırada başka bir diyarda, başka bir sarayda yaşayan bir şehzade, avdan dönüyormuş. Yanında birkaç maiyetiyle birlikte, atlarının yularını gevşetmiş, güneşin altında serin bir gölgelik ararken, bu çeşmenin yanına gelmişler. Şehzade, su içmek için atından inmiş, çeşmeye yönelmiş, bir de bakmış ki çeşmenin kenarında, başını koluna yaslamış, yorgunluktan sızıp kalmış bir genç kız yatıyor. Güneş saçlarına vurmuş, yüzüne yumuşak bir aydınlık düşmüş, nefesi ağır ağır alınıp veriliyor, ama hâli perişanmış.

Şehzade, kızın bu hâline kalbinde bir kıpırtı hissetmiş. Yanına eğilip, “Hanım kız,” diye seslenmiş, kız gözlerini güçlkle açmış, karşısında ince yüzlü, adaletli bakışlı, düzgün sözlü bir şehzade görmüş. Önce ürkmüş, sonra onun kötü niyetli olmadığını anlamış. Şehzade, “Kimsin sen, bu hâlin nedir, burada kimsen yok mu?” diye sorunca, kız önce susmuş, sonra başından geçenleri kısa kısa anlatmış; her ayrıntıyı değil ama nehre atlayışını, balıkçıları, kaçışını, yolda karşılaştığı adamı, yorgunluğunu söylemiş. Şehzade, onun hikâyesini dinledikçe hem acımış hem de gönlü ona daha çok yakınlık duymuş.

Sonunda, “Mademki kimsesiz kaldın, madem başına bunlar geldi,” demiş, “Ben seni sarayıma götürüyüm, sana zararım dokunmaz ama seni yolda bırakmam.” Kız, önce tereddüt etmiş, defalarca kandırıldığı için artık kimseye kolay güvenmiyormuş, fakat

şehzadenin yüzündeki doğruluk, yanında duran adamların saygılı duruşu ona güven vermiş. “Peki,” demiş, “sen beni hor görmezsen, adım saklamama izin verirsen gelirim.” Şehzade onu incitmeden ata bindirmiş, yanına oturtmuş, sarayına götürmüş.

Günler geçmiş, vezirin kızı bu sarayda zamanla kendine gelmiş. Temiz elbiseler giymiş, saçları taranmış, yüzüne renk gelmiş. Saray halkı onun edebine, terbiyesine, ağır başlılığına hayran kalmış. Şehzade her gün onunla konuşmaya, onu daha yakından tanımaya başlamış. Kız, başından geçenleri, ailesini, sakayı henüz tam anlatmamış ama her sözünde bir hüzün, her bakışında gizli bir sevdâ varmış. Şehzade bir süre sonra gönlünün ona akıp gittiğini anlamış. Sonunda bir gün, “Ben seni yalnızlığına, kimsesizliğine değil, bizzat sen olduğun için sevdim,” demiş, “istersen seninle evlenmek isterim, benim memleketimde, benim sarayımda hanımım olursun.”

Vezirin kızı, bu teklif karşısında bir an Saka Güzeli’ni, geçmişini düşünmüş, yüreği burkulmuş. Ama onu kendini öldürmeye gelmiş, elinde kamasıyla gördüğü o anı düşündüğünde, “Ben kendimi suya atsam zaten o beni öldürecekti,” diye içinden geçirmiş. Kaderin sürüklediği bu yeni hayatı reddetmeye de gücü yetmemiş. Sonunda, “Mademki benim geçmişimi bile bile beni kabul ediyorsun, razıyım,” demiş. Şehzade, büyük bir düğün hazırlatmış, kırk gün kırk gece süren şenliklerle, davullar zurnalarla, fakir fukaraya yemekler dağıtarak vezirin kızıyla evlenmiş.

Aradan zaman geçtikten sonra, vezirin kızı eskiden başından geçenleri hatırladıkça, kendini bu saraya getiren çeşmeyi unutamaz olmuş. Bir gün şehzadeye dönüp, “Devletlim,” demiş, “benim gönlümde bir niyaz, bir dilek var. Beni bu hayata bağlayan, sana kavuşturan yer o çeşmedir. İstiyorum ki o çeşmenin başına benim resmimi yaptırasın, oradan su içenler bir yudum içip de bu resme baktıklarında, içlerinden bir hayır dua etsinler. Böylece hem ben oradan geçenlere görünür olayım, hem de bu başımdan geçenler bir işaret olarak orada dursun.” Şehzade, onun bu isteğini çok görmemiş. Hemen nakkaşlar çağırılmış, ressamlar getirtmiş, çeşmenin başına vezirin kızının vakur, güzel bir resmini yaptırmış, yanına da süslü bir kitabe koymuşlar.

Günlerden bir gün, kader ağlarını tekrar örmeye başlamış. Şehzadenin memleketinde bir panayır kurulmuş, uzak diyarlardan insanlar gelmiş, ticaret için, ziyaret için yollar kesişmiş. İşte o sıralarda, üç balıkçı da kısmetini aramak için bu memlekete düşmüşler; hatırlarsın, vezirin kızını sudan çıkaran ama sonra ok oyunu ile onu kaybeden üç balıkçı bunlar. Yollarda yorulmuş, güneş tepelerinde gezerken susamışlar, tesadüf bu ya, kendilerini tam da o meşhur çeşmenin başında bulmuşlar. Çeşmenin suyundan kana kana içerlerken başlarını kaldırıp da mermerin üzerindeki resme bakmışlar; bir anda gözleri büyümüş, boğazlarındaki su düğümlemiş. “Bu kız,” demiş biri, “Bizim sudan

çıkardığımız kız değil mi?” Öteki, “Aynısı vallahi,” demiş, üçüncüsü, “Demek o, bu memleketin hanımı olmuş,” diye iç geçirmiş. İçlerine hem pişmanlık, hem hayret dolmuş, içlerinden biri dayanamayarak oracıkta bayılmış, ötekilerin de dizlerinin bağı çözülmüş.

Bu üç balıkçıdan kısa bir zaman sonra, o yollardan Yahudi de geçmek zorunda kalmış. Bir ticaret işi için şehre uğramış, o da yoldan susayıp çeşmeye varmış. Su içmek için eğilmiş, sonra gözü resme kaymış. “Bu yüzü bir yerlerden tanırım,” demiş. Dikkatle baktıkça, çeşme başında şamdanları bırakıp elinden kurtulan kızı hatırlamış. Öfkeyle dişlerini sıkmış, “Demek yeni hanımın kendisi bu,” diye söylenmiş.

Bir de kim geçsin o yollardan? Saka Güzeli. O da uzun zaman içinde karısını aramaktan, onu sorup soruşturmaktan bitap düşmüş, diyar diyar gezinirken yolu bu çeşmeye düşmüş. Susuzluktan dili damağına yapışmış, çeşmenin başına varmış, su içmiş, sonra göz ucuyla resme bir bakmış ki, sanki karısının ta kendisi orada duruyor. Elinden su tası düşmüş, kalbi yerinden fırlayacak gibi olmuş, gözlerine inanamamış. Bir daha bakmış, bir daha, bir daha... Sonunda dayanamayarak o da oturduğu yere yığılmış, dili tutulmuş gibi olmuş.

Tesadüfler böyle üst üste gelince, çeşmenin başında bir izdiham olmuş; üç balıkçı, Yahudi ve Saka Güzeli aynı günde, farklı saatlerde resme bakıp da kendinden geçmişler. Bu durumu gören halk, saray görevlilerine haber vermiş, “Devletlinin çeşmesinin başında garip bir hâl var, resme bakıp bakıp bayılanlar, ağlayanlar, feryat edenler...” demişler. Şehzade bu haberi alınca merak etmiş, adamlarına, “Gidin bakın, nedir bu işin aslı,” demiş. Görevliler gidip bakmışlar, kimisi ağlayan, kimisi baygın bu beş adamı bulmuşlar, tek tek saraya getirmişler, ayrı odalara kapatmışlar. Vezirin kızı, saraya gelen bu beş kişinin kim olduğundan habersizmiş ama içini garip bir his kaplamış.

Şehzade, bu garip hadiseden sonra hanımına dönüp, “Çeşmenin başında resmini görüp bayılanları getirdik, kimseyi konuşturamadık,” demiş, “istersen sen sor, belki sana açılırlar.” Vezirin kızı bu sözleri duyunca yüreği ağzına gelmiş, “Belki de benim geçmişimden birileri çıktı karşıma,” diye içinden geçirmiş. Önce üç balıkçıyı yanına getirtmişler. Onlara bakar bakmaz, sudan çıkarıldığını hatırlamış, yüzleri değişmiş ama sesini boğazında tutmuş. “Siz kimsiniz, bu memlekete ne diye geldiniz, niçin resmime bakınca bayılırsınız?” diye sormuş. Balıkçılar başlarını önlerine eğmiş, başlarından geçenleri, onu sudan çıkarışlarını, sonra kız üzerinde kavga edişlerini, ok oyunuyla onu kaybedişlerini bir bir anlatmışlar. Vezirin kızı onları dinlerken içinden, “Bunlar beni sahiplenmek isteyerek birbirlerine düşmüş, ama sonunda ben onların elinden kaçmayı başarmıştım,” diye düşünmüş.

Sonra Yahudi'yi getirmişler. Kız onu görünce hemen tanımış ama yine sessiz kalmış. Ona da aynı soruyu sormuş. Yahudi, ilk önce inkâr etmeye çalışmış, sonra kızın gözlerindeki ciddiyeti görünce, kıza nasıl musallat olduğunu, şamdanları eline tutuşturup kızın kendisinden nasıl kurtulduğunu anlatmaya mecbur kalmış. En sonunda da Saka Güzeli'ni huzura getirmişler. Vezirin kızı onu görür görmez yüreği yerinden fırlayacak gibi olmuş, dili tutulmuş, gözleri dolmuş. O an, elinde kamasıyla yaklaşan kocasını, kendini suya atışını, sonra yaşadığı bütün serüvenleri bir film gibi gözünün önünden geçirmiş. Saka Güzeli de hanımını karşısında görünce önce rüya sanmış, dizleri titremiş, ağzından tek kelime çıkaramamış.

Şehzade, bu sahneyi uzaktan seyretmiş, hanımının gözlerinden yaş süzüldüğünü, Saka Güzeli'ne bakarken bakışlarının nasıl değiştiğini görmüş. Sonunda vezirin kızı derin bir nefes almış, şehzadeye dönmüş, “Devletlim,” demiş, “artık saklamanın bir manası kalmadı, ne olduysa oldu, şimdi sana en baştan, ta padişahın kızından başlayan bu işin bütün aslı astarını anlatacağım, sen de kimin haklı, kimin haksız olduğuna hükmedersin.” Sonra bir masalcı gibi değil, gerçekten yaşamış biri gibi, başından geçenleri bir bir anlatmış; padişahın kızının kıskançlığını, hekim oyununu, babasının köpek kanını gönderip onu sandığa koymasını, sakaya sığınışını, evlenmelerini, hamamda görüldükten sonra gelen iftirayı, kamalı kocayı, suya atlayışını, balıkçıları, Yahudi'yi, çeşmeyi, şehzadeyle evliliğini... Hiçbir şeyi gizlememiş.

Şehzade, hanımının sözlerini büyük bir dikkatle, bir hâkimin sabrıyla dinlemiş, anlattıkları bitince bir süre susmuş, sarayın yüksek pencerelerinden içeri giren ışık odanın içinde gezindikten sonra yüzüne vurmuş, o zaman başını kaldırıp, “Ben hükmü şöyle vereyim,” demiş, “Önce bu üç balıkçıdan başlayalım, sonra yolda rastladığın Yahudi'den, en sonunda da şu elinde kama ile gelip seni suçsuz yere, dinlemeden anlamadan ölüme yollayan sakadan hesap edelim.”

“Üç balıkçıya gelince,” demiş, “onlar seni sudan çıkarıp canını kurtarmışlar, bu iyi, amma hemen ardından seni bir ganimet gibi birbirlerine taksim etmeye kalkmışlar, ağlarının, kollarının, küreklerinin payına göre seni kendi malı görmek istemişler, insanı sudan çıkarmak sevaptır. Ardından onu bir mal gibi kavga konusu etmek günahdır, böylece yaptıkları iyiliği kendi elleriyle bozmuşlar, bu sebepten onların iyiliklerinin üstüne ceza da gerekir, ikisi bir olduğunu götürüp sıfırlamak için.” Sonra askerlere dönmüş, “Her birine ellişer sopa vurasınız,” demiş, “ne ölecekler ne iş göremeyecek hâle gelecekler, ama bedenleri sızlarken yaptıklarının yanlış olduğunu da unutmayacaklar, bir daha da kimseyi sudan çıkarıp kendilerine mal etmeye kalkışmayacaklar.”

Sonra eliyle işaret etmiş, balıkçılar dışarı çıkarılmış, kısa süre sonra avludan sopaların şaklaması, ardından dişlerini sıkarak adamlardan kısık inlemeler duyulmuş, bu sesler sarayın taş duvarlarından yansıyıp geri dönmüş, adaletin sesi gibi her köşede yankılanmış. Vezirin kızı başını önüne eğmiş, balıkçıların ceza almasını duydukça, içinden, “Hiç değilse bundan sonra kimsenin yazgısını kendi aralarında çekiştirmeye kalkışmazlar,” diye geçirmiş.

“Gelelim o Yahudi’ye,” demiş şehzade, “seni yolda çaresiz, tek başına, üstü başı ıslak hâlde görmüş, içinde merhamet uyanacağına hırs uyanmış, ‘Bunu nasıl kendime mal ederim, nasıl elimi uzatır da sahip olurum,’ diye hesap etmiş, o şamdanlar olmasaymış onun elinden kurtuluşun kalmayacakmış. Bu fırsatçılıktır, bu niyetin iyilikle, ev sahipliğiyle, misafir ağırlamayla alakası yoktur, böyle fırsat kollayanları memlekette çoğaltmamak için cezası biraz daha ağır olmalıdır.” Sonra cellatbaşına dönmüş, sesi biraz sertleşmiş, “Bu adamın boynunu vurasınız,” demiş, “Çünkü o can derdinde olanın canından değil, malından medet ummuş, yolu hak ile değil hile ile bağlamaya kalkmış, böyleleri yaşarsa diğerlerine de örnek olur.” Yahudi hemen orada sürüklenip götürülmüş, arkasından bir tek “Aman,” sesi duyulmuş, sonra her şey tekrar sessizliğe bürünmüş.

En son Saka Güzeli’ni huzura getirmişler. Saka, içeri girerken gözlerini yerden kaldıramamış, bir yanda hanımının önünde mahcup, bir yanda şehzadenin karşısında suçlu gibi duruyormuş. Şehzade onu baştan ayağa süzüp, “Sen,” demiş, “garip bir adamsın; ne padişah kulağına eğlence olsun diye söylenmiş bir yalana aldanmışsın, ne de menfaat için karını satmışsın, ömrün boyunca su taşımış, alnının teriyle yaşamışsın, yalnız bir yerde kalbinin zayıf tarafı çıkmış ortaya, hanımına iftira geldiğinde ona değil de kâğıttaki söze inanmış, öfkeyle kamana sarılıp hiçbir şey sormadan yoluna koyulmuşsun, belki o an onu nehirden önce senin kamandan öldürecekti kader, işte burada büyük bir yanlış etmişsin.” Bu sözler üzerine saka başını daha da eğmiş, gözlerinden iki damla yaş düşmüş, “Devletlim,” demiş, “ben bugüne kadar kimsenin hakkına girmedim ama o kâğıttaki söz gönlümü ateş gibi yaktı, kendimi kaybettim, keşke önce hanımından sorup, ‘Bu nedir, ne hâl’ deseysen, şimdi pişmanlığım büyüktür.”

Şehzade, onun bu pişmanlık dolu hâline bakmış, hanımının yüzünü yoklamış, vezirin kızının gözlerinde sakaya bakarken ayrılık acısıyla karışık bir sevgi, bir tanışıklık, bir hatıra gizlendiğini görmüş. Sonunda içini çekmiş, “Ben seni idam ettirsem,” demiş, “haksız da sayılmam, çünkü elinde kama ile hanımının yolunu kesmeye gidiyordun, niyetin kesindi, fakat Allah seni suya yetiştirdi de hanımın senden kaçtı, sen bıçak vuramadan kader araya girdi, hem bugün gözlerinin hâline bakıyorum, pişmanlığın cezanın yarısını yemiş, gönlüne kazınmış bir yara olmuş, böyle yaranın üzerine bir de

beden yarası açmak, iki kere cezalandırmak olur.” Sonra vezirin kızına dönmüş, “Sen ne dersin,” diye sormuş, “Gönlün bu saka hakkında ne hüküm verir?”

Vezirin kızı, şehzadenin bu sorusuyla bir an duraklamış, hem şehzadeye olan minnetini, onun yanında bulunduğu güvenli yuvayı, hem de sakayla geçirdiği kısa ama içten günleri düşünmüş, sakayla evde bir araya gelip güldükleri akşamları, onun telaşlı ama candan hâllerini hatırlamış, ardından su kenarında kamayı eline almış hâlini gözünün önüne getirmiş. İçinden bir ses, “Seni öldürmeye gelenle yan yana durulur mu,” derken, başka bir ses, “O da insan, o da aldatıldı, o da iftiraya uğradı, gittiği yol yanlış ama kalbi kara değildi,” diyormuş. Uzun uzun susmuş, gözlerinden sessiz yaşlar süzölmüş, en sonunda başını kaldırıp, “Devletlim,” demiş, “eğer beni bu saraya getirmeseydin, eğer beni o çeşme başında bulmasaydın, belki şimdi çoktan ölmüş olacaktım, eğer bana dersin ki senin yerin burasıdır, sana söz veririm, senin hanımın olarak ömrümü sürdürürüm ama eğer benim gönlümün derinine bakarsan, orada hâlâ sakaya dair bir iz bulursun; o iz ne tam sevdâ ne tam nefret, içinde pişmanlık, kırgınlık, merhamet karışmış bir hâl, ben bu hâlin içinden kendim çıkamam, ne onun günahına ortak olmak isterim ne de onu idamlık görmek isterim, hükmü sen ver.”

Şehzade, bu sözleri duyunca gözlerini kıpmış, biraz da uzaklara bakar gibi olmuş, sonra derin bir iç çekmiş. “Ben,” demiş, “kendi nefsim için seni yanımda isterim, çünkü sen geldiğinden beri bu saray yuvaya döndü, ama mademki sen bana karşı dürüstsün, madem kalbinin bir köşesinde sakaya dair böyle karışık bir iz var, zorla tutarsam bu defa ben sana zulmetmiş olurum, hem senin hem sakanın kaderine set çekmiş olurum.” Sonra ayağa kalkmış, sözleri salonda yankılanacak kadar gür söylemiş, “Öyleyse,” demiş, “bu memlekette zulmün adı olmasın, her şey yerli yerine otursun; ben bu kıza karışmam, onu sakaya helal ederim, ikisinin tekrar evlenmelerine izin veririm, yalnız bu defa sakaya bir şart koşarım; hanımına iftira geldiğinde önce kulak değil, kalbinin terazisini çalıştırsın, gözünün gördüğüne değil, gönlünün bildiğine inansın.” Sonra yanındakilere dönüp, “Saka ile kızı nikâhlayın,” demiş, “bu iş yeniden taze bir nikâhla mühürlensin.”

O gün sarayın içinde garip bir düğün kurulmuş; büyük çalgılar, büyük sofralar yok ama içtenlik, gözyaşı ve sevinç birlikte varmış. Şehzade, vezirin kızını kendi eliyle sakaya teslim etmiş, “Ben sana onu misafir bilip teslim aldım,” demiş, “şimdi emaneti sahibine geri veriyorum, ama bil ki artık o sadece senin değil, gördüğü bütün zulümlerin, atlattığı bütün badirelerin hatırasını da taşıyor, ihtimam göster, yüreğini incitme, dikkat et, yoksa yaraları yeniden kanar.” Saka, hem şehzadeye minnetle eğilmiş hem de vezirin kızına bakarken gözlerinden yaşlar akmış, “Ben yaptığım yanlış ömrüm oldukça

unutmayacağım,” demiş, “bir daha bir kâğıt, bir söz, bir iftira uğruna ne kendimi ne sevdiğimi ateşe atmam.”

Şehzade bununla da yetinmemiş, “Bu kız yabancı elde kalmasın,” demiş, “anasını babasını da kendi ülkelerinden buraya getirteyim.” Hemen haberci atlar yollamış, vezir ile hanımına hem kızlarının sağ olduğunu, hem şimdi yeniden sakayla bir yuva kurduğunu, hem de bu diyara çağrıldıklarını bildiren mektuplar göndermiş. Vezir ile hanımı bu haberi alınca sevinçten ne yapacaklarını şaşırılmışlar, “Sandığa koyup bitpazarına gönderdiğimiz kızımız meğer ölmemiş de bunca yollardan geçip sevdiğine, yuvasına, kısmetine kavuşmuş,” diye gözyaşı dökmüşler. Yola koyulup bu yeni memlekete gelmişler, sarayda şehzadenin misafiri olmuşlar, hem kızlarına hem sakaya sarılmışlar, yılların ayrılığını bir akşamda eritmeye çalışmışlar.

Şehzade, bu hikâyenin en başındaki gölgeyi, yani padişahın kızını da unutmamış. “Ya padişahın kızı ne olacak,” diye sorduklarında, vezir de hanımı da, hatta vezirin kızı da bir ağızdan, “Onun cezasını bu dünyada vermeyelim,” demişler, “zira o kıskançlığın ateşiyle yanmış, hekimle birleşip hile yapmış, bir cana kastetmiş ama hepsi de bu dünyada karşısına çıkmış, sevdiği, kıskandığı kız ölümden kurtulmuş, kendi ise içten içe o günün yükünü taşıyıp duracaktır, böyle bir yürek taşıyan, zaten kendi cezasını her gün kendi içinde çeker, biz onu Allah’a havale edelim, zira Allah hesabı bizden iyi görür, gizliyi saklıyı bizden iyi bilir.” Böylece ne şehzade onun hakkında bir cellat hükmü vermiş, ne vezir kızının kıskanç kardeşlik davasını mahkeme konusu yapmış; padişahın kızını, kaderin ve Allah’ın hükmüne bırakmışlar.

Zamanla Saka Güzeli ile vezirin kızı, şehzadenin memleketinde kendilerine küçük ama huzurlu bir yuva kurmuşlar; saka yine su taşımış ama artık tek başına değil, hanımının yaptığı yemeklerle, evin içinde dolaşan çocuk sesleriyle, kapısının önünde bekleyen anne babasıyla birlikte yaşamış. Şehzade de kendi memleketinde, kendi yazgisına razı bir hanım bulmuş, çeşmenin başındaki resim olduğu gibi yerinde kalmış; oradan su içenler, o resme bakarken içlerinden bir hayır dua fısıldamış, kimisi farkında olmadan, kimisi hikâyeyi dinleyip anlayarak, böylece o çeşme hem suyu hem hikâyeyi, hem yüzü hem duayı bir arada taşımış.

Padişahın kızı ise kendi sarayında, billur aynaların karşısında her saçını tarayışında, bir vaktin sakasına söylediği o tek cümlenin, sonra hamamda gördüğü vezir kızının, ardından yazdığı zehirli mektubun hatırasıyla baş başa kalmış; her gülüşünün kenarında bir gölge belirmiş, her neşe çağırıldığında kalbinin bir köşesi ince ince sızlamış, işte o ince sızı onun bu dünyadaki cezası olmuş, ötesini ise kimse bilmemiş.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine, gökten c elma düşmüş; birini bu uzun yollardan geçip suyun üstüne çıkan vezir kızına, birini aldanmaktan sakınsın diye gönlünü yoklamayı ğrenen Saka Güzeli'ne, birini de dinleyip de kendi içindeki kıskançlığı, öfkeyi, hırsı tartan, "Ben olsam ne ederdim," diye düşünen sizlere...

5.2.13. Kırk Kirpinin Kürkü ve Karayılan şehzade (Karayılan)

Bir varmış bir yokmuş, evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal iken pireler berber iken, ben anamın beşiğini tıngır mıngır salları iken uzak diyarların birinde kudretiyle dillerde, zenginliğiyle dillerde, adaletiyle gönüllerde gezen gcl m gcl, devletli mi devletli, hazineleri saymakla bitmeyen bir padişah varmış ama bu kadar devletin, bu kadar servetin içinde padişahın yüreğinde hiç kimseye aamadığı koca bir boşluk yaşarmış, nk yıllar yılları kovalamış, mevsimler mevsimleri eskitmiş, padişah bir türlü evlat yüzü görememiş.

Bir gece padişah, sarayın yüksek tavanlı, duvarları nakışlı büyük divan odasında tek başına otururken içini çeken bir ah etmiş, sonra etrafta kimse kalmayınca en çok güvendiği, dert ortağı bildiği vezirini çağırmış, vezir huzura gelince padişah başını eğip derin bir i çekmiş.

"Vezirim," demiş, "hazineler dolu, ordular kuvvetli, düşmanlar korkar, dostlar dayanır ama şu yüreğimdeki acıyı hiçbir şey dindirmiyor, şu saraya bir ocuk sesi girmedi, bu saltanat kimseye kalmaz bilirim ama insanoğluna bir emanet bırakmak ister, ben de bir evlat isterim."

Vezir padişahın yüzündeki çizgileri, gözündeki gölgeleri görmüş, yavaşca yere bakarak, "Devletlim," demiş, "bunca yıldır hekim getirdik, hocaya sorduk, mneccime baktırdık, kısmet kapalıymış, belki de areniz sarayın içinde değil, dışındadır, tebdil gezip halkın arasına karışsak, belki karışımıza bir ermiş çıkar, bir derviş çıkar, bir söz söyler de kaderin kilidini açar."

Padişah bu sözü içine sindirmiş, sabah ezanı vakti sarayın arka kapısından, kimselerin tanıyamayacağı sade elbiselerle veziriyle birlikte çıkmış, yokuşlu sokakları, taş döşeli arışları açıp şehrin dışına, kırların serinliğine doğru yürümüşler, dağların gölgesi uzadıkça ilerindeki sıkıntı hafiflemiş, yollar uzadıkça dertlerini konuşmuşlar.

Güneş tam tepenin ardına kaymak üzereyken, ıssız sayılacak bir dzlkte, eski bir çınarın dibinde hırkasını dizlerine çekip oturan, yüzü nurla dolu bir derviş görmüşler, derviş onları görür görmez sanki beklediği misafirler gelmiş gibi ayağa kalkmış, yüzünde bilmiş bir tebessüm.

"Hoş geldiniz," demiş, "hoş geldin devletli padişah, hoş geldin sadık vezir."

Padişah şaşırmış, vezir daha çok şaşırmış, birbirlerine bakmışlar, “Bu kılıklarla bizi kim tanır?” der gibi ama derviş, padişahın tereddüdüne fırsat vermeden sözünü sürdürmüştü.

“Üzme sen gönlünü, ben sana derdinin adını da bilirim, ilacını da bilirim,” demiş, “yıllarca evlat hasreti çektin, ne saray kapısı ne gök kapısı çare olmadı sana, bugün muradının kapısına geldin.”

Padişah, içini kaplayan çekingenliği bir yana bırakıp dervişin önünde diz çökmüş, ellerini göğsünde kavuşturmuş.

“Derviş baba,” demiş, “bir oğlum olsun isterse yılan olsun, yeter ki şu sarayda bir çocuk sesi duyayım, şu tahtıma bir varis bırakayım.”

Derviş, koynundan güneşte olgunlaşmış gibi mis gibi kokan bir elma çıkarmış, elmanın kabuğu parlak, içi suluymuş, padişaha uzatırken, “Bu elmanın yarısını sen yiyeceksin, yarısını da Sultan Hanım’a yedireceksin,” demiş, “lakin bil ki her niyetin bir bedeli vardır, ‘isterse yılan olsun’ dedin ya, söz ağızdan bir kez çıkar, kader defterine yazılır, gelecek olan oğlun yılan suretinde gelecek, sonrasını da zaman gösterecek.”

Padişah ve vezir dergâhtan ağır ağır ayrılmışlar, akşam karanlığı çökerken saraya dönmüşler, padişah elmayı dervişin dediği gibi ikiye bölmüş, yarısını kendi yemiş, yarısını Sultan Hanım’a yedirmiş, sonra da kaderin gizli iplerini beklemeye koyulmuşlar.

Aylar geçmiş, günler dolup taşmış, dokuz ay on gün tamam olmuş, sarayın içini bir telaştır almış ama bu öyle bildik telaşlardan değilmiş, Sultan Hanım’ın karnındaki çocuk doğuma yaklaştıkça saraya çağrılan her ebe odadan yılan sokmasıyla cansız çıkmış, dillerde korku, gözlerde dehşet, hiç kimse o doğum odasına girmeye cesaret edemez olmuş.

Padişahın sabrı taşmış, askerlerine, “Ne yapıp edip bir ebe bulun, kim olursa olsun, şu doğumu dedikoduya, bu sarayı da yas evine çevirmeden bitirelim,” demiş, askerler çarşılara, mahallelere dağılmışlar, köşe bucak kadın aramışlar, kimse çıkmamış ortaya.

Bir evde, kalbi taş tutmuş bir üvey anne, yıllardır yanında büyüttüğü, ama gönülden sevmediği öksüz kızını görünce içinden kötü bir sevinç geçmişti, “Zaten başıma yük,” diye düşünmüştü, askerlerin aradığı ebeyi duyunca, “Benim üvey kızım ebeliği az çok bilir, onu götürün,” demiş, içinde gizli bir hesapla.

Öksüz Kız, başına ne geleceğini bilmeden, ama içini kaplayan bir ürpertiyle askerlerin arkasına düşmüş, saraya doğru yol alırken yolu mezarlıktan geçmişti, mezar taşlarının arasından yürürken bir köşede, üstü hafif yosun tutmuş, harfleri silikleşmiş annesinin mezarını görmüş, yüreği ince bir sızıyla burkulmuş, gözlerinden yaşlar boşanıvermişti.

Mezarın başına çökmüş, taşın soğukluğuna alnını yaslamış, hıçkırıklar içinde, “Ana, anacığım,” demiş, “Benim ne günahım vardı da beni bu eve bıraktın, şimdi de bilmediğim bir doğuma gidiyorum, herkes ‘ölürsün’ diyor, belli ki yılanın önüne atıyorlar beni, galiba ben de sana kavuşmaya gidiyorum.”

Tam o sırada toprağın derinlerinden gelen ince, ama kararlı bir ses duymuş, sanki rüzgâr yaprakları değil de sözleri kıpırdatıyormuş.

“Korkma kızım,” demiş ses, “yürüdüğün yol ağır ama seni bekleyen hikmet büyük, saraya varınca doğum odasında yılanın karşısına bir süt kabı koy, gözü süte kayacak, hırsı süte akacak, sen de o arada doğumu yaptıracaksın, elin titremeyecek, yüreğin durulacak, korkunu Rabbine bırak.”

Öksüz Kız, mezarın önünde dizüstü, gözleri yaşlı, ama yüreği biraz daha metin kalkmış, askerlerin yanına dönüp saraya varmış, doğum odasına girdiğinde içeride ağır bir kokuyla birlikte, duvarlara sinmiş bir korku olduğunu hissetmiş, Sultan Hanım ter içinde, yarısı yerde sürünen kara bir yılan da gözlerinde vahşi bir parıltıyla durmaktaymış.

Kız, annesinin mezarından duyduğu sözleri hatırlayıp hemen başucuna temiz bir süt kabı koymuş, yılan süt kokusunu alınca birden başını çevirip kabın kenarına yönelmiş, dilini çıkarıp sütü yalamaya başlamış, o anda odanın içini bir sessizlik kaplamış, sanki herkes nefesini tutmuş, Öksüz Kız, telaşa kapılmadan, eli titremeden doğumu yaptırmış, padişahın oğlu dünyaya gelmiş ama gerçekten de karayılan şeklinde doğmuş.

Saray önce ürpermiş, sonra “Her ne surette olursa olsun, padişahın oğlu işte,” diyerek kabullenmiş, çocuğa da Karayılan Şehzade demişler, günler haftaları, haftalar ayları kovalamış, şehzade büyümüş, karanlık köşelerde kıvrıla kıvrıla dolaşır, sarayın gölgelerine karışır olmuş.

Bir gün Karayılan Şehzade, padişahın huzuruna çıkıp boz kahverengi gözlerini babasına dikmiş.

“Baba,” demiş, “herkesin oğlu okumuş, yazmış, ilim öğrenmiş, hocalar eline kalem vermiş, bana da hoca getir, ben de okuyayım, ben de kitap göreyim.”

Padişah, oğlunun bu isteğine sevinmiş, hemen memleketin en iyi hocalarını saraya çağırılmış ama ne mümkün, hangi hoca içeri girse, Karayılan hiddetlenip üzerine saldırmış, soktuğu hocalar birer birer can vermiş, sarayın taş koridorlarını cenaze alayları doldurmuş, padişahın yüreğindeki sevinç yeniden kara bir yel gibi sönmüş.

Vezirler bir araya gelip çare düşünmüşler, “Onu doğurtan kızın eli bereketli, belki dili de tesirlidir,” demişler, “Karayılan’ın doğumunu yaptıran Öksüz Kız’ı bulup getirsek, hoca diye başına koysak, belki ona söz geçirebilir.”

Padişah bu söze razı olmuş, askerlerini yine aynı yollara salmış, Öksüz Kız nerede ise bulup getirin demiş, askerler günlerdir süren aramadan sonra onu yine üvey annesinin baskısı altında bulup saraya doğru götürürken, kız yine mezarlıktan geçmiş, annesinin mezarında duraksamış, bu sefer sanki dertleri daha ağır, gözyaşları daha acıymış.

Mezar taşına kapanmış, “Ana, beni yine saraya götürüyorlar,” demiş, “Bu sefer ebeliğe değil, hocalığa diye ama ben ne bilirim ilmi, ne bilirim kelamı, hem Karayılan hiddetlenip gelen her hocayı sokup öldürmüş, belli ki beni de sokup öldürecek, ben nasıl yaparım bu işi.”

Toprağın altından gelen ses yeniden duyulmuş, bu kez daha vakur, daha oturaklıymış.

“Kızım,” demiş ses, “yanına kırk bir tane gül çubuğu al, yılan sana saldırırsa kırk tanesiyle vur, her bir vuruş öfkesini çözecek, her darbe hırsını söndürecek, kırk birinci çubuğu da elinde dik tutup karşısında dur, ‘Yeter artık, sen okumak için bana geldin, ben sana öğreteceğim, sen de dinleyeceksin,’ de, o vakit kendi derdinin çaresini kendi içinde bulacak, sana sözü geçmeyecek, senin sözün ona geçecek.”

Öksüz Kız, mezarın önünde başını eğip “Baş üstüne,” der gibi içinden geçirmiş, askerlerle birlikte saraya varınca, padişahın huzuruna çıkmış, başını öne eğip “Emrinize uyarım,” demiş, sonra Karayılan Şehzade için ayrılan odaya gitmiş, etrafa bakmadan yanına sakladığı gül çubuklarını bir köşeye düzenlice dizmiş.

Ders başlamış gibi içeri girmiş, Karayılan da gözlerinde keskin bir ışık, hiddetle üzerine atılmış, Öksüz Kız eline aldığı gül çubuklarıyla yılanın üzerine hızlı ama korkusuz vuruşlar yapmış, her vuruşta, “Bu, bilmediğin için,” demiş, “bu, öfkene esir olduğun için,” demiş, vurdukça yılanın saldırısı zayıflamış, dili eskisi gibi şimşek gibi oynamaz olmuş, vuruşlar bitip kırk birinci çubuğu dik tutulunca karşısında duran kız bir başka görmüş, soluk soluğa kalmış, başını yere eğmiş.

“Tamam,” demiş Karayılan, “beni sen okut, senin elinde hiddetim diner, gözümde perde kalmaz.”

Böylece günler geçmiş, aylar dolmuş, Öksüz Kız sabırla ona okuma yazma öğretmiş, içindeki güzelliği ortaya çıkararak ilimle yılanın gölgesi biraz olsun yumuşamış, Karayılan akıl, edep ve adap öğrenmiş, dili keskinliğini bırakıp tatlı sözleri sever olmuş.

Derken zamanlar akmış, günler değişmiş, Karayılan Şehzade evlilik çağına gelmiş, bir gün padişahın huzuruna çıkıp, “Baba,” demiş, “gönlümde muradım var, ben de bir yuva kurmak isterim, bana bir gelin al.”

Padişah memleketin dört bir yanına haber salmış, nice padişah kızları, hanım sultanların yavruları, paşa kızları saraya gelin diye getirilmiş, fakat ne mümkün,

Karayılan düğün gecesinde yanına gelen hangi kızı görse hiddetlenip sokmuş, hepsi de daha muratlarına eremedi kara toprağa girmiş, saray yeniden ağıtlarla dolmuş, padişahın yüreğine bir eski keder, bir yeni ateş düşmüş.

Vezirler yeniden toplanmış, “Devletlim,” demişler, “Karayılan’ın huyunu bilen, onun doğumunda bulunan, onu okutan bu kızdaki başka kimse ona dayanamaz, hem onun gözünde de bu kızın sözü geçer, isterseniz şehzade ile Öksüz Kız’ı evlendirelim, belki bu iş böylece muradını bulur.”

Padişah düşünüp taşınmış, sonunda razı olmuş, askerlerine, “Gidin o kızı bir daha getirin, bu kez kaderi tamamen değişecek,” demiş, askerler yine aynı yollardan geçmişler, kız yine mezarlıktan yürümüş, annesinin mezarını bir kez daha görmüş, belki bu sefer içindeki dalga daha büyümüş.

Mezar taşına kapanmış, gözyaşlarını bir türlü tutamamış.

“Ana,” demiş, “Oğlunu doğurttum, vurup okuttum, şimdi de gelin diye götürüyorlar, ben ne bilirim saray hanımlığı, ne bilirim padişah gelinliği, bir de karşıma yılan gibi duran bir koca çıkacak, kalbim titriyor, aklım karmakarışık.”

Topraktan gelen ses bu sefer daha yumuşak, daha merhametliymiş.

“Kızım,” demiş, “Kendine kırk kirpinin dikenli derisinden bir kürk yaptır ve giy, düğün gecesini Karayılan sana saldırmaya kalkarsa dikenler ağzına, yüzüne batacak, yaklaşmaya cesaret edemeyecek, sonra senden, ‘Kürkünü çıkar’ diye isteyince, sen de ona, ‘Önce sen derini çıkar,’ de, o derisini çıkarınca sakın durma, deriyi alıp hemen ocağa at ve yak, o vakit yılan sureti yanıp küle dönecek, içinden ayın on dördü gibi bir delikanlı çıkacak, kader dönüp başka bir sayfa açacak.”

Öksüz Kız, annesinin sözünü bir hüküm gibi içine almış, saraya varınca kırk kirpinin dikenli derisinden örülmüş kürkü üzerine giymiş, düğün kırk gün kırk gece sürmüş, davullar çalmış, zurnalar inlemiş, büyük salonlarda sofralar kurulmuş, herkes oynayıp eğlenmiş, ama kızın içi hâlâ pır pır edermiş, en çok da geceyi düşünürmüş.

Düğün bitip de gerdek odasına girme zamanı gelince, Öksüz Kız dikenli kürküyle içeri girmiş, Karayılan Şehzade de yılan suretinde kıvrıla kıvrıla odada dolaşmaya başlamış, bir ara kızın yanına yaklaşmak istemiş ama ne mümkün, her yaklaştığında kürkün dikenleri ağzına yüzüne batmış, dilini çıkarsa diken, başını uzatsa diken, sonunda dayanamayarak geri çekilmiş, yorgun ve şaşkın bir sesle sormuş.

“Bu nedir böyle, bu kürkü çıkar da yanıma gel.”

Öksüz Kız, sanki beklediği söz buymuş gibi, sakın ama kararlı bir sesle cevap vermiş.

“Benim kürküm dışımdadır, sen önce derini çıkar, içindeki halini görelim, sonra ben de kürkümü çıkarır, karşına öyle geçerim.”

Karayılan düşünmüş, yıllardır üzerine yapışan bu yılan derisi sanki kendi kimliği gibiymiş ama kızın sözüne gönülden bir güven duymuş, “Belki de bu hal böyle gitmez,” demiş içinden, sonra yavaş yavaş derisini soymaya başlamış, derinin her yerden ayrılışı, odada yankılanan kuru bir hışırtı gibi duyulmuş.

Deri tamamen çıkınca ortaya gerçekten de gökyüzünde yeni doğmuş ay gibi parlak yüzlü, al yanaklı, siyah kaşlı, uzun boylu, selvi gövdeli bir delikanlı çıkmış, Öksüz Kız hiç vakit kaybetmeden yere yığılmış duran yılan derisini kapmış, koşup ocağın içine atmış, bir anda alevler derinin her yanını sarmış, derinin içinde yıllardır saklı kalan lanet de tütmüş, küle karışmış, böylece Karayılan’ın kaderi de bir başka surete bürünmüş.

Delikanlı, yani eski Karayılan Şehzade, şaşkınlıkla ellerine, bedenine bakmış, ilk defa kendini bu kadar insan suretinde görmüş, gözlerini kaldırıp kızın yüzüne bakınca onda hem annesinin sesini, hem kendisine uzanan merhametli eli görmüş, derin bir nefes alıp, “Demek beni önce doğurtun, sonra okuttun, şimdi de insan ettin,” demiş, “Sen olmasan ben ne yapardım.”

Sabah olunca saray halkı, padişah, Sultan Hanım herkes merakla odaya gelip içeri baktığında yerde yanmış bir deri külü ve karşılarında ayın on dördü gibi yakışıklı bir şehzade ile onun yanında dik duran Öksüz Kız’ı görmüş, önce şaşırılmışlar, sonra sevinçten gözleri dolmuş, padişah oğluna sarılmış, “Demek ki dervişin sözü boşa değilmiş,” demiş, “Artık hem evladım oldun, hem de insan suretinde saltanatın sahibisin.”

Bunun üzerine yeni düğünler yapılmış, zaten karı koca sayıldıkları halde herkes sevinçten yeniden toylar vermiş, Karayılan Şehzade ile Öksüz Kız’ın mesut günleri başlamış.

Aradan zaman geçmiş, günler günleri, aylar ayları kovalamış, memleketin sınırlarında hareketlenmeler olmuş, bazı yerlerde karışıklık, bazı yerlerde düşman gölgesi görünmeye başlamış, şehzade babasının huzuruna çıkıp, “Baba,” demiş, “artık ben er oldum, yüreğimdeki kuvvet bedenime sığmıyor, memleketin derdini de kendi derdim bilirim, bana izin ver, taşraya sefere çıkayım, hem tecrübeleneyim, hem ülkeyi dolaşayım, hem de senin yükünü hafifleteyim.”

Padişah önce gönlü elvermese de oğlunun gözündeki kararlılığı görünce razı olmuş, ona kuvvetli bir ordu, yanında bahadır yiğitler verip sefere uğurlamış, sarayın avlusunda sancaklar dalgalanmış, nal sesleri taşları dövmüş, Öksüz Kız da balkonlardan birinde durup kocasının ardından gözleri dolu ama yüreği gururla dolu bakmış.

Günler sonra saraya bir mektup gelmiş, Karayılan Şehzade'den, içinde karısına olan muhabbetini, hasretini anlatan ince cümleler varmış, ayrıca annesine, yani Sultan Hanım'a gönderdiği başka bir mektupta da karısına iyi bakmalarını tembih ediyormuş ama sarayda Öksüz Kız'ın güzelliğini, şehzadenin ona olan sevgisini kıskanan cariyeler varmış, bu mektuplar onların eline düşmüş.

Cariyeler, mektupları açıp okuyunca kalplerine kıskançlığın siyah ateşi düşmüş, "Bunca saray içinde bizi görmez de bir öksüz kıza böyle mektup yazar," diye içlerinden geçirip kötü bir oyun kurmuşlar, asıl mektupları saklamışlar, zarfların içine yenilerini koymuşlar, birine şehzadenin annesine sanki sevgisini ona değil de başkasına anlatıyormuş gibi soğuk ve karışık cümleler yazmışlar, ötekine de sanki şehzadenin ağzından çıkmış gibi, "Öksüz Kız'ın derhal elinin ayağının kırılıp dağ başına atılmasını emrederim," manasında kısa ve acımasız bir emir kâğıdı yerleştirmişler.

Mektup sarayda açılıp okunduğu sırada, Öksüz Kız da kapı eşiğinden geçiyormuş, içeriden yükselen kelimeleri duyunca yüzünden kan çekilmiş, neye uğradığını şaşırmış, "Demek bana dair böyle sözler var, demek ki sarayda yerim kalmadı," diye düşünmüş, bir daha kimsenin gözünün içine bakmadan gece karanlığına karışıp saraydan kaçmaya karar vermiş.

Hiç kimseye görünmeden yanına biraz azık almış, sırtına eski bir hırka geçirmiş, sessiz adımlarla sarayın arka bahçesinden çıkmış, kendini dağ yollarına vurmuş, günlerce yürümüş, ayaklarının altı yara olmuş, rüzgâr yüzünü kavurmuş, güneş tenini yakmış ama içindeki kırgınlık, dışarıdaki zahmeti bastırmış.

Dağların ardına, kayalıkların gölgesine varınca, yüksek kayaların dibinde gizlenmiş bir mağara görmüş, mağaranın ağzında rüzgâr uğultusu, içinden hafif bir serinlik geliyormuş, "Biraz dinleneyim," demiş kendi kendine, içeri girince bir de ne görsün, mağaranın içinde yan yana dizilmiş tabutlar var, tavanından sarkan örümcek ağları, köşelerde soluk kandiller, ortada ise elleri kolları zincirlerle bağlı, ama gözlerinden yiğitlik akan bir genç oturuyor.

Bu yiğidin adı Bahtiyar imiş, meğer bahtı pek de adının hakkını vermiyormuş, çünkü onu esir alan bir Güvercin varmış, öyle böyle bir kuş değil, sihirli, büyülü, kinci bir güvercin, Bahtiyar'ı bu mağaraya tutsak etmiş, tabutlar da güvercinin daha önce helak ettiği yiğitlerin emanetiymiş.

Güvercin her gün belli vakitlerde mağaraya uçar, Bahtiyar'a biraz yiyecek bırakır, onun da buradan çıkmasına, kimseyle görüşmesine izin vermezmiş, Öksüz Kız içeri girince Bahtiyar önce şaşırmış, sonra gözlerinde merhamet ve endişe karışımı bir ifade belirmiş.

“Sen kimsin, bu dağ başında ne ararsın?” demiş.

Öksüz Kız başından geçenleri, saraydan kaçışını, mektuptan duyduklarını bir bir anlatmış, Bahtiyar iç çeke çeke onu dinlemiş, sonra mağarada onu saklamaya karar vermiş.

“Güvercin seni görürse sana da zarar verir,” demiş, “gel seni şu tabutlardan birinin içine saklayalım, ne sen varlığını belli et, ne de o seni görsün, getirdiği yiyecekten de beraber yer, hayatı paylaşırız.”

Öyle yapmışlar, Güvercin her gün yiyecek getirdiğinde Bahtiyar tek başınaymış gibi davranmış, yiyecekleri aldıktan sonra Öksüz Kız’la paylaşmış, mağaraya gizlice umut, arkadaşlık ve sıcaklık gelmiş, günler birbirini kovalamış, aradan zaman geçmiş, Öksüz Kız’ın karnı hafifçe kabarmaya başlamış, bir süre sonra da göz göre göre gebe olduğu anlaşılmış.

Doğum vakti yaklaşınca Bahtiyar tedirgin olmuş, mağarada ne ebe var ne sıcak bir yatak, ne de yardım edecek biri.

“Kızım,” demiş, “burada doğurursan hem sen zorlanırsın hem çocuk, hem de Güvercin’in gazabı büyür, sen en iyisi benim ailemin konağına git, kapıda sana ‘Kimsin, kimin nesisin?’ diye soracaklar, sen de hiç uzun uzun anlatmadan, ‘Bahtiyar’ın başı için beni içeri alın da doğurayım,’ diyeceksin, onlar bu sözü duyunca seni içeri alır, bir misafir gibi değil, can gibi ağırlarlar, doğumunu yaptırırlar.”

Öksüz Kız, bu sözleri bir emanet gibi boynuna asmış, dağdan inip şehre varmış, Bahtiyar’ın ailesinin konağının kapısını çalmış, içerden çıkanlara, gözyaşları içinde, “Bahtiyar’ın başı için beni içeri alın da doğurayım,” demiş.

Bahtiyar’ın annesi ve kız kardeşleri bu sözü duyunca bir an susup kalmışlar, çünkü Bahtiyar çok zamandır kayıpmış, ardından yüreklere değan ağıtlar yakılmış, “Demek ki oğlumdan bir iz var,” diye düşünerek kıza kapıyı açmışlar, onu içeri almışlar, en güzel odaya yerleştirmişler, en iyi ebeleri çağırmışlar, her ihtiyacını karşılamışlar, kız orada bir erkek çocuk doğurmuş, çocuğa da akşamın sessizliğinde gelen bir ilhamla Hubiyar adını vermişler.

Hubiyar dünyaya geldiği günün gecesi, herkes uykuya daldığında odanın penceresi hafifçe aralanmış, içeri gölgesi ince, bakışı özlem dolu bir yiğit süzülmüş, bu elbette Bahtiyar’mış, meğer Güvercin’in büyüsü her gece gevşiyor, o da bir süreliğine mağaradan çıkıp havalanabiliyormuş, bir kuş gibi uçup konağa gelmiş, oğlunu görmüş, sessizce yanına sokulup koklamış, küçücük ellerini avuçlarının içine almış, saçlarını okşamış, Öksüz Kız’ın başucunda bir süre oturmuş, sonra sessizce odadan çıkıp yine kuş suretinde göğe yükselip mağaraya dönmüş.

İlk gece kimse fark etmemiş, ikinci gece kız kardeşlerden biri uykusunun arasında bir gölge görmüş ama ses etmemiş, üçüncü gece ise hepsi pencerede süreğen bir gölge, kapıda belli belirsiz bir ses, odadan içeri süzülen bir yiğit görmüşler, bu kez saklanıp beklemişler, Bahtiyar oğlunu severken, annesiyle sessizce göz göze gelirken onu yakalamışlar.

“Demek sen hâlâ hayattasın,” demiş annesi, gözlerinden hem yaş hem sitem akarak, “niye bize bir haber salmadın, niye bunca zaman bizi ateşte bıraktın?”

Bahtiyar, gözlerini yere indirip mağaradaki tutsaklığını, Güvercin’in elindeki esaretini anlatmış, annesi ve kız kardeşleri onu bırakmamaya karar vermişler, sabah olduğunda Güvercin konağın önüne gelmiş, öfkeyle kanat çırpmış, Bahtiyar’ı göremeyince kinle bağırıp çağırmış, “Oğlanı bana geri verin, yoksa bedduamı alırsınız,” demiş, kanatlarını çırpıp lanetler savurmuş ama tam beddua ederken, o kinli sözler boğazında düğümlenmiş, aç gözlülüğü kendi içine çökmüş, bir uğultu kopmuş, Güvercin birden olduğu yerde çatlayıp ölmüş, tüyleri dört yana dağılmış, büyü de ortadan kalkmış.

Böylece Bahtiyar esaretten kurtulmuş, aile ocağına dönmüş, hem karısını hem de oğlunu gönül rahatlığıyla sahiplenmiş, ama Öksüz Kız’ın içindeki eski yara hâlâ kanamaktaymış, saraydan kopuşu, şehzadesi Karayılan’ı derinden seviyormuş, gönlünün bir yanı hâlâ ona bağlıymış.

Bu sırada, ta uzaklarda, Karayılan Şehzade sefere çıkıp memleketi dolaştıktan, düşman ülkelerle cenk ettikten, adını düşmana korku, dosta güven saldıktan sonra memleketine, sarayına dönmüş, sarayın avlusuna girer girmez havadaki tuhaflığı sezmiş, yüzlere yerleşmiş mahcupluğu görmüş, annesine, babasına, saray erkânına sormuş.

“Benim hanımım nerede, niye avluda karşılamaya çıkmadı, yoksa hasta mı, yoksa bir derdi mi var?” demiş.

Padişah başını öne eğmiş, mektupları cariyelerin elinden nasıl okuduğunu, yanlış anladıklarını, kızın da o gece saraydan kaçıp gittiğini anlatmış, şehzadenin yüreği bir anda paramparça olmuş, “Demek ki ben uzaklarda kılıç sallarken, yavrum burada yalnız kalmış, mektubuma bile kıyamet karıştırmışlar,” demiş, öfkeyle değil ama büyük bir üzüntüyle, “Ben onu bulmadan bu sarayda nefes almam,” diye yemin etmiş.

Atına atlayıp yollara düşmüş, dağları aşmış, çölleri geçmiş, çarşıları dolanmış, türlü diyarlardan geçmiş, sorup soruşturmuş, nihayet bir gün bir şehre varmış, yorgunluk çökmüş, bir kahvehanenin önünde durup dinlenmek istemiş, içeri girince her köşede ayrı hikâye anlatan adamların sesi yankılanıyormuş, ortada da yüzü tanıdık gelmeyen ama duruşunda yiğitlik belli olan Bahtiyar oturuyormuş.

Karayılan Şehzade, kahveciye “Bana da bir kahve getir,” deyip bir köşeye oturmuş, oradakiler onun kılıcını, duruşunu, yüzündeki asalet çizgilerini görünce “Nerelerden gelir, kimlerdensin?” diye sorup dururlarken, şehzade içindeki ağırlığı daha fazla taşıyamayıp başından geçenleri anlatmaya başlamış, çocukluğunu, yılan suretini, Öksüz Kız’ın onu nasıl doğurduğunu, okuttuğunu, kürk derisini yaktırıp insan ettiğini, sonra seferden yazdığı mektubun nasıl değiştirildiğini, onun saraydan nasıl kaçtığını bir bir dökmüş ortaya.

Bahtiyar, anlattıklarını dinledikçe kalbi sıkışmış, içindeki taş yerinden oynamış, “Demek ki benim mağarada sakladığım, sonra da evime, aileme getirdiğim, çocuğumu doğuran kadın ile senin anlattığın kadın aynı kişi,” diye düşünmüş, sessizce ayağa kalkmış, şehzadenin yanına yaklaşmış.

“Şehzade,” demiş, “seni dinledikçe anladım ki yollarımız kesişmiş, kaderlerimiz bir kadında düğümlenmiş, eğer gönlün varsa, seni konağıma götüreyim, orada benim hikâyemi de dinle, sonra o kızı çağırıp gönlünün muradını kendi ağzından duyalım, böylece ne sen açıkta kalırsın ne ben, kimin payına ne düşecekse o da kendi iradesiyle belli olur.”

Karayılan Şehzade, Bahtiyar’ın bu yiğitçe teklifini kabul etmiş, birlikte konağa gitmişler, Bahtiyar annesine, kardeşlerine şehzadenin kim olduğunu, başından geçenleri anlatmış, sonra Öksüz Kız’ı çağırılmışlar, odaya girince kızın yüzü bir anda hem bembeyaz, hem kıpkırmızı kesilmiş, karşısında hem eski kocası, hem zor günlerinde onu saklayan yiğit duruyormuş.

Bahtiyar, ağır ağır söze başlamış.

“Hanım,” demiş, “Sen bana da bir hayat verdin, oğlumu bana bağışladın, ama senin gönül hikâyeni ben senden önce bilmem, şimdi karşında biri var ki onu önce yılan suretindeyken sen doğurtun, vurdun, okuttun, sonra adam ettin, ben ise seni dağ başında görünce sakladım, sonra evime getirdim, oğlumuz Hubiyar’a baba oldum, gönlün iki yola ayrılmış bir su gibi, ben sana haksızlık etmek istemem, ama bir isteğim var, kiminle gitmek istersen git, ama bil ki eğer beni değil de onu seçersen, oğlum Hubiyar’ı götüremezsin, o benim soyumu, benim adıma taşır, burada kalacak.”

Oda bir anda sessizliğe bürünmüş, Öksüz Kız’ın içinden fırtınalar kopmuş, gözünün önünden yılan suretindeki şehzadenin hâlleri, onu okuturken yaşadığı zorluklar, kürk yakılan gece, sonra saraydan kaçtığı o karanlık, dağdaki mağara, Bahtiyar’ın merhameti, doğum sancılarında konağın sıcaklığı, Hubiyar’ın ilk ağlayışı bir bir geçmiş, kalbinin iki yanı ayrı ayrı sızlamış.

Uzun bir sessizlikten sonra gözlerinden süzülen yaşları silmiş, başını kaldırıp ikisinin de gözünün içine bakmış.

“Benim yolum başından beri birine bağlıydı,” demiş, “Onu yılan suretindeyken de, derisini yakarken de, insan suretine girince de bırakmadım, saraydan kaçarken en çok onun yokluğunu düşündüm, Bahtiyar bana zor zamanda kol kanat gerdin, beni aç açık bırakmadın, oğlumun babası oldun, hakkın büyük, ama kalbimin ipi Karayılan Şehzade’ye bağlı, ben onu seçerim.”

Bahtiyar başını önüne eğmiş, içi yangınla dolu olsa da yiğitliği izin vermemiş başka türlü davranmaya, “Peki,” demiş, “Madem öyle, Hubiyar burada kalır, sana her zaman kapımız açık, oğlunu görmek istersen, bu kapı senin için kapanmaz, ama oğlumun soyunu da burada büyüteğim.”

Karayılan Şehzade bu sözü duyunca hem sevinmiş hem Hubiyar için içinde küçük bir sızı hissetmiş. Öksüz Kız’la birlikte Bahtiyar’dan helallik almışlar, sonra saraya dönmek üzere yola koyulmuşlar, yolların üstüne dualar etmişler, arkalarından su dökülmüş, “Yolları açık, bahtları parlak olsun,” denilmiş.

Saraylarına döndüklerinde padişah onları gözleri dolu dolu karşılamış, sarayın avlusu bir bayram yerine dönmüş, davullar yeniden çalmış, zurnalar yeniden inlemiş, bu kez ne arada yılan derisi korkusu, ne de mektup fitnessi varmış, padişah, artık yaşlandığını, dizlerinin gücünün azaldığını hissedince, tahta geçecek kişiyi gönlünde çoktan seçmiş.

“Halkımın önünde ilan ederim,” demiş, “Tahtımı Karayılan Şehzade’ye bırakırım, yanında da Öksüz Hatun’la birlikte bu memleketin yükünü omuzlarlar, ben de geri kalan ömrümü torun sevip dua ederek geçiririm.”

Böylece Karayılan Şehzade ile Öksüz Kız sarayın tahtına oturmuş, memleketi adaletle, merhametle yönetmiş, ne kimsesizi ezmişler ne zengini kayırmışlar. Herkes onlardan razı olmuş, onlar da halktan razı olmuş. Günler geçmiş, aylar geçmiş, yıllar birbirini kovalamış, kimini kara gün, kimini parlak gün görmüşler ama gönüllerindeki seveda, başlarından geçen onca sınava rağmen eksilmemiş. Her zorlukta birbirlerine tutunmuşlar.

Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine, gökten üç elma düşmüş, biri bu masalı sevip dinleyenlerin başına, biri bu masalı yazanın düşlerine, biri de gönlünde yılan suretini bile güzelliğe çevirecek sabrı olanların kalbine.

5.2.14. Mercan Saçların Sakladığı Kader (Mercan Kız)

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, bir zamanlar, yeryüzünün dört bir yanına adaletle hükmeden, ama bütün ihtişamına rağmen yüreğinin bir köşesinde incecik bir

endişeyi her daim saklayan bir padişah yaşarmış; bu padişahın elinde avucunda dünyalara bedel tek bir şehzade varmış ve padişah, dünyada kimin sözü geçerse geçsin, söz konusu bu çocuk olunca en küçük rüzgârın bile oğluna değmesine razı olmaz, onun üzerine adeta gözünün ışığı gibi titremiş.

Şehzade, sarayın avlularına sıkışmış bu ihtimamın içinde büyüse de gönlü darlıktan bunalır, fırsat buldukça saray dışına çıkar, bazen ata biner dağ yollarına vurur, bazen çarşının içinden geçerek halkı seyredermiş. Bir gün yine böyle bir gezinti sırasında önüne ağır ağır yürüyen yaşlı bir kadın çıkmış; kadının sırtında yıpranmış bir heybe, elinde ise buz gibi sudan terlemiş bir testi varmış. Şehzade o anda niyeyse çocukça bir yarış hevesine kapılmış, okunu gerip testiye hedef almış ve bir anda fıskıran suyla birlikte testi paramparça olmuş. Yaşlı kadın yere çöküp çaresizce suya bakarken yüzünde bir hüznün değil, daha derin, daha karanlık bir şey belirivermiş. Kadın doğrulup gözlerini şehzadeye dikmiş ve öyle bir beddua savurmuş ki sanki rüzgâr bile o anda susmuş: “Mercan Kız’a âşık olasin da uykuların harama varsın!”

Bu söz şehzadenin içini önce bir an için sızlatmış, sonra o sızı büyümüş, büyümüş, bir ateş olup gönlünü kavurmaya başlamış. Şehzade o günden sonra ne yiyebilir olmuş ne uyuyabilir; zihninde, ismini ilk kez duyduğu ama yüzünü hiç bilmediği bir kız—Mercan Kız—akıp duruyormuş. Bu ateş öyle bir ateşmiş ki şehzade gündüzleri bile gözünü kapatsa karanlığın içinden kızıl bir ışıltı beliriyor, geceleri pencereden dışarı baksa uzaklardan saç telleri gibi parıldayan ışıkların kendisini çağırdığını sanıyormuş.

Padişah, oğlunun sararıp solduğunu görünce sarayın dört köşesini hekimlerle doldurmuş, sonra memleketin dört bir yanına haber salmış: “Kim bu Mercan Kız’ı biliyorsa haber etsin, getiren muradına ersin!” demiş. Lakin ne bir köylü, ne bir çoban, ne bir tacir, ne de dağların gölgesinde yaşayan bir oba Mercan Kız’ın varlığından haberdarmış. Padişah ne kadar çırpınırsa çırpınsın, Mercan Kız bulunamamış.

Şehzade artık bu hasrete dayanamayacağını anlayınca babasının huzuruna çıkmış. Padişah kaşlarını çatmış, oğlunun soluğunun bile rüzgâra karışmasına razı değilken onu böyle bir bilinmezliğe nasıl salacakmış? Fakat şehzadenin gözlerinde öyle bir kararlılık varmış ki padişah, gönülsüzce de olsa izin vermek zorunda kalmış. “Git oğul, lakin yolun nereye varır bilmem; yalnız dönmezsen de bil ki bu ihtiyar babanın kalbi dayanmaz.” demiş.

Şehzade bu sözleri dinlerken içinin bir köşesi burkulmuş ama aşk ateşi vücudundaki her düşünceden güçlüymüş; yanına yalnızca sadık atını, biraz azık, biraz su alarak sabah ezanına yakın yola çıkmış.

Günlerce, haftalarca Mercan Kız'ın izini sürmüş; uğradığı her köyde aynı soruyu sormuş, fakat kimse ona bir haber verememiş. En sonunda bir sabah, umut ile umutsuzluk arasında sıkışıp kalmışken atının dizginlerini salar salmaz hayvan kendi yönünü seçmiş. At, sanki içinden bir güç çağırıyormuş gibi, sarp kayalıkları aşmış, dereleri geçmiş, sonunda şehzadeyi göklere yükselen yalçın bir tepenin ucuna getirmiş. Bu tepe öyle bir yerdeymiş ki altındaki uçuruma bakanın başı döner, yukarıdan geçen rüzgârın uğultusu insanın içine ürperti verirmiş.

Şehzade geceyi o tepede geçirmiş. Gecenin yarısı olduğunda, uçurumun dibinden bir ses yükselmiş; ses hem tok hem titrek, hem anaç hem vahşiymiş: “Mercan Çocuk, Mercan Kız! Uzat saçını, yukarı çek ananı!”

Şehzade, sesin geldiği yere bakınca karşı kayada karanlık bir kapının açıldığını, kapının içinden gündüz güneşi gibi parlayan bir kızın çıktığını görmüş. Kızın saçları o kadar uzun, o kadar parlakmış ki ay ışığını bile kışkandırmış. Kız saçlarını aşağıya sarkıtınca uçurumdan bir dev anası ortaya çıkmış; dev anası, kızın saçlarına tutunup bir hamlede yukarı tırmanmış.

Sabah olurken dev anası yine aynı uzun saçlara tutunarak aşağıya inip ormanın derinliklerinde kaybolmuş.

Bu sahneyi baştan sona izleyen şehzade artık Mercan Kız'ın kim olduğunu anlamış. Kalbi bir an bile duracak gibi olmuş. Uçurumun dibine inip aynı sözlerle seslenmiş: “Mercan Çocuk, Mercan Kız! Uzat saçını, çek çıkar beni!”

Şehzadenin sesi uçurumun taş duvarlarında yankılanınca, karşı kayadaki karanlık yarık tıpkı bir nefes alır gibi açılmış, içeriden önce loş bir ışık, ardından ince bir ay kokusu yayılmış. Mercan Kız, gece gördüğü ihtişamdı daha da güzellik içinde belirmiş; saçları sabah ışığını içine çekmiş gibi parlıyor, omuzlarından aşağıya dökülürken kayaların üstünde dalga dalga kıpırdanıyormuş. Kız, uçurumun dibinde duran delikanlıyı görünce önce şaşkınlıkla geri çekilmiş, sonra yüzündeki o mahcup, tedirgin, merak dolu ifade yumuşamış.

Mercan Kız, hiçbir şey söylemeden saçlarını yine uçurumun kenarından aşağı sarkıtmış. O saçlar sanki ipekten örülmüş bir halat gibi şehzadenin omuzlarına değmiş. Şehzade saçları kavrayıp güçlü bir hareketle tırmanmaya başlamış; her adımda kalbi bir yandan korkuyla çarparken diğer yandan sevda ateşi içini tutuşturuyormuş. Nihayet yukarı çıktığında nefesi kesilmiş, dizleri titremiş, ama gözleri Mercan Kız'ın gözlerine değdiği anda bütün yorgunluğu dağılıvermiş.

Bir süre ikisi de birbirine bakakalmış; konuşmalar kelimeler yetecek mi, sussalar kalpleri taşıyacak mı belli değilmiş. Sonra Mercan Kız hafif bir adımla geri çekilmiş,

şehzadeyi mağaranın ağzından içeri buyur etmiş. İçeri girdiklerinde mağaranın içi dışarıdan görüldüğü gibi karanlık değilmiş; tavanından sarkan taş damlaların arasından parıldaayan ışıklar mağaraya hem aydınlık hem büyümlü bir hava veriyormuş. Kızın yaşadığı yer, koca bir dev anasının yuvası olmasına rağmen düzenli ve temizmiş; duvarlarda kurumuş bitkiler, bir köşede taş ocağı, diğerköşede ince kilimlerden bir döşek...

Mercan Kız, şehzadeye tedirgin ama ince bir sesle kim olduğunu sormuş. Şehzade başından geçenleri, yaşlı kadının bedduasını, o günden beri gönlünde nasıl bir ateş yandığını tek tek anlatmış. Mercan Kız dinledikçe hem şaşırılmış hem hüzünlenmiş; çünkü yaşadığı mağaranın dışındaki dünya ona anlatıldıkça masal gibi geliyormuş, kendisi ise bu masalın içinde yalnız bir figürmüş gibi hissediyormuş.

Tam o sırada mağaranın dışından ağır, sarsıcı adımların sesi gelmiş. Toprak titremiş, duvarlardan taşlar dökülmüş. Mercan Kız'ın yüzü kireç gibi bembeyaz kesilmiş. "Dev anam geliyor! Saklanmalısın!" diye fısıldamış.

Şehzade saklanacak yer bulamadan Mercan Kız bir adım atmış, elini kaldırıp şehzadeye okkalı bir tokat vurmuş. Tokadın acısı bir anda delikanlının yüzünü yalayıp geçmiş ama asıl tuhafılık, şehzadenin göz açıp kapayıncaya kadar bir süpürgeye dönüşmesiymiş. Mercan Kız süpürgeyi alıp kapının ardına, gölgelerin içine gizlemiş.

Az sonra mağara kapısı bir gürültüyle açılmış. Dev ana öyle heybetliymiş ki omuzları mağaranın tavanına değiyor, nefesi bile mağaranın sıcaklığını artırıyor. Gözleri kömür gibi parlak, sesi mağaranın taşlarını bile titretiyormuş. "Kız, bugün ne yaptın, ne duydun, kimi gördün?" diye sormuş.

Mercan Kız, yıllardır edindiği ustalıklarla hiçbir şey belli etmemiş, gündelik işlerden bahsedip dev anasının huysuzluğunu yatıştırmış. Dev ana bir süre söylenmiş, sonra mağaranın içinde dolaşmış, eşyaları koklamış ama bir iz bulamayınca sakinleşmiş. Sonunda taş döşeye uzanıp horultularla uykuya dalmış, mağaranın içi onun nefesiyle bile sarsılır olmuş.

Sabah dev anası mağarayı terk eder etmez Mercan Kız kapının ardındaki süpürgeyi kucağına almış, bir tokat daha vurmuş ve şehzade eski hâline dönmüş. Şehzade şaşkınlıkla yüzünü yoklamış, gözlerini kırpmış, sonra ikisi de bu olağanüstü hâlin şaşkınlığını birbirlerinin bakışlarında bulmuş.

Şehzade, Mercan Kız'ın elini tutup: "Gel benimle. Bu mağara ne sana yakışır ne de kaderine. Gidelim, dev anasından kurtulalım." demiş.

Mercan Kız önce tereddüt etmiş; doğduğu günden beri bildiği tek yer bu mağaraymış, dışarının nasıl bir dünya olduğunu bile bilmiyormuş. Ama şehzadenin

sesinde hem cesaret hem merhamet hem de sevgiden örülmüş bir tel varmış; o tel kızın yüreğini titretmiş. Sonunda başını eğip kabul etmiş.

Mercan Kız, kaçmadan önce yanına üç şey almış: yakasındaki bir iğne, taş ocağından bir kalıp sabun, raflardan bir testi su... Sonra mağaranın arka tarafındaki gizli kapıyı açıp şehzade ile birlikte dışarı süzölmüşler.

Rüzgârın buz gibi estiğı, taşların ışığı gümüş gibi yansıttığı o sabah vakti ikisi birden dev anasının gölgesini arkalarında bırakıp yollara düşmüşler...

Sabahın ilk ışıkları kayaların üstüne ince bir tül gibi düşerken Mercan Kız ile şehzade, mağaranın arka tarafındaki gizli geçitten süzölüp dışarı çıkmışlardı; mağaranın içindeki nemli hava geride kalmış, yerini geniş dağ yamaçlarına vuran ferah, keskin bir rüzgâr almış. Mercan Kız, doğduğu gündən beri mağaranın gölgesinde yaşamaya alışık olduğundan dışarının bu parlaklığı önce gözlerini kamaştırmış, sonra da kalbinin bir yerinde hafif bir ürpertiye uyandırmış. Fakat şehzade, onun elini bırakmadan adım adım ilerliyor, her adımda kızın tedirginliğine karşılık bir güven duygusu yayıyormuş.

Dağ yollarından aşağıya indikçe kuş sesleri çoğalmış, hava ısınmış, toprağın kokusu içlerine dolmuş. Mercan Kız her gördüğüne hayretle bakıyor, dalların arasındaki ışık oyunlarını, taşların üzerinde gezinen böcekleri, uzaktaki dağların maviliğini kendince bir mucize gibi seyrediyormuş. Şehzade ise kızın bu şaşkınlığını izlerken hem sarsılıyor hem seviniyormuş; çünkü Mercan Kız'ın her bakışı, dünyaya ilk kez göz atan bir çocuk gibiymiş.

Onlar ilerlerken dev anası mağaraya dönmüş. Kızın döşeğı boş, ocağın külleri dağılmış, gizli kapı hafif aralıkmış. Dev anası önce bir homurdanmış, sonra mağaranın taşlarını tek tek koklamaya başlamış. Kızının kaçtığını, yanında bir yabancı kokusu olduğunu anlaması uzun sürmemiş; gözleri ateş gibi parlamış ve gümbür gümbür adımlarla iz sürmeye koyulmuş.

Şehzade ile Mercan Kız gün boyu yürümüş, gecenin karardığı bir vakitte ormanın içindeki dar bir patikaya ulaşmışlardı ki arkalarından yer gök titremiş; dev anası, dağlardan yuvarlanan bir kaya gibi üzerlerine geliyordu. Mercan Kız'ın yüzü bir an soldu, sonra yakasındaki ince iğneyi çıkarıp ardına fırlattı.

İğne yere değer değmez toprak çatlayıp kabarmaya başladı; bir anda düzlük, dipdiri bir iğne tarlasına dönüştü. İncecik çelik dikenler, göğe doğru binlerce sivri uçla uzanmış, dev anasının geçeceği yere duvar gibi dizilmişti. Dev anası koşarken bir anda bu iğne tarlasına dalınca çığlıklar kopmuş; dikenler ayaklarına, bacaklarına saplandıkça dev anası acıyla kıvranmış ama yine de öfkesinden vazgeçmeyip üç gün boyunca o dikenleri tek tek ezerek yolunu açmaya uğraşmış.

Şehzade ile Mercan Kız, dev anasının acı ulumalarını arkalarında bırakarak yollarına devam etmişlerdi. Fakat huzurları uzun sürmemiş; üçüncü günün ikinci vaktinde dev anası yaralı ve öfkeli halde yine peşlerine düşmüş. Ayak sesleri önce toprakta titreme, sonra kulakta uğultu olmuş.

Mercan Kız, dev anasının gölgesi tepelerine düşerken bu kez eteklerinin içinden çıkardığı sabunu fırlatmış. Sabun yere çarpınca önce bembeyaz bir köpük yayılmış, ardından toprak bir anda sulu bir cilaya dönmüş; ağaç kökleri bile sabundan kayar gibi olmuş. Dev anası koşarken ayağı kaymış, koca gövdesiyle iki ağaç devirmiş, sonra yerden kalkmak için debelendikçe daha çok kaymaya başlamış. Bağırması, hırlaması, homurdanması ama kaygan zemin onu geri geri itmiş. Yine üç gün geçmiş, dev anası sabunun etkisini ancak o zaman yenebilmiş.

Mercan Kız ile şehzade üçüncü kez yola koyulduklarında artık memlekete yaklaştıklarını hissediyorlardı; rüzgâr hafiflemiş, yollar genişlemiş, uzakta köy dumanları belirmeye başlamıştı. Sanki kader, zorluğun içinden bir ferahlık hazırlıyordu.

Fakat dev anası yine pes etmemişti; iğneleri geçip sabunu aşmış, öfke ateşiyle bir daha arkalarına düşmüştü. Bu kez adımları daha sert, nefesi daha yakıcıydı.

Mercan Kız, dev anasının gölgesinin ayakucuna düştüğünü görünce elindeki son şeyi, testiye, alıp sert bir hareketle yere vuruvermiş.

Testi parçalanır parçalanmaz yer yarılmış gibi altından güçlü bir akarsu fışkırmış; önce bir dere olmuş, sonra sel gibi kabarmış, kısa sürede iki ucunu gözle göremedikleri geniş bir nehre dönüşmüş. Sular öyle coşmuş ki dev anası bir adım yaklaştırmaya çalışınca ayakları altından kaymış, geriye doğru itilmiş. Üç gün boyunca bağırıp çağırmış, sulara taş atmış, devasa kayaları fırlatmış ama akarsuyu geçmeye gücü yetmemiş.

Sonunda dev anası, kız ve şehzadenin uzaklaştığını fark edince çaresizlikle bağırması:

“Çocuklar, elimden kurtuldunuz ama alinyazısından kurtulmayın! Altı ay hasretlik çekin, kavuşmayın!”

Bu söz rüzgâra karışmış, bulutların arasından süzölmüş, toprağın içine sinmiş. Mercan Kız ile şehzadenin yüreğine de bir gölge düşürmüştü, fakat yine de yollarına devam etmişlerdi. Aşkları, korkularını bastırıyordu.

Gün akşamı bulmaya yaklaşırken memleketin yakınındaki bir çeşme başına varmışlar. Çeşmenin yanında göğe uzanan uzun, ince bir kavak ağacı varmış; dalları titretilmiş, gövdesi dimdikmiş. Mercan Kız burada durmuş, gözlerini çeşme suyunun berrak akışına dikmiş ve derin bir nefes almış.

“Burada beni bırakacaksın,” demiş ince ama kesin bir sesle. Şehzade hemen itiraz etmiş, ama Mercan Kız dev anasının bedduasını hatırlatmış: “Altı ay geçmeden yanıma gelersen daha büyük felaketler olur. Beni burada bekleyeceksin. Altı ay sonra geleceksin.”

Şehzade, sevdiğini böyle bir yalnızlığın içine bırakmak istemese de kızın sözleri kader gibi ağır gelmiş. Başını eğmiş, Mercan Kız kavak ağacının ince gövdesine tırmanıp orada sakince oturmuş, şehzadeye son bir bakışla veda etmiş.

Şehzade perişan halde memlekete dönerken kız dalların arasında kaybolmuş.

Ve kader, onları bundan sonraki sınavlarına hazırlamaya başlamıştı...

Şehzade, Mercan Kız'ı çeşme başındaki kavak ağacına bıraktıktan sonra içi yanık, üstü başı perişan bir hâlde memleketine doğru yola koyulmuştu; fakat her bir adımında dönüp geriye bakmak istemiş, her bakışında Mercan Kız'ın o dalların arasında incecik bir gölge gibi durduğunu hayal etmişti. Yolun tozu ayağına, kederi gönlüne yapışmış, nefes almak bile ağırlaşmıştı. Bununla birlikte, sevdiğinin sözü bir emanet gibi kalbine yerleşmişti: “Altı ay dolmadan gelersen ikimize de kötülük gelir.”

Memlekete vardığında şehri tanıyamadı; sokaklar eskisinden daha tenha, pazar yerleri daha sessizdi. Herkesin yüzünde tuhaf bir kaygı vardı. Şehzadeyi görenler önce şaşırılmış, sonra umutlanır gibi olmuşlardı. Sarayın kapısına vardığında kapıcılar onu tanıyamamış ama hemen ardından sarayın yıllardır kapılarını beklemiş Lalası ortaya çıkmıştı.

Lala, şehzadeyi görür görmez gözleri buğulanmış, dizlerinin bağı çözülür gibi olmuştu.

“Şehzadem... Sen misin gerçekten?” demiş, sonra delikanlının yüzündeki çizgileri, omuzlarındaki yorgunluğu, gözlerindeki ışığı tanıyıp onu kucaklamıştı. “Padişahımız... yani baban... seni araya araya helak oldu. Nihayetinde derdi, milleti, özlemi onu yıprattı. Çok değil, sen gittiğinden kısa süre sonra rahmetli oldu.”

Bu söz şehzadenin yüreğine bir hançer gibi saplanmıştı. Babasına veda bile edememişti. Lala, ülkenin işlerinin de bozulduğunu, huzurun dağılmış olduğunu, herkesin başsız kaldığını anlatınca padişahın tek varisi olan şehzade, hüznle ama kararlı bir adımla tahta oturmuştu.

Günler geçmiş, şehzade sarayın işlerini düzene koymaya başlamıştı. Vergiler hafifletilmiş, çarşı yeniden hareketlenmiş, köylerin derdi dinlenip çareler bulunmuştu. Ülke yavaş yavaş sükûnete kavuşmaya başlamıştı; ama şehzadenin yüreğinde Mercan Kız'ın sesi hep varmış gibi, geceleri rüzgâr her estiğinde kavak ağacından haber getirirmiş gibi olurdu.

Ne zaman fırsat bulsa yalnızca Lala'nın bildiği bir şekilde atına atlayıp çeşme başına gider, kavak ağacının altına oturup Mercan Kız'ın gölgesine hasret çekerdi. Kavak ağacı her rüzgârda dallarını hafifçe eğip sanki şehzadeye selam verirdi; suyun şırıltısı da bir sır taşır gibi akardı. Mercan Kız her şeyden haberdar, dalların arasında sabırla, sessizce, dev anasının lanetinin çözülmesini bekliyordu.

Altı ay yavaş yavaş dolarken şehzadenin gönlünde hem bir sevinç hem bir korku büyüyordu. Fakat kader öyle güzel yazılmazdı elbette; bazen bir kelime, bazen bir bakış, bazen bir kötülük tüm düzeni altüst edebilirdi.

Sürenin dolmasına üç gün kala çeşme başına genç bir kara hizmetçi kız su almaya gelmişti. Kız yüzünü suyun üzerine eğince Mercan Kız'ın yansımasını gördü. Parlayan gözler, ince yüz hatları, saçların arasından süzülen ışık... Hizmetçi kız ne gördüyse o anda hem kıskançlık hem hayret hem de kötülüğe meyilli bir merak sarmıştı içini. Gözlerini suyun yansımasından ayırmadan fısıldamıştı:

“Kim var orada? Sen kimsin böyle parlak?” Mercan Kız dalın ucundan seslenmişti:

“Ben Mercan Kız'ım. Başımıza böyle işler geldi. Şehzadem altı ay dolunca beni almaya gelecek.”

Kara kızın zihninde o anda bir kıvılcım çakmıştı; belki de hayatının fırsatıydı bu. Söze dökmeyen önce bir müddet numara yapmış, Mercan Kız'dan kendisini yanına çekmesini rica etmişti. İki gün boyunca yalvarmış, ağlamış, dert anlatmış gibi yapmış; Mercan Kız iyi kalpliydi, kötülüğü aklından bile geçirmiyordu.

Bir gün sohbet arasında Mercan Kız bilmeden en büyük sırrını fısıldamıştı: “Saçlarımın arasında üç iğne gizlidir. Bunları biri çekip alırsa ben bir kuşa dönüşür uçar giderim. O iğneleri başına takansa benim gibi kavağa hükmeder, dalları kendine eğdirebilir.”

Bu söz kara kızın içinde büyüyen kötülüğü beslemişti. Ertesi gün, Mercan Kız'ın başında “bit ayıklama bahanesiyle” onu dizine yatırdı; Mercan Kız başını hiç kuşkulandırmadan hizmetçi kızın dizine bırakmıştı. Kötü niyetli kara kız, saçların arasında gizlenmiş üç tılsımlı iğneyi bulunca fırsatı kaçırmadı; iğneleri birdenbire çekip aldı.

Mercan Kız'ın bedeni hafifledi, kemikleri yok gibi oldu, sonra bir anda tüylerle kaplandı; Mercan Kız çırpınan ince, al yanaklı bir kuş olup gökyüzüne doğru yükseliverdi.

Kara kız yakalamak istese de gücü yetmedi; kuş göğe süzüldü, kayboldu. Kötü hizmetçi kız Mercan Kız'ın yerine geçip kavak ağacında oturmaya başladı.

Ve o günün akşamı, şehzade çeşme başına geldiğinde kavak ağacında başka bir kızın oturduğunu gördü...

Şehzade, gün batımının sarıya çalan ışıkları çeşmenin taşlarında dolaşırken her zamanki gibi ağır bir hasretle kavak ağacına yaklaşmıştı. Yüreği altı ayın bitmesine yalnızca “iki gün” kaldığını biliyor, her adımında hem sevinç hem ürperti taşıyordu. Rüzgâr hafifçe esecek, kavak dalları ince bir selam verecek, Mercan Kız ona gülüşüyle karşılık verecekti şehzade böyle hayal ediyordu.

Fakat ağaca baktığında gözleri bir anda büyüdü. Dalların arasında, Mercan Kız'ın yerine yüzü kararmış, bakışları bulanık bir kara kız oturuyordu. Mercan Kız'ın zarafeti yoktu, yüzü asıktı, sesi hırçındı. Şehzadenin kalbine önce bir kuşku, ardından ağır bir hayal kırıklığı çöktü.

“Sen... sen Mercan Kız mısın?” dedi çekingen bir sesle.

Kara kız bir an bile düşünmeden dalları kendine doğru eğdirdi, gövdeyi bir hamlede büküp yere kadar indirdi; aynı Mercan Kız'ın yaptığı gibi... “Benim şehzadem,” dedi, “güneş kavurdu, rüzgâr kararttı, beni böyle gördün işte... Başımıza gelenler az değildi.”

Bir yandan da Mercan Kız'ın başından geçenleri şehzadenin anlattığı şekliyle o kadar doğru, o kadar eksiksiz söyledi ki şehzadenin aklı karıştı. Eğilen kavak, doğru anlatılan hikâye... Her şey yerli yerindeydi, fakat yine de kızın yüzü, sesi, nefesi... Hiçbir şey Mercan Kız gibi değildi.

Şehzade, gönlü tam ikna olmasa da bedduanın ağırlığını hatırladı; “Altı ay dolmadan karşıma çıkarsa felaket olur,” demişti Mercan Kız. O hâlde belki de bu hâl... Bu karalık... Bu değişim... Bedduanın tesiri olabilirdi.

Şehzade istemeye istemeye kara kızı kucağına alıp saraya götürdü.

Şehzade kavak ağacından aldığı kızın Mercan Kız olduğuna kendini inandırmasa da saray halkı bu yabancı hâlli kızı görünce şaşırmış, ama şehzadenin tek kelimesiyle saygı göstermişti. O gece sarayın muhteşem salonlarında düğün hazırlıkları başlatıldı. Kumaşçılar, terziler, altın işlemeciler saraya doluştu; fakat şehzade geceleri sarayın bahçesinde gezinirken içindeki sıkıntı dinmiyor, göğsünde görünmeyen bir taş oturuyormuş gibi hissediyordu.

Tam bu sırada, ne olduğunu kimsenin bilmediği al yanaklı bir kuş, üç gün boyunca her sabah sarayın bahçesine konmaya başlamıştı.

Kuş, bahçıvanın yanına gelip incecik sesiyle şehzadeden soruyor: “Padişahın nişanlısı ne hâldedir?”

Bahçıvan da şaşkınlıkla cevap veriyordu: “Düğün hazırlığında, yakında nikâh kıyılacak.”

Kuş her seferinde aynı cümleyi fısıldıyor sonra uçup gidiyordu: “Kara kız al kanlara boyansın; konuştuğum dallar kurusun...”

Bahçıvan bu sözleri şaşkınlıkla şehzadeye iletğinde şehzade önce kuşun hikâyesine önem vermedi; lakin bir süre sonra kuşun konduğu her ağacın kurduğunu, yapraklarının solup toprağa döküldüğünü görünce içini bir ürperti doldurdu.

Üçüncü günün sonunda sarayın bahçesi adeta kurak bir yıkıntı hâline dönmüştü. Güller solmuş, ihlamur ağaçları çırılçıplak kalmış, çeşmeler bile matlaşmıştı.

Şehzadenin içindeki kuşku büyümüş, artık taşınmaz bir noktaya gelmişti. “Kimdir bu kuş? Neden her gelişinde felaket çağırır?”

Bahçıvan kuşu tarif edince şehzadenin içinden bir kıvılcım geçti; Mercan Kız’ın kuşa dönüşeceğini bir zamanlar fısıldadığını hatırlar gibi oldu ama tam kesinlik yoktu.

Bu esnada kara kız sarayda rahatça dolaşıyor, hizmetçiler ona büyük bir hürmet gösteriyordu; oysa gözlerinin ardında mağrur, hırs dolu bir karanlık saklıydı. Şehzade ne kadar yanında dursa da Mercan Kız’ın kokusunu, sesini, duruşunu anımsadıkça içi daralıyor, kara kızla aralarında görünmez bir duvar hissediyordu.

Bir sabah şehzade kararını verdi: “Bu kuşu yakalayın! Kimdir, nedir, neden bahçemi kurutur? Öğrenmeden rahat edemem!”

Böylece saray görevlileri ağlarla, şallar ile bahçeye dizildi. Kuş her zamanki vakitte süzüldü ve bahçeye konar konmaz çevrilip yakalandı. Şehzade kuşu eline aldığı anda tüyleri titredi, gözleri korkuyla pırıldadı. Şehzadenin içi tuhaf bir sıcaklıkla doldu ama adımı koyamadı; kuşu yanından ayırmadı, onu kendi odasında bir kafese koydu.

Kara kız bunu görünce içinde bir korku uyandı. Kuşun bakışlarında bir sır gizliydi. O sır açığa çıkarsa kendi akıbeti de ortaya çıkacaktı.

Derken bir gün şehzade ava çıkmadan önce saray halkına bir emir verdi: “Kuşun tüyüne dokunanı cellada veririm!”

Bu emir, sarayda kimsenin kuşa yaklaşmaması içindi.

Ama işte kötülük fırsatı buldu mu gölgeden sızar... Kara kız bir yalan uydurdu: hamile olduğunu ve aşerdiğini söyledi. “Ne olur,” diye hizmetçilere ağladı, “o kuşun etinden yesem gönlüm yerine gelir...”

Hizmetçiler padişahın emrine karşı gelirlerse başları giderdi; ama kara kızın sözüne karşı gelmek de zordu. Hizmetçiler korkuyla kuşu kestiler.

Kuşun kanından yere damlayan birkaç damla toprağın içine işledi ve kimsenin beklemediği bir şey oldu: Oradan ince bir servi fidanı fırladı. Bir gün geçmeden, fidan göğe yükselmeye; iki gün sonra dallar uzamaya; üçüncü gün kökleri sarayın altını kavramaya başladı.

Kavak gibi ince, ama ondan daha dirençli bir servi ağacı olmuştu.

Şehzade avdan döndüğünde kuşu göremeyince içi burkuldu, servi ağacını görünce de dehşete düştü. Kimseye bir şey demedi ama yüzü kireç gibi kesildi. “Buna kim dokunursa cellada veririm,” dedi bu kez de.

Servi ağacı sarayın bahçesinde üç günde göğe doğru uzarken gören herkeste hem hayranlık hem de açıklanamayan bir hüznü uyandırıyor; gövdesi inceydi ama kökleri toprağa öyle bir tutunmuştu ki sanki içinden derin bir acı, eski bir sır, göğe yükselmek isteyen bir nefes taşıyordu. Şehzade, kuşun yokluğunda içinin neden böyle sızladığını anlamaya çalışıyor, ağacın dibinden ayrılmadan saatlerce düşünüyor. Her dokunuşunda ağacın bir sesle titrediğini, sanki tanıdık bir nefes aldığını hissediyordu ama sebeplerini kavrayamıyordu.

Kara kız ise her geçen gün daha da huzursuzlanıyordu. Ne kuştan ne de ağacın varlığından kurtulamadığını düşündükçe içindeki kötülük ekşiyor, nefesi bile zehire dönüyordu. Çünkü biliyordu ki ne kadar saklarsa saklasın bu servi ağacı Mercan Kız’ın izlerini taşıyor olabilirdi. Eğer şehzade bunu çözerse kendisi için kaçacak tek bir yol bile kalmayacaktı.

Şehzade, servi ağacını korumak için sarayın bahçıvanlarına sıkı emirler verdi; kimse yakınına bile yaklaşmıyor, dallarına gölge düşmesin diye çevresine geniş bir alan bırakılıyordu. Bahçıvanlar geceleri bile nöbet tutar olmuştu. Kara kız bu durumdan iyice tedirgin oluyor, her gün serviye bakarken içi yanıyordu.

Derken bir gün şehzade yine ava çıkacağını söyleyerek sarayın dışına çıkmaya karar verdi. Yola koyulurken bahçıvanlara sert bir emir verdi:

“Bu ağaca kim dokunursa, kim bir dalını kırarsa, kim en küçük yaprağını alırsa cellada veririm!”

Bu emir sarayın her köşesinde yankılandı. Bahçıvanlar korkudan ağacın çevresinde bile nefes almadan dolaşıyordu.

Şehzade saraydan uzaklaşır uzaklaşmaz kara kız gözündeki karalığı daha da koyulaştıran bir kararla bahçıvanları yanına çağırdı. Hizmetçilere “Ben padişahın eşi olacağım, bu ağacı beşiğe çevireceğim, çocuğum olacak,” diye yalanlar söyledi.

Çok geçmeden sarayın en iri baltaları getirildi. Bahçıvanların titreyen elleri, korkudan soğuk soğuk dökülen alın terleri arasında servi ağacıyla vedalaşır gibi oldular. Fakat kara kızın emrine karşı gelmek de mümkün değildi.

Baltalar ağacın gövdesine her indiğinde içten bir inilti yükseldi; o iniltinin sesi bahçıvanların kulaklarında sanki bir insanın acısıymış gibi yankılandı. Ağacın kesilmesi uzun sürdü; nihayet gövde devrildiğinde dallar rüzgârda bir kez daha titredi ve sessizce yere uzandı.

Kara kız kesilen serviden bir beşik yapılmasını emretti. Marangozlar çalışıkça çalıştı, ağaç her kesişte tuhaf bir tını çıkardı. Ama beşik tamamlandığında kara kızın yüzünde öyle bir gurur, öyle bir kötücül sevinç vardı ki saray halkının bile kalbi tedirgin olmuştu.

Bu sırada yoksul bir Kocakarı, sarayın işlerindeki hareketliliği merak edip içeri sokulmuştu. Çalışan ustalara yanaşıp el açtı:

“Şu güzelim serviden bir avuç yonga verseniz de evimin ocağında mis gibi tütse... Göz hakkıdır, lütuf olur.”

Ustalar önce tereddüt etti ama Kocakarı'nın sesindeki acılık kalplerine dokundu. Kimseye çaktırmadan, beşikte kullanılan serviden bir kucak dolusu ince yongayı Kocakarı'ya verdiler.

Kocakarı, bu yongaları bohçasına koyup evine döndü. Akşam olup da ocağını yakmak için bohçayı açtığında, içeriden bir tıkırtı geldiğini duydu. Kocakarı şaşkınlıkla bohçaya tekrar baktı. Yongalar yerinden oynamış gibiydi.

Ertesi gün sabah olduğunda, Kocakarı evine bir girip bir baktı ki ev pırıl pırıl temizlenmiş, çorbası pişirilmiş, çamaşırları yıkanmış... Koca nine şaşakaldı. “Benim evimi kim süpürdü böyle?” diye kendi kendine mırıldandı.

Günler geçtikçe bu gizem sürdü. Her sabah ev tertemiz, yemekler hazır bulunuyor; Kocakarı, kimi zaman yongaların arasında ince bir ışık kıpırtısı gördüğünü sanıyor ama yakalayamıyordu.

Oysa hakikat şuydu: Mercan Kız, yongaların arasından her gün görünmez bir nefes gibi çıkıyor, Kocakarı'nın ev işlerini yapıyordu.

Saray tarafında ise şehzade, artık padişahı, kuşu kaybettiği için içi bir türlü rahat etmiyordu. Servinin kesilmesi de içini kavurmuştu. Günden güne içine bir hüznün çökmüş, ülke işlerini halletse bile sanki ruhu boşalmış gibiydi.

Bir sabah padişahın gönlünde derin bir karar doğdu: “Dünya işleri beni yordu. Bütün hayvanlarımı halka ödünç verip hacca gideceğim.”

Halk bu kararı duyunca şaşırıldı ama saygıyla karşıladı. Padişahın hayvanları köylere dağıtılırken, Kocakarı'ya her yanı tutuk, ayakları güçsüz, yürüyemeyen bir tay düştü.

Kocakarı taya acıdı, ona kuru ekmek verdi, ahırına aldı. O gece Mercan Kız yine yongaların arasından çıktı; taya dokundu, yelesini okşadı. Tay bir anda nefes aldı, titredi, sonra güçlendi. Mercan Kız ne zaman yongaların arasından çıkıp taya dokunsa, tay daha da toparlandı. Birkaç hafta içinde tay, güçlü, kuvvetli, parlak tüylü bir aygır olmuştu.

Padişah hacdan döndüğünde hayvanlarını geri toplamaya başladı. Kocakarı'nın kapısına geldiğinde gördüğü aygırı görünce şaşkınlıktan nutku tutuldu.

“Bu tay... Ben bu haliyle vermedim ki! Bu aygır nasıl oldu da böyle oldu?”

Kocakarı gerçeği gizlemedi. “Ben ne bilirim evlâdım... Şu verdiğiniz yonga bohçasından bir ışık çıkar, bir serinlik eser... At da ne zaman o yongaların yanında dursa güçlenip durdu.”

Padişah bunu duyunca içine bir sıcaklık yayıldı, bir huzur çöktü; sanki umutsuz kalbine bir ses dokunmuştu. Sonra Kocakarı'nın evini temiz tutan gölgeyi duydu... Mutfağındaki ekmek kokusunu... Her sabah evi düzenleyen görünmez eli... Ve o anda padişahın yüzünde hayretle karışık bir umut doğdu.

Kocakarı'ya dönüp dedi ki: “Bu eve kim bakıyorsa, ben onunla evleneceğim.”

Kocakarı'nın yüreği hopladı. “Evlâdım... O kız görünmez gelir, görünmez gider... Ama izin verirsen bugün de çıkacaktır.”

Padişah bekledi. Gün öğleyi bulurken, yongaların arasından ince bir ışık süzüldü; ışık serpildi, kıvrırır gibi kıpırdadı ve bir anda Mercan Kız, baştan ayağa ışıkla örülü hâlde padişahın karşısında belirdi.

Padişah dizlerinin bağı çözüldü; gözlerinden yaşlar süzüldü. “Mercan... Mercan Kız... Demek sendin...”

Sarayda kırk gün, kırk gece düğün yapıldı. Mercan Kız, sonunda hak ettiği izzete ve sevdaya kavuştu.

Kara kız ise bir gün bile kaçamadı. Yaptıkları bir bir ortaya çıktı. Saray halkı onu alıp kırk katırın kuyruğuna bağladı; adalet yerini buldu.

Ve masal, hak edenin muradına erdiği bu vakitte şöyle bitti: Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine; gökten üç elma düşmüş, biri okuyanlara, biri dinleyenlere, biri de masalın sevgisine...

5.3. Billur Köşk Masalları ile Yapay Zekâ Uyarlaması Masalların Karşılaştırılması

5.3.1. Hacim

Billur Köşk Masallarının orijinal versiyonu 65563 sözcükle 14 masaldan oluşmaktadır. Yapay zekâ tarafından yazılan uyarlama eser 43059 sözcükle 14 masaldan oluşur. Yapay zekâ uyarlamaları asıl masalların 2/3'ü oranındadır.

5.3.2. Başlıklar

Orijinal Başlıklar

Billur Köşk İle Elmas Gemi

Helvacı Güzeli

Yapay Zekâ Uyarlaması Başlıklar

Elmas Geminin Peşinde

Helva Kokulu Kader

Ağlayan Nar İle Gülen Ayva
Muradına Eren Dilber (Sabır Taşı)
Muradına Ermeyen Dilber
Tasa Kuşu
Zümrüdüanka Kuşu
İğci Baba
Hırsız İle Yankesici
Sefa İle Cefa
Alicengiz Oyunu
Saka Güzeli
Karayılan

Kara Yağız At İle Tebdil Gezen Sultan
Çatlayan Sabır, Doğan Hak
Güllerle Gülüp İncilerle Ağlayan Kız
Tasa Kuşu İle Sabır Sultanı
Elma Dalından Kuyunun Dibine
İğci Baba'nın Mağarası
Hırsız İle Yankesici'nin Hüner Yarışı
Bir Nefes Sefa, Bir Nefes Cefa
Gölge Mağarasında Yazılan Sır
Suyun Unuttuğu Kız
Kırk Kirpinin Kürkü Ve Karayılan
Şehzade

Mercan Kız

Mercan Saçların Sakladığı Kader

Orijinal Billur Köşk masallarında başlıklar genelde bir iki sözcükten oluşmaktadır. Bu başlıklar çoğunlukla somut kavramlardan oluşur. Orijinal başlıklar daha çok masal karakterlerini ön plana çıkartır ve masalın içeriği hakkında pek fazla bilgi içermez. Bu durum masalların içerikleri hakkında tahminde bulunmayı, okuyucu ve dinleyicilerin masala karşı duysal ön hazırlık yapmasını engeller; okuyucuda masal evrenine has gizem ve merak duygusu oluşturur. Bu başlıklar; açık, net, doğal ve akılda daha kalıcıdırlar.

Yapay zekâ tarafından yazılan uyarılama metinlere seçilen başlıklar; üç dört sözcükten oluşmaktadır. Yapay zekâ başlıkları daha soyut kavramlardan oluşur. Bu başlıklarda masalların konuları ve içerikleri öne çıkartılmıştır, okuyucunun dinleyicinin masal içeriği hakkında tahminde bulunup masallara duysal hazırlığa bürünmesine zemin hazırlanmıştır. Bu durum masalların gizem bulutlarının seyrelmesine okuyucuda merak duygusunun yeterince kamçılanamamasına neden olmaktadır. Ayrıca yapay zekâ başlıkları daha şiirsel, imgesel ve kapalı üsluba sahiptir; bir yazar tarafından düşünülüp yazılmış izlenimi verir, akılda kalıcılığı zayıftır.

5.3.3. Olay Örgüsü

Yapay Zekâ tarafından yapılan uyarlamalarda Billur Köşk Masalları epizotları kullanılmıştır. Bu sebeple asıl metinler ile uyarlamalar arasında olay örgüsü bakımından önemli farklılıklar bulunmamaktadır. Buna rağmen Yapay Zekânın genel kurgu bütünlüğü için uyarlamalarına eklediği bazı kısımlar mevcuttur. Bu bölümler masalın kurgu evreninde boşluk bırakmamak mantıksal bütünlüğü sağlamak için yerinde

müdahalelerdir. Yapay Zekâ rasyonalist bakış açısıyla metin kurgusundaki boşlukları doldurmuştur. Zira sözlü gelenekte uzun yıllar yaşadığı için Billur Köşk masallarında zaman zaman kurgu boşlukları görülebilmektedir.

Helvacı Güzeli masalında babanın Hicaz'a niçin gittiği belirtilmez “İki bayram arası, günlerden bir gün, bir kızın babası yetişkin oğlu ile Hicaz'a gitmeye karar verir.” (Helvacı Güzeli) ancak Yapay Zekâ bunu kendi metninde “Bir gün adam, gönül borcunu ödemek, hac vazifesini yerine getirmek için oğlu ile Hicaz'a gitmeye karar vermiş.” Şeklinde mantığa büründürerek ifade eder. Yapay Zekâ olay örgüsündeki mantıksal bütünlüğe dikkat etmektedir.

Billur Köşk ile Elmas Gemi masalında Yemen Şehzadesi'nin mağrur bir kişiliği olduğu Hanım Sultan'ın kendisine âşık olduğunu anlamasına kadar söylenmez. Ancak Yapay zekâ mağrur kişiliği Yemen Şehzadesi'nin masala dâhil olduğu ilk sahnede vererek okuyucuyu dramatik kurguya mantıksal olarak hazırlamaktadır. “O sırada Yemen diyarında bir padişahın oğlu varmış, yiğit mi yiğit, yakışıklı mı yakışıklı, ama gururu da göğsü kadar kabarıkmiş.” (Elmas Geminin Peşinde)

Helvacı Güzeli masalı uyarlamasında memleketine dönüş yolunda Lala'nın tacizine uğrayan kızın kaçış yolunda yaşadıkları da kurguya dâhil edilir: “Kız ise dağdan dağa, dereden tepeye yürümüş. Bir köyün kıyısında bir çoban ateşi görmüş; “Gel ısın,” diyen sesi duymuş. Bir parça ekmek paylaşmışlar. Ertesi gün yağmur bastırmış; bir mağaraya sığınmış; duvarında yan yana üç kuş resmi görmüş; “Bizdik,” demiş içinden; ‘Dileğimiz gökte kaldı.’ Yağmur dinince yola devam etmiş; babasının memleketine varmış.” (Helva Kokulu Kader)

Asıl metinde bu durum: “Çaresiz kız, dağdan dağa, ağlaya ağlaya, gide gide, ayakları kendiliğinden babasının memleketini bulur çıkarır.” (Helvacı Güzeli) şeklinde verilmiştir.

Billur Köşk ile Elmas Gemi masalında denizin ortasındaki Billur Köşk'ün yapılışında da Yapay Zekâ inşaata daha ayrıntılı değinir: “Baş üstüne, demiş, tersanecileri çağırmış, ustaları, mimarları getirtmiş, denizin ortasında kazıklar çaktırmışlar, üstüne billurdan, camdan, ak taşlardan öyle bir köşk dikmişler ki...(Elmas Geminin Peşinde) orijinal masalda bu durum “Denizin tam orta yerinde yapıya başlanıp tam bir yıl başta padişah, ardından bütün ileri gelenler her işi bir yana bırakarak yalnızca bu işle uğraşmışlar. Aralıksız çalışmışlar. Köşkün yapımı tamam olunca padişaha haber gönderilmiş.” (Billur Köşk ile Elmas Gemi) Yapay Zekâ denizin ortasına bir binanın ancak zemine kazıklar çakılarak yapılabileceğini düşünerek masala o yönde bir ekleme yapmıştır.

5.3.3.1. Masal Bölümleri

Yapay zekânın oluşturduğu bütün masalarda masalın bölümlerine (Döşeme, Asıl Masal, Dilek) dikkat edilmiştir. Ancak bütün masallar aynı kalıp döşeme tekerlemesiyle başlatılmış aynı dilek tekerlemesiyle bitirilmiştir. Döşeme için: “Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal, pireler berber iken...” Dilek için: “Gökten üç elma düşmüş: Biri muradına sabırla yürüyenlere, biri ahını kalbine gömüp Rabbine havale edenlere, biri de bu masalı sevgiyle dinleyenlerin başına.” kalıpları masal kurgularına uyarlanarak kullanılmıştır.

Masalların asıl versiyonlarında “Döşeme bölümleri: Bir varmış, bir yokmuş Tanrı'nın kulu çokmuş. Çok demesi yok demesi günahmış. Evvel zaman içinde... Dilek bölümleri: Onlar ermiş muradına, darısı başımıza.” şeklinde aynı tekerleme ile kurulmuştur.

5.3.3.2. Yinelemeler

Doğal masalarda çeşitli girişimler özellikle zor görevlerde olaylar üç kez tekrarlanır, denenir. İlk iki girişim genelde başarısızlıkla sonuçlanır ama sonuncu girişim genelde başarı ile sonuçlanır. Axel Olrik, Epik Yasalar Kuramında bu durumu Yineleme (Tekrar) Yasası olarak belirtmektedir.

Anlatı yapısında öne çıkan ilkelerden biri de “Yineleme Kuralı”dır. Halk anlatıları, ayrıntılı betimleme tekniklerini yaygın biçimde kullanmaz; nadiren yer verilen betimlemeler ise kısa tutulduklarından anlatının önemini artıran güçlü bir unsur hâline gelemez. Bu durum karşısında geleneksel sözlü anlatı geleneğinde işlevsel olan temel anlatım yolu yinelemedir. Örneğin bir genç, devler diyarına art arda üç gün gider ve her gün bir devi öldürür ya da bir kahraman billur dağa üç sefer atla çıkmayı dener. Yineleme kuralı, çoğu durumda üç sayısına dayalı bir yapı üzerinde şekillenir (Olrik, 1975: 21).

Halk masalarında Yineleme Kuralı önemli yer tutar. Ancak yapay zekâ bu kurala kendi metinlerinde pek fazla önem vermemektedir. Yapay zekâ Yinelemeleri çok daha ayrıntılı işleyebilecekken özetleyip kısaca değinip geçmeyi yeğlemektedir.

Billur Köşk ile Elmas Gemi masalının orijinalinde Yemen Şehzadesi'nin annesi, Hanım Sultan'ı oğluyla görüşmeye ikna etmek için 3 kez gelir ve hediyeler getirir. Hanım Sultan'ın Şehzadenin annesine ve getirdiği hediyelere tavrı asıl masalda 1226 sözcük ile anlatılırken Yapay Zekâ bunları:

“İlk gün gelen hediye mücevher kakmalı altın nalınlarmış; kız nalınları almış, “Bu nalınlar güzele değil, iş görene yakışır,” deyip mutfakta çalışan Arap halayığa vermiş,

halayık nalınları giyince sevincinden iki adım birden atmış, nalınlar şıkır şıkır ötmüş. İkinci gün iri taneli bir dizi inci gelmiş; kız incilere bakmış, “İnci denizin gözyaşıdır, ama kimi gözyaşı dosttur, kimi gözyaşı tuz,” deyip papağanının yemliğine koymuş, papağan gagasıyla incileri gagalayınca cariyeler korkmuş ama kız gülümsemiş. Üçüncü gün el yazması Kur’an gelmiş; kız onu iki eliyle tutup öpmüş, başına koymuş, yüksekçe bir rahlenin üstüne kaldırmış, “Bu hediye hediyelerin tacıdır,” demiş. Valide Sultan olan biteni şehzadeye anlatınca şehzade daha da şaşırılmış, “Benden kaçıyor mu, beni sınar mı?” diye içi içini yemiş.” Şeklinde 114 sözcüklük bir paragrafta özetlemiştir.

Yineleme Kuralı Helvacı Güzeli masalı uyarlamasında da kısaca özetlenerek geçirilmiştir: “Babasını ve kardeşini ziyaret için yola çıkan Hanım Sultan’a yolda Lala musallat olur ve çocuklarını öldürür. “Lala, arabanın perdesini kaldırıp başını içeri uzatmış: “Sultanım,” demiş, “artık saraydan uzaktayız. Bana razı ol. Yoksa çocuklarından birini öldürürüm.” Kız dehşete kapılmış: “Allah’tan kork,” demiş. Lala sözünde diretmiş. Elini uzatıp çocuklardan birini çekip almış; kılıcıyla öldürmüştü. Kızın feryadı dağ taş inletmiş. Yola devam etmişler. Bir menzil sonra lala yine yanaşıp aynı tekerlemeyi söylemiş. Kız “Asla,” deyince ikinci çocuğun da canı alınmış. Bir menzil daha geçmiş; derde düşmüş gönül taş gibi ağırlaşmış. Lala üçüncü kez yanaşmış; kız yine teslim olmamış; üçüncü yavru da toprağa düşmüş. Kızın içi boşalmış; gözünde yaş tükenmiş.” (Helva Kokulu Kader)

5.3.3.3. Geçişler

Olaylar, karakterler, konular arası geçişler asıl masallara uygundur: “Şehzâde burada bu halde dursun, biz gelelim zavallı kızın hallerine.” (Helvacı Güzeli) asıl metinde böyle verilen geçiş, yapay zekâ uyarlamasında: Ünü semt semt yayılmış; ‘yedi iklim’e diye abartanlar çıkmış. Sarayda ise şehzade iç sızısıyla duramaz olmuş. Onu bulmalıyım, demiş.” (Helva Kokulu Kader)

5.3.4. Mekân

Asıl masalarda mekânlar özel olarak tasvir edilmemiştir. Tasvir yapılmışsa da kalıplaşmış ifadeler ile yapılmıştır. Yapay zekâ uyarlamalarında ise mekân tasvirleri daha ayrıntılıdır, tasvirler daha çok dikkat edilmiştir.

Alicengiz oyunu uyarlamasında Alicengiz’in yaşadığı mağara şu şekilde tasvir edilir: “Bu ıssızlığın ortasında, yalçın kayaların dibinde ağzı dar, içi derin, dışarıdan bakınca sıradan bir kovuk gibi görünen bir mağara varmış. Derviş, ‘İşte benim dergâhım,’ demiş, ‘Korkma, burası dışarıdan görüldüğü kadar dar değildir, içi geniştir, odaları

boldur.’ Mağaranın içine girdiklerinde gerçekten de içerinin dışarıdan hiç belli olmayan bir genişliği olduğu ortaya çıkmış; sağlı sollu odalar, derin dehlizler, taş diplerine kurulmuş ocaklar, raflara dizilmiş kitaplar, eski eşyalar, türlü türlü kap kacak... Derviş genci içeri almış, sağ tarafta küçük bir odayı gösterip, ‘Sen şimdilik burada dinlen, ben işimi göreyim, sonra sana bakarız,’ demiş, kapıyı çekip gitmiş. (Gölge Mağarasında Yazılan Sır) Asıl metin ise mağarayı: “Gide gide bir büyük mağaranın ağzına gelirler, içine girerler; bir süre de onun içinde yürürler. Sonunda derviş babanın oturduğu bölüme gelirler. Derviş baba, bu oğlanı, otursun diye bir odaya bırakır.” (Alicengiz Oyunu) şeklinde hiç tasvir yapmadan anlatır.

Mercan Kız masalı uyarlamasında Dev anasıyla kızın kaldığı mağara da şu şekilde tasvir edilmiştir: “Bir süre ikisi de birbirine bakakalmış; konuşmalar kelimesel yetecek mi, sussalar kalpleri taşıyacak mı belli değilmiş. Sonra Mercan Kız hafif bir adımla geri çekilmiş, şehzadeyi mağaranın ağzından içeri buyur etmiş. İçeri girdiklerinde mağaranın içi dışarıdan görüldüğü gibi karanlık değilmiş; tavanından sarkan taş damlaların arasından parıldayan ışıklar mağaraya hem aydınlık hem büyülü bir hava veriyormuş. Kızın yaşadığı yer, koca bir dev anasının yuvası olmasına rağmen düzenli ve temizmiş; duvarlarda kurumuş bitkiler, bir köşede taş ocağı, diğer köşede ince kilimlerden bir döşek... (Mercan Saçların Sakladığı Kader) asıl metinde mağara hiç tasvir edilmemiştir.

Mercan Kız uyarlamasında kızın mağaradan şehzade ile kaçarken dış dünyayı görmesi de ayrıntılı tasvir edilmiştir: Sabahın ilk ışıkları kayaların üstüne ince bir tül gibi düşerken Mercan Kız ile şehzade, mağaranın arka tarafındaki gizli geçitten süzülüp dışarı çıkmışlardı; mağaranın içindeki nemli hava geride kalmış, yerini geniş dağ yamaçlarına vuran ferah, keskin bir rüzgâr almış. Mercan Kız, doğduğu gündün beri mağaranın gölgesinde yaşamaya alışık olduğundan dışarının bu parlaklığı önce gözlerini kamaştırmış, sonra da kalbinin bir yerinde hafif bir ürpertiye uyandırmış. Fakat şehzade, onun elini bırakmadan adım adım ilerliyor, her adımda kızın tedirginliğine karşılık bir güven duygusu yayıyormuş. (Mercan Saçların Sakladığı Kader)

Benzer tasvir farkı Elmas Gemi ile Billur Köşk uyarlamasında da vardır. Yapay zekâ padişahın yaşayan tek çocuğu için yapılan mağarayı: “Padişah, sarayın altına, toprağın bağına bir mağara oydu; öyle bir mağara ki dışarıdan bakınca sıradan bir kaya, içinde ise geniş bir oda, yumuşak döşekler, işlenmiş sedirler, kandiller, kitap rafları, suyu pınar gibi temiz bir kuyu, tavanın tam tepesinde ancak bir güvercinin geçeceği kadar küçük bir pencere, pencereye de billur bir cam takılmış, güneş oradan ince bir çizgi gibi sızar, ama yayılmazmış. (Elmas Geminin Peşinde) şeklinde, asıl metin ise: Yer altında

her yanı kapalı, yalnız tavanında bir küçük penceresi olan bir mağara yaptırmış. (Billur Köşk ile Elmas Gemi) şeklinde gayet sade tasvir etmiştir.

Yapay Zekâ; doğayı, ilk kez gören Mercan Kız'ın gözünden dışarıyı bize şöyle anlatır: “Dağ yollarından aşağıya indikçe kuş sesleri çoğalmış, hava ısınmış, toprağın kokusu içlerine dolmuş. Mercan Kız her gördüğüne hayretle bakıyor, dalların arasındaki ışık oyunlarını, taşların üzerinde gezinen böcekleri, uzaktaki dağların maviliğini kendince bir mucize gibi seyrediyormuş. Şehzade ise kızın bu şaşkınlığını izlerken hem sarsılıyor hem seviniyormuş; çünkü Mercan Kız'ın her bakışı, dünyaya ilk kez göz atan bir çocuk gibiymiş.

5.3.5. Zaman

Yapay zekâ uyarlamalarında zaman halk masallarına uygundur. Zaman belirsizdir ve hızlı akar.

Uyarlamalar “Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde...” tekerlemesiyle belirsiz zamanla başlar, asıl masallar da “Bir varmış bir yokmuş. Tanrı'nın kulu çokmuş. Çok demesi, yok demesi günahmış. Evvel zaman içinde...” diye belirsiz zamanla başlar.

Masal içerisinde çocuğun büyümesi, sayılı günün geçmesi, yolculuk gibi sürece yayılan durumlarda zaman hem asıl metinlerde hem de yapay zekâ uyarlamalarında çok hızlı akar: “Günler, haftaları, aylar yılları kovaladı. Çocuk büyüdü; yürüdü, konuştu... (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan) Günler ayları, aylar yılları kovalamış, kız mağaranın serinliğinde büyümüş. (Elmas Geminin Peşinde) Yıllar geçmiş; üç çocukları olmuş (Helva Kokulu Kader) Aradan yıllar geçer (Helvacı Güzeli) Günler geçmiş, aylar geçmiş, yıllar birbirini kovalamış, kimini kara gün, kimini parlak güngörmüşler ama gönüllerindeki sevda, başlarından geçen onca sınava rağmen eksilmemiş. Her zorlukta birbirlerine tutunmuşlar. (Kırk Kirpinin Kürkü ve Karayılan Şehzade)

5.3.6. Karakter Gelişimi

Orijinal halk masalları, anonim nitelikleri nedeniyle belirli bir yaratıcıya bağlanamayan, kuşaktan kuşağa aktarılarak kolektif hafızada şekillenmiş metinlerdir. Bu anlatılar ana kahramanların etrafında şekillenir. Masallarda ana kahramanlar masal olay örgüsünün öznesi değil nesnesi konumundadır. Genelde yaşananlar kahramanları belirli hayatları yaşamaya, belirli sınavlardan geçmeye, çeşitli zor görevleri yerine getirmeye mecbur bırakır. Kahramanlar yaşadıkları bu durumları düşünmez, zihin süzgecinden geçirip derin çözümlemelere girmez, başına gelenlere isyan etmez ve verilen görevi geri çevirmezler. Masal tarafından kendilerine biçilen senaryonun gereğini en iyi şekilde

yerine getirirler. Sınamalar, çeşitli talihsizlikler zorluklar karşısında asla yılmılık göstermez sabırla, azimle doğru bildikleri yolda yürürler. Masal sonunda da gösterdikleri sabrın, azmin, metanetin mükâfatı olarak başarıya ulaşırlar. Doğal masalarda kahramanlar; konuları, temsil ettikleri değerler ve meslekleri etrafında şekillenir. Kahramanlar kendilerini tüm benlikleriyle görevlerine adanmış kimselerdir. Masal içerisinde yaptıkları işler, yerine getirdikleri görevler oranında kıymet kazanırlar, başarılı olurlar. Masal sonunda başarıya ulaşmış bir kahraman artık masalın başındaki kahraman değildir. Hem fiziksel hem duyuşsal hem de toplum içerisindeki statüsü bakımından saygın üst düzey bir konuma erişmiştir. Halk masallarında bu değişimin psikolojik yönleri, içsel motivasyonları incelenmez. Ruhsal tasvirler yapılmaz. Masalarda başarı kazandıkça kahramanın geçirdiği fiziki değişimler ve sağladığı kazançlar öne çıkartılır.

Yapay zekâ yazdığı uyarlamalarda kahramanlarını halk masallarının genel özelliklerine uygun anlatır. Ancak bazı yönlerden kahramanlar orijinal masal kahramanlarından ayrılmaktadır.

Yapay zekâ kahramanlarının iç çözümlmelerine, geçirdikleri psikolojik değişime, duygularına daha çok eğilmekte, yer yer karakterlerin ruhsal tasvirlerini yapmaktadır. Saka Güzeli masalında padişahın kızı, sakaya kimin daha güzel olduğunu sorunca asıl masalda: “"Sultan kızı, Sultan kızı, Bu diyarın iki kızı, Vezir kızı en güzeli." der, ardında neler olup biteceğini hiç düşünmeden yürür gider.” (Saka Güzeli) cevabını alır.

Uyarlama masalda ise, saka cevabı şu şekildedir: Saka bu söz üzerine bir an duraklamış; çünkü padişahın kızı soruyor, ona hoş görünmek, gönlünü almak bir bakıma kolaymış ama kalbi yalan söylemeyi sevmezmiş. O, nice günler çeşme başından geçerken vezirin kızını pencereden su dökerken, bağda bahçede çiçek toplarken uzaktan görmüş, gönlüne ince bir sevgi düşmüş. Usulca başını kaldırıp, gözlerini kaçırmadan ama edeple, “Sultanım,” demiş, “güzellik göze göredir, gönle göredir ama bana sorarsanız vezirin kızının güzelliği bir başka türdür, ben onu daha güzel bilirim.”

Bu söz, padişahın kızının yüreğine ince bir hançer gibi saplanmış. Yüzündeki renk çekilmiş, dudaklarının kenarı titremiş, gözlerinden bir gölge geçmiş. Oracıkta bir şey söylememiş, sadece yelpazesini sıkmış, yüzünü çevirmiş, cariyelere eliyle işaret edip, “Götürün şu sakayı, suyunu da alın, çıksın gitsin,” demiş. Saka, neye uğradığını anlamadan dışarı çıkmış ama içinden, “Ben ne dedim ki, yalan söylemedim,” diye geçirmiş. (Suyun Unuttuğu Kız)

Yapay zekâ masalın içerisinde bütünlük sağlamak için sakanın içten içe vezir kızını sevdiğini bununda etkisiyle aynı zamanda vezirin kızının da daha güzel olması sebebiyle sonu belki kötü olabilir diye düşünmesine rağmen doğruyu söylediği için gönlünün rahat

olduğunu belirterek padişahın kızına cevap verir. Sonrasında padişah kızının kıskançlığı psikolojik yönden çok iyi verilir ve saka hata ettiğini düşünse de; yalan söylemedim ki diye düşünerek içini rahatlatmıştır.

Halk masallarında davranışların altyapısı psikolojik boyutu pek önemsenmez genelde göz ardı edilir. Olaylar ve sonuçları üzerinde durulur. Tam da burada Yapay Zekâ kurguladığı metinlerde karakterlerin davranışlarını psikolojik olarak içsel motivasyonla destekleyip açıklama peşindedir. Bu yüzden Yapay Zekâ metinleri biraz daha hikâyemsi bir havaya bürünmekte, masallardan uzaklaşmaktadır.

Mercan Kız uyarlamasında, Mercan Kız'ın birlikte kaçtığı şehzadeye duyduğu güven, kalbinin ona ısınması şöyle tarif edilir: “Mercan Kız, doğduğu günden beri mağaranın gölgesinde yaşamaya alışık olduğundan dışarının bu parlaklığı önce gözlerini kamaştırmış, sonra da kalbinin bir yerinde hafif bir ürpertiye uyandırmış. Fakat şehzade, onun elini bırakmadan adım adım ilerliyor, her adımda kızın tedirginliğine karşılık bir güven duygusu yayıyormuş. (Mercan Saçların Sakladığı Kader)

Mercan Kız uyarlamasının ilerleyen kısımlarında Kara Kız'ın, Mercan Kız'ın yerine geçmek için düşünceleri ve sonrasında Mercan Kız olmasından şüphelendiği kuş ve ağaçtan kurtulmak için çektiği psikolojik ıstırap şöyle uyarlanmıştır: “Kara kızın zihninde o anda bir kıvılcım çakmıştı; belki de hayatının fırsattı bu. Söze dökmeden önce bir müddet numara yapmış, Mercan Kız'dan kendisini yanına çekmesini rica etmişti. İki gün boyunca yalvarmış, ağlamış, dert anlatmış gibi yapmış; Mercan Kız iyi kalpliydi, kötülüğü aklından bile geçirmiyordu.

... Kara kız ise her geçen gün daha da huzursuzlanıyordu. Ne kuştan ne de ağacın varlığından kurtulamadığını düşündükçe içindeki kötülük ekşiyor, nefesi bile zehire dönüyordu. Çünkü biliyordu ki ne kadar saklarsa saklasın bu servi ağacı Mercan Kız'ın izlerini taşıyor olabilirdi. Eğer şehzade bunu çözerse kendisi için kaçacak tek bir yol bile kalmayacaktı. (Mercan Saçların Sakladığı Kader)

Karayılan masalı uyarlamasında Öksüz Kız; Karayılan Şehzade ile Bahtiyar arasında seçim yapmaya zorlanınca psikolojisi şöyle yansıtılır:

Oda bir anda sessizliğe bürünmüş, Öksüz Kız'ın içinden fırtınalar kopmuş, gözünün önünden yılan suretindeki şehzadenin hâlleri, onu okuturken yaşadığı zorluklar, kürk yakılan gece, sonra saraydan kaçtığı o karanlık, dağdaki mağara, Bahtiyar'ın merhameti, doğum sancılarında konağın sıcaklığı, Hubiyar'ın ilk ağlayışı bir bir geçmiş, kalbinin iki yanı ayrı ayrı sızlamış, (Kırk Kirpinin Kürkü ve Karayılan Şehzade)

Bu sahne asıl masalda: “Sultan hanım kapı aralığına yanaşır, içeri şöyle bir bakar ki, köşede oturan eski kocası karayılan şehzâdedir. Bakıp görünce, içindeki eski,

küllenmiş sevgi kabarı; artık sabrı mecali kalmaz. İçeri girer, doğru karayılan şehzâdenin yanına gider, oturur.” (Karayılan) şeklinde verilir.

Yapay Zekâ uyarlamasında şehzade vezirin kızına çeşitli kötülükleri dokunan kişiileri cezalandırırken ceza verme sebeplerini de sıralar. O cezayı niçin hak ettiklerini, sosyolojik, ahlaki ve hukuki boyutta anlatır ama asıl masalda bu kısım çok daha yzeyssel kısa net bir şekilde ele alınmıştır:

“şehzade, hanımının sözlerini büyük bir dikkatle, bir hâkimin sabrıyla dinlemiş, anlattıkları bitince bir süre susmuş, sarayın yüksek pencerelerinden içeri giren ışık odanın içinde gezindikten sonra yüzüne vurmuş, o zaman başını kaldırıp, “Ben hükmü şöyle vereyim,” demiş, “nce bu üç balıkçıdan başlayalım, sonra yolda rastladığın Yahudi’den, en sonunda da şu elinde kama ile gelip seni suçsuz yere, dinlemeden anlamadan lme yollayan sakadan hesap edelim.” “ balıkçıya gelince,” demiş, “onlar seni sudan çıkarıp canını kurtarmışlar, bu iyi, amma hemen ardından seni bir ganimet gibi birbirlerine taksim etmeye kalkmışlar, ağlarının, kollarının, kreklerinin payına göre seni kendi malı görmek istemişler, insanı sudan çıkarmak sevaptır. Ardından onu bir mal gibi kavga konusu etmek günahtır, böylece yaptıkları iyiliği kendi elleriyle bozmuşlar, bu sebepten onların iyiliklerinin üstüne ceza da gerekir, ikisi bir olduğunu götürüp sıfırlamak için.” Sonra askerlere dönmüş, “Her birine elişer sopa vurasınız,” demiş, “ne ölecekler ne iş göremeyecek hâle gelecekler, ama bedenleri sızlarken yaptıklarının yanlış olduğunu da unutmayacaklar, bir daha da kimseyi sudan çıkarıp kendilerine mal etmeye kalkışmayacaklar.” Sonra eliyle işaret etmiş, balıkçılar dışarı çıkarılmış, kısa süre sonra avludan sopaların şaklaması, ardından dişlerini sıkkan adamlardan kısık inlemeler duyulmuş, bu sesler sarayın taş duvarlarından yansıyor geri dönmüş, adaletin sesi gibi her köşede yankılanmış. Vezirin kızı başını önüne eğmiş, balıkçıların ceza alışını duyduğa, içinden, “Hiç değilse bundan sonra kimsenin yazgısını kendi aralarında çekiştirmeye kalkışmazlar,” diye geçirmiş. “Gelelim o Yahudi’ye,” demiş şehzade, “seni yolda çaresiz, tek başına, üstü başı ıslak hâle görmüş, içinde merhamet uyanacağına hırs uyanmış, ‘Bunu nasıl kendime mal ederim, nasıl elimi uzatır da sahip olurum,’ diye hesap etmiş, o şamdanlar olmasaymış onun elinden kurtuluşun kalmayacakmış. Bu fırsatılıktır, bu niyetin iyilikle, ev sahipliğiyle, misafir ağırlamayla alakası yoktur, böyle fırsat kollayanları memlekette çoğaltmamak için cezası biraz daha ağır olmalıdır.” Sonra cellat başına dönmüş, sesi biraz sertleşmiş, “Bu adamın boynunu vurasınız,” demiş, “nk o can derdinde olanın canından değil, malından medet ummuş, yolu hak ile değil hile ile bağlamaya kalkmış, böyleleri yaşarsa diğerlerine de örnek olur.” Yahudi hemen orada sürüklenip götürülmüş, arkasından bir tek “Aman,” sesi duyulmuş, sonra her şey tekrar

sessizliğe bürünmüş. En son Saka Güzeli'ni huzura getirmişler. Saka, içeri girerken gözlerini yerden kaldıramamış, bir yanda hanımının önünde mahcup, bir yanda şehzadenin karşısında suçlu gibi duruyormuş. Şehzade onu baştan ayağa süzüp, “Sen,” demiş, “garip bir adamsın; ne padişah kulağına eğlence olsun diye söylenmiş bir yalana aldanmışsın, ne de menfaat için karını satmışsın, ömrün boyunca su taşımış, alnının teriyle yaşamışsın, yalnız bir yerde kalbinin zayıf tarafı çıkmış ortaya, hanımına iftira geldiğinde ona değil de kâğıttaki söze inanmış, öfkeyle kamana sarılıp hiçbir şey sormadan yoluna koyulmuşsun, belki o an onu nehirden önce senin kamandan öldürecekti kader, işte burada büyük bir yanlış etmişsin.” Bu sözler üzerine saka başını daha da eğmiş, gözlerinden iki damla yaş düşmüş, “Devletlim,” demiş, “ben bugüne kadar kimsenin hakkına girmedim ama o kâğıttaki söz gönlümü ateş gibi yaktı, kendimi kaybettim, keşke önce hanımından sorup, ‘Bu nedir, ne hâl’ deseydim, şimdi pişmanlığım büyüktür.” (Kırk Kirpinin Kürkü ve Karayılan Şehzade)

Şehzâde bir durup, iki düşünür, iki düşünür; sonra balıkçılara döner, bir sıkı tembih ve tekdirle tabanlarına ellişer sopa vurdurur, gönderir. Yahudi'nin boynunu vurdurur, ölüsünü köpeklere böldürür. Bakar ki, kızın gönlü bütün bu olup bitenlere karşın yine de Saka Güzeli'ndedir. Huzurunda bunları yeniden evlendirir; düğün hediyesi olarak kırk deve yükü çeyiz verir. (Karayılan)

Zümrüdüanka Kuşu masalı uyarlamasında kardeşlerinin ihaneti ile yeraltına düşen şehzade bu duruma çok içerlemekte ve kardeşleriyle hesaplaşmak için yol aramaktadır. Bu durum karakterin düşüncelerinin aktarılmasıyla verilmekte masal içerisinde bir tür psikolojik tahlil yapılmaktadır.

Böylece keloğlan yeni hayatına bahçıvan yamağı olarak başlamış. Günlerce sabahın serinliğinde gül dallarını budamış, lalelerin çiçeklerini toplarken narin yapraklarını zedelememiş, fidanların dibini çapalamış, su tasıyla ağaçları dolaşmış. Bahçıvan her fırsatta ona toprak kokusunu dinlemeyi, filizlerin renginden sağlıklarını anlamayı, ağaçların gövdesindeki çizgilerden yaşlarını çıkarmayı öğretmiş. Şehzade ise ustasının her sözünü dikkatle dinlemiş; çünkü o, sarayda büyüse bile emekle yoğrulmuş bilginin kıymetini bilirmiş. Ne var ki geceleri yüreği başka türlü çarpıyormuş. Kardeşlerini, devin mağarasındaki hainliği, Sultan Kız'ın verdiği emanetleri, yeraltında bıraktığı izleri düşündükçe içindeki adalet ateşi kabarıyormuş. O ateş ki ne rüzgârla sönermiş ne zamanla azalır; her geçen gün daha güçlü yanarmış. (Elma Dalından Kuyunun Dibine)

Yapay zekâ karakterlerin hareketlerine yön veren içsel motivasyonu açmaya anlatmaya önem vermektedir: Genç, odanın içinde bir süre dolaşıp etrafa bakınmış, sonra yorgunluktan yere serili kilimin üzerine oturmuş. Lakin yol yorgunluğu geçtikçe, içini

yine o alışık olduğu merak kemirmeye başlamış, “Bu mağara kimin, bu odalarda kimler yaşadı, bu kadar kitap kime...” diye düşünmüş. Dervişin sesini de duymayınca canı sıkılmış, yerinde duramaz olmuş. “Biraz dolaşsam ne olur,” deyip usulca kapıyı aralamış, mağaranın içindeki koridora çıkmış.” (Gölge Mağarasında Yazılan Sır)

Bu sahne orijinal metinde: ”Oğlan, bir zaman sabırla oturur bekler ki, derviş baba bir türlü gelmez. Canı sıkılır, dışarı çıkar. Bütün mağaranın yanını, yöresini dolaşır da sonunda döner, bitişiğindeki odaya gelir.” (Alicengiz Oyunu) şeklindedir.

Masallarda karakterlerin ruh çözümlemesine, psikolojilerine girilmez. Karakterlerin yaptıkları ve üzerlerine yüklenen görevler, belirgin karakter özellikleri önemlidir. Yapay zekâ uyarlamalarında bu durumun dışına çıkmakta zaman zaman kahramanların iç dünyasına ışık tutmakta, psikolojik çözümlemeler yapmaktadır. Yapay zekâ kahramanları; yaşadıklarını düşünmekte, çıkarım ve planlama yapmaktadırlar. Duygu durumları, ruhsal betimlemeleri okura daha net verilmektedir. Ayrıca asıl masal kahramanları tip, yapay zekâ kahramanları karakter eksenslidir.

5.3.7. Üslup

Billur köşk masalları uzun zaman sözlü gelenekte işlenmenin getirdiği avantajla; canlı, parlak, son derece akıcı, coşkulu, şiirsel, lirik bir üsluba sahiptir. Doğal masallar genelde; basit yapılı, sade, işlevsel kısa, güçlü cümlelerden oluşmaktadır: ”Bir varmış, bir yokmuş Tanrı'nın kulu çokmuş. Çok demesi yok demesi günahmış. Bir padişahın hiç çocuğu olmaz, olursa da yaşamazmış. Günlerden bir gün bu padişahın bir kız çocuğu dünyaya gelmiş. Babası ile anası saraydakiler, dışarıdakiler, köydekiler, kenttekiler, yazıda yabanda kim varsa herkesi bir telaştır almış, "Bu kızını nasıl olsa da yaşatsak?" diye tasaya düşmüşler. İşin sonunda padişah hekimlere, hocalara başvurmuş danışmış. Onlar da uzun uzadıya görüp kitaplar karıştırdıktan sonra padişaha:

"Yerin altında gün girmez, dünya görmez bir mağara yaptırın. Varsın orada yaşasın da büyüsün. Ancak böyle olursa olur, başka çaresi yoktur." demişler. (Billur Köşk ile Elmas Gemi)

Yapay zekâ uyarlamaları genelde, bileşik, edebi, bol betimlemeli, imgeli daha uzun cümlelerden oluşmaktadır: “Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde İstanbul’un o eski saltanat günlerinde, deniz rüzgârının saray avlularına bile tuz kokusu taşıdığı çağlarda bir padişah varmış ki gönlünün bir yanı ateş, bir yanı kül çünkü yıllar yılı çocuğu olmazmış. Olan da daha beşikteyken solup gider, bir sabah gülümserken akşamına bir yaprak gibi toprağa düşermiş. Sarayın sütunları bile bu yazgıya alışmış, cümle hekimler, müneccimler, kadılar, hocalar, dervişler türlü çare aramış ama ne dua son vermiş ne ilaç...

Padişahın gözleri her yeni doğanla bir umutlanır, her yeni ölümle biraz daha kararımış. Günlerden bir gün, baharın tam ortasında, lale vakti, sarayın hamamında sıcak buharın arasında padişahın hanımı bir kız çocuk doğurmuş, hamamın kubbesinden damlayan su taneleri sanki o anda daha gürül gürül akmaya başlamış, göbek taşının üstünde bir doğum sevinci, ama sevinçle beraber yüreklere bir korku da çökmüş. Padişahın hanımı düşünceli düşünceli kızı kucağına alıp saraya dönmüş. Padişah bebeği görünce gözlerinden yaş boşalmış, ama sevincin içinde temkin de varmış, hekimler “Bu çocuk gün yüzü görmesin, dünyanın rüzgârı değmesin, nazar değmesin,” demişler. (Elmas Geminin Peşinde)

İmgesel, edebi üslup yapay zekâ uyarlamalarında çok belirgindir:

“Servi ağacı sarayın bahçesinde üç günde göğe doğru uzarken gören herkeste hem hayranlık hem de açıklanamayan bir hüzün uyandırıyor; gövdesi inceydi ama kökleri toprağa öyle bir tutunmuştu ki sanki içinden derin bir acı, eski bir sır, göğe yükselmek isteyen bir nefes taşıyordu. Şehzade, kuşun yokluğunda içinin neden böyle sızladığını anlamaya çalışıyor, ağacın dibinden ayrılmadan saatlerce düşünüyordu. Her dokunuşunda ağacın bir sesle titrediğini, sanki tanıdık bir nefes aldığını hissediyordu ama sebeplerini kavrayamıyordu.” (Mercan Saçların Sakladığı Kader)

Günler ardı ardına dizildi. Irmakları geçtiler; köprüleri aşmadan sığ yerlerde yürüdüler; köylerin yanından bir serçe sessizliğiyle süzöldüler. Bir akşamüzeri, ufku gül rengine boyayan güneş batarken, başka bir ülkenin kapılarına eriştiler. Kara Yağız soluk aldı, yelesini silkti. Kısmet atın boynuna sarıldı; “Can yoldaşım,” dedi, “Bundan öte ne var?” At, “İnsanın hali kadere karışır,” diye mırıldandı, sonra kocaman bir adım daha attı. İşte yabancı diyar böylece görünür oldu: büyük bir şehir, taş duvarlı bir saray, kalabalık bir pazar, dumanı tüten fırınlar... (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan)

Sözlü geleneğin işlenmiş akıcı üslubu orijinal masallarda çok güçlüdür. Secilerle dolu ahenkli üslup okuyanı dinleyeni hemen etkiler. Bu üslup Billur Köşk masallarının tamamında mevcuttur.

Memleketine dönüp, erkek kılığına girip iş arayan kızla helvacının görüşmesi orijinal metinde: "Aman sakalı ak, gönlü pak, eli uğurlu, gözleri nurlu babacığım. Ben, senden bir şeyler istemem. Boğaz tokluğuna bile çalışırım; dükkânın bir köşesinde büzülür otururum. Tanrı kısmetimize elbet bir şeyler verir, onunla kısmetleniriz." diyerek tatlı dil, şirin yüzle gayet yumuşak, uslu ve garip konuşur ki, bu dili, yüzü tatlı delikanlı, ihtiyarın hoşuna gidince onun hatırını kıramaz. (Helvacı Güzeli). şeklinde anlatılır.

Yapay zekânın üslup özellikleri oluşturduğu masallar arasında değişkenlik gösterebilmektedir. Genel itibariyle metinleri; bol betimlemeli, imgesel olmakla birlikte coşkunluk, akıcılık, şiirsellik bakımından tam bir standart yakalayamamaktadır. Üstte

Helvacı Güzeli masalından verilen bölümü yapay zekâ: “Tenha bir dükkânda yaşlı bir helvacı görmüş. Kapıya varmış: “Selâmünaleyküm usta. Yerim yurdum yok. Boğaz tokluğuna çalışırım. Beni çırak alır mısınız?” Usta iç çekmiş: “Gün boyu kepçeyi taşımaya mecalim kalmadı,” demiş. “Helvanın sırrını da unutmaya yüz tuttum.” Kız, “İştahla çalışırım. Rızkı veren Allah,” demiş. Usta, “Haydi al, uğurunu dene,” deyip gülmüş; “Haydi, bir dene.” şeklinde kuru, sade bir şekilde işlemiştir.

Aynı yapay zekâ Ağlayan Nar ile Gülen Ayva masalı uyarlamasında: “Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde, develer tellal, pireler berber iken; ben annemin beşiğini tıngır mıngır salları iken... Gök kubbe bir inci taşı, yeryüzü bir ipek sofrası iken; rüzgâr ninni söyleyip sular şakırken bir memleket vardı ki padişahının sarayı denize nazır, bahçeleri lalelerle, güllere karışan yaseminlerle dolu idi. Hazine odalarının kapıları demir, gönlünün kapıları dert ile kilitli idi. Çünkü padişahın dokuz tane kızı vardı; her biri sabah güneşi gibi parlak, her biri ay doğarken gölgeleri susturacak kadar güzel... Lakin padişahın gönlü erkek evlattan yanaydı; nice kereler kısmetine razı olması telkin edilmişse de hırsı öfkeye döner, öfkesi dili aşar, dili de hançer gibi keserdi. (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan) diyerek hem imgesel betimlemeli hem de son derece akıcı, şiirsel bir üslup kullanabileceğini göstermektedir.

Asıl masalda bu bölüm: “Bir varmış, bir yokmuş, Tanrı'nın kulu çokmuş. Çok demesi, yok demesi günahmış. Evvel zaman içinde bir padişahın dokuz tane kızı varmış. Günlerden bir gün karısı sultan hanımla otururken derin düşüncelere daldıktan sonra, birden söze başlamış: "Dokuz kızım var, eller alır evlenir; sonunda geriye ikimiz kalırız. Ölüsem tahtıma oturacak bir erkek çocuğum yok. Kökümüz kuruyacak, taç ile taht elden gidecek, ocağım sönecek. Yarını düşünmekten gözlerime uyku girmez, dünyadan tat alamaz oldum. Bu sefer de kız doğurursan seni de, çocuğu da cellada veririm." diyerek kalkıp gitmiş. (Ağlayan Nar ile Gülen Ayva) şeklinde verilmiştir.

Yapay zekâ uyarlamalarında son derece edebi, imgesel veciz söylemlere yer vermektedir: ”Hanım sultan korkusundan titredi. Gözleri beşiğe değdi, bebeğin pembe yanaklarına baktı; bir an koruyucu bir yalanın merhametini, kılıçtan keskin bir hakikatin zulmüne üstün tuttu. (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan)

Tebdil Gezen Sultan’ın artık Şehzade oluşu, kaderin bir hamlesi idi; sarayın dili, “Bedduanın kıblesi dönmüş, sevdanın secdesi kabul olmuş,” dedi. (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan)

“Vatan, insanın ayağının izidir,” dedi; “İzini bıraktığın yere dönersen yol tamamlanır.” (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan)

Lakin Saray'ın kadısı ayağa kalkmıştı: “Kader insana yazılır, yalan insanın kendi yazdığıdır.” Şehzade başını salladı. (Çatlayan Sabır, Doğan Hak)

Fakat kader dediğin, suyun üstünde duran yaprak kadar hassastır; bir rüzgâr gelir, yer değişir, yol değişir. (Bir Nefes Sefa, Bir Nefes Cefa)

Sefa hayrette:

— Ama o bir güzel varlık idi! Ona kıymasan ben belki götürürdüm babama, hem hediyem olurdu...

Cefa gözleriyle karşılık verdi:

— Gönül bilmez bazen zehrin çiçek gibi geldiğini. (Bir Nefes Sefa, Bir Nefes Cefa)

— Madem hükmün budur kardeşim, dedi, ben razıyım. Çünkü dostluğa gölge düşerse, can bedeldir. (Bir Nefes Sefa, Bir Nefes Cefa)

Yapay zekâ uyarlamaları genel anlamda doğal masal üslubuna göre daha betimlemeli, daha imgesel daha modern ama daha ağır ilerleyen, kuru metinlerdir. Üstte verilen metinlerde görüleceği üzere yapay zekâ yer yer bu durumu kırmayı başarmış ama başarısını uyarlamalarının genel üslubu haline getirememiştir. Akıcı üslubu yakalayınca da anlam derinliğini kaçırmıştır.

5.3.7.1. Betimlemeler

Dev, ejderha gibi olağanüstü kahramanlar orijinal metinlerde çok daha canlı, ihtişamlı, tablomsu tasvir edilmektedir. Özellikle bu karakterlerin sahneye girişleri asıl masallarda son derece etkileyicidir. Yapay Zekâ uyarlamalarında olağanüstü kahramanları ve masala giriş sahnelerini çok daha sade yapmıştır. Yapay zekânın tasvirleri orijinal masalların tasvirleri kadar etkileyici parlak, tablomsu değildir.

Zümrüdüanka Kuşu masalında ejderha ve sahneye girişi: “Bir süre sonra pınarın gözünde bir harıltı, bir gıcirtı duyulduğunda sular taşıp akmaya başlar. Ardından ortalığa yalım yalım alevler saçılır; bir kara duman dört yanı sarar; dumanın arasından yedi başlı, yedi başında da kara dumanın karaltısına şimşek çaktıran on dört gözü bulunan, çatal dilleriyle ıslık çaldıkça ağızdan yalazlar fişkırان bir ejderha belirir ki, yerin göğsü inler, gök kubbesi çınlar. Başlarını oraya buraya sallayıp, kuyuklarını büküm büküm oynattıkça, yeşil, kıvı, yanardöner pullu bedenini sürdükçe, bütün iniltisi, hıştırtısı dört yanı kaplar. Bir korkunç, ürkünç, iğrenç, dallı budaklı ejderhadır ki, uzaktan gözüne ilişenin yüreği çatlar, dudağı yarılr; eli ayağı korkudan dökülür. Sürünüp yaklaşan ejderha bunları görünce yedi başını havaya kaldırır harlar. (Zümrüdüanka Kuşu) şeklinde betimlenirken yapay zekâ uyarlamasında bu sahne: “Az sonra yer yer kıpkırmızı parlayan

pulları, gövdesi kalın bir direk gibi kıvrılan yedi başlı ejderha görünmüş. Her başı ayrı yöne bakar, her ağzından buhar gibi duman tütermiş. Şehzade yayını kurmuş.” (Elma Dalından Kuyunun Dibine) şeklinde gayet kısa, sade verilmiştir.

Mercan Kız masalında da şehzadenin dev anasını gördüğü sahne asıl masalda gayet vurucu betimlenir: “Aradan çok geçmemiş, tam sabah namazı zamanı uçurumun dibinden yukarı bir gıcirtı, bir harıltı gelir... Yerinden kalkıp aşağıya bakar. Öyle bir dev anası görür ki, bir dudağı yeri süpürür, bir dudağı havayı yelpazeler. Bastığı yeri güm güm öttüren bir dev anası, soluk aldıkça otu ağacı sam yeli değmiş gibi kavurur. Gıcırdaya gıcırdaya, gele gele kaya çatlığının dibinde durur, oradan yukarıya bağırır...(Mercan Kız), yapay zekâ bu sahneyi hızlı bir şekilde geçer, dev anasını hiç betimlemez: “Şehzade geceyi o tepede geçirmiş. Gecenin yarısı olduğunda, uçurumun dibinden bir ses yükselmiş; ses hem tok hem titrek, hem anaç hem vahşiymiş: ‘Mercan Çocuk, Mercan Kız! Uzat saçını, yukarı çek ananı!’ ...Kız saçlarını aşağıya sarkıtınca uçurumdan bir dev anası ortaya çıkmış; dev anası, kızın saçlarına tutunup bir hamlede yukarı tırmanmış.(Mercan Saçların Sakladığı Kader).”

Benzer durum Zümrüdüanka Kuşu masalında sarayın bahçesindeki elmaya dadanan devin betimlemesinde de geçerlidir, orijinal metinde bu sahne: “Gece yarısı, uzaktan ağır ağır has bahçeden doğru gelen bir harıltı, bir gıcirtı duyulur ki, uçan kaçan bütün hayvanlar savuşurlar. Böcekler bile korkularından cırıltılarını keserler. Ardından bir leş kokusu, bir kara duman alır her yanı. Fırın kapağı açılmış da alev püskürür gibi bir sıcaklık peyda olur; sonunda ağaçların arasından har har harlayarak, yedi başı kıvrandır, on dört gözü fildir fildir yanardöner, gözü ilişenin dudaklarını çatlatır halde bir dev azmanı, par par ederek yanaşır ağacın yanına. Şehzâde yerinden doğrulup, ak tozlu yayını kurup bir zehirli, çatal demirli ok yerleştirip dev azmanının başına nişan alır. (Zümrüdüanka Kuşu) şeklinde; yapay zekâ uyarlamasında ise dev hiç betimlenmemiş devin sahneye girişi sade iki sözle geçiştirilerek verilmiştir: Fakat devin ayak sesleri toprağı titrettiğinde, dallar birdenbire uğuldadığında, ortanca şehzadenin elleri titremiş. (Elma Dalından Kuyunun Dibine).”

Masallarda türün özellikleri gereği olağanüstülük ve olağanüstü karakterler önemlidir. Halk masallarında olağanüstü karakterler ve onlarla yapılan mücadeleler masalın en ilgi çekici, vurucu sahneleri olmuştur. Bu sebeple yapay zekânın bu sahnelere yeterli ihtimamı göstermemesi yaptığı uyarlamaların başarısını, gücünü zayıflatmıştır.

5.3.7.2. Kanlı Sahnelerin Betimlenmesi

Billur Köşk Masallarının bir kısmında son derece ağır, kanlı, şiddet sahneleri vardır. İğci Baba masalı bu tür sahnelerin en çok yer aldığı masaldır. İğci Baba dışarıdan hayatını sokaklarda iş satarak kazanan kimseye zararı olmayan yaşlı bir kimse gibi görünmektedir. Ancak gerçek bunun tam tersidir. İğci Baba çeşitli şekillerde kandırdığı insanları, genç kızları öldürüp cesetlerini mağarasının duvarlarına asan ve onlarla beslenen bir yamyam karakterdir. Orijinal masalarda İğci Baba'nın yaşamı, mağarası şu şekilde tasvir edilir: "Kız, bir iki adım atıp çevresine şöyle bir bakar ki, mağaranın iki yan duvarı baştanbaşa, tavandan döşemeye, çengellere asılmış adam leşleri, parçaları ile doludur, kızın aklı başından gider. İçinin bulantısından, kalbinin çarpıntısından bayılacak hallere gelirse de kendini tutup, dişini sıkıp, çaresiz ihtiyarın peşinden yürüyerek odaya girer. Akşam olunca, yemek zamanı, İğci Baba: "Kız, haydi kalk da, şu asılı etlerden biraz pişir, oturup yiyelim." deyince çaresiz kız, gözyaşlarını içine akıtarak korku belasını, iğrene tiksine kalkar, asılı adam parçalarından birini alıp bir kazana koyar, güzelce pişirip getirir, İğci Baba'nın önüne koyar. Adam, insan eti dolu tepeleme koca çanağı önüne çeker, üstünden buram buram duman tüterken iki eliyle saldırır, ısırıp dişlemeye, yalayıp yutmaya başlar ki, kısa zamanda masanın yanında bir kemik yığını yükselir. Bir aralık durur, bakar ki bu kız açıkta dikilir, yemeğe yanaşmaz. (İğci Baba)

İğci Baba kandırarak mağaraya getirdiği kızlara da zorla insan eti pişirtir yer. Kızlara da yedirmek ister. Kızlar insan eti yemeye yanaşmayınca kendi parmağını keserse yiyip yemeyeceklerini sorarak kızları oyuna getirir ve kızların parmağını yemediklerini anlayınca da onları da öldürüp diğer cesetlerin yanına asar. İğci Baba hemen kalkıp, kızın kaçmasına, saklanmasına fırsat vermez; ağlayıp, yalvarmasına aldırmadan, onu bir kulağından tutar, başından aşağı saldıran bıçağıyla bir vuruşta keser, iki parçaya ayırır, yalpır yalpır titreyen etleri, kanları aka aka götürüp duvara asar. (İğci Baba)

Yapay zekâ uyarlamalarında, halk masalarında böyle kanlı sahnelerin kullanılmadığını, gösterilmediğini öne sürerek bu kanlı, vahşi sahneleri yazmak, uyarlamasına dâhil etmek istememiştir. Tekrar tekrar kendisine epizotlara bağlı kalması direktifi verilince bu sahneleri ayrıntıya girmeden olabildiğince hızlı ve kansız bir şekilde yazıp geçmiştir. İnsan eti pişirme sahnelerine uyarlamalarda hiç yer verilmemiştir:

"Kız çevresine bakınca gözleri irkildi. Odanın duvarlarında demir çengeller vardı. Çengellerde insan bedenleri asılıydı. Kimi yeni gibi duruyordu, kimi kurumuş, yüzündeki çizgiler donmuştu. Üstleri toprak kokar, sessizlikleri taşı delerdi. Büyük kızın boğazı düğümlendi. Bir adım geri gitmek istedi ama artık dönmeye gücü yoktu. (İğci Baba'nın Mağarası)

Benzer şekilde İğci Baba'nın kızları öldürme sahneleri de Yapay Zekâ tarafından kanlı sahnelere girilmeden uyarlanmıştır:

Adamın yüzü kararınca odanın havası da ağırlaştı. Hiç söz etmeden kılıcını çekti. Tek hamlede kızın sesini kesti. Bedenini tavandaki çengellerden birine astı. Mağara bu sesi duydu ama dışarı bırakmadı. Karanlık her şeyi içine gömdü. (İğci Baba'nın Mağarası)

Alicengiz Oyunu masalının orijinalinde; Derviş, Alicengiz oyununu öğrenen talebelerini öldürüp bir kuyuya atmaktadır. Mağarada dervişin yanında kalmak zorunda kalan kız delikanlıya bu durumu şöyle anlatır: “Sonra yerinden kalkıp oğlanın elinden tutar; onu bir gizli kapının ardındaki kuyunun başına götürür; kuyunun kapağını kaldırır. Bu kuyu ağzına kadar insan leşi ile doludur. Kokusuna da, görünüşüne de dayanılmaz. Bu oğlanın gönlü bulanır, akli da başından gidip yere düşer bayılır. (Alicengiz Oyunu)

Yapay Zekâ uyarlamasında bu sahneye değinmemiş, kızın delikanlıya uyarılarını şu şekilde vermiştir:

“Kız devam etmiş, seni uyarıyorum genç adam, bu derviş sana Ali Cengiz kitabını öğretirken bir yandan da seni deneyecek, eğer gerçekten öğrendiğini anlarsa, seni de benden önce gelenler gibi ortadan kaldırır, sakın ona bildiğini belli etme.” (Gölge Mağarasında Yazılan Sır)

Helvacı Güzeli masalında kızının yoldan çıktığı haberini alan baba oğluna kızının başını kesip kanlı gömleğini kendisine getirmesini şöyle emreder :“Hemen at binip geri dönesin. Eve varınca hemen kızımın başını kes, gömleğini de kanına bulayıp bana ulaştıracaksın. Tez yola çık, göreyim seni.” (Helvacı Güzeli)

Yapay Zekâ kendi masalında bu sahneyi: “Hemen dön. Kız kardeşini öldür, kanlı gömleğini bana getir.” şeklinde uyarlamıştır.

Muradına Ermeyen Dilber masalının asıl metninde sütüne ana karakterimizin gözlerini su karşılığında çıkartıp kendisine alır. Ama Yapay Zekâ bu sahneyi, kanlı, vahşi bularak değiştirir, kıza gözyaşlarından oluşan inciler karşılığı su verir: “Yolda kıza tuzlu pastırma yedirip su vermemiş. Dilber susuzluktan gözleri dolunca sütüne incileri alıp karşılığında su vermiş. Sonunda karanlık bir dağ yamacına vardıklarında sütüne gerçek kıızı oraya bırakmış, kendi öz kızını gelin diye Yemen'e götürmüş. (Güllerle Gülüp İncilerle Ağlayan Kız)

Yapay Zekâ kötülerin cezalandırılması sahnelerinde de bu tutumuna devam etmekte kanlı, vahşi sahneleri betimlemekten kaçınmaktadır: “Sütineye ve kızına halk huzurunda ceza verildi; yaptıkları kötülüğün bedelini çektikleri duyuldu.” (Güllerle Gülüp İncilerle Ağlayan Kız)

Sütnine ile kızının cezalandırılması sahnesi asıl metinde: “Şehzade, ‘Bre melunlar, nedir ettiğiniz, bunca kara zulümler, fitne ile düzenler, dünyayı birbirine kattınız. Bunları elbet sizin yanınıza koymam!’ diye bağırp kemikleri birbirine geçinceye kadar bunlara bir meydan dayağı attırır. Sonunda sopa altında can verip cehennemlik olurlar. Leşlerini sürüye uzak bir dereye, köpeklerin önüne atarlar. (Muradına Ermeyen Dilber) şeklinde anlatılmıştır.

Yapay zekâ uyarlama metinlerde argo, küfür anlamı taşıyan sözcükleri de kullanmaz. Ama orijinal masalarda bu tür kullanımlar mevcuttur:

Su sidik gibi sarıdır; içinde kurtlar oynaşır, en azından bir yıllıktır.(Zümrüdüanka Kuşu)

“Gayın, gayın galata,

Manavlarda salata.

Salatayı yiyenler?

Keratadır, kerata.” (Alicengiz Oyunu)

"Haydi, mankafa beygir! Sahibinden ne hayır gördüm ki, senden göreyim?" (Mercan Kız)

Atların kışlarına birer kamçı vuruyorlar; kırk katır, kırk yöne doğru can havliyle ileri fırlayıp, Arap bacıyı sürükleyerek parça parça ediyorlar. (Mercan Kız)

5.3.7.3. Mücadele Sahnelerinin Betimlenmesi

Karakterler arası mücadele sahneleri orijinal metinlerde ayrıntıya girilmeden bir iki cümleyle verilir. Örneğin kahraman devin başını bir kılıç darbesiyle kopartır. Yapay Zekâ uyarlamalarında bu sahneler daha ayrıntılı, kapsamlı işlenir.

Köşede hazır duran Tebdil Gezen Sultan birden gider: "Ya Allah, yardım et!" diye bir nara atarak elindeki kılıcı devin boynuna öyle bir indirir ki, hemen devin başı gövdesinden ayrılır, birkaç defa tekerlenir. (Ağlayan Nar ile Gülen Ayva)

O anda Tebdil Gezen Sultan perdeden fırladı. Kılıcını devin koluna indirdi; kıvılcımlar saçıldı. Dev geri çekildi, avazı çıktığı kadar böğürdü. Oda dar geldi; döşeme sallandı. Padişah dehşetle kapandığı yerden yalnız gözlerini çıkarıp baktı. Dev bir hamle daha yaptı; Tebdil Gezen Sultan hamleyi boşa çıkardı, kılıcını devin boynuna vurdu. Bir, iki, üç vuruş... Sonunda dev bir duvar yıkılmış gibi yere devrildi; devirip de sarayın kalbini çökertmedi, çünkü kılıç işi temiz yaptı. Tebdil Gezen Sultan, devin kulağını kesip cebine koydu. Odada kan kokusu değil, demirin sıcak kokusu kaldı. (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan)

5.3.8. Kalıplaşmış İfadeler- Sözel Gelenek

Masal içerisinde kalıplaşmış ifadelerin, deyim ve atasözlerinin kullanımı orijinal metinlerde çok fazladır. Ancak yapay zekâ uyarlaması metinlerde bu tür ifadelere döşeme ve dilek bölümü tekerlemeleri haricinde çok az yer verilmiştir. Bu konuda yapay zekânın Türkçe dil desteğinin anlama, algılama ve anlatım gücü belirleyici rol oynamaktadır.

Orijinal metinden ve yapay zekâ uyarlamasından alınan metinlerde bu farkı şöyle görebiliriz:

Günlerden bir gün en küçük şehzâde: "Gün geldi, saat erdi; yiğitlik, erlik kimde imiş, göstermek gerek..." der ve hemen gider, padişah babasının huzuruna çıkar: "Benim devletli babam, elmalar oldu, geliştii; bu devin zamanı yetişti; iki ağam davrandı, yenik düştü; izin verin de bu gece elma ağacını bekleyeyim. Tanrı'nın yardımıyla şu gelen devin işini bitireyim. Bey kişi, soy kişi davranmayınca kul tayfası yürümez. Elmaları devşirip huzurunuzaya getireyim."

Padişah sessizce, umutsuzca onu dinler; bu oğlanın dikilmesinden, gözünün peklüğinden pek hoşlanır, ama yine de kuşkuludur. "Pekiye, pek güzel söylersin benim oğlum, ama sen bu devi nasıl öldürürsün? Ağaların üstesinden gelemedi; sen nice beri gelirsin? Sonunda korkarım bir sakatlık çıkar. Önce iyi tedbir düşün; hakkından gelebilirsen ne mutlu..." diyerek gevşek gevşek izin verince, şehzâde etek öpüp, edeple erkânla geri geri huzurdan çıkar. Zırhını giyer, silâhlarını kuşanır, ak tozlu yayını boynuna asar. Gün batarken has bahçeye inip elma ağacına yakın bir yerde pusuya girer. Gece yarısı, uzaktan ağır ağır has bahçeden doğru gelen bir harıltı, bir gıcırtı duyulur ki, uçan kaçan bütün hayvanlar savuşurlar. Böcekler bile korkularından cırlıtlarını keserler. Ardından bir leş kokusu, bir kara duman alır her yanı. Fırın kapağı açılmış da alev püskürür gibi bir sıcaklık peyda olur; sonunda ağaçların arasından har har harlayarak, yedi başı kıvranır, on dört gözü fıldır fıldır yanardöner, gözü ilişenin dudaklarını çatlatır halde bir dev azmanı, par par ederek yanaşır ağacın yanına. Şehzâde yerinden doğrulup, ak tozlu yayını kurup bir zehirli, çatal demirli ok yerleştirip dev azmanın başına nişan alır. Adı koca, kendi yüce Tanrı'ya sığınıp, "Ya Hak!" diye bir nara vurup yayını gerip okunu gönderir. Ok, devin yandan ağır bir kellesinden girer, yedi kellesini de şişe dizercesine delip öte yandan çıkar. Dev, o anda, bir adım bile atamadan olduğu yere çakılır. Can acısından öyle bir böğürür ki, yer gök gümbür gümbür inler. Pis kanı dereler gibi akan dev, akan kanlarını lap lap ayak basarak, hırıl hırıl hırlayıp, inim inim inleyerek oradan uzaklaşır. Şehzâde, gün doğarken ağaca yanaşır; bir kucak elma toplar, doğruca saraya gelir. Babasının huzuruna çıkar. Diz büker, boyun keser, saçak öper; topladığı bir

kucak elmayı babasının önüne bırakıp geri çekilir, el pençe durur. Babasının çatık kaşları açılır, kararmış yüzü aydınlanır; tasalı gönlü havalanır.

"Bre, hay oğlum, aferin yavrum! Gözü pek, dayanıklı, tedbiri çetin, has yiğitmişsin meğer. Dile benden ne dilersen? Kuldan, köleden, attan, silâhtan, gönlün neyi çekerse sana bağışladım..." derse de, bu şehzâde etek öpüp her seferinde babasının sağlığını diler. (Zümrüdüanka Kuşu)

Asıl masalda: "Yenik düşmek, işini bitirmek, Bey kişi, soy kişi davranmayınca kul tayfası yürümez, üstesinden gelmek, sakatlık çıkması, hakkından gelmek, uçan kaçan, peyda olmak, gözü ilişmek, şişe dizmek, inim inim inlemek, el pençe durmak, gönlü çekmek" gibi pek çok deyim ve kalıplaşmış söz öbeği kullanılmıştır. Bu ifadeler üsluba akıcılık, liriklik; anlama derinlik, yoğunluk katmış aynı zamanda da masala Türkçenin anlatım gücü mührünü vurmuştur.

Üçüncü yıl geldiğinde, küçük şehzade babasının elini öpüp izin istemiş. "Ata yüreği kırık, bahçe gözü yaşlı," demiş içinden, "Bu sefer devin nefesini değil, aklını takip etmek gerek." Gün boyu bahçeyi dolaşıp devin her yıl seçtiği dalları, iz düşen gölgeleri, çitin açık oynayan aralıklarını tek tek görmüş. Geceleyin okunu kirişe koymuş, yeri iyi görsün diye ayla yıldızın duruşuna bakmış, saklanacağı köşeyi rüzgârın yönüne göre seçmiş. Vakit tam dolduğunda, dev yine ağır bir gölge gibi peyda olmuş. Küçük şehzade nefesini tutmuş, dev tam en dolgun dala uzanırken okunu bırakmış. Ok devin omuz başına saplanmış. Dev, kükremiş; bahçe bir an sarsılmış. Can havliyle geri çekilip karanlığa kaçmış, kaçarken iri damlalar halinde kan izleri toprağa düşmüş. Küçük şehzade devin ardına düşmeye yeltenmişse de önceliğini değiştirmemiş; düşenleri toplayıp dalda kalan elmaların en güzellerini sepetlere dizmiş, sabah olmadan padişahın huzuruna getirmiş. Padişah yılların özlemiyle bir elmayı eline alıp koklamış, gözleri dolmuş. "Helal olsun," demiş, "bu defa bahçem yüzüme güldü." (Elma Dalından Kuyunun Dibine)

Yapay zekâ uyarlamasında da kalıplaşmış ifadelere yer verilir: "peyda olmak, nefesini tutmak, gözleri dolmak, yüzüne gülmek gibi. Bazen yapay zekâ kendi veciz sözlerini oluşturur: Nimet eksilmez, sabırla olur, Ata yüreği kırık, bahçe gözü yaşlı... (Elma Dalından Kuyunun Dibine) Kal mutfakta piş; hamur olan pişer, pişen kabarrır. (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan) Can alan canla öder. (Helva Kokulu Kader)

Her iki metin karşılaştırıldığında kalıplaşmış ifadelerin asıl metinlerde çok daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Yapay zekâ metinlerinde de kalıplaşmış ifadeler bulunmakta ancak genel anlama yön verecek derecede üsluba lirizm, coşkunluk, derinlik katacak derecede kullanım yoktur. Bu sebeple yapay zekâ metinleri üslup olarak daha kuru kültürel dil anlamında daha zayıftır.

5.3.8.1. Ahenk Unsurları, Seciler, Söz Tekrarları

Billur Köşk Masalları çok ahenkli bir dil yapısına sahiptir. Bunda söz tekrarlarının ve secilerin etkisi de çok fazladır. Yapay Zekâ Metinleri doğal metinlere göre daha durağan, sade ve gösterişsizdir. Yapay zekâ da kelime tekrarları yapmakta secilere yer vermektedir ancak Billur Köşk'ün akıcı üslubuna ulaşamamaktadır. Billur Köşk masalları binlerce yıllık kültürel dilsel birikimin mahsulüdür. Yapay Zekânın biranda ona yetişmesi ve üstüne çıkması beklenemez.

O kadıncağızın pek yakışıklı, çok becerikli biricik oğlu da loş bir köşede, bir perde ardına sinmiş, oradan olup biteni seyredermiş; kulaktan kulağa fısıldananları yarım yamalak duyar, duymadığını da aklından tamamlamış. Bu derece gözleri açık, akli uyanık, kulakları da iyice delik bir oğlanmış. Oğlan bakar ki, kimsede ses nefes yok, herkes kaçacak delik arar, ecel terleri döker. Bu hemen, fırsat bu fırsattır diye düşünür, ortaya atılır. Yüksek sesle:

“Padişahımız, izniniz, fermanınız olursa gider öğrenir, tez vakitte döner gelirim...” diye bağırır; sinek uçsa kanatlarının sesi duyulacak o koca salonu çın çın çınlatır.

Mezar taşları yerlerinden şöyle bir kıpırdarlar, bakarlar ki konuşan bir tüysüz oğlandır. Bir yandan kopacak fırtınayı böylece savdıklarına sevinirlerken, bir yandan da “Bu tüysüz oğlan bunca devletliyi bir yana iteler de sonunda padişahın musahibi olur mu?” diye yüreklerine bir kuşkudur, kurttur düşer. (Alicengiz Oyunu)

Orijinal Alicengiz oyunu masalından alınan bölümde; yakışıklı, becerikli, akli, biricik; pek, çok, yok; köşede, perde, kimsede, de; sinmiş, seyredermiş, tamamlamış, oğlanmış; oradan, kulaktan, fısıldanan, aklından, yandan, yerlerinden; ardına, yana, savdıklarına, fırtına. Açık, uyanık, delik; gözleri, kulakları. Ses, nefes; bakar, arar, döker. Padişahımız, izniniz, fermanınız; gider, döner, iteler, düşer; bir, öğrenir, sevinir, gelir. Kaçacak, duyulacak, kopacak; yamalak, kulak; kıpırdarlar, bakarlar; fırtınayı, davetliyi; da, sonunda; derece, böylece, iyice; bu, mu; kuşkudur, kurttur; iteler, sevinirler, düşer. Gibi bütün cümleler secilerle kendi aralarında ve diğer cümlelerle bağlanmış bu da metne son derece ahenkli, şiirsel bir üslup kazandırmıştır.

Alicengiz Oyunu masalından alınan bölümde “k,l,r,n” harfleri ile aliterasyon, “i,e” sesleri ile de asonans yapılarak yapma metinlerin kolay kolay ulaşamayacağı bir ahenk seviyesine ulaşılmıştır.

Aynı bölümü yapay zekâ şöyle uyarlamıştır: “Sarayda günler böyle geçip giderken bir gün sarayın hizmetine yeni bir kadın alınmış. Yıllarca dul kalmış, elinin emeğiyle, alınının teriyle geçinmiş, temiz yüzlü, ağır başlı bir kadınmış bu. Kadının da bir oğlu

varmış ki görenin bir daha dönüp baktığı cinstendir; ne kısa boylu ne uzun, ne çok zayıf ne çok iri, kara kaşlı, ela gözlü, yüzü sevimli, bileği güçlü, aklı da yerinde, becerikli bir delikanlıymış. Genç, annesinin saraya girip çalıştığını işitince gururlanmış, “Hiç değilse anamın çalıştığı kapı padişah kapısıdır,” diye sevinmiş.

Günlerden bir gün, padişah yine meclis kurdurmuş, can sıkıntısından dem vurup duruyormuş, “Ali Cengiz oyununu bilen yok mu, yok mu şu memlekette,” diye söyleniyormuş. Sarayın içinde çalışıp dolaşan kadınlar, hademeler, aşçılar, sakalar bu sözleri ağızdan ağza yayıp duruyorlarmış. Genç delikanlı da annesinden duymuş padişahın derdini, “Oğlum,” demiş kadın, “Padişahın canı sıkılıyormuş, Ali Cengiz oyununu bilen arıyormuş, bütün memlekete haber salmış da kimse çıkmamış, mecliste her gün aynı söz, aynı şikâyet.” (Gölge Mağarasında Yazılan Sır)

Yapay zekâ uyarlamasında da; “Elinin, alnının; emeğiyle, teriyle, kalmış geçinmiş, kadınmış; daha, kısa, kara, ela; gözlü, güçlü, sevimli, becerikli; gururlanmış, sevinmiş; işitince, değilse; kurdurmuş, duruyormuş, söyleniyormuş, sıkılıyormuş, arıyormuş, salmış, çıkmamış; kadınlar, aşçılar, sakalar; memlekete, mecliste” sözcükleriyle seciler yapılmıştır. “k,l,ş” harfleri ile aliterasyon yapılmıştır.

Yapay zekâ, uyarlamalarında asıl masallar kadar olmasa da seciler ve aliterasyonlar kullanarak ahengi sağlamaya çalışmıştır. Ancak kullanılan seci, aliterasyon ve asonanslar yeterli olmamış, ahengi metnin geneline yayarak canlı, ahenkli, akıcı coşkun bir üslup oluşturmada zayıf kalmıştır. Bu yönüyle orijinal halk masalları çok uzun yıllar sözlü kültürde işlenmenin getirdiği avantajla çok güçlü şiirsel üsluba sahiptir.

Bu üslup farkı masalların devamında da görülür: “Derviş baba, bir zaman sonra etekleri savrularak, göbeğini hoplatarak, külahını düzeltip dişlerini karıştırarak gelir:

Gel oğlum, seni okutayım.” der. Oğlan iki dizi üzerine çökünce, önüne bir rahle koyar; üzerine bir koca kara kaplı kitap açar. Başlarlar okumaya. Derviş baba "elif" der demez, oğlan:

"Direktir, direk, Çatal saplı kürek." diye, direk direk bağırır. Derviş baba "Be!" der. Oğlan: "Teknedir, tekne. Hamur yoğur içinde." diye boğuk boğuk böğürür. Derviş hangi harfi söylese, oğlan öyle bir söz çalımı, laf gelimi, mani biçimi uydurur; öyle bangır bangır ki, kulak dayanmaz. Elifbanın daha sonu gelme den, başı kazana dönen derviş, ne diyeceğini, ne edeceğini iyice şaşırır, o da çocukla birlikte:

"Gayın, gayın galata, Manavlarda salata. Salatayı yiyenler? Keratadır, kerata." diye bir ağızdan, makamla bağırıp sallanmaya başlatmaz mı! Biraz sonra sıra "kaf" harfine gelince, oğlan bir makam tutturur:

"Kaf dedimse karga. Karga karga, gak dedi. Bindi dala, vak dedi." diye başlayarak ucu bucağı gelmez bir tekerlemeye girişir; dervişi de peşine takar.

İkisi birlikte haykıra haykıra, sallana salana, dersi bir yana koyarlar; ağızları köpürene, güçten kesilene, içleri ezim ezim ezilene kadar bağırıp zikrederler; sonunda sırtüstü yere düşerler. Derviş baba, bir ara şöyle bir kendine gelir:

"Hay, bu ne oğlandır? Kim, kime ne öğretiyor? Aman bu yaşta, bu ustalıkla beni oyuna getirir, külahımı düşürür. Bre oğlan, ben seni bir iyi dövmeden kor muyum?" diyerek, bu oğlanı falakaya yatırır. (Alicengiz Oyunu)

Yapay Zekâ uyarlamasında bu bölüm: "Ertesi gün derviş, genci yanına çağırır. Ortadaki büyük odada, duvarın dibinde, kalın kapaklı, eski ciltli, sayfaları sararmış bir kitap duruyormuş. Derviş eliyle işaret etmiş, "İşte Ali Cengiz kitabı budur," demiş, "bunun içinde öyle sırlar var ki bilen başka birine muhtaç olmaz, lakin herkesin kaldıracağı yük değildir, ben sana okuyacağım, sen de tekrarlayacaksın." Genç, "Peki baba," demiş, başını eğmiş, kitabın yanına diz çökmüş.

Derviş kitabı açmış, içinden türlü dönüşümlerin adlarını, sırlarını, hangi sözle neye dönüşüleceğini, hangi nefesle hangi şeklin alınacağını anlatmaya başlamış. Her bir dönüşümün önce adını, sonra duasını, sonra da gizli işaretlerini göstermiş. Genç, kızın öğüdünü hatırlayarak dikkatle dinlemiş ama ağızından çıkan her sözü tersine çevirmiş; derviş "Şöyle şöyle söyleyeceksin," deyince, o "Ben karıştırdım galiba, böyle miydi?" deyip kelimeleri yer değiştiriyormuş. Derviş, "Hay Allah şu çocuğun aklına," deyip sabrını zorlayarak her şeyi tekrar tekrar anlatıyormuş.

Bazen derviş, "Bak oğul, diyelim ki at olmak istersin," deyip belli sözler söylüyor, elini kolunu belirli biçimde hareket ettiriyor, bir anda karşısında güçlü bir at belirliyormuş, sonra aynı sözleri tersten okuyup yeniden insan oluyormuş. Genç onu seyrederken aklına kazıyormuş, ama sıra kendisine gelince, bilmezden gelip, "Ben unuttum, kelimenin sonu neydi baba, başı neresiydi," diyerek işi bulandırıyor. Derviş bir yandan kızıp bir yandan da, "Ne densiz çocukmuş, pek de akıllı görünürdü," diye söylenerek, kitabı baştan alıp tekrar tekrar okuyor, her defasında genç aslında her kelimeyi, her işareti içine sindiriyormuş. (Gölge Mağarasında Yazılan Sır) şeklinde yazılır.

5.3.8.2. Alışılmadık Bağdaştırma

Yapay zekâ oluşturduğu metinlerde edebi yazınlarda pek rastlamadığımız tarzda benzetmeler, imgeler kullanılmaktadır. Aksan'a göre bileşik yapıyı oluşturan sözcüklerin anlamsal özellikleri ya da anlam birimsel öğeleri birbiriyle uyum gösterdiğinde bu tür kullanımlar "alışılmış bağdaştırma" olarak değerlendirilmektedir. Buna karşılık,

sözcüklerin anlamsal nitelikleri arasında belirgin bir uzaklık bulunduğu ise söz konusu birleşimler “alışılmamış bağdaştırma” kapsamında ele alınmaktadır (Aksan, 1999: 83-84).

Yapay zekâ uyarlamalarında alışılmadık bağdaştırmalar kullanabilmektedir:

Gece yarısına doğru padişahın odasında kandiller kısıldı. Kısmet, perdelerin arkasına saklandı. Saat, duvarı tırmanan bir kertenkele gibi ağır ağır ilerledi. Tam gecenin yarısı oldu. (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan) Zamanın geçişi, saatin ilerleyişi duvardaki bir kertenkeleye benzetilmiştir.

Tebdil Gezen Sultan gözünü kanada dikti, kapı usulca aralandı. İçeride devler ninni söyleyen bir ana gibi mırıldanıyorlardı; ama uykudaydılar. (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan) Devlerin uyku horultusu ninni söyleyen bir anaya benzetilmiştir.

Zaman, dere kenarındaki söğüt dalları gibi salınarak geçti. (Bir Nefes Sefa, Bir Nefes Cefa)

5.3.9. Kültürel Doku-Toplum Düzeni

Masallar; yıllar yılı, doğduğu kültürün içerisinde yoğrulan, halkın, halk kültürünün öz evladı olan ürünlerdir. Bu yönüyle doğal masallar, halk kültürünü bir ayna gibi yansıtır. Yapay zekâ ise hâkim olduğu kadarıyla kültürel öğeleri uyarlamalarına aktarır.

Kültürümüzde misafirliğe giderken eli boş gitmemek, çeşitli hediyeler götürmek geleneği vardır. Yapay Zekâ Saka Güzeli masal uyarlamasında bu geleneğe dikkat ederek vezirin kızını saraydan zoraki kaçıncıdan sonra izinsiz gittiği eve karşı sorumluluğunu hizmet ederek ödemesini işler: “Kız, tertip ve düzen seven, elinin değdiği yeri güzelleştirmeye alışık bir insanmış, birden içinden, “Ben bu eve boş geldim, bari bir hayrım dokunsun,” diye geçirmiş. Kollarını sıvayıp önce süpürgeyi eline almış, odaları baştan aşağı süpürmüş, tozları silmiş, kapının önünü bile temizlemiş. Sonra mutfığa girip kalan malzemelere bakmış; biraz un, biraz bulgur, birkaç soğan, azıcık yağ... Elindekilerle bir tencere sıcak yemek pişirmiş, bir de sacın üzerinde taze ekmek yapmış. Ev mis gibi kokmaya başlamış. Akşamüstü yaklaşırken, saka gelmeden sandığa geri dönmüş, kapağını çekmiş, sanki orada hiç kimse yokmuş gibi yerinde sessizce yatmış. (Suyun Unuttuğu Kız)

Asıl masalda da hizmet etme vardır ama orada kız bunu o eve eli boş geldiği için yaptığını belirtmez: “O kapıdan dışarı çıkar çıkmaz, vezir kızı biraz bekleyip sandığın sürgüsünü çeker; içinden çıkar, ev işlerine girer. Odayı siler, süpürür, çamaşırları yıkar, eşyalara düzen verir, iki kap yemek pişirir, ortalığı çiçek gibi temiz, düzenli bir hale getirir; nereye baksan kadın eli değdiği belli olur. Akşama kadar eteği belinde oradan

oraya koşar; işlerini bitirince gün kavuşmadan sandığa girer; kapağını içeriden sürgüledikten sonra yatar. (Saka Güzeli)

Padişah, vezir gibi saygın kişilerin huzuruna çıkılırken baş eğmek, el etek öpmek masal geleneğinde olan saygı nişanesi hareketlerdir. Asıl metinlerde bu durumun bir örneği Zümrüdüanka masalında şu şekildedir: “Büyük oğlu günün birinde gelip huzura çıkar. Diz büküp boyun keser, saçak öper, geri çekilip el pençe divan durur.” (Zümrüdüanka Kuşu) Yapay Zekâ uyarlamalarında da bu gelenek şu şekilde yer bulur: “Padişah, ‘Çağırın bakayım şu delikanlıyı,’ demiş, ‘Dili var mı, sözü var mı, canı var mı, göreyim.’ Genç huzura varınca edeple eğilmiş, selam vermiş, padişah da gencin duruşuna, bakışına bakmış, hoşuna gitmiş.” (Gölge Mağarasında Yazılan Sır)

Yapay Zekâ bu huzurda eğilme geleneğini padişah ailesinin diğer üyeleri için de uyarlamalarında kullanır: “Padişahın kızı o an, içindeki o sinsî merakla cariyelere dönmüş, “Çağırın şu sakayı,” demiş, ‘Bir işim var.’ Hemen bir cariyeye koşup sakayı içeri davet etmiş, saka edeple başını öne eğerek avlunun kapısına kadar girmiş, ileriye adım atmaya çekinmiş.” (Suyun Unuttuğu Kız)

Asıl masalda Saka’ya soru sorma diyalogu Saka yoldan geçerken yapılır. Huzurda eğilme kısmı yoktur: “Saka Güzeli tulumu sırtında şöyle bir duralayıp yükünü denkleştirdikten sonra, sarayın şahnişinde yan yana, birbirinden güzel iki kızı bir zaman seyreder.” (Saka Güzeli) Yapay Zekâ uyarlamasında Saka, kızların avlusuna gelir ama içeriye adım atmaya çekinir. Bu durum da yapay zekânın uyarlamaları oluştururken Türk örf ve adetlerine dikkat ettiğinin göstermektedir. Zira halk kültürümüzde bayanların arasına yalnız bir erkeğin girmesi hoş karşılanmaz.

Kültürümüzde bazı sayıların en eski çağlardan günümüze dek çeşitli sembolik gizemli değerleri vardır. Ögel kıymet atfedilen sayılar için; Düşünce dünyasında, efsanelerde ve masal anlatılarında belirli sayıların yoğun biçimde yer aldığı ve bu sayıların zaman içinde Türk dilinin ayrılmaz bir parçası hâline geldiği görülmektedir. Günümüzde dahi “kırk defa söyledim”, “yiğidin şartı üçtür”, “dokuz yerden kovuldu”, “dünyanın dört bir yanını gezdi”, “yedi gün yedi gece” gibi sıkça kullanılan kalıp ifadelerin kökeni bu anlatı geleneğine dayanmaktadır. Bu sayıların kullanımı rastlantısal değildir; aksine, Türklerin zaman algısı ile sosyal yaşamın örgütlenme biçimiyle doğrudan ilişkilidir (Ögel, 2003: 291). demektedir.

Bu tip sayılara asıl metinlerde bolca rastlanmaktadır. Yapay zekâ da bu sayılara uyarlamalarında çokça yer vermektedir. Saka Güzeli’nin evine gizlice gelen kızı üçüncü gün yakalaması (Suyun Unuttuğu Kız), kocasının elinden suya atlayarak kurtulan vezirin kızının üç balıkçı tarafından kurtarılması (Suyun Unuttuğu Kız), Bahtiyar’ın oğlunu

görmeye geldiği üçüncü gün yakalanması (Kırk Kirpinin Kürkü ve Karayılan Şehzade), Mercan Kız'ın dev anasından kaçarken yanına üç eşya alması (Mercan Saçların Sakladığı Kader), dev anasının her engeli üç günde aşması (Mercan Saçların Sakladığı Kader), masalların dilek bölümü tekerlemelerinde gökten üç elma düşmesi; Muradına Ermeyen Dilber'in kendisine dört kapılı türbe yaptırması (Güllerle Gülüp İncilerle Ağlayan Kız), dört gencin maceraya atılması (Bir Nefes Sefa, Bir Nefes Cefa), darı tanelerinin dört bir yana saçılması (Gölge Mağarasında Yazılan Sır); Helvacı Güzeli'nin ününün yedi iklime yayılması (Helva Kokulu Kader); Tebdil Gezen Sultan'ın Al Giyimli Kız ile düğününün yedi gün yedi gece sürmesi (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan), Küçük Şehzade'nin yedi kat yeraltına düşmesi (Elma Dalından Kuyunun Dibine), Küçük Şehzade'nin yedi başlı ejderhayı öldürmesi (Elma Dalından Kuyunun Dibine), padişahın dokuz tane kızının olması (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan); AliCengiz oyununu öğrenmeye gelen gence dervişin kırk gün tahammül edememesi (Gölge Mağarasında Yazılan Sır), yoksul kızın kırk gün bir ölünün başında nöbet tutması (Çatlayan Sabır, Doğan Hak), Zümrüdüanka kuşunun kırk koyun eti, kırk tulum şarap istemesi (Elma Dalından Kuyunun Dibine), İğci Baba'nın küçük kıza kırk odayı gezmesi için izin vermesi (İğci Baba'nın Mağarası), İğci Baba'nın kırk gün uyuması (İğci Baba'nın Mağarası), Padişahın, oğlunun derdini bulması için Cefa'ya kırk gün süre vermesi (Bir Nefes Sefa, Bir Nefes Cefa), Öksüz Kız'ın Karayılan Şehzadeyi kırk gül dalı ile eğitmesi, yine Öksüz Kız'ın kırk kirpi kürkünden elbise yaptırması (Kırk Kirpinin Kürkü ve Karayılan Şehzade), düğünlerin kırk gün kırk gece olması.

Eski kültürümüzde zaman zaman eğitimde dayak ve falaka kullanıldığını Ayhan belirtmektedir (Ayhan, 1995: 140). kullanıldığı masallarda görülür. Ama Yapay Zekâ uyarlamasında eğitimde böyle cezalandırmalar yoktur: "Hay, bu ne oğlandır? Kim, kime ne öğretiyor? Aman bu yaşta, bu ustalıkla beni oyuna getirir, külahımı düşürür. Bre oğlan, ben seni bir iyi dövmeden kor muyum?" diyerek, bu oğlanı falakaya yatırır." (Alicengiz Oyunu)

5.3.9.1. Ana-Baba Rızası

Yapay zekâ uyarlamalarında kültürümüzde önemli yer tutan ana babaya saygı asıl masallarda olduğu gibi önemli bir yere sahiptir. Karakterler önemli bir göreve atılmadan önce muhakkak ana babalarının rızalarını alırlar. Alicengiz oyununu öğrenmek isteyen genç yola çıkmadan anasının rızasını şu şekilde alır: "Padişah bu sözden hoşlanmış, 'Demek ki yüreği var,' diye düşünmüş. 'Peki,' demiş, 'Ana-baba rızası olmadan olmaz, git ananla helalleş, vedalaş, sonra dilediğin yere gidebilirsin, bu konuda kapım sana açık

olsun.’ Genç başını eğmiş, şükranla geri çekilmiş. Saraydan çıktığında yüreği bir kuş gibi çarpıyormuş, hem sevinç hem korku hem merak birbirine karışmış... Eve varınca anasının yanına oturmuş, olan biteni bir bir anlatmış. Kadın önce ürpermiş, ‘Oğlum,’ demiş, ‘Nice nice yiğitler olmuş da Ali Cengiz oyununu öğreneceğim diye yollara düşmüş, kimisi geri dönmüş, kimisinden haber bile gelmemiş, bu iş şaka işi değildir.’ Ama gencin bakışında öyle bir kararlılık varmış ki kadın daha fazla karşı duramamış. Gözleri dolmuş, ‘Mademki gönlüne böyle düştü, seni tutacak gücüm yok, var git oğul,’ demiş, ‘Yalnız unutma, nereye gidersen git, ne kadar yükselirsen yüksel, anamı hatırla, anaya hürmeti unutma, başına ne gelirse gelsin doğru olmaktan vazgeçme.’ Ana oğul sarılıp ağlamışlar, sonra kadın ona yol azığı hazırlamış, torbasına kuru ekmekler, peynirler, biraz da kuru meyve koymuş, beline sağlam bir kuşak bağlamış, ‘Al bunu,’ demiş, ‘Hem belini tutar hem beni hatırlatıverir.’ Genç anasının elini öpmüş, başına koymuş, ardından sabah ezanıyla yollara düşmüş.(Gölge Mağarasında Yazılan Sır) Asıl metinde ise bu durum: “Padişah, oğlanın bu pervasız, atak davranışlarından hoşlanıp hemen iki kaşının düğümü çözülür, yüzü açılır. Hem izin hem de bahşiş verip, bu oğlanı alicengiz oyununu öğrenmeye gönderir. Bu oğlan, dönüp evine gelir, anasının elini öper, duasını alır; heybesini sırtlar, düşer yolların tozuna, düzüne, hem uzununa.” (Alicengiz Oyunu) şeklinde anlatılmıştır.

5.3.9.2. Kul Hakkı

Yapay zekâ kültürümüze uygun olarak kul hakkının önemini Ağlayan Nar ile Gülen Ayva uyarlamasında şu şekilde ifade eder: “Şehzade, Kara Yağız’ın öğüdünü hatırladı; eşyaların yanına üç kese altın bıraktı. ‘Hak yemektense bedel ödemek evlâdır,’ dedi; pösteği, külâh ve kamçıyı aldı, yoluna devam etti... Bir gün sarayın kapısına üç delikanlı geldi; yüzleri tanıdıktı. ‘Bir vakit bir oku takip ederken mallarımız kaybolmuştu,’ dediler. Şehzade onları içeri aldı; üç kese altını hatırladı. Kâhyaya ‘Defterleri çıkar,’ dedi; ‘Şu tarihli keselerle pösteği, külâh, kamçı karşılığı bedeli verildi, yaz.’ Delikanlılar minnetle eğildi. Şehzade, ‘Hak, yerini bulunca dünya dengede durur,’ dedi. (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan)

Yapay zekâ halk kültüründe bulunan erkek çocuklarının sünnet olunca erkekliğe adım attığı görüşüne Ağlayan Nar ile Gülen Ayva uyarlamasında şöyle yer vermiştir: “Derken sünnet çağı geldi çattı. Padişah, “Oğlan adam olacak,” diye buyurdu. Hanım sultanın yüreği atından düşmüş yolcu gibi yaralıydı.” (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan) bu durum masalın asıl versiyonunda yoktur.

Yapay zekâ evlenmeyi orijinal masalarda olduğu gibi kırk gün kırk gecelik eğlence ile gerçekleştirir: “Kırk gün kırk gece düğün kurulmuş.” (Helva Kokulu Kader)

Hizmetçilerin efendilerinin kararlarını emirlerini sorgulamadan yerine getirmeleri yapay zekâ uyarlamasında kendisine yer bulur: “Fellah hiç soru sormamış; çünkü yiğitler muradını gizler, hizmetkâr sorarsa edebe uymazmış.” (Elma Dalından Kuyunun Dibine) Böyle bir durum asıl masalda yoktur.

5.3.9.3. Kültürel Tutarsızlık

Yapay zekâ uyarlamalarında bazen halk kültürüne, masal türüne uymayan olaylar, unsurlar ya da karakterler eklenerek eserin doğallığına gölge düşürülmektedir. Yapay zekânın özellikle kültürel inanışları, uygulamaları, değerleri uyarlamalarında kullanırken yer yer hatalar yaptığı görülmüştür. Bunlar kültürel kavramların yanlış yorumlanması ve kültürel öğelerin bağlamına uygun kullanılmamasından kaynaklanmaktadır.

Bu tutarsızlıklar şöyle sıralanabilir:

1) Kültürümüzde nazara karşı çeşitli uygulamalar yapılmaktadır. Gürkan’a göre Mavi, kırmızı ve sarı renklerin yanı sıra tuz ve biber gibi bazı baharatların koruyucu bir işleve sahip olduğuna dair inançlar mevcuttur. Bununla birlikte, koruyucu kabul edilen el hareketinin (mano cornuto) yapılması, nazar değdiğine inanılan kişiye hediye verilmesi, imrenilen unsur yiyecek olduğunda bundan belirli bir miktarın ikram edilmesi, ilgili kişiye ait saç, tırnak ya da giysi gibi nesnelerin yakılması, özellikle çocukların yüzlerine ve yetişkinlerin göz kapaklarına is sürülmesi, evlere veya ağaçlara sarımsak asılması ve ateşe tuz atılması gibi uygulamalar, nazarın etkisini ortadan kaldırmak ya da azaltmak amacıyla başvurulan yöntemler arasında yer almaktadır (Gürkan, 2006: 443).

Yapay zekâ Ağlayan Nar ile Gülen Ayva uyarlamasında: “Dünyaya bir kız çocuğu geldi. Lohusa kokusu odaya sinmişti; ebeler ‘Nazar değmesin’ diye tuza üfledi, beşiğin başına mavi boncuk astı.” (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan) demiştir.

Masalın orijinalinde nazar değmesine karşı böyle ritüeller yapılmamıştır. Yapay Zekâ bunu kendi uyarlamasına eklemiştir. Nazara karşı mavi boncuk kültürümüzde çok yaygın bir uygulamadır ancak kültürümüzde nazara karşı tuza üflemek gibi bir gelenek yoktur. Yapılan araştırmada tuz yakma, tuz kavurma, tuz gömme gibi ritüellere ulaşılmış ancak tuza üflemek diye bir ritüele ulaşılamamıştır.

Tuza üflemek, yapay zekâ tarafından oluşturulup masal içerisine eklenerek kültüre monte edilmiştir.

Yapay zekânın kavramları değiştirmesi ya da kültüre yeni kavram eklemesi olarak yorumlanabilecek bu durumun bir rneği de Helvacı Güzeli masalı uyarlamasında yaşanmıştır.

2) Helvacı Güzeli masalında Lala'nın ihaneti ile bir süre birbirinden ayrı kalmak zorunda kalan kız ile şehzade yeniden kavuştuklarında nikâh tazeleyip yeniden evlenirler. Uyarlamada Yapay Zekâ bu sahneyi şöyle anlatır: “şehzade ile Kız, saraya geri dönmüşler. Orada yeniden nikâh kıyılmış “Nikâh-ı Cedit” der eskiler; eski yarayı yeni merhemle kapatmak gibi. Sarayın avlusunda su şakıldı; i avluda gller açtı. Kızın uğradığı yollara birer merhamet çiçeği dikildi sanki. (Helva Kokulu Kader)

Yapılan literatür taramasında “Nikah-ı Cedit” diye bir kavram ve tamlamanın olmadığı görülmüştür. Masalda geçen durumu karşılayan durum için Diyanet Ansiklopedisi, Tecdid maddesinde şu açıklamaya ulaşılmıştır: “Tecdid, İşlâm'da içine şüphe veya fesat karıştığından yenileme ihtiyaı duyulan abdest (tecdd-i vud'), nikâh (tecdd-i nikâh) ve akde (tecdd-i îman) hakkında kullanılmıştır. (Grgn, 2011: 234)

ChatGpt Yapay Zekâsı masal içerisindeki yeniden evlilik durumunu gerçek kültürden ve dilden farklı olarak daha önce kullanılmayan bir isimlendirmeyi eskiden beri yaygın bir şekilde bilinip kullanılıyormuş gibi (Nikâh-ı Cedit şeklinde) aktarmıştır. Böyle bir gelenek ve kavram vardır ancak onun adı nikâh-ı cedit değil tecdit-i nikâhtır. Yapay zekâ kavramı bilmekte ancak yanlış isimlendirmektedir.

3) Yapay Zekâ eski kültürümüzde hacim ölçü birimi olarak endazeyi kabul edip Ağlayan Nar ile Gülen Ayva masalı uyarlamasında kullanmıştır: “Kısmet “İşten anlarım,” dedi; endaze ile un lt, ciğerin zararını tek hamlede sıyrdı, soğanı gözleri sultanmadan doğradı. Aşçıbaşı ‘Elin yatkın,’ dedi, Kal mutfakta piş; hamur olan pişer, pişen kabarış.” (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan)

Eski kültürümüzde endaze hacim değil uzunluk ölçü birimidir. “Bu endâze, her biri dört parmak genişliğinde dört kabzadan veya her biri ikişer kerahlık sekiz rubu'dan ibaret olup metrik sistemde 65 santimetreye eşittir.” (Erkal, 1991: 413)

4) Ağlayan Nar ile Gülen Ayva uyarlamasında Sultan Hanım tekrar kız doğurunca Padişahın cellat tehdidinden dolayı padişaha oğlun oldu diye yalan söylenir. Yapay Zekâ uyarlamasında çocuğa annesi tarafından Kısmet ismi verilir: “Padişah huzura geldiğinde, lohusa yüzünü perdeleyip sesini alçalttı: ‘Padişahım,’ dedi, ‘Hakk’ın lütfu büyüktür; oğlunuz oldu.’ Padişahın yüzüne bir hoşnutluk yayıldı. ‘Adı ne ola?’ diye sordu. Hanım sultan beşiğe eğildi; ‘Kısmet,’ diye fısıldadı, Kısmet şehzade...” Yapay zekâ uyarlamasında oğlan olduğu söylenen bebeğe kız ismi vermiştir. Orijinal metinde çocuğun adı yoktur. Burada dikkatten kaçmaması gereken bir diğer kültürel farklılık da

bebeğe annesi tarafından isim konmasıdır. Acıpayamlı bu konuda: Anadolu'nun farklı bölgelerinde yeni doğana ad verme görevinin kim tarafından yerine getirileceği çeşitlilik göstermektedir. Bu süreçte ad verme yetkisi kimi yerlerde babaya, büyükbabaya ya da baba tarafına aitken; kimi bölgelerde anneanneye, yakın akrabalara, ailede eğitim görmüş bir bireye veya ebeye verilebilmektedir. Ayrıca erkek çocuklara ad koyma görevinin çoğunlukla yaşlı erkekler, kız çocuklarına ad koyma görevinin ise yaşlı kadınlar tarafından üstlenildiği uygulamalara da rastlanmaktadır (Acıpayamlı, 1992: 5). demektedir. Kaldı ki ataerkil kültürün etkisini de düşünürsek dokuz kız çocuktan sonra doğan tek erkek evlada padişahın anne tarafından isim verilmesine müsaade etmesi pek mümkün görülmemektedir. Çünkü bu padişah aynı zamanda eşini tekrar kız doğurursa ölümle tehdit edecek kadar sert bir mizaca sahiptir. Bu sebeple yapay zekânın bebeğe annesine isim verdirmesi kültürel anlamda uyumsuz olmuştur.

5) Servi ağacının görende hüzün oluşturması, köklerin toprağa çok sıkı tutunmasının derin bir acıyı çağrıştırması klasik imge dünyası ile bağdaşmamaktadır. Servi ağacı sarayın bahçesinde üç günde göğe doğru uzarken gören herkeste hem hayranlık hem de açıklanamayan bir hüzün uyandırıyor; gövdesi inceydi ama kökleri toprağa öyle bir tutunmuştu ki sanki içinden derin bir acı, eski bir sır, göğe yükselmek isteyen bir nefes taşıyordu. Şehzade, kuşun yokluğunda içinin neden böyle sızladığını anlamaya çalışıyor, ağacın dibinden ayrılmadan saatlerce düşünüyor. Her dokunuşunda ağacın bir sesle titrediğini, sanki tanıdık bir nefes aldığını hissediyordu ama sebeplerini kavrayamıyordu. (Mercan Saçların Sakladığı Kader)

5.3.9.4. Masal Türü Farklılıkları

Yapay zekâ uyarlamalarında masal türünün genel özelliklerine uymayana kullanımlar, üslup özellikleri göze çarpmaktadır:

1) Yapay zekâ genel masal karakterleri arasında olmayan karakterleri de uyarlamalarında kullanabilmektedir.

Sohbeti en yaşlı biri açmış; ardından berber, nalbant, öğretmen... (Helva Kokulu Kader)

Halk masallarında öğretmen karakteri yoktur. Onun yerine kullanılabilir en uygun en yakın karakter “hoca” karakteridir.

2) Yapay Zekâ uyarlamalarında zaman zaman postmodern eserlerde görülen Üst Kurmaca tekniği gibi kullanımlar yapmakta anlatı içinde bu metinlerin masal olduğunu vurgulamaktadır. Bolat; Roman ya da hikâye türündeki anlatıların, farklı bağlamlar ve anlatım araçları kullanılarak kurmaca bir yapı olduğuna sürekli ve bilinçli biçimde vurgu

yapılmasının, üstkurmacanın başlıca iki temel niteliğini oluşturduğu ifade etmektedir (Bolat, 2021: 76).

Yapay zekâ oluşturduğu metinlerde onların birer masal olduğunu şu şekilde sık sık vurgulamıştır:

“... Şimdi sana en baştan, ta padişahın kızından başlayan bu işin bütün aslını anlatacağım, sen de kimin haklı, kimin haksız olduğuna hükmedersin.” Sonra bir masalcı gibi değil, gerçekten yaşamış biri gibi, başından geçenleri bir bir anlatmış... (Suyun Unuttuğu Kız)

“Mahallenin ileri gelenleri söz almış. “Halk masalında adalet açıktır,” demiş biri. “Can alan canla öder.” (Helva Kokulu Kader)

“Masallar böyle biter. Gökten üç elma düşer. (Helva Kokulu Kader)

“Okuyucunun kendini masala kaptırmaması için zaman zaman bunun bir masal olduğunu hatırlatmaktadır.”

“Ancak masal yolunun gülü kolay bitmez; dikenini mutlaka peşinden gelir. (Bir Nefes Sefa, Bir Nefes Cefa)

Billur Köşk Masallarının orijinallerinde ve masal türünde böyle bir teknik yoktur.

Maddeler halinde verilen kısımlar; okuyucu için metnin doğal masal olmadığını hatta bir yazar tarafından yazılmadığını, yazar tarafından yazılmış ise de halk kültürüne yabancı bir kişi tarafından yazıldığı fikrini oluşturacak cinsten bölümlerdir. Bu bölümler metnin doğal masal inandırıcılığını kaybetmesine yapaylık göstermesine neden olmaktadır.

3) Yapa zekâ, uyarlamalarında yine genelde postmodern metinlerde görülen metinlerarasılık tekniğini kullanmaktadır. Akyıldız; metinlerarasılık için; Bir anlatının başka metinlere açık ya da örtük biçimde gönderimde bulunması yahut önceki metinlerde yer alan kurgu, karakter veya çatışma örüntülerini yeniden üretmesi, metnin yapısal açıdan zenginleşmesine katkı sağlar. Çünkü bu tür bir ilişkisellik, anlatının çağrışımsal alanını genişletirken, farklı metinlere uzanan çok katmanlı bir anlam düzlemi oluşturur. Aynı zamanda söz konusu yöntem, anlatıda tekdüzeliği kıran bir işlev üstlenerek edebî türler arasında kurulan geçişlilik aracılığıyla anlatı tekniğini çeşitlendirir (Akyıldız, 2010: 716). demektedir.

Orijinali “Muradına Ermeyen Dilber” masalında görülen; kızın yıkanınca saçlarından altın tanelerinin dökülmesi, gülünce yanağında güllerin açması sahnesi Yapay zekâ tarafından Billur Köşk İle Elmas Gemi masalında da kullanılmıştır (Metinlerarasılık, Makine Öğrenmesi bölümünde daha ayrıntılı işlenmiştir.)

Yazılan uyarlamalar genel olarak değerlendirildiğinde yapay zekânın kültürümüzü çok iyi tanıyıp bildiği görülmektedir. Yapılan uyarlamalarda kültürümüze ait unsurlar gayet yerinde tespit edilip uygun örnekler ile temsil edilmiştir. Üstte maddele halinde belirtilen çeşitli istisnai durumlarda ise yapay zekânın kültürel kavramları birbirine karıştırabildiği; ürünleri, malzemeleri kendi alanı, bağlamı dışında kullanabildiği; bazen ritüelleri yanlış anlatıp bazen de olmayan kavramları varmış gibi gösterebildiği görülmüştür.

5.3.10. Ahlaki Mesaj

Halk masalları toplum içerisinde daimi etkileşimin önemli bir unsurudur. Bu yönüyle yeni nesillerin eğitiminde, kültürel değerlerin aktarılmasında sosyal ilişkilerin gösteriminde büyük öneme sahiptirler. Masallar bireylere çeşitli konularda, genelde ahlaki, mesajlar ve öğütler içerirler. Artun bu konuda; Masal, tamamen hayal gücüne dayanan, doğüstü olay ve varlıkları içeren, belirsiz bir zaman ve mekân çerçevesinde kurgulanan; insanların ya da başka varlıkların yaşadığı olağanüstü nitelikteki olayları konu edinen ve öğütler içeren sözlü anlatı şeklidir (Artun, 2012: 120).

Helvacı Güzeli masalında Müezzîn ve Lala karakterleri emanete ihanet etmişler ve asılarak bunun cezasını çekmişlerdir. Yapay zekâ uyarlamasının sonunda emanete riayet etmekle ilgili mesajlar şöyle verilmiştir: “Camilerin kapısına küçük notlar bırakıldı. “Ezanın hakkı helâldir. Emanete riayet edin,” yazıyordu. Helvacı dükkânının kapısına küçük bir söz asıldı: “Helva, ölçü ister. Emanet de.” (Helva Kokulu Kader)

Muradına Ermeyen Dilber uyarlamasında insanın başına gelenlere sabretmesi, sabrın sonunun selamet olacağı mesajı şu şekilde verilir: “Muradına Ermeyen Dilber artık muradına ermişti; ama o murad, çığırtkan bir sevinç değil, sabırla kazanılmış bir sükûnetti. Şehzade onun elini tuttu, “Hayat bazen uzun yollar ister,” dedi. Dilber tebessüm etti. “Kaderin yazdığına razı olanın sonu hayır olur,” diye karşılık verdi. Halk orada bulunan nura şahit oldu. O günün akşamı saray avlusunda hafif bir esinti dolaştı, nar ağacının yaprakları usulca sallandı, rüzgâr sessizce fısıldadı: “Aşk, sabredenindir.” (Güllerle Gülüp İncilerle Ağlayan Kız)

Sevdiğine karşı gururlandığı için zorluklar yaşayan Yemen Şehzadesi'nin durumuna uygun olarak Billur Köşk ile Elmas Gemi uyarlamasında ahlaki mesaj: “Onlar ermiş muradına, biz çıkalım kerevetine; gökten üç elma düşmüş, biri bu masalı söyleyene, biri dinleyene, biri de gönlünde billur köşk kurup gururu denize bırakanlara.” (Elmas Geminin Peşinde) şeklinde verilir.

Kendisi için türlü eziyetlere zorluklara katlanan arkadaşına vefasızlık gösteren Sefa'ya yapay zekâ şöyle mesaj verir: “Ve sarayda bir rivayet dolaştı: Sefayı bilmeyen cefa görür. Cefa çekmeyen sefanın değerini bilmez.” (Bir Nefes Sefa, Bir Nefes Cefa)

Alicengiz oyunu gibi çok kıymetli ve bir o kadar da tehlikeli ilimlerin dikkatli kullanılması gerektiği mesajı da yapay zekâ uyarlamasında yerini alır: “Ali Cengiz oyunu da memlekette bir ibret olarak anlatılır olmuş; ‘Her ilim hayırla kullanılırsa güzeldir, hile ile kullanılırsa hem sahibini hem etrafını yakar,’ diye dilden dile dolaşır olmuş. (Gölge Mağarasında Yazılan Sır)

Onlar ermiş muradına, biz çikalım kerevetine, gökten üç elma düşmüş; birini bu uzun yollardan geçip suyun üstüne çıkan vezir kızına, birini aldanmaktan sakınsın diye gönlünü yoklamayı öğrenen Saka Güzeli'ne, birini de dinleyip de kendi içindeki kıskançlığı, öfkeyi, hırsı tartan, “Ben olsam ne ederdim,” diye düşünen sizlere... (Suyun Unuttuğu Kız)

Onlar ermiş muradına, biz çikalım kerevetine, gökten üç elma düşmüş, biri bu masalı sevip dinleyenlerin başına, biri bu masalı yazanın düşlerine, biri de gönlünde yılan suretini bile güzelliğe çevirecek sabrı olanların kalbine. (Kırk Kirpinin Kürkü ve Karayılan Şehzade)

İnsan, kendini olduğu gibi görmeden yol alamaz; şimşeğin içinden geçmeden ışığa çıkamaz; ağlayan narla gülen ayvanın yan yana durduğu bahçede kendi sesini bulamaz. Onlar ermiş muradına, biz çikalım kerevetine. (Kara Yağız At ile Tebdil Gezen Sultan)

Ve halk o günden sonra der ki: Sabır taşı çatlamadan hüküm verilmez. Hak sabırla, murad izzetle gelir. (Çatlayan Sabır, Doğan Hak)

Kız ile şehzade birbirlerine baktılar. “Kim affederse affolunmayı hak eder,” diye cevap verdiler.” (Tasa Kuşu ile Sabır Sultanı)

Orijinal Billur Köşk masallarında ahlaki öğütler, mesajlar açık, net bir şekilde söylenip verilmez. Masalın içerisine işlenen bu mesajlar örnek olayla işlenir herkesin kendince ders çıkarması, mesaj alması beklenir. Ancak Yapay zekâ uyarlamalarında masalların dilek kısmı öncesinde ya da dilek kısmında bu öğütler, mesajlar direkt cümle şeklinde okuyucuya, dinleyiciye aktarılmaktadır. Bu durum pasif okuyucular için yerinde bir hareket olarak kabul edilebilir ancak aktif okuyucuları sadece belirli, verilen mesajlara yönlendireceği ya da o mesajların etrafında düşünceler üretmeye yönlendireceği için düşün kısırlığına sebep olacağı aşikârdır. Bu düşün kısırlığı hazır mesaja alışkanlık sonraki safhalarda varyantlaşmanın, yeni ya da benzer masallar ortaya koymanın önünde engel oluşturabilir. Çünkü net mesajın verilmesi konunun bitmesine işaret eder, mesajın

gizlenip havada bırakılması ise o konunun henüz bitmediğini belirtir, diğer insanlarca düşünülüp incelenmeye devam edilmesine fırsat tanır.

5.3.11. Makine Öğrenmesi

Çalışmamızda Billur Köşk Masalları, Propp metoduna göre incelenmiş ve bu metod doğrultusunda epizotlar yapay zekâya verilerek uyarlama metinler yazdırılmıştır. Yapay zekâ yazdığı uyarlama metinlerde kendisine verilen epizotlara, olay örgülerine bağlı kalmış ancak bazı metinlerde olay örgüsünün mantıksal bütünlüğü için kendisinden küçük eklemeler yapmıştır. Bunların yanı sıra yapay zekânın karakterleri, olayları metinlerarasılık tekniği gibi farklı masalarda kullandığı görülmüştür. Akyıldız; metinlerarasılık için; Bir anlatının başka metinlere açık ya da örtük biçimde gönderimde bulunması yahut önceki metinlerde yer alan kurgu, karakter veya çatışma örüntülerini yeniden üretmesi, metnin yapısal açıdan zenginleşmesine katkı sağlar. Çünkü bu tür bir ilişkisellik, anlatının çağrışımsal alanını genişletirken, farklı metinlere uzanan çok katmanlı bir anlam düzlemi oluşturur. Aynı zamanda söz konusu yöntem, anlatıda tekdüzeliği kıran bir işlev üstlenerek edebî türler arasında kurulan geçişlilik aracılığıyla anlatı tekniğini çeşitlendirir (Akyıldız, 2010: 716). demektedir.

Orijinali “Muradına Ermeyen Dilber” masalında görülen; kızın yıkanınca saçlarından altın tanelerinin dökülmesi, gülünce yanağında güllerin açması sahnesi Yapay zekâ tarafından Billur Köşk İle Elmas Gemi masalında da kullanılmıştır.

Ocakları gündüz gece durmaz tüter, her gün mutfağında kırk tabla yemek çıkarmış; yarısı gelip geçenle, konup göçenlere, yarısı konak halkına ancak yetiştirmiş. Bir yandan paralar sular gibi akarken, öte yandan bu kızcağız yıkandıkça altınlar dökülür, ağladıkça inciler saçılır, güldükçe iki yanağında gül goncalar tüterken, yürüdüğü yerlerde çayırlar, çimenler bitermiş.

Günler günleri, aylar ayları takip etmiş. Dilber büyümüş; annesi onu ne zaman yıkasa altınlar suya düşer, gülüşü etrafa mis gibi gül kokusu yayar, her adımında taze çimen biter olmuş. (Güllerle Gülüp İncilerle Ağlayan Kız)

Ne zaman hamama girip yıkansa saçlarından altın taneleri dökülürmüş. Kız bazen bir şey duyup güler, yanağında birden taze gül goncası belirir, kokusu saraya yayılır, cariyeler hayran hayran bakarmış. (Elmas Geminin Peşinde)

“Şehzade ‘Gönlünü onarmaya da geldim, ömrümü koymaya da,’ deyince kızın yüzünde bir gül açmış, gül kokusu billur köşkten denize taşmış. Kız o gül goncasını koparıp şehzadenin avucuna bırakmış. (Elmas Geminin Peşinde)

Uyarlama metinlerde görülen bu durum, yapay zekânın bir tür makine öğrenmesine sahip olduğunu ve kendisine verilen malzemeleri değerlendirip farklı yerlerde de kullanabildiğini, metinlerarasılık yapabildiğini kendisini istenen alanda geliştirebildiğini göstermektedir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Çalışmamızda Billur Köşk Masallarının epizotları belirlenerek tespit edilmiştir. Belirlenen epizotlar ile Billur Köşk Masalları, Propp metoduna göre incelenmiş ve masalların fonksiyonları, formülleri oluşturulmuştur. Billur Köşk Masallarının Propp metodu fonksiyonlarına uygun yapıda olduğu görülmüştür.

Çalışmamızın ikinci aşamasında, oluşturulan epizotlar ChatGPT-5.2 yapay zekâ etkileşimli sohbet robotuna verilerek masalları yeniden uyarlayıp yazması istenmiştir. Yapay zekâdan uyarlamaları yaparken kendisine verilen epizotlara sadık kalması, olay örgüsünü değiştirecek boyutta büyük değişikliklerde bulunmaması, klasik Anadolu halk kültürü masal geleneğine uygun örnekler yazması direktifi verilmiştir. Yapay zekâ çok seri bir şekilde masalları uyarlamaya başlamış ancak ücretsiz sürüm ile ortaya koyduğu masallar hacim olarak kısa (800-1500 sözcük civarı), edebi açıdan zayıf metinler olmuştur. Sonrasında ücretli plus versiyonu ile yeniden uyarlama çalışması yapılmıştır. Plus versiyonda uyarlama hacminin arttığı (1500-3000 sözcük civarı) ve metinlerin edebi açıdan güçlendiği görülmüştür. Ayrıca plus versiyon olsa dahi ChatGPT yapay zekâsından bir günde üçten fazla masal uyarlaması yapması istenince uyarlamaların hem hacim hem de nitelik bakımından zayıfladıkları görülmüş ve en sağlıklı sonucu elde etmek için yapay zekâyâ günde yalnız bir masal uyarlaması yaptırılmıştır.

Uyarlamalar hazırlandıktan sonra orijinal Billur Köşk Masalları ile yapay zekâ uyarlamaları, ayrıntıları karşılaştırmalar bölümünde verilerek incelenip karşılaştırılmışlardır. Bu incelemeler neticesinde aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1) Öncelikle masalların hacimleri incelenmiştir. Orijinal metinler toplamda 65563 sözcükten oluşurken uyarlamalar 43059 sözcükten oluşmuştur. Bu durumun oluşmasında yapay zekânın verilen epizotlara bağlı kalmasının etkisi büyüktür. Zira asıl metinlerde epizotlara dâhil edilmeyen küçük küçük ayrıntılar mevcuttur. Yapay zekâ uyarlamalarında bu tarz değişim, gelişim gerçekleştirilmemiş, genelde epizotlarda verilen durumları betimleyerek sahneleri genişletme yoluna gitmiştir.

2) Yapay zekâ uyarlamalarına başlık da eklemiştir. Bunun için başlıklar da incelenmiş; orijinal başlıkların daha kısa, somut, açık, net, kahraman merkezli, gizemli ve masalsi olduğu yapay zekâ başlıklarının ise daha uzun, soyut, kapalı, imgesel, olay merkezli ve hikâyemsi olduğu görülmüştür.

3) Metinler olay örgülerinin işlenişi açısından incelenmiştir. Doğal masallarda kurgu içerisinde zaman zaman boşlukların olduğu görülmüştür. Yapay zekâ rasyonalist

bakış açısıyla metin kurgusundaki bu tarz boşlukları doldurmakta epizotları nedensellik ilgisi ile birbirine bağlama eğilimindedir.

4) Metinler masalı oluşturan; döşeme, asıl masal, dilek bölümleri bakımından incelenmiş; doğal masalların da, yapay zekâ uyarlamalarının da metinlerini kendi içinde aynı kalıp döşeme tekerlemesiyle başlatıp aynı kalıp dilek tekerlemesiyle bitirdiği görülmüştür.

5) Metinler mekân bakımından incelenmiştir. Epizotlar asıl masallardan alındığı için mekânlar ortaktır ancak mekânların masalarda işleniş tasvirleri farklıdır. Orijinal metinlerde mekânlar olağanüstü; bir olayın, bölgenin, nesnenin parçası değil ise betimlenmeden geçilmektedir. Uyarlama metinlerde ise mekân tasvirleri olağanüstülük olsun olmasın yapılı ve daha özenlidir.

6) Zaman unsuru her iki metin grubunda da aynı şekilde işlenir: Olayların zamanı belirsizdir. Olaylar durumlar arası, yolculuk gibi sahnelerde zaman çok hızlı akar.

7) Metinler kullanılan söz varlığı açısından incelenmiştir: Asıl masalarda; tekerlemeler, deyimler, atasözleri gibi kalıplaşmış ifadelerin, secili, ahenkli söyleyişin çok fazla kullanıldığı zaman zaman yerel söyleyişlere, argo tabirlere yer verildiği görülmüştür. Yapay zekâ uyarlamalarında ise kalıplaşmış ifadelerin, tekerlemelerin kullanımının kısıtlı olduğu, secili-ahenkli söyleyişlerin kullanıldığı ancak asıl metinler kadar başarılı olamadığı, yerel kullanım ve argo tabirlerden uzak durulduğu görülmüştür.

8) Metinler kültürel anlamda da incelenmiştir: Yapay zekânın kültürümüzü genel olarak çok iyi tanıyıp bildiği görülmektedir. Yapılan uyarlamalarda yapay zekânın özellikle günümüz kültürünü ve bize ait unsurları gayet yerinde tespit edip uygun örnekler ile uyarlamalarında kullandığı görülmektedir. Ancak eski kültürümüzle ilgili durumlarda bazen karıştırmalar yapabilmektedir. Örneğin endazeyi genel ölçü birimi gibi kabul edip uzunluk harici ölçümlerde (hacim) de kullanmıştır. Ancak günümüz kültürüne hâkimiyeti üst düzeydir.

9) Metinler; mesajlar, öğüt içerip içermeme yönünden incelenmiştir. Doğal masalarda örtük iletilerin kullanıldığı verilmek istenen mesajların açık açık verilmediği görülmüştür. Ancak uyarlama metinlerde ahlaki öğütler, mesajlar masalın sonunda ya da dilek kısmında açık ileti şeklinde direkt sunulmaktadır.

10) Yapılan uyarlamalarda yapay zekânın kendisine verilen malzemeyi, motifleri sadece tek bir metinde değil zaman zaman diğer metinleri işlerken de kullandığı ve bir tür makine öğrenmesi ile kendisini istenen alanda geliştirebildiği gözlemlenmiştir. Bu durum yapay zekâ ile insan yazar birlikteliğinin ve özgün yazarlık oluşturmanın mümkün olacağını göstermektedir.

11) İncelenen metinlerde yapay zekânın orijinal masalarda geçen kanlı, vahşi sahneleri anlatmaktan, tasvir etmekten imtina ettiği, argolu, küfürlü kullanımlardan da kaçındığı görülmüştür. Bu durumun nedeni sorulunca bu durumların halk masalı ahlakına uymadığını belirtmiştir.

12) Metinler, karakter gelişimi bakımından incelenmiştir. Doğal masalarda karakterlerin ruh çözümlemesine, psikolojilerine girilmediği, karakterlerin yaptıkları işler, üzerlerine yüklenen görevler ve masalda karşıladıkları işlevler ile önemli oldukları değer kazandıkları görülmüştür. Kahramanların psikolojik, ruhsal durumları ön planda değildir. Yapay zekâ, uyarlamalarında kahramanları daha geniş çerçeveden ele almaktadır. Kahramanlar yine yerine getirdikleri görevler ve kazandıkları başarılar ile öne çıkarlar ancak bu süreçte kahramanların iç dünyaları, düşündükleri, psikolojik çözümlemeleri uyarlamalarda kendisine yer bulur. Ayrıca asıl masal kahramanları tip, yapay zekâ kahramanları karakter eksenli kurgulanmaktadırlar.

13) Metinler üslup açısından incelenmiştir: Orijinal Billur köşk masallarının uzun zaman sözlü gelenekte işlenmenin getirdiği avantaja; son derece canlı, parlak, akıcı, coşkulu, şiirsel, lirik bir üsluba sahip olduğu görülmüştür. Yapay zekâ uyarlamaları doğal masalara göre daha betimlemeli, daha imgesel, daha soyut, çağdaş anlatı üslubuna daha yakın daha ağır ilerleyen, metinlerdir. Yapay zekâ uyarlamalarında üslup daha hikâyemsi durmaktadır.

Karşılaştığımız metinleri genel olarak düşünürsek: Orijinal Billur Köşk Masalları masal türünün edebiyatımızdaki en güzel örnekleridir. Uzun zaman sözlü kültürün içerisinde yaşadığı, kolektif bilinçten payını aldığı için sağlam kurgusu ince işlenmiş edebi yönüyle çok güçlü bir eserdir. Yapay zekâ uyarlamaları, kısa sürede aslına sadık olarak üretilmiş kurgusu sağlam edebi yönü etkileyici metinlerdir. Uyarlama metinlerin bir yazar tarafından kaleme alındığı hissedilmekle birlikte bunun bir yapay zekâ olduğu anlaşılmamaktadır. Uyarlamalar, edebi yönü orijinal Billur Köşk masalları kadar güçlü metinler değildir. Ancak bir yapay zekâ tarafından yazılmış denemeyecek kadar da doğal ve insansıdırlar. Uyarlamaların; kurgu geçişleri, tasvirleri, psikolojik çözümlemeleri, diyalogları gerçek anlamda insan elinden çıkmış gibidir. Dolayısıyla yapay zekâ masal ve diğer edebi ürünlerin yazımında son derece verimli bir şekilde kullanılabilir bir araç olmuştur. Bu durum yapay zekânın edebiyat alanında şimdiden çok sağlam bir konuma sahip olacağının göstergesidir.

Uyarlamalarda epizotlar yapay zekâyâ hazır verilmiştir. Bu sebeple yapay zekâ şimdilik kendi başına sıfırdan nitelikli bir ürün ortaya koymaktan uzaktır. İnsanların rehberliğine ihtiyaç duymaktadır. Dolayısıyla yetenekli bir insanın, yazarın, yapay zekâ

ile işbirliği yaparak son derece güçlü edebi eserler üretebilmesi mümkündür. Güçlü yapısal kurgu ile oluşturulmuş doğru, yerinde tespitlerle yönlendirilmiş bir yapay zekâ son derece yetkin bir yazar olma yolundadır. Kaldı ki tek başına bu yetkinliğe ulaşacağı zamanlar da gelişim hızı düşünüldüğünde çok uzakta görülmemektedir.

Yapay zekâ çağımızın en büyük gelişmesidir. İnsanın başarılı olduğu hatta olamadığı her alanda başarılı olabilecek kapasiteye sahiptir. Çünkü dur durak bilmeksizin gelişime açık, hazır bir yapılanmadır. İnsanlığın onlarca yılını alan büyük gelişmeler yapay zekâ için yalnızca birkaç kod, yazılım uzakta olan durumlardır. İnsanlık, yapay zekâyı insanlığın hayrına, toplumsal huzur, refah, üretim amaçlı kullanabilirse pek çok sıkıntının, eksikliğin, yoksunluğun önünü alabilecektir. İnsanoğlu yapay zekâyı verimli kullanarak hem zamandan hem emekten hem de devasa kaynaklardan tasarruf ederek tüm zamanların en mükemmel çağını inşa etmenin eşiğindedir. Ayrıca gelişim daima ileri doğrudur bunun tersi asla kabil ve mümkün değildir. Bu gelişimlere ayak uydurup onlarla yaşamayı öğrenememek bir nevi kendi sonunu hazırlamak ya da insanlıktan soyutlanmaya razı olmaktır.

KAYNAKÇA

- Acıpayamlı, O. (1992). Türk kültüründe 'ad koyma folkloru'nun morfolojik ve fonksiyonel yönlerden incelenmesi. *Kültür Bakanlığı Halk Kültürlerini Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü Yayınları*, 167, 37, 1-15.
- AIContentfy team (2023). *The Future of Creative Writing With AI*. 11 Şubat 2024 tarihinde <https://aicontentfy.com/en/blog/future-of-creative-writing-with-ai> adresinden erişilmiştir.
- Akbulut, H. (2002). Matrix filminin Propp ve Greimas frnekçelerine göre çözümlenmesi. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi*, 2, 66-85.
- Akça, C. N., Cobutoğlu, A. S., Özbek, Ö. Y., ve Akça, M. F. (2024). Yapay zekânın edebiyatta kullanım serüveni. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 39, 283-306. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1470139>
- Aksoy, A. K. (2014). *Drama ve Dramanın Önemi*. 31 Ocak 2014 tarihinde http://www.tebd.gazi.edu.tr/arsiv/2003_cilt1/sayi_2/179-192.PDF adresinden erişilmiştir.
- Akyıldız, H.B. (2010). Tanpınar'ın romanlarında metinlerarası ilişkiler. *Turkish Studies*, 5,3,715-727.
- Alangu, T. (1961). *Billur Köşk Masalları*. İstanbul, Remzi Kitabevi.
- Alangu, T. (2013). *Billur Köşk Masalları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Alangu, T. (2018). *Billur Köşk Masalları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- All Good Great Staff (2024). *Books Written by Artificial Intelligence*. 10 Ocak 2024 tarihinde <https://allgoodgreat.com/list-of-books-written-by-artificial-intelligence/> adresinden erişilmiştir.
- Alptekin, A. B. (2002). *Taşeli Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Alpaydın, E. (2018). *Yapay Öğrenme*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Amina (2024). *How to Utilize AI in Writing to Become a Better Writer*. 14 Şubat 2024 tarihinde <https://getgenie.ai/utilize-ai-in-writing-to-be-better-writer/> adresinden erişilmiştir.
- And, M. (2014). *Osmanlı Tasfir Sanatları: Minyatür 1*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Arif, T. B., Munaf, U. ve Ul-Haque, I. (2023). The future of medical education and research: Is ChatGPT a blessing or blight in disguise? *Medical Education Online*, 28(1), 2181052.
- Artun, E. (2012). *Anonim Türk Halk Edebiyatı Nesri*. Adana: Karahan Kitabevi.

- Asimov, I. (2016). *Ben Robot* (E. Odabaş, Çev.). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Aslan, F. (2012). *Naki Tezel'in İstanbul'dan Derlediği Masallar*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Ayhan, H. (1995). Falaka Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi (Cilt. 12, ss. 140-141). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Azadovski, M. (2002). *Giriş, Sibiry'a'dan Bir Masal Anası* (İ. Başgöz, Çev.). Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bin, H. (2023). Ethical challenges of artificially intelligent poetic works: subjectivity, ownership and cultural transformation. *Journal of Namibian Studies*, 33(S2), 4991-5005.
- Bolat, T. (2021). *Romanın Kendini Keşfi Türk Romanında Üstkurmaca (1980-2000)*. İstanbul: İz Yayıncılık.
- Boratav, P. N. (1999). *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Bars, M. E. (2014). Vladimir Propp'un yapısal çözümleme yöntemi çerçevesinde "Battal Gazi Destanı" filminin incelenmesi. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7 (XVIII), 79-97.
- Bars, M. E. (2014). Vladimir Propp'un biçimbilimsel yaklaşımı çerçevesinde "Basat Tepegözü Öldürdüğü boy" üzerine bir inceleme. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3, 257-269.
- Carr D.F. (2023). *ChatGPT Tops 25 Million Daily Visits*. 3 Şubat 2023 tarihinde [https://www.similarweb.com/blog/insights/ai-news/chatgpt-25 million/](https://www.similarweb.com/blog/insights/ai-news/chatgpt-25-million/) adresinden erişilmiştir.
- Carter, J. (2018). *How Artificial Intelligence is Creating New Ways of Storytelling*. 23 Ekim 2018 tarihinde <https://www.techradar.com/news/how-artificial-intelligence-is-creating-new-ways-of-storytelling> adresinden erişilmiştir.
- Cevizci, A. (2002). *Aydınlanma Felsefesi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Cheney-Lippold, J. (2017). *We are Data: Algorithms and the Making of our Digital Selves*. New York: NYU Press.
- Cotroneo P., Hutson J., Lang M., Lively J. ve Robertson B. (2017), *Creative Convergence: The AI Renaissance in Art and Design*. Springer Publisher. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-45127-0>.
- Cotton, D. R. E., Cotton, P. A. ve Shipway, J. R. (2023). Chatting and cheating: Ensuring academic integrity in the era of ChatGPT. *Innovations in Education and Teaching International*. <https://doi.org/10.1080/14703297.2023.2190148>.

- Çayır, A. (2023). A literature review on the effect of artificial intelligence on education. *Journal of Human and Social Sciences*, 6(2), 276- 288.
- Çıblak, N. (2005). V. Propp'un masal çözümlene yöntemi. *Türk Dili*, 638, 127-140.
- Çobanoğlu, Ö. (2010). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2012). *Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Domingos, P. (2019). *Master Algoritma* (T. Göbekçin, Çev.). İstanbul: Paloma Yayınları.
- Dundes, A. (1965). On computers and folktales. *Western Folklore*, 24, 185-189.
- Dündar, H. (2002). Vladimir Propp ve masalın biçimbilimi. *Milli Folklor*, 7 (55), 115-118.
- Elçin, Ş. (1986). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Kültür Ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Eliade, M. (2001). *Mitlerin Özellikleri* (S. Rifat, Çev.). İstanbul: Om Yayınevi.
- Elkins, K. ve Chun, J. (2020). Can GPT-3 pass a writer's turing test? *Journal of Cultural Analytics*, 5(2), 17212. <https://doi.org/10.22148/001c.17212>
- Erkal, M. (1991). Arşın Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi (Cilt. 3, ss. 411-413). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Ertizman, A. (2020). *Billur Köşk Masalları* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. İstanbul Üniversitesi.
- Fang, X., Ng, D.T.K., Leung, J.K.L. ve Chu, S.K.W. (2023). A systematic review of artificial intelligence technologies used for story writing. *Education and Information Technologies*, 28, 14361-14397. <https://doi.org/10.1007/s10639-023-11741-5>.
- Fechter, J. (2024). *13 Best AI Book Writers of 2024*. 10 Eylül 2024 tarihinde <https://technicalwriterhq.com/tools/ai-writer/ai-book-writer/> adresinden erişilmiştir.
- Gervas, P. (2013). *Propp's Morphology of the Folk Tale as a Grammar for Generation*. 10 Eylül 2018 tarihinde <http://drops.dagstuhl.de/opus/volltexte/2013/4156/pdf/p106-gervas.pdf> adresinden erişilmiştir.
- Gökşen, E. (1990). *Rüyalar, Masallar, Mitler Sembol Dilinin Çözülmesi*. İstanbul: Arıtan Yayınevi.
- Gökşen, C. (2009). Masalların eğitim yönünden değerlendirilmesi. *Eğitim Dergisi*, 22,3.
- Görgün, T. (2011). Tecdid Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi (Cilt. 40, ss. 234-239). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Günay, U. (2011). *Elazığ Masalları ve Propp Yöntemi*. Ankara: Akçağ Yayınları

- Güney, E. C. (1971). *Folklor ve Halk Edebiyatı*. İstanbul: MEB Yayınları.
- Güngör, N. (2013). *İletişim Kuramlar Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürçay, S. (2016). Âşık Veysel'in "Senlik Benlik Nedir Bırak" şiirinin sosyolojik eleştiri edebiyat kuramı açısından incelenmesi. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi*, 3, 1-20.
- Gürkan, S.L. (2006). Nazar Maddesi. TDV İslâm Ansiklopedisi (Cilt. 32, ss. 444-446). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Gürses, Ö. A. (2025). *Yapay zekâ büyük dil modellerinin diz osteoartriti fizyoterapi ve rehabilitasyonundaki kullanılabilirliğinin incelenmesi* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi.
- Haenlein, M. ve Kaplan, A. (2019). A brief history of artificial intelligence: On the past, present, and future of artificial intelligence. *California Management Review*, 61(4), 5-14. <https://doi.org/10.1177/0008125619864925>
- Heflin, J. (2020). AI-generated literature and the vectorized word. MSc Thesis in Comparative Media Studies at the Massachusetts Institute of Technology, USA.
- Hoy, M. (2018). Alexa, siri, cortana, and more: An introduction to voice assistants. *Medical Reference Services Quarterly*, 37, 81-88. <http://dx.doi.org/10.1080/02763869.2018.1404391>
- Hunt, R. E., Marland, J. ve Rawle, S. (2012). *Film Yapım Temelleri/Film Dili* (S. Aytaç, Çev.). İstanbul: Literatür.
- İhan, T. ve Özbay, Y. (2010). Yaşam amaçlarının ve psikolojik ihtiyaç doyumunun öznel iyi oluş üzerindeki yordayıcı rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4 (34), 109-118.
- İsmail A.M.A. (2023). Chat GPT in tailoring individualized lifestyle-modification programs in metabolic syndrome: potentials and difficulties? *Annals of Biomedical Engineering*. 51(12), 2634-2635.
- Ilıcak, N. G. ve Çinko, K. (2021). Yapay zekânın yarattığı masal: Prenses ile Tilki. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 10(2), 703-719.
- Kırılmış, İ. T. (2019). Yazardan anlatıcıya geçiş sancısı: Nun masalları. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 362-376.
- Kirmani, A. R. (2023). Artificial intelligence-enabled science poetry. *ACS Energy Lett*, 8, 574-576.
- Kshetri, N. (2020). China's social credit system: Data, algorithms and implications. *IT Professional*, 22(2), 14-18. <https://ieeexplore.ieee.org/document/904929810.1109/MITP.2019.2935662>

- Lee, M., Liang, P. ve Yang, Q. (2022). Coauthor: Designing a human-ai collaborative writing dataset for exploring language model capabilities. *In CHI Conference on Human Factors in Computing Systems*, 1-19.
- Mathew, A., Arul, A. ve Sivakumari, S. (2020). *Deep learning techniques: An overview*. Abdoul, E. H., Roheet, B., ve Ashraf, D. International Conference on Advanced machine learning technologies and applications. İçinde (s.599-608) Singapore: Springer. https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-15-3383-9_54
- McCoy, J. (2023). *Best AI Book Writers: Ushering in a New Era in Literature*. 14 Aralık 2023 tarihinde <https://contentatscale.ai/blog/best-ai-book-writer/> adresinden erişilmiştir.
- Menzel, T. (1923). *Türkische Märchen I, Billur Köschk (Der Kristall – Kiosk)*. Hannover: Orient-Buchhandlung Heinzlafaure.
- Mihalache A., Grad J., Patil N.S., Huang R.S., Popovic M.M., Mallipatna, A., ... Rajeev, H.M. (2024). Google Gemini and Bard artificial intelligence chatbot performance in ophthalmology knowledge assessment. *Eye*, 1-6.
- Moran, B. (2018). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Nabiyev, V.V. (2010). *Yapay Zekâ İnsan – Bilgisayar Etkileşimi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Nazir T., Ahmad U., Mal M., Rehman M.U., Saeed R. ve Kalia J. (2023). Microsoft bing vs google bard in neurology: A comparative study of AI-generated patient education material. *medRxiv*. <https://doi.org/10.1101/2023.08.25.23294641>
- Nilsson, N. J.(1998). *Artificial Intelligence: A New Synthesis*. Massachusetts: Morgan Kaufmann.
- Olrik, A. (1975).Halk anlatılarının epik kuralları. *Folklor Doğru*, 40,18-28.
- Ögel, B. (2003). *Türk Mitolojisi Cilt 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Özcan, T. (2000). Romanda sosyal ortam. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 99-110.
- Öztürk, A. (1985). *Türk Anonim Edebiyatı*. İstanbul: Bayrak Yayımcılık-Matbaacılık.
- Öztürk, K. ve Şahin, M. E. (2018). Yapay sinir ağları ve yapay zekâya genel bir bakış, *Takvim-i Vekayi Dergisi*, 6(2), 25-36.
- Propp, V. (1985). *Masalın Biçimbilimi* (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). İstanbul: Sanat Yayınları.
- Propp, V. (1987). *Masalların Yapısı ve İncelenmesi* (H. Gümüş, Çev.). Ankara: Sevinç Matbaası.
- Propp, V. (2008). *Masalın Biçimbilimi* (M. Rifat ve S. Rifat, .Çev.). İstanbul: Türkiye İş

Bankası Kùltür Yayınları.

- Raffo D. (2024). *Gemini vs. ChatGPT: What's The Difference*. 28 Şubat 2024 tarihinde <https://www.techtarget.com/searchenterpriseai/tip/Gemini-vs-ChatGPT-Whats-the-difference> adresinden erişilmiştir.
- Rahmeh, H. (2023). Digital verses versus inked poetry: Exploring readers' response to AI-generated and human-authored sonnets. *Sch Int J Linguist Lit*, 6(9): 372-382.
- Rifat, M. (2013). *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları, 1. Tarihçe ve Eleştirel Düşünceler*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Saluk, R.G. (2018).Menzel'in dilinden Billur Köşk Masalları. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 47, 2, 1.
- Sakaoğlu, S. (2002). *Gümüşhane ve Bayburt Masalları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Sands, S., Ferraro, C., Demsar, V. ve Chandler, G. (2022). False idols: Unpacking the opportunities and challenges of falsity in the context of virtual influencers. *Business Horizons*, 65(6), 777-788. <https://doi.org/10.1016/j.bushor.2022.08.002>
- Say, C. (2018). *50 Soruda Yapay Zekâ*. İstanbul: Berdan Matbaası.
- Seyidoğlu, B. (1986). Masal Maddesi. Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Cilt 6). İstanbul: Dergah Yayınları.
- Sezer, M. Ö. (2015). *Masallar ve Toplumsal Cinsiyet*. İstanbul: Evrensel Basım Yayın.
- Sheikh, H., Prins, C. ve Schrijvers, E. (2023). Mission AI: The new system technology. *Research for Policy, Springer*. <https://doi.org/10.1007/978-3-031-21448-6>
- Shidiq, M. (2023). The use of artificial intelligence-based ChatGPT and its challenges for the world of education; from the viewpoint of the development of creative writing skills. *Proceeding of International Conference on Education, Society and Humanity*, 1(1), 353-357.
- Shoemaker, N. (2016). *Japanese AI Writes a Novel, Nearly Wins Literary Award*. 23 Ekim 2018 tarihinde <http://bigthink.com/natalie-shoemaker/a-japaneseai-wrote-a-novel-almost-wins-literary-award> adresinden erişilmiştir.
- Singer, P. W. (2015). *Robotik Savaş, 21. Yüzyıldaki Robotik Devrim* (M. Erdemir ve T.E. Erde mir, Çev.). Ankara: Buzdağı Yayınları.
- Szilagyı, S. (2007). *Ignac Kunos Türk folklor araştırmalarında bir öncü* [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Şahin, M. (2011). Masalların çocuk gelişimine etkilerinin öğretmen görüşleri açısından incelenmesi. *Milli Folklor*, 89, 209-210.
- Şimşek, T. (2007). *Çocuk Edebiyatı*. Konya: Suna Yayınları.

- Tahça, M. (2009). *Felsefî açıdan yapay zekâ* [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Muğla Üniversitesi.
- Temel, S. (2005). Propp metodu ve bir Karagöz metnine uygulanması. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Dergisi*, 8, 85-106.
- Tezel, N. (1990). *Türk Masalları*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Todorov, T. (2005). *Yazın Kuramı* (M. Rifat ve S. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tunç, G. (2025). Yapay zekâ şiir yazabilir mi? ChatGPT örneğinde yapay zekânın şiir yazma kabiliyetinin incelenmesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 9(2), 930-951.
- Turing, A. M. (1950). Computing machinery and intelligence. *Mind*, 59(236), 433-460.
- Tüfekçi, M. E. (2006). Yapısalcı yöntem ve uygulama alanları. *Ankara Üniversitesi Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, 17, 50-67.
- Türinay N. ve Şirin M. R. (1982). Masal ve çocuk edebiyatındaki yeri. *Çocuk Edebiyatı Yıllığı*, İstanbul: Gökyüzü Yayınları, 157-167.
- Ulaşan, F. (2023). *The possibility of using artificial intelligence for Turkish administrative jurisdiction*. Ankara: İksad Publishing House. <https://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10004639>
- URL-1, www.tdk.gov.tr/index.php?option. 20 Şubat 2013
- URL-2, www.trthaber.com/haber/dunya/yapay-zekâ-sohbet-robotu-turing-testini-gecti-peki,ya-simdi-904217.html. 26 Eylül 2025.
- URL-3, <https://tr.wikipedia.org/wiki/ChatGPT>. 12 Kasım 2025.
- URL-4, <https://openai.com/tr-TR/index/chatgpt/>. 15 Aralık 2025.
- Van Dis, E. A., Bollen, J., Zuidema, W., Van Rooij, R. ve Bockting, C. L. (2023). ChatGPT: five priorities for research. *Nature*, 614(7947), 224-226.
- Voda, A. I. ve Radu, L. D. (2018). Artificial intelligence and the future of smart cities. *Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience*, 9(2), 110-127.
- Wagner, L.A., ve Dundes, A. (1968). *Morphology of the Folktale by V. Propp*. Austin: University of Texas Press.
- Wolfram, E. ve Boratav P. N. (1953). *Typen Türkischer Volksmärchen*, Wiesbaden: Franz Steiner Verlag GmbH.
- Yavuz, M.H. (2002). *Masallar ve Eğitimsel İşlevleri*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Yazbahar, Z. (2023). ‘Ben, Dijital Şair OpenAI’: Yapay zekâ tarafından yazılan şiirlerde varoluşçuluk. *Edebî Eleştiri Dergisi*, 7(2), 442-45.

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa CANAVARCI, ilkokul, ortaokul ve lise eğitimini Muğla'da tamamlamıştır. Lisans eğitimini Hacettepe Üniversitesinde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünde tamamlamıştır. Yüksek lisans eğitimini Gümüşhane Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında almıştır.

